

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
OSMANLI MÜESSESELERİ ve MEDENİYETİ TARİHİ
BİLİM DALI

137217

OSMANLI DEVLETİ'NDE KAL'A-BEND CEZASI
(5 NUMARALI KAL'A-BEND DEFTERİ, Z. 1150- B. 1151)
YÜKSEK LİSANS TEZİ

137217

Hazırlayan: Güler BAYRAKTAR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali İbrahim SAVAŞ

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
BÜYÜK MÜHÜRÜ**

TOKAT 2003

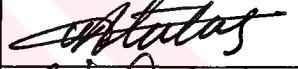
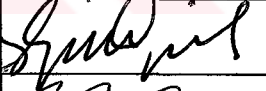
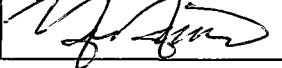
T.C
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
OSMANLI MÜESSESELERİ VE MEDENİYETİ TARİHİ
BİLİM DALI

OSMANLI DEVLETİ'NDE KA'LA-BEND CEZASI
(5 NUMARALI KAL'A-BEND DEFTERİ, Z. 1150-B. 1151)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

137217

GÜLER BAYRAKTAR

Tez Jürisi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Prof.Dr. Münir ATALAR	
Üye	Prof.Dr. Ali İbrahim SAVAŞ	
Üye	Doç.Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN	

Bu tez 01.09.2003 tarih ve 2003/6-2 sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile belirlenen jüri üyelerince kabul edilmiştir. 15.12.2003

Yrd.Doc.Dr.Nevin YÖRÜK
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	iii
Önsöz.....	v
Özet.....	vii
Zusammenfassung (Abstract).....	viii
Kısaltmalar.....	ix

I.Bölüm

1-Osmanlı Hukukuna Genel bir Bakış.....	1
1.1 Yargının İşleyişi.....	14
1.1.1 Şer'îye Mahkemeleri.....	14
1.1.2 Divân-ı Hümayûn.....	19
1.1.3 Vezir-i azâm Divânları.....	20
1.1.4 Kazasker Divanları.....	21
1.1.5 Diğer Mahkemeler.....	22
1.2 Yargıda Görev Alanlar.....	23
2- Kale-bendlik Cezası Hakkında.....	24
2.1 Tanımı.....	24
2.2 Tarihçesi.....	24
2.3 Osmanlı'da Kale-bend Cezası.....	25
2.3.1 Kale-bend Cezasının Veriliş Süreci.....	26
2.4 Arşiv Belgelerine Göre Kale-bendin Serbest Bırakılma Nedenleri	54
2.5 Kale-bend Güzârgâhları.....	59
2.6 Kale-bendlik Süreleri.....	61
2.7 Tanzimat Sonrası Kale-bend Cezası.....	62
3-Transkripsiyon Esnasında Dikkat Edilen Kurallar.....	70
4- Defterin Değerlendirilmesi.....	72
4.1 Muhteva Özellikleri.....	72
4.1.1 Hüküm Başlıklarının Yazılışı.....	74
4.1.2 Olayın Anlatıldığı Metin Kısmı.....	77

4.1.3 Tarih.....	80
4.1.4 Şerhler.....	81
4.2 Defterin Fizikî Özellikleri.....	84
4.3 Defterin Osmanlı Diplomatiği Açısından Değeri	85
4.3.1 Elkap.....	86
4.3.2 Duâlar.....	86
5- 5 numaralı Kale-bend Defteri'ndeki Suçların Sınıflandırılması.....	90
6- 5 numaralı Defterdeki Kale-bend Yerleri.....	92

II.Bölüm

1-Defterinin Transkripsiyonu ve Hüküm Özetleri.....	93
2-Sonuç	201
3- Ekler.....	205
4- Lügatçe.....	250
5-Bibliyografya.....	262
5.1 Arşiv Malzemeleri.....	263
5.2 Araştırma ve İnceleme Eserler.....	264
6- İndex.....	272

ÖNSÖZ

İnsanoğlunda yaratılıştan günümüze kadar yasaklara karşı koyma yönünde hep bir içgüdü olmuştur ve insanoğlu var olduğu sürece bu içgüdü olacaktır. Ancak yasaklara karşı koymanın da bir bedeli olmuş ve bu bedel günümüze kadar farklı şekillerde de olsa karşılık bulmuştur. İşlenen her suça karşılık miktarı değişmekle beraber, çeşitli cezalar verilmiştir. Hukuk dilinde; işlenen suçlara karşı verilen cezalara yaptırım veya müeyyide denir. Müeyyideler zamana göre farklılıklar gösterse de, esas olan suçlunun cezalandırılması ve haksızlığa uğrayan kişi ve kişilerin mağduriyetinin giderilmesi ve adaletin yerini bulmasıdır. Varlığını sürdürdüğü zamanlarda bir dünya devleti olan Osmanlı Devleti'nde de suçlar ve suçlular değişik şekillerde cezalandırılmıştır. İkili bir hukuk sistemine sahip olan Osmanlı Devleti'nde suçlular; hem İslâm Hukûku'nun hem de, İslâm Hukûku'nun hüküm koymadığı alanlarda İslâm Hukûku'nun izin verdiği ölçüde, başta hükümdar ve diğer kanun koyucular olmak üzere oluşturulan Osmanlı Örfî Hukûku'nun öngördüğü çeşitli cezalar ile cezalandırılmıştır. Kürek cezası, para cezası, alnın veya bir uzvun dağlanması, tomruğa vurma, idam, zindana koyma, hapis, sürgün(nefy) ve çalışmamıza esas teşkil eden kale-bend cezası gibi cezaların yanı sıra zaman zaman uygulamalarını gördüğümüz kolunu-bacağını kırma, derisini yüzerek öldürme, kazığa vurma, çengele takma gibi farklı cezalar da uygulanmıştır.

Zorunlu olarak suçlunun, iç kalede oturmaya mahkum edilmesi demek olan kale-bendlik cezası; XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulanmaya başlamış özellikle XVIII. yüzyılda ağırlık kazanmış ve XX. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiştir. Üst düzey devlet adamlarından sıradan halka ve gayr-i müslim Osmanlı vatandaşlarına kadar herkese uygulanmıştır. Çalışmamızın ilk bölümünde; Osmanlı Hukûku'na genel bir bakış, kale-bend cezasının ne olduğu, ne zamandan itibaren uygulanmaya başladığı, kimlere uygulandığı, yargılamanın nasıl yapıldığı, kale-bend süresinin ne kadar olduğu, kale-bendin serbest bırakılmasının nasıl gerçekleştiği, kale-bend güzergâhları arşiv belgelerine dayanılarak açıklanmaya çalışılmıştır. İç kalede oturan suçlunun burada neler yaptığı ve bir gününü nasıl geçirdiği hakkında bilgiye sahip değiliz. Bu konu başlı başına bir çalışma konusunu teşkil etmektedir. İkinci bölümde ise; Beş Numaralı Kale-bend Defteri'nin transkripsiyonu ve hüküm özetleri, sonuç, ekler, lügatçe, bibliyografya ve dizin yer almaktadır.

Kale-bend cezası üzerinde bu güne kadar yeterli çalışma yapılmamıştır. Konu ile ilgili olarak Neşe Erim'in, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Bu

Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, (*Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, s. 79-88) adlı çalışması bulunmaktadır. Neşe Erim'in bu çalışması Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Kamil Kepeci tasnifinde bulunan 678 numaralı deftere dayanmaktadır. Bu defterde suçluların isimleri kayıtlıdır.

Çalışmanın bizden sonraki araştırmalara ve araştırmacılara yardımcı olmasını dileyerek, çalışmamızın her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Sayın Ali İbrahim Savaş'a, Ana Bilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Sayın Münir Atalar'a, kütüphanesindeki kitapları kullanmama izin veren ve her zaman yardımını gördüğüm vefâkar hocam Yrd.Doç.Dr. Sayın Mehmet Mercan'a ve transkripsiyon esnasında yardımlarını esirgemeyen Dr. Sayın Abdurrahman Sağırılı'ya ve hayatında hiç okula gidemeyen dolayısıyla okuma-yazma bilmeyen ancak çalışmalarım esnasında bana çok yardımcı olan sevgili anneme teşekkür ediyorum.

Güler BAYRAKTAR

ÖZET

Suçlunun zorunlu olarak bir kalenin içinde ikamet ettirilmesine kale-bend cezası denir. Osmanlı Örfî Hukuku içinde, tazîr suçları arasında kendisine önemli bir yer edinen kale-bend cezası XVII. yüzyılın son çeyreğinden itibaren uygulanmaya başlamış, XVIII ve XIX. yüzyılda yoğun olarak uygulanmış ve Tanzimat'tan sonra da uygulanmaya devam etmiştir. 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi'nde muvakkat ve müebbet olarak ikiye ayrılırken; muvakkat kale-bendlik 3 ile 15 yıl arasında değişen oranda belirlenirken, müebbet kale-bendin ömür boyu olacağı açıklanmıştır. Kale-bend cezası Cumhuriyetin ilânından sonra da 1930-35'lere kadar uygulanmıştır. Gerek I. Dünya Savaşı ve gerekse İstiklâl Harbi ve sonraki dönemde pek çok fikir adamı, gazeteci, edebiyatçı ve üniversite müderrisi bu cezadan nasibini almıştır.

Sinop, Bodrum, Magosa, Limni Adası, Bozcaada, Seddü'l-bahir, Bursa gibi şehirler hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde önemli kale-bend yerleri olmuştur.

Osmanlı toplumunda sıradan vatandaştan üst düzey devlet adamlarına, gayr-i Müslim halka kadar her kesimden insana uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Hukuku, Osmanlı Örfî Hukuku, Tazîr Suçları, Kale-bend, Kale-bendlik, Kale-bend Cezası

ZUSAMMENFASSUNG

Die Kal'a-bend-Strafe bedeutet die Inhaftierung eines Bestraften in einer Festung für bestimmte Zeit. Nach dem traditionellen Rechtssystem des Osmanischen Reiches zählt diese Straftat als eine bedeutendste von Ta'zîr-Strafen, welche erst im letzten Viertel des siebzehnten Jahrhunderts eingeführt und in den folgenden Jahrhunderten, nämlich im achtzehnten und neunzehnten Jahrhundert im höchsten Maße vollzogen.

Im Strafgesetz vom 1858 wurde die kurzfristige Kal'a-bend-Strafe in Dauer von 3 bis 15 Monate bestimmt. Lebenslängliche Kal'a-bend-Strafe findet auch in diesem erwähnten Strafgesetz seine Bezeichnung.

Auch nach der Gründung der neuen türkischen Republik war sie bis 1930-35 gültig. Sowohl während des ersten Weltkrieges und des türkischen Befreiungskrieges als auch in den folgenden Jahren wurden viele Intellektuellen, Schriftsteller und auch viele Universitätsprofessoren damit bestraft.

Sowohl in der osmanischen Zeit als auch in der republikanischen Zeit dienten Sinop, Bodrum, Magosa, Limni, Bozcaada, Seddülbahir und Bursa als Festungen für die Inhaftierung von Bestraften.

Unter den Bestraften sind von einfachen Menschen bis zu Staatsmännern auch nichtmolemische Untertanen zu sehen.

Schlüsselwörter: Osmanlı Hukuku, Osmanlı Örfî Hukuku, Tazîr Suçları, Kale-bend, Kale-bendlik, Kale-bend Cezası

KISALTMALAR

A.DVN. : Divân-ı Hümâyûn

A.DVN. ŞKT: Divân-ı Hümâyûn Şikâyet Kalemî

A.DVN.KLB: Divân-ı Hümâyûn Kale-bend Kalemî

a.g.e : adı geçen eser

a.g.m : adı geçen makale

A.MKT : Mektûbî Kalemî

A.MKT.MVL: Mektûbî Kalemî Meclis-i Vâlâ

A.MKT.NZD: Mektûbî Kalemî Nezâret

A.MKT.UM: Mektûbî Kalemî Umumî

bkz. : bakınız

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Çev : Çeviren

DİA : İslâm Ansiklopedisi (Türkiye Diyanet Vakfı)

GAD: Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

Haz : Hazırlayan

Hat.: Hatt-ı Hümâyûn

IRCICA: İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi

İA : İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı)

MHMD: Mühimme Defteri

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

OA : Osmanlı Ansiklopedisi(Yeni Türkiye Yayınları)

OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi (Ankara Üniversitesi)

OTDS: Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü

S : Sayı

s : Sayfa

TD : Tarih Dergisi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

TED: Tarih Enstitüsü Dergisi (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi)

TTK : Türk Tarih Kurumu

Yay. Haz : Yayına Hazırlayan

Yay.: Yayını / Yayınları

I.BÖLÜM

1- Osmanlı Hukuku'na Genel Bakış

Eski Türk Devletleri, İlhanlılar, İranlılar, Selçuklular ve diğer Müslüman devletlerden aldıkları ve kendi koyduğu kurallar ile kendine has bir hukuk ve idâre düzeni kuran Osmanlı Devleti'nin, kuruluşunun ilk yıllarında genel olarak İslâm Hukuku ve Esasları hakimdir. Ancak hızlı fetih hareketleri sonucu hızla büyüyen devlet, İslâm Hukuku ve Esaslarının yanında kendisinden önce varlığını sürdüren devletlerden esinlenerek ya da doğrudan onlardan aldığı kurallarla oluşturduğu yeni düzenlemeler sonucu ortaya çıkan “Örfî Esasları ve Hukuku” da kullanmaya başlamıştır. Böylece Osmanlı Devleti hem İslâm Hukuku'nu (Şer'î Hukuk) hem de Örfî Hukuku bünyesinde barındıran ikili bir hukuk sistemini kurmuştur.

İkili hukuk sistemini oluşturan dallardan bir tanesi Şer'î Hukuk'tur. Şer'î Hukuk; *Kur'ân*, *İcmâ*, *Kıyas* ve *Sünnete* dayanan ve fıkıh kitaplarından tedvin edilmiş olan kurallardır. Bu kurallara *şer'î hükümler*, *şer-i şerîf* veya *Şer'î Hukuk* adı verilir. Osmanlı kanunnâmelerinde Şer'î Hukuk yerine *şer'* veya *şer-i şerîf* terimleri kullanılmıştır. Şer'î Hukuk kavramı fıkıh kitaplarından tedvin edilen ve geçerli olabilmesi için bir kişi ya da kurum tarafından tasdikine gerek olmayan hukukî hükümleri ifade eder. Osmanlı hukukçuları *Molla Hüsrev'in* kaleme aldığı “*Dürer ü Güher*”¹ ile *İbrahim Halebî'nin*² eseri olan “*Mülteka'l-Ebhûr*” isimli fıkıh kitabı şer'î hükümlerin uygulandığı alanlarda, Osmanlı Devleti'nin hukuk mevzuatı olarak görülmüştür³. İbrahim Halebî'nin kaleme aldığı *Mülteka'l-Ebhûr* adlı fıkıh kitabı 1648 ve 1687 tarihli fermânlarla Osmanlı Devleti'nin resmî hukuk kodu (kodex) olarak kabul edilmiştir⁴. Sorulan sorulara verilen hukukî cevapların oluşturduğu fetva kitapları da bu kategoride sayılır⁵. Şer'î Hukuk, İslâm Hukuku'nun ana kaynaklarına ve bu arada müçtehid hukukçuların bu kaynaklara dayanarak yapmış oldukları içtihatlarla dayanır⁶.

Tamamıyla özel koşullar altında gelişen Osmanlı Devleti şeriâtı aşan bir hukuk düzeni geliştirmiştir. Bu yolu açan prensip ise *örf* yani hükümdarın sırf kendi iradesine

¹ Ahmet Akgündüz, “Dürerü'l-Hükkâm”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi(DİA)*, X, İstanbul 1997, s. 27-28.

² Şükrü Selim Has, “Halebî (İbrahim b. Muhammed)”, *DİA*, XV, s. 231-232.

³ Murat Şen, “Osmanlı Hukuku'nun Yapısı”, *Osmanlı Ansiklopedisi(OA)*, VI, Yeni Türkiye Yay., s. 328.

⁴ Şen, a.g.m., s. 336 (12 nolu dipnot)

⁵ Şen, a.g.m., s. 328.

⁶ Şen, a.g.m., s. 329.

dayanarak şeriatın (İslâm Hukûku veya Şer'î Hukûk) içine girmeyen alanlarda kanun koyma yetkisidir⁷. Bu da Örfî Hukuku oluşturur ve ikili hukukun dallarından ikincisidir.

İslâm hukuku; özel hukuk ve kamu hukukunun cezâ ve devletler hususi hukuku dallarında ayrıntılı hükümler koymasına rağmen, kamu hukukunun anayasa, idâre, devletler umûmî ve malî hukuk bölümleri ile özel hukûkun arazi hukûku konusunda ve cezâ hukukunun tazîr suç ve cezâları konusunda genel prensipleri çerçeve hükümleri her zemin ve zamana uygun alternatifli esaslar koymuştur. Adı geçen alanlarda ayrıntılı hükümler koyulmasını *ulü'l-emr* denilen zamanın kanun koyucularına -ki bunlar hükümdar ve hükümdarın görüş alış-verişinde bulunduğu ulemâ ve devlet ricalidir- bırakmıştır⁸.

İslâm hukukunun talî kaynakları kullanılarak ve örf adet kaideleri esas alınarak ister zamanın ulü'l-emri isterse müçtehit hukukçular tarafından ortaya koyulan hukuki hükümlerin tamamına âdet hukûku veya Örfî Hukuk denir. Örfî Hukuk tabiri, İslâm hukukçularının kullandığı “*siyâset*”, “*siyâset-i şer'îyye*”, “*kânûn*”, “*yasa*” ve benzeri ifadelerle eş anlamlı hale gelmiş ve manası genişlemiştir. Osmanlı hukukunda Örfî Hukuk denilince sadece âdet hukûku değil, şer'î hükümlerin kanun tarzında tedvîni de dahil olmak üzere *ulü'l-emre* tanınan sınırlı yasama yetkisi çerçevesinde uzman İslâm hukukçularının içtihat ve fetvâlarına da başvurarak ortaya konan hukuki hükümler akla gelmektedir. Bu Örfî Hukukun kaynakları ise başta örf adet kaideleri olmak üzere İslâm hukukunun aslî kaynakları⁹ (*edille-i şer'îyye denilen Kur'ân, Sünnet, İcmâ ve Kıyâs*) ve talî kaynakları¹⁰ (*istislâh, istihsân, örf adet ve eski hukuk sistemleri*)dir¹¹.

Eski Türk Devletleri, Selçuklular ve diğer Müslüman devletlerden çeşitli kanûn ve kurumları alan Osmanlı Devleti'nde Örfî Hukuk devletin kuruluşundan beri mevcuttur. Örfî Hukukun sadece Osmanlı Devleti'ne has olmayıp diğer İslâm Devletleri'nde de mevcut olduğu ve ortaya çıkışının çok daha önceye gittiği anlaşılmaktadır. XIV. yüzyılda yazıldığı anlaşılan bir İlhanlı fermânı suçluların *ber-vech-i şeriât ve yasa* cezâlandırılmalarından söz etmektedir. Yine Bağdat Mercâniye Medresesi'ndeki 1357

⁷ Halil İnalcık, *Osmanlı'da Devlet, Hukûk, Adâlet*, Eren Yay., İstanbul 2000, s. 27.

⁸ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, I, Fey Vakfı Yay., İstanbul 1990, s. 6; bkz. Saffet Köse, “Osmanlı'da Şer'î Cezâlar”, *İslâmiyât*, S. 4, Ekim-Aralık 1999, s. 27-28.

⁹ İslâm Hukuku'nun aslî kaynakları için bkz. Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi (Kamu Hukuku)*, I, Konya 1989, Selçuk Üniversitesi Yay., s. 119-125.

¹⁰ İslâm Hukuku'nun talî kaynakları için bkz. Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 125-135.

¹¹ Akgündüz, *Kanunnâmeler*, I, s. 51; ayrıntı için bkz. Akgündüz, *Kanunnâmeler*, I, s. 53-63; Örfî hukuk ve Osmanlıda Örfî hukuk tanımı için bkz. Ziya Kazıcı, “Osmanlılarda Örfî Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olan Örfî Hukuk”, *Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, S. 4, İstanbul 1986, s. 285-288.

tarihli bir kitâbede yer alan “*Dîvân li-fasli's-şeriat kadâya's-şer'iyye ve 'l-yarguciyye*” ifadesi şerî ve örfî davaların görüldüğü bir mahkemenin varlığını haber vermektedir. Yargu; Moğolca hüküm ve yasa, yargucu; bunu uygulayan kimsedir¹². Her Osmanlı hükümdarı kendi zamanının kurallarını oluşturmuş, bir sonraki hükümdar kendinden önceki kanunlarda eksik gördüğü alanlarda ikmaller yaparak ve zamanının ihtiyaçlarını göz önüne alarak kanunlar koymuştur. Padişahlar tarafından çıkarılan kanunların yürürlük süreleri her hükümdarın hayatıyla sınırlıdır. Sultan Orhan zamanına ait vakıf ve temlik belgeleri örfî vergi esâslarının daha o zaman yerleşmiş olduğunu ortaya koymaktadır. 1366 tarihinde I. Murad'ın Ahi Musa'ya verdiği vakıf berâtında onu “*cem-î avâriz-ı dîvâniden ve tekâlif-i örfiden ulakdan ve sekbândan ve cerâhordan ve nâ'ibden ve salgundan mu'af ve müselleme*” tutmaktadır. Burada sayılan vergiler ve hizmetler tamamen Örfîhukuka aittir¹³.

Yıldırım Bâyezid zamanında da Örfî Hukuk ile ilgili gelişmeler devâm etmiştir. Osmanlı merkezî idâresine, örfî vergiler¹⁴ ve toprak tasarrufu hukukuna esas olan tahrir sistemi hakkında en eski kayıtlar Yıldırım Bayezid zamanına çıkmaktadır. Tamamıyla Örfî kanunlara dayanan idârede kul sisteminin geniş ölçüde uygulanması yine bu devirdedir. Bayezid askerî idâre sistemini kurmak amacıyla ulemâ sınıfının karşı koymasına aldırıp, ülemâyâ yarayan bir çok vakıfları devlet eline geçirmiş ve askerî sınıfa vermiştir. Devletin yüksek çıkarları ve askerî ihtiyaçlar öteki kaygılardan üstün sayılmıştır¹⁵.

II. Murad zamanına ait oldukça bol vesikalar bu dönemde klasik şekilleriyle devlet teşkilâtında da Örfî Hukukun kesin olarak yerleşmiş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu belgeler arasında en ayrıntılı olanı 1431 tarihli Arnavud ili tımar defteri. tımar sisteminin örfî Osmanlı vergilerinin, askerî sınıflarla reâyâ statülerinin özetle XVI. yüzyılda gördüğümüz gelişmiş teşkilât esâsları ve teâmüllerinin daha o zaman yerleşmiş olduğunu göstermektedir¹⁶.

Örfî Hukuk'un gelişmesinde Fatih devri bir dönüm noktası olmuştur. Yayımladığı teşkilât kanunnâmesi ile kendi zamanına kadar olan kanunları Nişancı Leys-zâde Mustafa

¹² M.Akif Aydın, “Osmanlı'da Hukuk”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu,), IRCICA (İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi), İstanbul 1994, s. 376.

¹³ İnalcık, *Osmanlı'da Devlet Hukuk Adalet*, s. 31.

¹⁴ Örfî vergiler için bkz. Ziya Kazıcı, a.g.m., s. 288-308; Halil Cin-Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi (Kamu Hukuku)*, I, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Konya 1989, s. 305-309.

¹⁵ İnalcık, *Osm.... Dev.... Huk.... Ad....*, s. 31.

¹⁶ İnalcık, *Osm....Dev....Huk.... Ad....*, s. 32.

oğlu Mehmed'e (Karamânî Nişancı Mehmed Paşa)¹⁷ divânda amel edilmek üzere düzenlemesini emretmiş bunun üzerine nişancı kanunları bir araya getirmiştir. Kanunnâmenin eksik kalan kısımlarını bizzat Fatih'in kendisi tamamlamış ve kanunnâmenin başına bir hat ile “*Bu kânûnnâme atam ve dedem kânûnidur, benim dahi kânûnidur evlâd-ı kirâmım neslen ba'de neslin bununla âmil olalar*” emrini yazmıştır¹⁸. Bu Fatih'in Cengiz Han yasalarını okuduğunu ve bildiğini göstermektedir. Cengiz Han yasa ile ilgili olarak şöyle demiştir: Şigi Hutuhu'nun benimle istişâre sonunda ak kağıt üzerine mavi yazı yazarak tespit ettiği esâslar nesilden nesile intikâl etsin ve kimse değiştirmesin, değiştirmeye kalkışanlar cezâlandırılınsın¹⁹.

İstanbul'un fethiyle Fatih'in sınırsız bir otorite kazanması, merkeziyetçi ve mutlak imparatorluğunu kesin olarak kurma yoluna girmesi sonucu, devlet hukuku üstün bir seviyeye ulaşmıştır. Osmanlı padişahlarının en nüfuzlusu ve serbest fikirlisi olarak Fatih, mutlak hükümdarlık haklarını, devleti belli bir amaca göre düzenleme ve Örfî kanun koyma doğrultusunda kullanmıştır²⁰.

Tarihî kaynaklarda Örfî Hukuk terimine ilk defa Fatih Dönemi'nde rastlanmaktadır. Bu dönemin tarihçisi Tursun Bey Şer'î Hukuk'un yanı sıra Örfî Hukuk'un varlığından söz etmektedir. Aynı döneme ait başka kaynaklarda da bu ayırmadan bahsedilir. XVI. asırda Osmanlı idâresindeki Mısır'da yaşamış olan bir haham Osmanlılarda şerî ve örfî olmak üzere iki çeşit hukuk sisteminin var olduğunu belirtmektedir²¹.

Fatih'ten sonra Kanûnî zamanında Örfî Hukuk, örfî niteliğini kaybederek şerî prensiplerle yorumlanmıştır. Özellikle *Şeyhülislâm Ebu's-su'ûd Efendi'nin* fetvâları burada etkili olmuştur. Bu durum hukuk alanında örfî prensibin zayıflayarak devlet idâresinde yaratıcı esnekliğin kaybolduğunu işâret etmektedir²². IV. Murad'ın çıkardığı kanunnâme de dahil olmak üzere çıkarılan kanunların ortak noktası hepsinin aynı konuları düzenlemesidir. Bu kanunların temeli Fatih kanunnâmesine dayanır²³.

¹⁷ bilgi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, IV, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311, s. 105; Yusuf Küçükdağ, “Karamanî Nişancı Mehmed Paşa”, *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 449-451.

¹⁸ İnalcık, *Osm... Dev... Huk... Ad....*, s. 33.

¹⁹ Vejdi Bilgin, “Klasik Dönem Osmanlı Hukûk Düşüncesinin Temel Özellikleri”, *Türkler*, XI, s. 55.

²⁰ İnalcık, “Türk Tarihi'nde Töre ve Yasa Geleneği”, *Doğu Batı*, S. 13, Kasım-Aralık-Ocak 2000-2001, s.170.

²¹ Aydın, “Os.. Huk..”, s. 376.

²² İnalcık, “Töre ve Yasa ...”, s. 173.

²³ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 90

Osmanlı Tarihi boyunca devamlı mücadele içinde bulundukları gözlenen *ehl-i şer*²⁴ ve *ehl-i örfün*²⁵ bir çekişme içinde olduğu bilinmektedir. Bu mücadelede XVI. asırdan itibaren ehl-i şer daha ağır basmaktadır. Nitekim *evâil-i Zi'l-ka'de sene 1107* (02-11.06.1696) tarihli bir hükümde ehl-i şer'in etkisiyle bundan böyle hükümlerin eskiden olduğu gibi şer ve kanuna uygun olarak değil, sadece şere uygun olarak verilmesi ve hükümlerde böylece belirtilmesi istenmektedir. Ancak ehl-i şer ile ehl-i örf arasındaki çekişme iki hukuk sistemi arasındaki çekişmeden ziyâde yürütme ile yargı güçleri arasındaki bir çekişmedir ve hakimiyet alanlarını genişletmeye yöneliktir. Osmanlı Devleti'nde ehl-i örf daima hem yürütme hem de yargı alanında dilediği gibi hareket etmek, özellikle asâyişi sağlamak için suçlu saydığı kimselere ağır örfî cezâlar vermek istemiştir. Buna karşılık ehl-i şer de ehl-i örfün icrâatını hukûk çizgisine çekmek istemiştir. Ehl-i örf suçluluğu kadı tarafından tespit edilmedikçe hiç kimseyi cezâlandıramayacağından dolayı istedikleri hüccetleri vermeleri için kadılarına baskı yapmışlar onlar da güçleri yettiği sürece buna karşı direnmişlerdir. Bu da her iki grup arasında süre gelen mücadeleyi doğurmuştur²⁶.

Osmanlı'da Örfî Hukuk esaslarının tam anlamıyla Şer'î Hukuka uygun olarak konduğu söylenemez. Zaman zaman örfî esasların Şer'î Hukuka aykırı olarak konduğu bilinir. Bu kaideler düzenlenirken bazen fetva alınarak bazen de İslâm hukûkunun tanıdığı bir yetkiyi kullanıyormuş gibi gösterilmek suretiyle zâhiren İslâm Hukuku'na riâyet edilmiştir. Ancak aynı riâyetin gerçekten yapıldığını söylemek zordur. Cezâ Hukuku'nda bunun örnekleri mevcuttur. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal ve siyasî şartların etkisiyle Örfî Cezâların İslâm Hukûku'nun tasvip etmeyeceği şekilde artırıldığı görülmektedir. II. Bâyezid ve Kanûnî devrinin kanunlarında yer alan ırza geçen kimsenin tenâsül uzvunun kesilmesi, zinâ eden kadının kadınlık organının dağlanması, bazı suçluların kazığa vurulması, beytü'l-mâldan mal çalmaya teşebbüs ederken yakalanan kimsenin diğerlerine ibret olası için katledilmesi, adam öldüren katile maktulun yakınlarının kısas talebinde bulunup bulunmayacakları beklenilmeden "*sâ'î bi'l-fesad*" diye öldürülmesine karar verilmesi bazı örneklerdir²⁷.

Örfî kanunların hazırlanmasında devletin en üst kademesinde yıllarca tecrübe kazanmış devlet adamlarından oluşan dîvân-ı hümayûn ve özellikle Örfî Hukuk'tan

²⁴ Osmanlı Hukuku'nda kadı, müftü müderris gibi şer'î hukukun temsilcilerine ehl-i şer' denir. Akgündüz, Os.. Kan..., I, s. 87.

²⁵ Hukukî kararları uygulayan idârecilere ehl-i örf denir. Akgündüz, Os.. Kan.... I, s. 87.

²⁶ Aydın, "Os...Huk...", s. 389-390.

²⁷ Aydın, "Osm...Huk...", s. 388 ve bu suçların ayrıntısı için bkz. s. 389.

sorumlu bulunan nişancıların önemli rolleri vardır. Divânda yapılan görüşmeler ve nişancıların faaliyetleri sonucu şekillenen hukukî esaslar padişahların tasdikleriyle kanun haline gelmekte ve uygulamaya girmektedir²⁸. Oluşturulan bütün kanunnâmelerde amaç çok uluslu bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin daha iyi idâre edilmesi ve halkın huzurunun sağlanmasıdır. Bundan dolayı bütün kanunnâme ve adâletnâmelerde kamu görevlileri kanuna aykırı davranmamaları konusunda uyarılmışlardır. İdarecilere verilen bütün berât ve emirlerde adâlete dikkat çekilmiş ve ilgili makamlarda olan kişilerin adâleti yerine getirmek için çalışmaları istenmiştir. *Münşe 'âtü's-selâtin* adlı eserin yazarı olan *Feridun Ahmed Bey* reisü'l-küttâb olunca kendisine verilen reisü'l-küttâblık berâtında adâletin önemi, sultanların emir ve fermânları yayınlamasının amacının adâleti tesis etmek olduğu halkın işlerini yaparken adâlet ve hakkı yerine getirmek için ısdâr olunan emirlerin esâsı şer'î mutahhara üzerine müesses olduktan başka kavâ'id-i müşeyyede-i hâkâniyye üzre durum ve hak uygun olarak yazdırılmaktadır (yani benim emir ve fermânlarım hem şeriât hem de örfe uygun olarak hazırlanmaktadır)²⁹. 1540 tarihli Malatya Livâsı Kânûnu'nda “bundan sonra ehl-i örf olanlar bu kânûndan tecâvüz eylemeyeler” denmektedir. Yine aynı kanunda suçlulardan alınacak para cezâları konusunda kanuna müracaat edilip burada belirtilen miktardan fazla cezâ alınmamasından bahsedilmektedir³⁰. Kanunnâmelerin keyfiliği önleme hedefine yönelik olarak çıkarıldığı ve bunda esas itibarıyla başarılı olunduğunu bölgelerindeki ehl-i örfün gerek vergi toplamada gerek cezâlandırmada ve sâir hususlarda keyfî muamelesine maruz kalan halkın, bunu önleyici bir tedbir olarak merkezden kendilerine bir kanunnâme gönderilmesini talep edebilmeleri gösterir³¹. Kanunnâmeler bazen yüksek sesle meydanlarda okunurken, isteyen herkes kanunnâmenin resmî bir sûretini bir hükümet dairesinden ya da bir mahkemeden takdir edilen resmî fiyatını ödemek suretiyle temin etme hakkına sahipti³².

Kanunnâmelerin hazırlanması kadar aynı şekilde kanunnâmelerin halka duyurulmasında da büyük titizlik gözlenmektedir. Meselâ; Yavuz Sultan Selim tarafından şehzâde Süleymân'a gönderilen siyasetnâmede mezkûr kanunnâmenin münâdiler vasıtasıyla halka duyurulması emredilmektedir. Bir başka kanunnâmede benzer bir talep

²⁸ Aydın, a.g.m., s. 378.

²⁹ Nejdet Gök, “Türk-İslâm Kültüründe Adâlet Anlayışı ve Osmanlı Uygulamalarından Örnekler”, *Türkler*, XI, Ankara 2002, s. 68.

³⁰ M.Akif Aydın, “Osmanlı Hukuku'nun Genel Yapısı ve İşleyişi”, *Türkler*, 10, Ankara 2002, s. 18-19; bkz. Aydın, “Os. Huk...”, s. 380-381.

³¹ Bkz. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, II, s. 422; Aydın, “Os... Huk... Gen... Yap...”, s. 18.

³² Uriel Heyd, “Osmanlı Cezâ Hukukunda Kanun ve Şeri'ât”, (Çev: Selahattin Eroğlu), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVI, s. 635.

Bağdat halkına yönelik olarak istenmektedir. Adâletnâmelerde de benzer hükümlere rastlanılmaktadır. Gerek kanunnâmelerin yazılışında gerekse halka duyurulmasında halkın kanunnâme hükümlerine riayetini sağlama hedefinin yanı sıra kamu görevlilerinin halka keyfi muamele yapmasını önleme amacı güdülmüştür. Açık bir ifâdeyle kanunnâmeler daha çok *ehl-i örf* denilen kamu görevlilerinin keyfi cezâlar vermesini, dilediği gibi vergi koyup tahsil etmesini ve idârî bir yetkiyi kullanıyor görüntüsü altında kanuna aykırı davranışlarını önlemek için çıkartılmıştır³³.

Osmanlı Devleti'nde adaletin uygulanması konusunda devlet son derece titiz davranmıştır. İkili bir hukuk sistemine sahip olan Osmanlı Devleti'nde hükümdarlar, halkın kanunlar ve kanunları uygulayanlar tarafından haksız yere cezâlandırılmaması için son derece özen göstermiş, çıkarılan her kanunnâme kadılara ve diğer görevlilere gönderilmiş, ayrıca yazılan pek çok fermânla, kadıların adaleti hukuk kuralları içinde yerine getirmeleri istenmiştir. Özellikle Kanûnî dönemi bu açıdan son derece dikkate değerdir. Ehl-i örf yani kuralları uygulamakla görevli kadı, kale dizdârı, ayanlar, tımar erbâbı, subaşılar, voyvodalar ve diğer görevliler suçluyu ya da kendilerince suç işlediklerini kabul ettikleri kişileri şikayet etmek ve mahkemeye getirmekle görevli idiler. Son karar kesinlikle kadıya aitti ve yargılamayı ancak kadı yapabiliirdi. Bu uygulama XVII. yüzyıldan itibaren giderek bozulmaya başlamış ve ehl-i örf halkı, haksız yere cezâlandırmaktan geri kalmamıştır. Bu arada XVII. yüzyıldan sonra Osmanlı Devleti'nin klasik dönemdeki gibi etkili ve güçlü kanunları çıkaramaması, İslâm Hukuku'nu ve Şer'î Hukuku bilen hukukçuların yetişmemesi halkın haksız yere, kanun uygulayıcılar tarafından ezilmesine sebep olmuştur. XIX. yüzyılda yapılan yenilikler ve tanzimattan sonra hukuk alanındaki yenilikler ile Osmanlı hukuku yeniden yapılandırılmış ve hukukun modernizasyonu sağlanmıştır.

XIX. yüzyılda başlayan batılılaşma hareketleri dışında hiçbir İslâm ülkesinde Osmanlı Devleti'ndeki gibi benzeri teşrî faaliyet (kanun koyma) bilinmemektedir. Şeriatten farklı olarak örfe dayalı ceza hukuku Kuzey Afrika, Güney Arabistan, Endonezya ve İslâm dünyasının birçok yerinde mevcudiyetini sürdürmüştür. Ancak hiçbir yerde bunlar Osmanlı kanunları gibi kanunnâmeler halinde resmen yürürlüğe girmemiştir³⁴.

³³ Aydın, "Huk... Genel Yap.. ve İşle...", s. 18.

³⁴ Heyd, *a.g.e.*, s. 634.

Selçuklular ve diğer Müslüman devletlerden etkilenen Osmanlılar mezhep tercihlerini Selçuklular ve Abbasilerin de kabul ettiği Hanefilikten³⁵ yana kullanmışlar ve hukukî uygulamaları da Hanefî uygulamaya göre yapmışlardır³⁶. Osmanlı Devleti Sünnî bir devlettir ve halkın çoğunluğu Hanefî mezhebinden olduğu için genel hukuk kuralları Hanefî esaslara göre oluşturulmuştur. Hakimler Hanefî mezhebine göre hüküm vermek üzere görevlendirilirlerdi. Hanefî mezhebi dışında bir mezhebe bağlı vatandaşlar arasında meydana gelip de kendi mezhebine göre hükme bağlanması uygun görülen davalarda taraflar o mezhebe mensup alimlerden biri hakem tayin edilirdi. O kendi mezhebine göre hükmünü verir ve daha sonra hakim bu hükmü tasdik ederek yürürlüğe koyardı³⁷.

Büyük bir titizlikle, tamamen toplumun ve devletin çıkarları gözetilerek hazırlanan İslâm Hukuku'nun temel yapısını oluşturduğu Osmanlı Örfî Hukuku, XIX. yüzyıla kadar uygulanmıştır. Osmanlı Devleti'nde yerleşmiş bir kanunnâme geleneğine rağmen Tanzimat dönemine kadar hukukun bütününe içine alan bir kanunlaştırma veya tedvin faaliyetine rastlanmaz. Bu durum Örfî Hukuk alanının, her padişaha ve ortaya çıkan yeni ve hukukî ve sosyal şartlara göre devamlı değişikliğe açık bulunması, zaman zaman yapılan kısmî tedvinler sebebiyle böyle kapsamlı bir kanunlaştırmaya acil bir ihtiyacın duyulmamış olmasıyla izah edilebilir. Ayrıca XV. yüzyıldan sonra böyle bir tedvini gerçekleştirmede birinci derecede rol oynayacak hukukçuların çok fazla yetişmemiş olması da tedvin faaliyetlerinin ortaya çıkmasını engellemiştir³⁸. XIX. yüzyıldan itibaren yenilik hareketleri çerçevesinde özellikle II. Mahmud dönemi ve Tanzimat fermânından sonra Osmanlı Devleti'nde hukuk alanında köklü yenilikler yapılmıştır. Pek çok yeni kanunlar ve nizamnâmeler çıkarılmış ve yeni mahkemeler kurularak hukuk alanında yeni düzenlemeler yapılmıştır.

Osmanlı Hukukunda Tanzimat'tan önceki dönemin ayırıcı vasfı; İslâm hukukunun hakim olması, bu hukukun uygulanması sırasında meydana gelen boşlukların Osmanlı hukukunun bütünü içerisinde Örfî Hukuk esaslarıyla doldurulmaya çalışılmasıdır. Bu yapılırken Osmanlı'dan önceki İslâm ve Türk Devletleri'nde büyük ölçüde ortak olan hukuk ve uygulamaların dışında yabancı bir hukuk sisteminden yararlanılmamıştır.

³⁵ Hanefî mezhebi hakkında bkz. Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 93-95.

³⁶ Osmanlıların Hanefîliği neden seçtiği, hukukun tek mezhebe bağlanmasının zararları ve uygulamadaki farklılıklar konusunda bkz. Hayrettin Karaman, "Osmanlı Hukuku'nda Mezhep Tercihî", *OA*, VI, s. 187-195.

³⁷ Abdülaziz Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", *OA*, VI, s. 429; Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 69.

³⁸ Aydın, "Os...Huk..", s. 381.

Tanzimat'tan sonra ise o zamana kadar kendisinden yararlanılmayan batı hukuku devreye girmiştir. Tanzimat'tan sonra hukukta batılılaşma ve hukukî düzenlemelerin kendine has siyasî, iktisadî, sosyal ve hukukî sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında; Osmanlı Devlet adamlarının batıdaki hukuk hareketlerinin etkisi altında kalmaları, batı devletlerinin kendi hukukî yapılarını ve kanunlarını kabul etme yolunda Osmanlı Devleti'ne devamlı telkinleri ve reformlara duyulan hukukî ihtiyaç sayılabilir³⁹.

II. Mahmud döneminden itibaren Osmanlı hukukuna modern hukuk kavram ve ilkelerinin girmeye başladığını görmekteyiz. II. Mahmud kamu hukuku alanında benimsediği ilkeler ve çıkardığı kanunlarla Tanzimat'tan sonra yapılan tüm yeniliklerin temelini atmıştır. Bu dönemde Osmanlı hukukunda beliren yeni kavramlardan ilki; padişahın ayanların baskısıyla kabul etmek zorunda kaldığı *sened-i ittifakta* yer alan iktidarın denetlenmesi fikridir. II. Mahmud daha sonra ayanları ortadan kaldırarak *sened-i ittifâkı* uygulamadı. Ancak koyduğu bazı yasalarla bazı haklarından vazgeçerken bazı haklarını da koyduğu kurullara devretti. Fermanlarla memurların durumu yeniden düzenlenirken, ulemâ ve memurlar için iki cezâ kanunnâmesi çıkartılarak “*kanunsuz suç ve cezâ olamayacağı*” prensibi kabul edildi. Böylece yüzyıllardır uygulanan “*siyaseten katl*” sistemi kaldırıldı, devletin merkezî örgütü tekrar düzenlendi⁴⁰.

Abdülmecid döneminde peş peşe Cezâ Kanunnâmeleri çıkarıldı. 1841 tarihinde ilk cezâ kanunnâmesi çıkarıldı. 1851 ve 1858 tarihinde Cezâ Kanunnâmesi yeniden düzenlendi. Kamu hukuku alanında İslâm hukukundan ilk ayrılma 1841 tarihli Cezâ Kanunnâmesi'nin kabulü ile olmuştur ve 14 Temmuz 1851'de bu kanun yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen Cezâ Kanunnâmesi (*code penal*) sınıf, mezhep ve din farkı gözetmeksizin bütün Osmanlılar'a uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir⁴¹. İmparatorluk adalet sisteminde Tanzimat'tan sonra dinî ve örfî hükümler kaldırılmıştır. Ancak cezâ hükümleri genellikle şeriât hükümlerinden faydalanılarak koyulmuştur. Devletin teşkilât, arazi, vergi ve tebâ haklarına ait olan idârî hükümler ise daha ziyade Örfî ve Hukukî esaslar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır⁴².

³⁹ Bu maddelerin ayrıntıları için bkz. Aydın, “Os.. Huk...”, s. 430-432.

⁴⁰ Gülnihâl Bozkurt, “Tanzimat ve Hukuk”, *Tanzimat'ın 150. yıldönümü Uluslararası Sempozyumu (31 Ekim-3 Kasım 1989)*, TTK., Ankara 1994, s. 271.

⁴¹ İlber Ortaylı, “Osmanlı Devleti'nde Laiklik ve Hukukun Romanizasyonu”, *Erdem, (Aydın Sayılı Özel Sayısı III)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1997, S. 27, s. 1206. Tanzimat döneminde kamu hukuku alanında yapılan kanunlaştırma hareketleri için bkz. G. Bozkurt, *a.g.e.*, s. 272-277.

⁴² Enver Koray, *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat*, Marmara Ün. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1991, s. 39-40; Tanzimat devri hukuk reformları ve hukukun batılılaşma hareketlerinin sebepleri için bkz. Abdullah Saydam, “Tanzimat Devri Reformları”, *Türkler*, XII, Ankara 2002, s. 792-794.

Osmanlı Devleti 1856 Paris Antlaşması ile Avrupa Hukuk sistemine dahil olmuştur. Avrupa Hukuk sistemine girmeden önce kendi hukuk sisteminde düzenlemeler yapmıştır. Tanzimat'tan önceki dönemde hemen hemen yargı gücünü tek başına kullanan şerîyye mahkemelerinin yani kadıların yetkileri II. Mahmud'dan itibaren azaltılmaya ve yargılama alanında yeni düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 1837'de İstanbul Kadılığı'nın resmî bir binaya taşınması, 1838'de bütün kadıların yetkilerini kötüye kullanmalarını önlemek için *tarîk-i ilmiyeye* dâir cezâ kanunnâmesinin çıkarılması, asırlardır sadrazama bağlı olan kazaskerlerin, Tanzimat'ın başında şeyhülislâma bağlanması ve şeyhülislâmın meclis-i vükelâya dahil edilmesi, 1837'de kazaskerliklerin birer mahkeme haline getirilmesi, kadıların idârî ve mahalli idârelere ilişkin yetkilerinin kaldırılması, 1855 yılında kadıların tayin esaslarının belirlenmesi, kadıların ehil olduğu sürece görevde kalmaları, eski usûle göre kadıların beş sınıfa ayrılması, 1859 yılında şerîyye mahkemelerinin yeni bir yapıya kavuşturulması, mahkemelerin görev ve yetkilerinin ayrı ayrı tespit edilmesi, ihtisas mahkemelerinin kurulması (miras, aile, vakıf, ticaret vs.) bu düzenlemelerden bazılarıdır. Bu konular peş peşe çıkarılan nizamnâmeler ile yeniden düzenlendi. Tanzimat'tan önce varlığını sürdüren dîvân-ı hümayûn, eyâlet divanları ve benzerleri gibi idarî ve yargı mercileri XVIII. yüzyılın sonunda önemini kaybetmiş ve yerlerine yeni Meclis-i Ahkâm-ı Adliye, Meclis-i Âlî-yi Tanzîmât, Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye⁴³, Şurây-ı Devlet, Karma Mahkemeler, Ticaret Mahkemeleri ve sâire gibi yeni organlar kuruldu⁴⁴. Tanzimat'tan sonra kurulan önemli kurumlardan bir tanesi de Dîvân-ı Âhkâm-ı Adliye Reisliği⁴⁵(daha sonra Adliye Nezâreti adını almıştır) yani bugünkü Adâlet Bakanlığı'dır. Tanzimat'tan sonra çıkarılan kanunnâmelerin büyük çoğunluğu Avrupa ülkelerinden Fransa ve sâire gibi ülkelere alıntı yapılarak ya da o ülke kanunlarının Türkçe'ye aktarılmasıyla oluşturulmuştur⁴⁶. Tanzimat'tan sonra çıkarılan kanunlardan bir tanesi de kısaca Mecelle diye isimlendirilen Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'dir. Mecellenin

⁴³ Meclis-i Vâlâ hakkında bkz., Mehmet Seyitdanlıoğlu, *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ(1838-1868)*, TTK., Ankara 1994; Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ'nın tanzimi için bkz. Reşât Kaynar, *Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK., Ankara 1985, s. 198-224

⁴⁴ Halil Cin, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usûlleri*, 150. Yılında Tanzimat (Haz: Hakkı Dursun Yıldız), TTK, Ankara 1992, s. 24-32; bu dönemde kurulan meclisler ve merkez teşkilâtındaki diğer yenilikler için bkz. Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtı'nda Reform (1836-1856)*, Eren Yay., İstanbul 1993, s. 179-290; Tanzimat sonrasında taşra ve merkez teşkilâtında yapılan yargı reformu için bkz. Sedat Bingöl, "Tanzimat Sonrası Taşra ve Merkezde Yargı Reformu", *OA, VI*, s. 533-545.

⁴⁵ Adliye nezâretinin kuruluşu, teşkilât ve işleyişi için bkz., Hulusî Yavuz, *Osmanlı Devleti ve İslâmiyet*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991, s. 27-71.

⁴⁶ Ayrıntı için bkz. Christian Rumpf, "Osmanlı ve Türk Hukukunda Avrupalılaştırma Hareketleri". *O.A. VI*, s. 481-491; Bayındır, "Osm.... Yargı.... İşley....", s. 431.

hazırlanmasında ünlü hukukçu ve tarihçi Ahmed Cevdet Paşa'nın etkisi büyüktür. 1869-1876 yılları arasında hazırlanarak oluşturulan ve medeni kanun olarak ta adlandırılan kanun 1926 yılında İsviçre Medeni kanununun Türk Medeni Kanunu olarak kabul edilip yürürlüğe girmesine kadar geçerli olmuştur⁴⁷.

Tanzimat döneminde artık hükümdar örfî cezâ verme yetkisinden vazgeçiyordu. Fakat 1858 tarihli cezâ kanunnâmesinde, örfî bir cezâ daha doğrusu yasama yetkisine sahip kişi ya da yasama organı tarafından tespit edilen bir ta'zir cezâsı olan kale-bendlik tanımlanmış ve eskisinden daha ağır hale getirilmiştir. Çalışmamıza esas teşkil eden 5 numaralı defterde yaptığımız tespitlere göre, en fazla 13 ay olan kale-bendlik süresi, geçici kale-bendlik için 1858 tarihli Cezâ Kanunnâmesi'nde 3 ile 15 yıl arasında değişmektedir.

Osmanlı hukukunda suçları çeşitli şekillerde tasnif edebiliriz. Bu tasniflerin içinde bütün Türk Devletleri'nde hatta Tanzimat'tan sonra bile değişmeden takip edilen en önemli tasnif: suçların; hadd⁴⁸, şahsa karşı işlenen suçlar (cinâyet, kısas ve diyet gerektiren suçlar) ve tazîr suçları şeklinde ayrılarak yapılan üçlü tasniftir. Ancak suç ve cezâlarda genellikle birinci tasnif kullanılmaktadır. Osmanlı cezâ hukukunda kullanılan ve önemli kabul edilen diğer bir tasnif de suçların adî ve siyasî suçlar diye ikiye ayrılması şeklinde olan tasniftir⁴⁹. (Bugün ise suçlar cürüm ve kabahat olarak iki kısımda değerlendirilir.) Birinci tasnife göre suçlar ve cezâlar üç grupta incelenir. 1- Kur'an ve hadiste açıkça miktar ve unsurları tayin edilen hadd suçu ve cezâlarıdır. Bunlar; iffete iftirâ (hadd-i kazf), hırsızlık (hadd-i sirkât), yol kesme (kat'-ı tarik, hirâbe), zinâ (hadd-i zinâ), içki içme (hadd-i şürib) ve devlete isyan (hadd-i bağı), irtidad (dinden dönme) suç ve cezâlarıdır. Suçun unsurları bulunduğu takdirde Osmanlı Devleti'nin bu suçlara ait şer'î cezâları aynen uyguladığını şer'iyye sicilleri göstermektedir⁵⁰. Hadd cezâları ağır cezâ sayıldığı için yargılamada çok hassas davranılırdı. Basit bir şüphe bu cezâların düşmesine

⁴⁷ Konu hakkında bkz. Osman Öztürk, "Osmanlılarda Tanzimat Sonrası Yapılan Hukukî Çalışmalar ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye", *OA*, VI, s. 504-518; Osman Kaşıkçı, "Osmanlı Medeni Kanunu: Mecelle", *OA*, VI, s. 519-532.

⁴⁸ Hadd'in sözlük anlamı menetmek, yasaklamak demektir. Istılâh olarak hadd; cezâ müeyyidesinin uygulanmasını gerektiren çirkin fiilleri işlemekten insanları alıkoymak için Allah'ın hakkı olarak farz kılınan belli cezâlar demektir. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 408; İbrahim Çalışkan, "İslâm Hukuku'nda Cezâ Kavramı ve Hadd Cezâları", *Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, XXXI, Ankara 1989, s. 372-373; hadd cezâları hakkında daha ayrıntılı bilgi için aynı makalenin 376-397 sayfalarına bakınız.

⁴⁹ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 107.

⁵⁰ Ayrıntı için bkz.. Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 108-114; İ. Çalışkan, a.g.m., s. 374.

yol açardı. Çünkü hadis-i şerîfte: “İmkan buldukça şüphelerle hadd cezâlarını düşürün. Yanılarak affetmek yanılıp cezâ vermekten iyidir”⁵¹.

2- Şahsa karşı işlenen suçlar ve cezâlardır (kasden adam öldürme, cinayet, yaralama, anne karnındaki çocuğu düşürmek ya da düşmesine sebep olmak)⁵².

3-Yukarıda zikredilenlerin dışında kalan suç ve cezâlardır. İslâm ve Osmanlı Hukuku'nda bunlara tazîr⁵³, siyâset-i şerîyye veya siyâset cezâları denmektedir. Bunların miktarı ve tatbik şekli *ulü'l-emre* bırakılmıştır. Fatih, II. Bayezid, Yavuz ve Kanûnî'ye ait umûmî kanunnâmelerin ilk bâb ya da fasıllarında bulunan hükümler bu çeşit suç ve cezâları düzenleyen hükümlerdir⁵⁴.

Tazîr Suçlarını:

- a- İdam Cezâsı (Katl= Siyaseten Katl=Salb)
- b- Celd (Sopa veya Çomak) Cezâsı
- c- Hapis Cezâsı
- d- Sürgün (Nefy = Tağrib) Cezâsı
- e- Suçluya Öğüt Verme, Kınama, Tehdit, Teşhir
- f- Para Cezâsı
- g- Özellikle Osmanlı Devleti'nde Uygulanan Bazı Tazîr Cezâları
 - Kürek Cezâsı
 - Pranga-bendlik Cezâsı
 - Kale-bendlik Cezâsı
 - Tomruk

h- Bütün bunların yanında alnın dağlanması ve damgalanması sakalın kesilmesi vs. gibi cezâlar şeklinde sınıflandırabiliriz⁵⁵.

⁵¹ Bayındır, “Örneklerle Osmanlı'da Cezâ Yargılaması”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay. s. 73.

⁵² bkz., Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 118-120; İ. Çalışkan, a.g.m., s. 374-375.

⁵³ Ta'zir; menetmek, reddetmek, mecbur etmek, hakaret etmek, tedip etmek demektir. Istılâh anlamı ise; hakkında belli bir cezâ, şer' bir hadd bulunmayan cürümlerden dolayı kişiye tatbik edilecek cezâ demektir. İ. Çalışkan, a.g.m., s. 375.

⁵⁴ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 121.

⁵⁵ Bu bölüm, Ahmet Akgündüz'ün Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (I) adlı kitabının ilgili bölümleri okunarak özetlenmiştir. Kale-bendlik cezâsı tazîr cezâsından sayıldığı için özellikle tazîr suçları ayrıntılı verilmiştir. Diğer suçlar konumuz dışında olduğu için bunlara yer verilmemiştir. ⁵⁵ Bayındır, “Örn.....Osm..... Cezâ Yargı.....”, s. 73.

⁵⁵ bkz., Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 118-120; İ. Çalışkan, a.g.m., s. 374-375.

⁵⁵ Ta'zir; menetmek, reddetmek, mecbur etmek, hakaret etmek, tedip etmek demektir. Istılâh anlamı ise; hakkında belli bir cezâ, şer' bir hadd bulunmayan cürümlerden dolayı kişiye tatbik edilecek cezâ demektir. İ. Çalışkan, a.g.m., s. 375.

⁵⁵ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*. I. s. 121.

İslâm Hukuku bütün suçları kesin olarak tespit etmemiştir. Sadece fertlerin haklarını ve kamu düzenini çok yakından ilgilendiren önemli suçların cezâlarını teker teker tespit etmiş, geriye kalan suçların cezâlarını tespit etme yetkisini ise belli esaslar çerçevesinde zamanın yasama organına bırakmıştır. Osmanlı hukukunda *ulü'l-emre* yani hükümdar ve kanun koyuculara bırakılan tazîr cezâlarının diğerlerinden iki önemli farkı vardır. Birincisi; diğerlerinin belli cezâları vardır. Bunlarda ise, ihtardan idâma kadar birden fazla cezâ mevcuttur. Suça ve suçluya göre, takdir hakkını *ulü'l-emr* kullanacak ve meşru dairede kalmak şartıyla suçları göz önüne alarak cezâ tespitini yapacaktır. İkincisi; diğer suç ve cezâlarda *ulü'l-emrin* af yetkisi bulunmamasına rağmen ta'zir cezâlarında bu yetkinin tanınmasıdır⁵⁶.

Tazîr suçları ve cezâları iki grupta toplanır.

1- İslâm hukuku tarafından kesin olarak yasaklanan ve her zaman tazîr suçunu gerektirenler. Bu yasaklar iki guruba ayrılır. A-hakkında hadd ve kısas bulunmadığı halde, suçun unsurlarının tam olarak gerçekleşmemesi sebebiyle tazîr cezâsı ile cezâlandırılan fiillerdir. Kamu yararı gerektiriyorsa hadd veya kısas cezâları ile beraber mümkün olan hallerde tazîr cezâsı da uygulanabilecektir. Ayrıca unsurları tam olarak teşekkül etmeyen, hadd veya kısas gerektiren fiiller de tamamen tazîr suçu olarak kabul edilip cezâlandırılacaktır. Kanûnî'nin cezâ kanunnâmesindeki şu hükümler buna güzel bir örnektir. “*eğer at uğurlasa elin keseler, kesmezler ise ikiyüz akçe cürm alına*”. Yine adam öldürse yerine kısas etmezler ise kan cürmi bin akçedir.”⁵⁷; B- Kamu yararı ve düzeni açısından yasak olmadığı halde, yasak kabul edilen fiiller de tazîr suçunu teşkil ederler. Devletin koyduğu kanunlara aykırı davranmak, (meselâ; ihracı yasak olan malları yurt dışına satmak) devlet bu konuda yasak koymuşsa bu malların satışını yapmak suçtur. Tazîr suçlarında temel kaide 39 sopadır ve bu sopaların öldürücü olmaması gerekir⁵⁸.

Tazîr cezâlarının bütün çeşitleri padişah veya mutlak vekili olan sadrazam tarafından infaz edilirdi. Kanunnâmelerdeki hükme göre tazîr cezâlarından olan idam, siyâset cezâları, sürgün, hapis ve tazîr diye özellikle isimlendirilen sopa, kollara bıçak sancılanması ve sakal kesilmesi gibi cezâların infaz yetkisi, sadece ve sadece sadrazama aittir. Sadrazamda bu konuda padişahın tasdikini almak zorundadır. Para cezâları ve ihtar gibi küçük cezâlar ise Osmanlılarda mülkî amirler (beylerbeyi, sancakbeyi ve subaşılar)

⁵⁶ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 123; Hadd, kısas ve ta'zir cezâlarının birbirinden farkı için bkz. Mehmet Akman, “Osmanlı Cezâ Muhakemesi Hukukuna Hakim Olan İlkeler”, *OA*, VI, s. 472-473.

⁵⁷ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 278.

⁵⁸ ayrıntı için bkz., Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri*, I, s. 123-124.

tarafından infaz edilirdi. Hiçbir suç kadının verdiği karar veya tespit varakası olmadan infaz edilemezdi. Bu husus bütün Osmanlı kanunlarında açıkça belirtilmiştir⁵⁹.

1.1 Yargının İşleyişi

İkili bir hukuk sistemine sahip olan Osmanlı Devleti'nin kendine has bir adalet sistemi vardır. Yargılama mahkemelerde yapılmakta ve adâlet mahkemelerinde yapılan yargılamadan sonra yerini bulmaktadır. Yargılamayı yapan mahkemeler şerîyye mahkemeleri, dîvân-ı hümâyûn, vezîri-azam divanları, kazasker divanları ve diğer mahkemelerdir.

1.1.1 Şerîyye Mahkemeleri: Şerîyye mahkemeleri kadıların görev yaptığı mahkemelerdir. Bu mahkemeler Tanzimat'a kadar her türlü problemin çözüldüğü merci olmuştur. Şerîyye mahkemelerinde görev yapan kadının yanı sıra kadiya yardımcı olan naib ve diğer görevlilerle birlikte *şühûdü'l-hâl* denilen şahitler ve görüşlerinden istifade edilen müftülerde bulunmaktadır. Kadıların yargı yetkileri coğrafi bakımdan bir kaza bölgesi ile sınırlandırılmıştır. Bu mülkî idâre esaslarına göre tespit edilmektedir. Meselâ; Bursa Kadısı sadece Bursa'nın merkezinde yargıya yetkili olmalıdır⁶⁰. Davaya bakmakla görevli mahkeme, davalının ikâmet ettiği yerdeki mahkemedir. Ancak devamlı ikâmet şartı yoktur. Bir bölgede geçici olarak bulunan kişi aleyhine geçici olarak bulunduğu yerdeki mahkeme dava açabilirdi. Kaide olarak bir hakim kazası dahilinde meydana gelen her türlü davaya bakardı. Ama bakabileceği davaların sınırlandırılması da mümkündü⁶¹. Yargılamada hakim kendisine yardım etmek üzere naib tayin ederdi. Şerîyye Sicillerinden anlaşıldığına göre naibler genellikle ilk soruşturma işlemlerini yürütmekle görevliydi⁶².

Davalar hakim huzurunda görülürdü. Mahkemenin davaya bakabilmesi için davacının dava açmış olması şarttı. Davayı dilekçe ile açma şartı yoktu. Davacının hakime bizzat başvurması ile dava açılmış olurdu. Şahsı ilgilendiren davalarda mağdur olan kişi ya da vekili mahkemeye başvurup dava açabilirdi. Kamu aleyhine işlenen suçlarda durumdan haberdar olan her vatandaş mahkemeye başvurup şahitlik yapmaya ve mahkemeyi takip etmeye yetkili idi. Tanzimat'tan sonra çıkarılan *Usûl-i Muhâkemât-ı*

⁵⁹ Akgündüz, *Kanunnâmeler*, I, s. 127.

⁶⁰ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 338.

⁶¹ Hakimlerin yetkileri yargılama zamanı, yeri ve hakimlin bazı davalara bakamaması gibi durumlarda sınırlandırılırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz., Bayındır, "Os... Yargının İşleyişi", s. 434-435.

⁶² Bayındır, "Örn....Cezâ Yargı....", s. 69.

Cezâiyye Kanunu ile *savcılık makamı* kurulunca bu gibi konularda yani kamu aleyhine işlenen suçlarda dava açma yetkisi savcılara verildi⁶³.

Yargılamadaki temel ilkelerden bir tanesi “*kişinin suçsuzluğunun asıl olmasıdır*”⁶⁴. Bu ilkedен hareketle suç ispatlana kadar kişi suçsuz sayılmıştır ve yargılama bu esas üzerine temellendirilmiştir⁶⁵. Davanın açılmasından sonra yargılama; davacı, davalı, bunların vekilleri ve hakim arasında açık ve sözlü olarak yapılır. Özel hukukun ihlali söz konusu olursa şahsi dava açılması gerekirdi (sövme, hakaret etme, adam öldürme ve yaralama gibi davalarda). Kamu hukukunun ihlali sayılan hırsızlık ve zina suçlarına bakılması için de yine şahsi dava açılması gerekirdi. Topluma karşı işlenmiş suçlarda dava kendiliğinden açılmış kabul edilir ve hakim işe el koyması için bir davanın açılmış olması şartı aranmazdı (hadd cezâlarını gerektiren suçlarda bu şekilde davranılmıştır). Her vatandaş bu konuda mahkemeyi haberdar edip davaya bakılmasını sağlamakla görevliydi. Yani böyle bir suçun işlendiğini gören hakim tek başına olaya el koyabileceği gibi, her vatandaş da mahkemeye baş vurarak hakimi haberdar edebilirdi. Mahkemeye getirdiği şahitleri dinletebilir, olayı görmüşse şahit olarak ifadesini verirdi. Haklarında ihbârda bulunulan kişi ya da kişiler de mahkemeye getirilerek yargılama yapılır ve suç ispatlanırsa cezâ verilirdi⁶⁶.

İlk soruşturma açık olarak yapılır. İlk soruşturmayı yapmak üzere görevlendirilen naibin yanında devamlı güvenilir kişiler (ümenâ) bulundurulur ve naible beraber bu kişilerde mahkemeye gelerek neticeyi hakime bildirirlerdi. Hakim ilk soruşturmadan sonra naib olarak görevlendirdiği kişiye son karar yetkisini vermişse hakim naibin dinlediği şahitlerin ifadelerine dayanarak hüküm verirdi. Ancak naib son kararı vermeye yetkili değilse, hakim davayı inceleyip şahitleri tekrar dinler ve ona göre yargılamayı sonuçlandırır. Şahitler dinlenmedikçe karar verilemezdi⁶⁷. Hadd ve kısas cezâsı gerektiren suçlarda şahitler dinlendikten sonra güvenilirliklerinin tespiti için mahkemece yürütülmesi gereken tezkiye işlemleri (şahitlerin güvenilirliklerinin soruşturulması) tamamlanıncaya kadar, emniyet tedbiri olarak davalı tutuklanırdı. Bunun dışında sadece sabıkalı kişiler ve kaçmasından endişe edilenler, tedbir olarak tutuklanabilirlerdi. Tutuklular güvenilir kişilerin kefaletiyle serbest bırakılabiliyorlardı⁶⁸.

⁶³ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 69-70.

⁶⁴ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 358-359.

⁶⁵ Akman, *a.g.m.*, s. 471.

⁶⁶ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 70.

⁶⁷ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı....”, s. 70.

⁶⁸ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı....”, s. 70.

Şerîyye mahkemelerinde davalar alenî ve sözlü (şifahî) olarak görülürdü. Duruşmaların aleniliği İslâm Hukuk Tarihi'nde yerleşik bir uygulamadır. Duruşmanın aleni olarak yapılması ilgililerin bundan haberdar olmasını temin ederdi. Alenîlik ilkesi mahkemelerde olabilecek hukuk dışı uygulamalar için caydırıcı bir unsurdur. Duruşmanın açıklığıyla insanlar hükmün doğruluğuna güven duyarlar. Gizli olarak görülen dava sonucu verilen hüküm doğru değildir. Ancak kadı genel ahlâk ve kamu güvenliği gibi nedenlerle duruşmanın gizli yapılmasına karar verebiliyordu⁶⁹. Yargılama sırasında hazır bulunan kişilerin isimleri kaydedilirdi. Bu durum yargının töhmet altına girmesini önlerdi. Mecelle yürürlüğe girmeden önce mahkemelerin verdiği ilâm ve hüccetlerin muhtevası şahitlerle ispat edilmez veya onların bir suretleri şerîyye sicillerinde bulunmazsa ispat vasıtası sayılmazdı. Bu yüzden hakimler şahitlik yapabilecek doğru ve güvenilir kişileri yargılama sırasında dinleyici olarak bulundururlardı. Bunların adı ilâm ve hüccetlerin sonunda *şühûdü'l-hâl* başlığı altında yazılırdı⁷⁰. *Şühûdü'l-hal* mahkemede yapılan yargılamaya şahitlik yapan insanlar değildir. Davanın şahitleriyle bu tür şahitleri karıştırmamak gerekir. Çünkü *şühûdü'l-hal* hukukî ihtilâfın değil yargılamanın gözlemcisidir. *Udûl-i müslimîn* ve *şühûdü'l-udûl* da denilen bu gözlemciler yargılamaya veya kadının kararlarına müdahale etmez; varlıkları dolayısıyla kadının adil karar vermesinde etkili olurlar. Bu yönüyle *şühûdü'l-hal* batı hukukunda görülen jüriden farklıdır. *Şühûdü'l-hal* yargılamanın yapıldığı yerleşim biriminin ileri gelenlerindendir. *Şühûdü'l-hal* olarak kazaskerlerin, eski kadıların ve ayânın görev yaptığı görülmektedir. Davanın konusuna göre *şühûdü'l-hal* değişmektedir. Meselâ; ulemâ ile ilgili yargılamada bir-iki ulemâ, yeniçerilerle ilgili yargılamada birkaç yeniçerinin olduğu gözlenmektedir. Ancak *şühûdü'l-hal*ın nasıl ve hangi kıstaslara göre oluşturulduğu bilinmemektedir⁷¹.

Mahkemede duruşma sırasında hakim, önce davacıya davasını anlattırır ve ifadesini kağıt üzerine kaydederdi. Davayı düzeltme esnasında, davalıya yardımcı olmazdı. Ancak dava açmasını bilmeyenlere gerekli usûlü öğretmesi için ehil bir zabıt görevlendirirdi. Dava daha önceden yazıyla tespit edilmişse, tespit davacının yüzüne okunarak muhtevası kendisine tasdik ettirilirdi. Daha sonra hakim davalıya “*davacı senden şu şekilde dava ediyor ne dersin diye sorardı*” davalı iddiayı kabul ve itiraf ederse hakim ikrara dayanarak kararını verirdi. Davalı cevabında davacının iddiasını reddederse

⁶⁹ Akman, a.g.m., s. 474.

⁷⁰ Bayındır, “Örn...Cezâ Yargı...”, s. 70.

⁷¹ Akman, a.g.m., s. 474-475.

hakim davacıdan iddiasını ispat etmesini isterdi⁷². İslâm hukukunda sanığın suçunu ispat etmesi beklenmez ve karşı delil getirmesi istenmezdi. İddia makamı iddiasını ispatla yükümlüydü⁷³. İspat vasıtası olarak şahitlik, yemin ve yeminden kaçınma kullanılmıştır. Maddi tazminatı gerektiren davalarla tazîr davaları ikrar, yeminden kaçınma (nükûl) veya şahitlerle sabit olurdu. Burada iki erkeğin şahitliği yeterli olduğu gibi bir erkekle iki kadının şahitliği de yeterli oluyordu. İspat vasıtası olarak itiraf, vicdanî delil ve ikrar kabul edilmiyordu⁷⁴.

Davalı, davacının iddiasını kabul veya reddedecek yerde, davayı hükümsüz bırakacak karşı dava açabilirdi. Açılan karşı dava⁷⁵ diğer davalar gibi sonuçlandırılırdı⁷⁶.

Açılan davalarda hakim bazen tarafları kendi aralarında anlaşmaları için sulha davet ederdi. Akrabalar arasında meydana gelen veya aralarında anlaşmaya istekli tarafların davalarında hakim son kararını vermekte acele etmezdi. Bir iki kez, taraflara aralarında anlaşmaları tavsiyede bulunurdu. Taraflar anlaşmayı kabul ederse hakim sulh hükümlerine uygun olarak iki tarafı uzlaştırır ve aralarında anlaştıklarına dair ellerine birer belge verirdi. Taraflar aralarında anlaşmaya varmazsa, hakim yargılamayı sonuçlandırır. Yargılamayı İslâm Hukuku'na göre sonuçlandıran hakim, son karar olarak hükmünü yazardı. Hakimin verdiği hüküm hem kendini hem de tarafları bağlardı. Hakimin son kararından sonra ilam yazılırdı. Ancak ilâmın yazılması kararın tamamlayıcı bir unsuru değildi⁷⁷.

Mahkemede taraflar dinlenip, yargılama sonuçlandırdıktan sonra hakim hüküm vermeyi geciktiremezdi. Duruşmanın sonucuna göre hakim hükmünü derhal vermek zorundaydı. Hakim hükmü sebepsiz yere geciktirirse görevinden alınmayı⁷⁸ hak ederdi. Çünkü adaleti zamanında yerine getirmemek zulüm sayılırdı⁷⁹. Hakim üç durumda hükmü geciktirebilirdi. 1-Şahitlerin güvenilirlik soruşturmasında şahitlerin yalan söylediklerinden şüphelenirse, tahkikatı yeniden yapmak için güvendiği bir kişiyi görevlendirir ve sonuç alınıncaya kadar hükmünü geciktirirdi. 2- Hakim tarafların anlaşmalarından ümitli ise bir-iki kez sulh teklifinde bulunur ve bu esnada hükmünü

⁷² Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 70-71.

⁷³ Akman, a.g.m., s. 471.

⁷⁴ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 70-71; ispat vasıtaları için bkz. Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 342-351.

⁷⁵ Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 341-342.

⁷⁶ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 71.

⁷⁷ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 71.

⁷⁸ Kadıların azil sebepleri için bkz. Mehmet İpşirli, “Osmanlı Devleti'nde Kazaskerlik (XVII. yüzyıla kadar)”, *Belleten*, TTK, Ankara 1997, S. 232, s. 672-673; Bayındır, “...Yargının İşleyişi”, s. 434.

⁷⁹ Akman, a.g.m., s. 472.

geciktirmiş olurdu. 3- Hakim, dava ile ilgili hukuki hükmü iyice bilmiyorsa kendi şehrindeki fakîhlerden sorduğu halde aldığı cevaba güvenemez ise başka şehirlerde bulunan fakîhlerden sorar ve cevabı alıncaya kadar hükmü geciktirirdi⁸⁰. Yargılamanın mümkün oldukça çabuk olmasına dikkat edilirdi. Bir suç işlenmişse suçlunun cezâlandırılması ve bozulan kamu düzeninin düzeltilmesi esastır. Ayrıca suç ithamına muhatap olan sanık suçlu olmayabileceğinden bozulan sosyal, ailevî ve ekonomik itibarın mümkün olan en kısa süre içinde iadesi ancak böyle mümkün olurdu. Daha da önemlisi delillerin zamanla kaybolmaması meselâ şahitlerin olayı unutmalarının önüne geçilmesi gibi nedenlerle yargılama mümkün olan en kısa sürede bitirilmelidir. Genellikle şerîyye mahkemelerinde cezâ davaları bir-iki celsede tamamlanmaktadır⁸¹.

Kararını veren hakim kararını yumuşak bir dille açıklardı. Aleyhine hükmedilen tarafın kalbinin kırılmasını ve kadı kendi hakkında kötü düşünceler beslenilmesini önlemek için suçlu tarafa: *“Senin yaptığın savunmayı inceledim fakat şerî hüküm böyle olduğundan senin aleyhine hükm olundu. Başka şekilde hükmetmem mümkün değil”* diyerek gerekçeyi anlatarak böylece suçlu tarafın gönlünü almış oluyordu⁸².

Yargılamadan sonra hakim hükmünü gerekçesiyle beraber yazar ve davalıya tenbihini de ihtiva eden bir ilâmı düzenleyip bir nüshayı davalıya verirdi. Hakim ilâmın bir sûretini de kendi koruması altında olan sicile kaydederdi. Suçlu bulunan tarafın hakim aleyhine konuşmasını ve halka şikayet etmesini engellemek ve yargılamanın hakkaniyet içinde yapıldığını halka göstermek için hükmün gerekçesinin ilâma yazılması gerekiyordu. Böylece haksız çıkan taraf aleyhine nasıl hüküm verildiğini görüp şerî hükümlere ve yargılama usûllerine uygun olup olmadığını anlamak için ilâmı ulemâyâ gösterebilirdi. Bu yolla yargı da denetlenmiş oluyordu⁸³.

İşlenen bir suçta yargılamanın yapılabilmesi için; davanın açılması, davanın süresi içinde açılması, gaibliğin kalkması ve dokunulmazlığın kalkması gerekiyordu⁸⁴. İslâm cezâ yargılaması hukukunda sanığın gıyabında yargılanıp⁸⁵ hüküm verilip verilmediği konusunda farklı fikirler vardır. Şafiilerde konu hakkında üç görüş bulunurken, Hanefî fıkıh kitaplarında bir açıklık görülmez. Ancak baskın görüş; Hanefî mezhebinde hem

⁸⁰ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 71.

⁸¹ Akman, a.g.m., s. 471.

⁸² Bayındır, “Örn... ..Cezâ Yargı...”, s. 71-72.

⁸³ Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı.....”, s. 72.

⁸⁴ Bilgi için bkz., Bayındır, “Örn....Cezâ Yargı...”, s. 72-73.

⁸⁵ Gıyabî yargılama hakkında bkz. Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 356-358; Ahmet Akgündüz, “İslâm ve Osmanlı Hukuku'nda Gıyapta Yargılama Müessesesi”, *Belleten*, S. 196, Ankara 1986 s. 169-199.

hukuk hem cezâ muhakemesinde gıyapta hüküm verilemeyeceği noktasındadır. Aynı konu mecellede de belirtilmiş ve 1618. maddede “*Hîn-i da ‘vâda hasmın huzûrî şarttır*” ve 1830. maddede “*Hîn-i hükümde tarafeynin huzûrî şartdır*” denmiştir⁸⁶. Gerek şerîyye sicillerinde gerekse araştırmamıza esas teşkil eden kale-bend defterinde yaptığımız incelemede kaçak suçlular hakkında karar verilebilmesi için yakalanmaları ya da huzura getirilmeleri istenmektedir.

1.1.2 Dîvân-ı Hümâyûn: Devletin bütün meselelerinin görüşülüp karara bağlandığı dîvân-ı hümâyûnda⁸⁷ aynı zamanda kadıların şerîyye mahkemelerinde bakamadıkları veya bakmaktan kaçındıkları konular görüşülüp karara bağlanırdı. Özellikle Örfî cezâ davalarıyla kamu görevlilerinin taraf oldukları davalarda divanın adil bir yargılama bakımından önemli bir fonksiyonu icra ettiği görülmektedir. Bu yönüyle dîvân-ı hümâyûn diğer İslâm devletlerinde rastlanılan mezâlim mahkemelerinin görevini üstlenmiştir. Dîvân-ı hümâyûna başvurmak isteyenler bizzat veya vekilleri aracılığıyla başvurabilirdi. Bunun yanı sıra bizzat padişaha başvurmak mümkündü. Hükümdar Cuma selâmlığına çıktığı zaman yol üzerinde toplanan kimselerin başvuru dilekçeleri toplanır ve bunlar gereği yapılmak üzere padişaha verilirdi⁸⁸. Örfî konulara ilişkin uyuşmazlıklarda padişahın yargı yetkisi sınırsızdır. Padişah çoğu kez bu yetkisini kendi divanı aracılığıyla kullanırdı. Bunun sonucu olarak dîvân-ı hümâyûn örfî davalarda sınırsız yargı yetkisine sahipti. Örfî davalarda dîvân-ı hümâyûn kurul şeklinde faaliyet gösterir. Yani dîvân-ı hümâyûnun bütün üyeleri dava ile ilgili görüşmelere ve kararın ortaya çıkmasına aktif olarak katılırlar. Dîvân-ı hümâyûn bir yandan padişah adına Örfî Hukuku yaratan bir yasama organı diğer yandan da hukuktan doğan uyuşmazlıkları çözen bir yargı organıdır⁸⁹. Güçler ayırımının bilinmediği bir sistemde Örfî Hukuku yapan organın bu hukuktan çıkan uyuşmazlıkları ilk yargı yeri olarak kesin hükme bağlayabilmesi normaldir⁹⁰. Dîvân-ı hümâyûnda örfî yargıyı hükümdar şerî yargıyı kazasker temsil etmektedir. Örfî bir konuda hükümdar istediği şekilde yargı hakkını kullanabilirdi. Ancak

⁸⁶ Akman, a.g.m., s. 475.

⁸⁷ Divan-ı Hümâyûn hakkında bkz. Ahmet Mumcu, *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divân-ı Hümâyûn*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1976; A. Mumcu, “Divân-ı Hümâyûn”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 430-432.

⁸⁸ Aydın, “Os... Huk...”, s. 401-402; Divân-ı Hümâyûna nasıl başvurulduğu hakkında bkz. A. Mumcu, a.g.e., s. 97-99.

⁸⁹ İbrahim Durhan, “Divân-ı Hümâyûnun Yargılama Yetkisi”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 1-2, IV, Erzincan 2002, s. 70.

⁹⁰ Mumcu, a.g.e., s. 87.

şerî konularda kazasker Şer'î Hukuk'a göre davranmak ve onun koyduğu esaslar çerçevesinde davayı hükme bağlamakla mükellefi. Yargı örgütünün başında bulunan kazasker divâna gelen şerî bir davayı dinleyip çözmesi için Rumeli Kazaskerine havale ederdi. Rumeli Kazaskeri konuyu dinledikten sonra son kararını verirdi. Bu esnada Anadolu Kazaskeri Rumeli Kazaskerinin yanında uzman hukukçu olarak bulunurdu⁹¹.

Divân-ı hümayûn aynı zamanda bir karar düzeltme veya temyiz mahkemesi gibi hareket edebiliyordu. Çünkü İslâm Hukuku'nda bir temyiz kurumu yoktu. Kadının verdiği hüküm kesindir. Ancak bir yargı mensubu olarak kadının bilerek veya bilmeyerek yapabileceği hatalar, yargılama esnasında kadının taraflardan birini kayırması veya birinden rüşvet alması, yargılama usulüne aykırı davranması, tarafların doğru ifade vermediğinin anlaşılması, yeni delillerin ortaya çıkması ve karar verilirken yanlış bir kurala dayanıldığıнын davalı tarafından ileri sürülmesi durumunda davaya yeniden bakılırdı. Eğer verilen kararda bir hata yoksa verilen hüküm geçerli olurdu. Hükümde hata varsa davaya yeniden bakılır veya başka kadıya müracaat edilebilirdi. Bu durum da yapılan haksızlığı ortadan kaldırmıyorsa davaya divân-ı hümayûnda bakılırdı. Böylece dîvân-ı hümayûn bir çeşit karar düzeltme organı gibi hareket etmiş olurdu⁹².

1.1.3 Vezîr-i azam Divanları: Vezîr-i azam divân-ı hümayûnda örfî yargıyı temsil etmekteydi⁹³. Vezir-i azâmların kendi başlarına topladıkları divanlarda şikayetleri dinler gerek görürse Rumeli Kazaskeri'ne ve diğer görevlilere de dinletir ve çözüm bulmaya çalışırdı. Vezir-i azâmların topladığı divanlardan bazıları *Cuma Dîvânı* (bu divana huzur murafaası⁹⁴ da denirdi. Cuma günleri dîvân-ı hümayûn toplanmadığı için Anadolu ve Rumeli Kazaskerleriyle veziri-azam paşa kapısında bir araya gelip divan yaparlardı. Bu divanda Rumeli Kazaskeri kendisine havale edilen davalara bakardı⁹⁵), *İkinci Dîvânı* (Salı ve Perşembe günleri dışında vezîr-i azamın kendi sarayında ikinci vaktinde topladığı ve dîvân-ı hümayûnda görüşülüp karara bağlanamayan işleri şer'-i şerîf ve kanun üzere görüşülüp çözüldüğü yerdir⁹⁶), *Çarşamba Dîvânı* (Çarşamba günü Eyüp, Galata ve Üsküdar kadılarının katılmasıyla sadrazamın başkanlığında toplanılan bir divandır. Vezir-i

⁹¹ Durhan, a.g.m., s. 71.

⁹² Mumcu, a.g.e., s. 91-92.

⁹³ Durhan, a.g.m., s. 70.

⁹⁴ Bkz., M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü(OTDS)*, I, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., (MEB), İstanbul 1993, s. 865.

⁹⁵ Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 203.

⁹⁶ Cin-Akgündüz, a.g.e., s. 203.

azam bu divanda halkın şikayetlerini dinler gerek görürse kadılara bu davaları dinletirdi)⁹⁷.

1.1.4 Kazasker Divanları: I. Murad'ın saltanatının başında kurulduğu kabul edilen Kazaskerlik⁹⁸ Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfına ait bir kurumdur. Dîvân-ı hümâyûnda şeri yargıyı, ehl-i şer denilen sınıfın lideri olan kazasker temsil ederdi⁹⁹. Divan-ı hümâyûnun aslî üyesi olan kazaskerler idârî işlerle ilgilendikleri gibi kazâî işlerle de ilgilenmişlerdir. Eğitim ve yargı teşkilâtının idâresi, ordunun ve askerî (askerî sınıfın yönetici kesimi) zümrenin barış ve savaş sırasında hukukî ihtiyaç ve ihtilâfların giderilmesi ve davaların görülmesi gibi görevleri vardır. Kazaskerlerin idârî görevleri arasında mevleviyet denilen büyük kadılıkların tayin edilmesi de bulunmaktadır. Bu görev daha sonra şeyhülislâma bırakılmıştır. Kuruluşunun ilk yıllarında bir tane olan kazaskerlik Fatih Sultan Mehmed'in saltanatının son zamanlarında (1481) Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kazaskerler merkezî bütçeden 500 akçenin üzerinde yevmiye, askerî (askerî sınıfın yönetici kesimi) zümrenin mirasının taksimi, yaptıkları kadı ve müderris tayinlerinden, hediye ve caizelerden oldukça büyük miktarda gelirleri vardı. Mazûliyetleri halinde kendilerine hazineden emekli maaşı veya Arpalık tevcih edilirdi. Protokolde Rumeli Kazaskeri Anadolu kazaskerinden önce gelmektedir. Bunun sebebi Rumeli topraklarının *dârü'l-cihad* olmasıdır¹⁰⁰.

Kazaskerlik ülke çapında teşkilâtı olan bir makamdı ve kazaskerleri en çok meşgul eden husus payitahttan en küçük yerleşim birimine kadar her yerde mevcut olan yargı ve eğitim teşkilâtının meseleleri idi. Bu ağır yükü biri merkez diğeri taşra olmak üzere iki teşkilât yürütmüştür¹⁰¹.

Kazaskerlerin dîvân-ı hümâyûndaki görevleri, hukuk, özellikle Şer'î Hukuk alanında divanda görüş beyan etmek, memleket idâresinde sorumluluk üstlenmek, nihayet divanda kendi sahasında dava dinlemektir. Kazaskerler salı ve çarşamba günleri hariç, öğleden sonra topladıkları kendi dîvânlarında idârî ve hukukî meselelere, genellikle askerî diye isimlendirilen kamu görevlileriyle ilgili davalara bakarlardı. Ayrıca askerî zümrenin (askerî sınıfın yönetici kısmı) terekelerini kassamları aracılığıyla taksim

⁹⁷ Mumcu, *a.g.e.*, s. 142-149; Aydın, "*Os...Huk...*", s. 402; sadrazam divanları için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, 3.baskı, s. 136-140.

⁹⁸ Kazaskerliğin teşkili için bkz. İpşirli, s. 605-609.

⁹⁹ Durhan, *a.g.m.*, s. 71.

¹⁰⁰ Aydın, "*Os....Huk...*", s. 268.

¹⁰¹ Aydın, "*Os...Huk...*", s. 268.

ederlerdi¹⁰². Kazaskerler veziri-azamın Cuma divanına katılırdı. Kazaskerler divanda veya başka bir yerde yapılan yargılama sonucu verilen hükümleri, padişah tuğrası ile tuğralamaya ve kazasker buyrulduzu adı altında yetkililere duyurmaya da yetkili idiler¹⁰³.

Kazaskerlerin yanlarında onlara yardımcı olan görevliler vardı. Kadıların tayin beratını yazan *tezkireci*, tayin işleriyle uğraşan *ruznâmecî*, kadı adaylarının (mülâzım), isimlerini matlab veya akdiye defterine kaydedip sırası gelenleri arz eden *matlabçı*, resmî yazışmalardan sorumlu olan *mektupçu* ve de kazaskerlerin malî ve idârî işlerini yürüten *kethüdâ* bunların en önemlileridir¹⁰⁴. Kazaskerlerin her birinin müddeî ve müdde'a aleyhi huzura getirme hizmetinde çalıştırılmak üzere kanunen belirlenen yirmişer muhızı vardı¹⁰⁵.

1.1.5 Diğer Mahkemeler: Şerîyye mahkemeleri, vezir-i azam divanları, kazasker divanlarının dışında değişik sebeplerle değişik şekillerde değişik yerlerde kurulan mahkemeler vardır. Veziri-azamlar ve diğer vezirlerin ülke içinde çoğu zaman sefer vesilesiyle seyahat ederken geçtikleri yerlerde divan kurup dava dinledikleri de oluyordu. Ayrıca eyaletlerde beylerbeylerinin başkanlığında kurulan paşa divanlarını da belirli kazaî görevleri olan divanlardan saymak gerekir. Lonca ve benzeri meslek teşekküllerinin kethüda, yiğitbaşı, kahya vesâire muhtelif isimlerle anılan idârecilerinin o meslek gurubu içinde çıkan ufak tefek anlaşmazlıkları çözdüğü de bilinmektedir. İdârî malî davalarda defterdarın, çarşı pazarların inzibatıyla ilgili konularda muhtesiplerin belirli kaza yetkileri bulunmaktaydı. Ancak bütün bu divan ve mahkemelerin kazaî yetkilerinin sınırlı olduğu veya daha çok hakem mahiyetinde bulunduğu da bir gerçektir. Esas yargı mercii ise kadıların görev yaptığı şerîyye mahkemeleridir¹⁰⁶. Eyaletlerde beylerbeyleri gibi sancak beyleri de dava dinleyip şerî hükümleri icrâ ederler. İdârî yetkileri açısından beylerbeylerinden farkları yoktur. Bulundukları sancakta idarî yargı hakkında sahip oldukları gibi vatandaşın güvenliğini temin ve şikâyetleri dinlemeye memurdurlar¹⁰⁷.

¹⁰² Aydın, "Os..Huk...", s. 403.

¹⁰³ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 227.

¹⁰⁴ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 228.

¹⁰⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 237.

¹⁰⁶ Aydın, "Os....Huk.", s. 404.

¹⁰⁷ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 212.

1.2 Yargıda Görev Alanlar

Yargılamanın yapılabilmesi için ilgili görevlilerin olması gerekir. Yargıdaki görevlileri birinci ve ikinci derecede görev alanlar olmak üzere iki guruba ayırabiliriz. Yargılamada birinci derecede görev alanlar, kadılardır¹⁰⁸. Bu yüzden kadıların iyi eğitim almış olması, akl-ı selim, yerli yerinde karar verebilen, iradesi kuvvetli, fıkıh ilmini iyi bilen, şahsiyet sahibi, tam bir temyiz kudretine sahip, fiziksel bir eksikliği bulunmamak ve çocuk olmamak gibi özelliklere sahip olması gerekiyordu¹⁰⁹.

Yargılamada ikinci derecede görev alanlar: *Nâ'ib*¹¹⁰ (bir kişinin yokluğunda onun yerini tutan, işlerini yürüten kimse anlamına gelir ve hakim vekili olarak görev yapar), *müşâvir*, (hakimin gerek görmesiyle yanında bulundurduğu fıkıh bilgini olan kişidir), *kâtip* (davaları yazma ve ilâm düzenlemeyi bilen kişidir), *mübâşir* (hakimin emrini tebliğ görevini yürüten kişidir), *tezkiye memurları* (şahitler hakkında güvenlik soruşturmasını yapan memurlardır), *muhzır* (gerek görülen kişileri hakim huzuruna getiren kişi), *kapıcı* (kapının önünde durup mahkemeye başvurmak isteyenleri sıraya koyan görevli), *şühûdü'l-hal*, *şahitler* (yargılamaya müşahit sıfatıyla katılırlar), *kassamlar* (ölen kişinin mirâsını, mirasçılarına İslâm hukuku çerçevesinde paylaştıran kişidir¹¹¹), *çavuşlar*¹¹² (Bunlara dergâh-ı âlî çavuşları da denir. Çavuşlar mahkeme ilâmlarının icrası, borçlunun mallarını satarak borcunun ödenmesi icap ederse mahkeme kararıyla borçlunun hapisle tazyiki hukuken kesinleşen nakdi ve bedeni cezâları infazı, kısaca günümüzdeki icra memurlarının ve kısmen de savcılarının ve emniyet görevlilerinin vazifelerini ifâ ederler¹¹³), *subaşilar* (sancak kaza, nahiye ve köylerde çavuş teşkilâtının görevlerini yapan memurlardır. Sancaklarda sancak beyinin ücretli adamı ve emniyet amiri kaza ve daha küçük merkezlerde ise idâre amiri olan subaşılardan şerîyye mahkemelerinde de icrâ ve infâz memuru olarak görev yaptıklarını görüyoruz¹¹⁴) gibi görevlilerdir.

¹⁰⁸ Kadı hakkında bkz; İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdâre Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994; Ebu'l-Ulâ Mardin, "Kadı", *İslâm Ansiklopedisi(İA)*, VI, s. 43-46; Fahrettin Atar-İlber Ortaylı, "Kadı", *DA*, XXIV, s. 66-73; Hasan Tahsin Fendoğlu, "Osmanlı'da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı", *OA*, VI, s. 453-469; hukukun en büyük yetkilileri ve birinci derecede hukuk makamı, kadılar ve kadıların sınıfları aldıkları akçeler ve dereceleri için bkz. Josef von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat, X, İstanbul 1992, s. 35-62.

¹⁰⁹ Bayındır, "Os... Yar.....İşl...", s. 433.

¹¹⁰ Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 644-645; H.A.R. Gibbons - C.Colin Davles, "Naib", *IA*, IX, s. 50-52.

¹¹¹ Bayındır, "Os... Yar.....İşl...", s. 435-436.

¹¹² Fuad Köprülü, "Çavuş", *IA*, III, s. 362-369.

¹¹³ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 234.

¹¹⁴ Cin-Akgündüz, *a.g.e.*, s. 234.

2- Kale-bendlik Cezası Hakkında

2.1 Tanımı

Birleşik bir kelime olan kale-bend sözcüğü; Arapça isim olan *kal'a*, Farsça *besten* (*bağlamak*) fiilinin muzâri kökü olan *bend* sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Kâmûsî Türkî'de “*bağlamak, bir kalenin dahilinde serbest gezip, ancak dışarısına çıkmamaya mahkûm, kabahatli*” demektir. Kale-bend sözcüğüne Türkçe -lik yapım ekinin eklenmesiyle elde edilen kale-bendlik ise “*kale-bend cezası*”¹¹⁵, Lehçe-i Osmânî'de ise “*kanunen pranga cezası*”¹¹⁶ olarak tanımlanırken, 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi'nin 23.maddesinde müebbet (ömür boyu) kale-bendlik “*devletçe ta'yin olunan kal'aların birinde mücrimîn ilâ vefât mahbûsen tevkîf olunmasıdır*”, 24.maddesinde ise geçici kale-bendlik “*muvaakkat kal'a-bendlik devletçe tayîn olunan kalelerin birinde üç seneden onbeş seneye kadar mahbûsen tevkîf olunmaktadır*” şeklinde tanımlanmıştır. Kanunnâmenin 25. maddesinde ise kale-bendlik; “*habs ile nefy cezalarının câmi' bir cezâ olub kal'a-bend olan şahıs zabtiye nizâmâtının cevâz verdiği derecede dâhil ve hariç kal'ada bulunanlar ile muhâbere edebilir*” şeklinde genel bir tanım yapılmıştır¹¹⁷. Kanunnâmenin 6.maddesinde ise bu cezaların bazen yalnız bazen beraber uygulanabileceği belirtilir.

2.2 Tarihçesi

Kale-bendlik cezasının Osmanlılardan önce Selçuklu ve İran Moğollarında uygulandığı yönünde bazı görüşler bulunmaktadır¹¹⁸. Ancak gerek Selçuklularda gerekse İran Moğollarındaki uygulamanın Osmanlı Devleti'nde yapılan uygulamalara benzeyip benzemediğini bilmiyoruz. Selçuklular döneminde bir suçtan dolayı azledilen veya çeşitli hileler ile görevinden alınan devlet adamları kalelere hapsedilmiş veya zindana koyulmuşlardır. Suçluların buradaki hayatı hakkında bilgiye sahip değiliz. Osmanlı Devleti'nde kale-bend iç kalede serbest dolaşım hakkına sahiptir. Selçuklu Tarihi'nde devlet adamlarının bir makama gelmek, bir makamda bulunan kişinin yerine geçmek veya mücadele halinde olduğu rakibini saf dışı bırakmak için çeşitli oyunlar oynadığı bu yüzden suçlu veya suçsuz yere pek çok kişinin görevden uzaklaştırılıp değişik kalelere

¹¹⁵ Şemseddin Sami, *Kâmûsî Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 1079.

¹¹⁶ Ahmed Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmânî*, (Haz. Recep Toparlı), TTK, Ankara 2000, s. 204.

¹¹⁷ *Cezâ Kanunnâme-i Hümayûn Suret-i Hatt-ı Hümayûn*, 28 Zî'l-hicce 1274 (9 Ağustos 1858), s. 7.

¹¹⁸ Mustafa Avcı, “Osmanlı Uygulamasında İnfâzı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebendlik, Kürek ve Prangabendlik”, *Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı*, III, Yeni Türkiye Yay., Mayıs-Haziran 2002, s. 128-147.

tutuklu olarak gönderildiği bilinmektedir. İzzeddin Kılıçarslan'ın veziri Sâhib-i azam Fahreddin Ali b. El- Hüseyin'in hile ile vezirlikten azledilip önce sarayda emir-i dâd¹¹⁹ ve devrin hakimi Eminüddin Delican'ın evine kapatılmış ardından da Osmancık Karahisarı Kalesi'ne gönderilmiştir¹²⁰. Fahreddin Ali hakkında bir yargılama yapılmadan, önce emir-i dâdın evine ardından da Osmancık Karahisarı Kalesi'ne kapatılmıştır. Selçuklular Döneminde Minşar(Malatya), Gâvele (Konya), Zamantı (Pınarbaşı-Kayseri), Osmancık Karahisarı gibi kaleler tutuklama ve hapis yeri olarak kullanılmıştır.

2.3 Osmanlı Devleti'nde Kale-bend Cezası

Osmanlı Devleti'nde de suçlular yarglandıktan sonra gerek Şer'î Hukuka göre gerekse Şer'î Hukuk esas alınarak oluşturulan Örfî Hukuka göre çeşitli şekillerde cezalandırılmışlardır. Kale-bendlik cezası da Örfî Hukuka göre verilen bir cezadır. Ayrıca kürek cezası¹²¹, sürgün (nefy=iclâ)¹²², zincire vurma, idâm¹²³, tomruğa vurmak (tomrukta yatmak)¹²⁴, pranga-bendlik¹²⁵, kale-bendlik vesâire gibi cezaları bu cezalar arasında sayabiliriz. Derisi yüzülmek suretiyle cezalandırma, çengele takma, kazığa oturtma gibi cezalar da zaman zaman uygulanan farklı ceza türleri olmuştur. Bu cezalar zamanın ihtiyaçları ve şartlarına göre değişiklik göstermektedir. Kanûnî zamanında donanmada

¹¹⁹Emir-i Dâd için bkz. Sadi S. Kucur, "Nizâmü'l-mülk'ün Siyâset-nâmesi'ne Selçuklu Devlet Teşkilâtı Açısından Bir Bakış Emîr-i Hares ve Emîr-i Dâd Örneği", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, XII, Eylül 2002, s. 56-72.

¹²⁰İbn Bibi (el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferi er-Ragudi), *El Evâmîrü'l-Alâ'îye fî'l-umûri'l-Alâ'îye (Selçuknâme)*, II, (Haz: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s. 171-174.

¹²¹Tanzimattan önce ve yekencilik devirlerinde işledikleri ağır suçlardan dolayı harp gemilerinde kürek çekmek üzere gemi hizmetine verilenler hakkında kullanılır bir tabirdir. Suçlular gemilerde kürek çektikleri için bu tabir meydana gelmiştir. Pakalın, *OTDS*, II, s. 342; Konu hakkında bkz. Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezâ sı ile İlgili Hükümler", *Tarih Enstitüsü Dergisi(TED)*, XIII, (Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı), İstanbul Ün. Edebiyat Fak. Yay., s. 203-248.

¹²²Cezâ olarak belli bir yerin dışında veya belli bir yerde zorunlu olarak oturtulan kimse, menfî, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yay., II, s. 2055.

¹²³İdam cezası Osmanlı Devleti'nde daha çok üst düzey devlet adamları sadrazam, defterdar, şeyhülislam, kale dizdârı, serdar gibi üst düzey devlet görevlilerine uygulanmıştır.

¹²⁴Tomruk: Mahbus ayağına geçirdikleri delikli kütük, felak, ilbe, sicn-i mahalli. Ahmet Vefik Paşa, *a.g.e.*, s. 382; Vaktiyle mücrimlerin ayakları geçirilip bağlanmak üzere iki deliği olan bir kütükten ibâret azab ve işkence aleti. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağ Yay., s. 911; Mutlak idârelerde kullanılan işkence aletlerinden birinin adıdır. Hükümet konaklarının bütün kapılarının arkasında duran tomruk dört-beş metre uzunluğunda kırk-elli santimetre çapında bir ağaç kütükten yapılırdı. Bu kütüğün ortası ve bir başı açılır kapanır vida ile tutturulurdu. Büyüklü küçüklü sekiz-on çift ayak yeri açılırdı. Kaçma ihtimali olan mücrimlerin bedenleri ağaçtaki delikten hangisine uyarıya ayakları oraya sokulup kilitlenirdi. Tomruğa vurulanların yatması, kalkması, tuvalet vesaire gibi ihtiyaçları tomrukta giderilirdi. Tomruğun ağır bir cinsi ise sadece ayağın değil, bütün bedenin sığacağı şeklinde olanlardır. Tomruktan kurtulmak için suçunu itiraf etmek gerekiyordu. Bazıları ise suçlu olmadıkları halde tomruktan kurtulmak için suçu kabul edip itirafta bulunuyorlardı. Bazıları tomrukta ölüyordu. Tomruğa vurmak ise; suçluları konuşturmak için tomruk denilen işkence aletine konulmasına denir. Pakalın, *a.g.e.*, III, s. 511.

¹²⁵Pranga; suçluların ayağına vurulan kütük veya zincirli halkaya denir. Pakalın, *a.g.e.*, II, s. 781.

duyulan ihtiyaçtan dolayı suçlular, kürek mahkûmu olarak tersanede çalışıp kürek çekerek bu cezalarını tamamlarken, daha sonraki zamanlarda kürek cezası sadece ceza amacıyla verilmiştir.

Kale-bend cezası muhtemelen XVII. yüzyıl sonu XVIII. yüzyıl başlarından itibaren uygulanmaya başlayan bir ceza türüdür. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 980 numaralı Bâb-ı Asâfi Defterleri Kataloğu'na kayıtlı en eski tarihli defter 924 numaralı defterdir ve bu defterin tarihi 23.12.1091-10.10.1095 (14.01.1681- 21.09.1684) yılları arasını göstermektedir. Bu defterdeki kayıtlar çeşitli suçlardan dolayı tersâne zindanına hapsedilenlerle ilgilidir. Bu defterden sonra gelen 925 ve 926 numaralı defterler kürek cezası ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 989 numaralı Dîvân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğu'na kayıtlı en eski tarihli kale-bend defteri 1 numarada kayıtlı ve S. 1135-C. 1135 / M. 11.11. 1722-06.04.1723 tarihli defterdir. İlk kale-bend kayıtlarına bu defterde rastlamaktayız. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Kale-bend Kalemi Evrâkı ise H.1125-1207 / M.1713-1797 yılları arasını kapsamaktadır. Kale-bend Kalemi Evrâkı daha eski tarihli olduğuna göre kale-bend cezasının uygulanmaya başlamasını 1713 olarak kabul edebiliriz. Arşivde tasnif çalışmaları devam ettikçe konuyla ilgili yeni belgelerin ortaya çıkacağı kesindir. Yeni belgelerin ortaya çıkması ile bilgilerin daha da artacağı ve değişeceği aşikârdır.

2.3.1 Kale-bend Cezasının Veriliş Süreci

Kale-bendlik cezasının veriliş sürecini genel olarak iki kısma ayırabiliriz. Birincisi; olayın yargıya intikal ettirilerek davalı ve davacıların huzura getirilip, şahitler ve şuhûdu'l-hal önünde mahkemenin yapılması ve kadının ya da yargılamayı yapan görevlinin son kararını gerekçesiyle ve her iki tarafı da ilgilendiren tenbihini de ilave ederek mahkeme ilâmını yazarak dîvân-ı hümâyûna göndermesidir¹²⁶. Mahkeme ilâmında genel olarak bulunan rükünler:

Elkab (*Der-i devlet-i mekine arz-ı dâ'î-yi kemîne budur ki veya oldur ki, ma'rûz-ı dâ'î-yi devlet-i âliyyeleridir ki*), şikayetçi olan halkın başvuruda bulundukları mahkemeyi tavsif (*meclis-i şer'a gelüb, meclis-i şer'-i şerîf-i envere gelüb*), suçlunun oturduğu sancak, kaza nâhiye ve köy (*medine-i nâm karye, kazâ ahalisinden nâm kimesne*), işlenen suçun mahiyeti (*ehl-i fesâd olup eşkıyâ ile ittifâk veya yek-dil ve yek-cihet olub ehl-i ırz olanların ırzlarını hetk emvâl u eşyâsını gâret ile evlâd u i'yâllerine ta'arruz*

¹²⁶ Yagılamanın yapılışı hakkında Osmanlı Hukuku kısmında yargının işleyişi bölümüne bkz., s. 14-24.

idüb), şikâyetçi olan kişi/ kişiler (... *nâm kimesne, kimesneler*) ve kaza/köy/nahiye ahâlisinin isimleri (*medine-i ...kazâya tâbi'..nâm karye ahâlîleri*), şikâyetçi olan kişilerin azlığı ve çokluğundan bahisle (*cemm-i gafîr cem'-i kesîr, bi-ecmi'ihim, bâ-serîhim*), şikâyet sebebi/sebepleri (*suçlunun yaptıkları, yapılan eşkıyâlık ve diğer faaliyetlerden dolayı huzurlarının ve taşra çıkacak halleri kalmadığını belirtmeleri*), şahitlerden durumun sorulması, kadının son kararı, yani hüküm (.....Kal'ası'na kal'a-bendi) ile taraflara tenbih (*ba'de'l-yevm kazâ-i mezbûrda serdarlığa ve bir gayrı işe karışmamak bâbında*), hükümdara konu hakkındaki son görüşünün ne olduğunun sorulması (*bâkî fermân men lehü'l-emr hazretlerininindür*) ve ilâmın yazıldığı tarih (*fi'l-yevmi's-sâlis işrîn Saferü'l-hayr li-sene ihdâ ve selâsîyn ve mi'ete ve elf (13 Safer 1131 / 05.01.1719)*) yer alır. İlâmın yazıldığı kağıdın son alt köşesinde ise ilâmı yazan kişinin adı, unvânı ve yer adı (*el-abdü'd-dâ'î li'd-devleti'l-âlîyye Hasan el-Mevlânâ be-hilâfet-i kazâ-i...*) yazılıdır. İlâmları bugünkü mahkemelerde verilen kararlara benzeterek bir örnekle şöyle bölümlendirebiliriz:

Davacı/lar : Toht Kazası ahâlîsi

Davalı/lar : Toht Kazası Serdârı Kara Hasanoğlu İbrahim

Davacıların mahkemeye başvuru sebebi/sebepleri: Kaza serdarı olan Kara Haliloğlu İbrahim'in *sâ'î bi'l-fesâd* ve eşkıyâ olması, eşkıyâyı başına toplayıp ehl-i ırzın ırzını hetk ve ahâlinin evlatlarına hıyânet etmesi, asker tâîfesini taaddî ve haps ve cerîme olarak beşer onar guruslarını alması

Şahit/ler : Kazâ halkının tamamı şikâyetçi olduğu için aynı zamanda kaza halkının tamamı şahit durumundadır.

Gerekçe : Serdârın olumsuz davranışlarından kaza halkının perişan olması

Karar : Kazâ serdarının azil ile halk üzerindeki zulmünün kaldırılarak, hak sahiplerinin haklarının geri alınıp hak sahiplerine verilmesi, serdârın nefsini islâh edinceye kadar Samsun Kalesi'ne kale-bend edilmesine ve daha sonra kazâ ve serdârlık işlerine karışmamasına karar verilmiştir.

İkinci kısım ise; mahkeme ilâmının dîvân-ı hümâyûnda görüşülüp ardından hükümdârın konu hakkındaki görüşünün alınması yani hatt-ı hümâyûn veya emr-i şerîfin yazılmasıdır. Kendisine gelen ilâmı okuyan hükümdar, olumlu veya olumsuz bir görüş belirterek son sözü söylemektedir. Hükümdar, kadı tarafından gönderilen mahkeme ilâmını onaylayınca suçlu ilgili kale-bend yerine, cezasını çekmek üzere gönderilmektedir. Böylece cezanın uygulanması başlamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde kale-bend cezası toplumun her kesiminden, üst düzey devlet adamlarından sıradan halka kadar, her meslek gurubundan ve her dinden insana uygulanmıştır. Arşiv belgelerinde kayıtlı hükümlerde bu ceza; sürgün(nefy=iclâ, ivâ'), muhkem haps, ikamet ettirilme gibi terimlerle beraber kullanılmıştır. *Nefy u iclâ ile kale-bend, muhkem haps ile kale-bend, ikâmet ve ivâ'* bunun örnekleridir. Bu ifâdeler kale-bend cezasının nefy ve hapis cezalarını içine alan bir ceza olduğunu ve kale-bendlik cezasının hapis ve nefy cezasının bir üst basamağı olduğunu göstermektedir. Yani nefy ve hapse göre biraz daha ağır bir ceza olduğunu söyleyebiliriz. Kürek, tomruk, pranga gibi cezalara nazaran kale-bend cezası çok daha hafif bir cezadır. Kale-bend, izin verilirse istediği zaman aile fertlerini ya da yakınlarını yanına alabilirken, kürek mahkûmu ya da tomrukta yatan veya prangaya vurulan bir suçlunun böyle bir imkânı yoktur. Uygulama olarak da kale-bend yukarıda belirtilen cezalara göre daha hafif kalırken, nefye (sürgün) göre ağır bir ceza sayılır. 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi'nin 26. maddesinde de kale-bend cezasının hapis ile nefy cezalarının bütününden oluştuğu belirtilmektedir. Kale-bendlikle ilgili arşiv belgeleri ve defterlerinde bulunan hükümlerde bu durum görülmektedir. Kendi halinde olmayıp anbar basmak, halkın çocuklarına saldırmak, dağlardan koyun kuzu çalmak, samanlık yakmak vesâire gibi suçlarından dolayı Zari¹²⁷ Kazâsı'nın Çeme Köyü halkından Seyyid Süleyman ve arkadaşları Derviş oğlu Seyyid Hüseyin ve diğer Seyyid Süleyman zabıt yardımıyla haps olunmuş fakat bunlar hapisten firar edince bu kez yakalanıp Samsun Kalesi'ne kale-bend edilmeleri emredilmiştir¹²⁸.

Kale-bendlik, nefy yani sürgün ve hapse dair uygulamaları Osmanlı Tarihi'nde sıkça görmekteyiz. Hükümdâr ailesinin fertleri, vezir-i azâmlar, defterdârlar vesâire gibi üst düzey devlet adamları bu cezalardan nasibini almıştır. Kale-bend veya sürgün edilen devlet adamlarının rütbe, mukataa, hocalık gibi unvanları kaldırılıp malları müsâdere edilmiştir. Osmanlı hükümdarlarının zaman zaman valide sultan ve aile efradından bazılarını sürgüne gönderdiği bilinmektedir. Sultan İbrahim annesi Valide Kösem Sultan'ı Rodos'a sürmek istemiş ancak eşlerinin ricası üzerine annesini İskender Çelebi Bahçesi'ne sürgün etmiştir ve kız kardeşlerini de bir ara Edirne'ye sürgüne göndermiştir¹²⁹. 1703'te meydana gelen I. Edirne Vakası'nda; Sultan II. Mustafa Edirne'ye kendisi ile görüşmek üzere gelen halk heyetini Eğridere Palangası'na sürdüren ve Edirne vakasına sebep olan

¹²⁷ Kastamonu'ya bağlı bir nahiye

¹²⁸ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Divân-ı Hümâyûn Kale-bend Kalemi Defteri No:5, 8b/34, evâil-i Rebî'i'l-evvel 1151(19-28.06.1738).

¹²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, TTK Yay., s. 228.

Şeyhülislam Feyzullah Efendi'yi sürgün etmiştir (1115 Rebi'î'l-evvel evâsıtı -1703 Ağustos ayı başları). Eğriboz Kadısı ve Mütesellimi'ne gönderilen bir fermanda Feyzullah Efendi ile maiyyetinin Trabzon'da ikâmet etmek üzere Trabzon'a gönderildikleri fakat sonradan bunların Eğriboz'da ikâmet etmelerine karar verildiği görülüyor¹³⁰. Konu hakkındaki hüküm şöyledir: “Eğriboz Kadısı'na ve Mütesellimi'ne hüküm ki: Sâbıkâ şeyhülislâm olan Es-seyyid Feyzullâh'ın ve etbâ'ının bundan akdem Trabzon'da ikâmetleri fermânım olmuştur Eğriboz'da ikâmeti münâsip görülmekle sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyh ve mütesellim-i mezkûrsın müşârun-ilehy Es-seyyid Feyzullâh ve sâbıkâ Nakîbü'l-eşrâf olan Es-seyyid Mustafa ve sâbıkâ Bursa Kadısı olan Es-seyyid Ahmed ve sâbıkâ şehzâde hocası olan Es-seyyid İbrahim ve Telhisçi Mehmed ve kethüdası Hacı Ahmed vesâir etbâ'ının vusûllerinde ikâmet itdirmenüz bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur. Evâsıt-ı Rebi'î'l-evvel 1115 (25.07-03.08.1703). Ancak bu fermân tatbik edilmemiş ve III. Ahmed tahta çıkınca Feyzullah Efendi Pravadi'de iken Edirne'ye getirilerek öldürülmüştür¹³¹.

III. Ahmed 1711 yılındaki Prut Seferi'nin ardından İsveç Kralı Şarl'a yapılan muameleyi beğenmediğinden vezir-i azâm Yusuf Süleyman Paşa'yı azl ve Bender muhafızı İsmail Paşa'yı (1713 yılı Mart ayı sonları) Azak Kalesi Muhafızlığı'na göndermiş ve bir ay sonra da bütün malları müsadere edilerek Sinop'a¹³² nefy edilmiştir¹³³.

XVIII. yüzyılın önemli devlet adamlarından olup geride çok önemli iki eseri olan (Zübdetü'l-vekâyi' ve Nesâyhü'l-vüzerâ ve'l-ümerâ) Vezîri-azam Defterdâr Sarı Mehmed Paşa, Sadâret Kaymakamı olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın kendisine karşı beslediği husûmetten dolayı ordudan ayrılmış ve hükümdar aleyhinde sözler sarf etmisi üzerine Defterdar Sarı Mehmed Paşa önce Kavala Kalesi'ne hapsedilmiş, Kumkapı'daki konağında bulunan eşyaları ise müsâdere edilmiştir. Ancak daha sonra Kapıcıbaşı Kavala'ya gönderilerek Defterdar Sarı Mehmed Paşa orada boğdurulmuştur¹³⁴.

Sultan III. Osman (1754-1757) kardeşi I. Mahmud zamanından kalma değerli devlet adamlarını sık sık değiştirmiş ve kendisinin cülûsu sırasında vezîr-i azam olan

¹³⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/1, s. 29-30.

¹³¹ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/1, s. 30-31(3 nolu dipnot)

¹³² Sinop hem Selçuklular hem Osmanlılar döneminde çok önemli bir liman kenti olmuştur. Doğal bir limana ve gemi inşası için gerekli kaynaklara sahip olması sebebiyle Osmanlı Devleti'nin önemli tersanelerinden birisi de burada bulunmaktadır. Bu tersâne Candaroğlu Beyliği zamanında kurulmuştur. Candaroğlu Beyliği Osmanlı topraklarına katılınca beyliğin tersanesi de Osmanlı Devleti'ne kalmıştır. Bkz. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK, Ankara 1992, s.17-18; Osmanlı döneminde aynı zamanda önemli bir kale-bend yeri olmuştur.

¹³³ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/1, s. 93.

¹³⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., IV/II, s. 597-602.

Bâhir Mustafa Paşa'yı üç buçuk aya varmadan sebepsiz yere azl olunarak kale-bend edilmek üzere Rodos'a sürgün etmiş ve yerine Hekimoğlu Ali Paşa üçüncü kez sadrazam olmuştur¹³⁵. III. Osman sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa'yı devlet işlerini yerine getirmede rahat bırakmamış ve bazı devlet adamlarını ortak iş yapmak üzere Hekimoğlu Ali Paşa'nın yanına verince, Hekimoğlu Ali Paşa, bu yüzden tartıştığı padişah tarafından azl olunmuş Mayıs 1755'te Kız Kulesi'ne katledilmek üzere getirilirken padişahın validesi Şehsuvar Kadın Efendi'nin ricası üzerine kale-bend edilmek üzere Kıbrıs'a nefy edilmiştir. Hekimoğlu Ali Paşa'nın yerine Nâilî Abdullah Paşa vezirîâzam olup üç ay sonra azil ile Sakız Adası'na sürgün edilmiş (Ağustos 1757) ve onun yerine de sadrazamların azl ve tayinlerinde padişah üzerinde etkili olan silahtârlıktan, nişâncılık rütbesi ile Divan-ı Hümâyûna memur edilen Bıyıklı Ali Paşa getirilmiştir¹³⁶. Devleti yönetenlerin asıl amacı halkın rahat, huzur ve güven içinde yaşamasını temin olduğu için, halka çeşitli şekillerde kötülük etmek, kötü davranmak, toplumun huzurunu bozma veya bireysel olarak insanları rahatsız etme teşebbüsünde bulunan devlet adamları hemen cezalandırılmıştır. Hükümdarlar bu konuda son derece titiz davranarak halkın huzur ve rahatını sağlamak için çeşitli kanunlar yayınlamışlardır. Damat İbrahim Paşa zamanında Üsküdarî Feyzullah Efendi genç bir kadının evine girerken görüldüğü için 12 yıl nefy edilmiştir¹³⁷. Hükümdar Cuma namazını kılmak için deniz yolu ile gittiği Eyüb'ten dönüşünde kendisine sunulan 30 kadar şikâyet dilekçesi üzerine sadrazam Ekşi-zâde Veli Efendi azledilerek Manisa'ya nefy edilmiştir. Bunda Vezir Ragıp Paşa ile aralarındaki rekâbet de etkili olmuştur¹³⁸.

Çeşitli sebeplerden dolayı görevinden alınan devlet adamları cezalandırılırken bunların maiyyetinde olup suç işleyen hazinedâr, mühürdâr, çukadar, kethüdâ vesâire gibi görevliler de olumsuz davranışları görüldüğünde nefy, hapis, kürek ve kale-bendlikle cezalandırılmıştır. Meselâ; vezirliği kaldırılmış olan Ali Paşa'nın hazinedârı, para alarak asker kaçırmaktan dolayı katline bedel Magosa Kalesi'ne kale-bend edilmiştir. Hazinedâra asker kaçırmada yardımcı olan Ali Paşa'nın kapıcılar kethüdası, silahtarı ve baş çukadarının, İstanbul'un neresinde oldukları Ali Paşa'nın kethüdâsı ve mühürdârından ve eşyasını almaya memur Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'dan sorularak iki kıta takrîr yazılmıştır. Bu takrîrlerde adı geçen kişilerden ikisinin, zeametli olarak orduda bulunduğu, birinin ise

¹³⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/1, s. 338.

¹³⁶ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/1, s. 339.

¹³⁷ Şemîdânî-zâde Fındıklılı Süleymân Efendi, *Mür'it-Tevârih*, I, (Yay. Haz: Münir Aktepe), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 4.

¹³⁸ Ş. F. S. Efendi, *a.g.e.*, II, s. 18.

Miktad Paşa maiyetinde olduğu belirtilmiş ve kişiler hakkında nasıl işlem yapılması gerektiği telhis ile hükümdardan sorulmuştur. Hükümde ise; dönemin padişahı I. Abdülhamid kendi hattıyla Kaymakam Paşa'ya adı geçen hazinedarın katline bedel nefy edilmesi, kethüdâ ve mühürdarın serbest bırakılması, Mikdad Paşa yanında ve ordu-yı hümayûnda olanların durumlarının yazılmasını istemiştir¹³⁹. Yukarıda da bahsedildiği gibi, görevinden alınan devlet adamları rütbe, mukataa, hocalık gibi unvanlarının kaldırılıp, malları müşâdere edildikten ve devlete vergi borcu vesaire varsa bunların hesabı görüldükten sonra kale-bend edilmiştir. Hacegândan ve kethüdâ halkasından olan ve zabt-ı lisân etmemesinden dolayı hatt-ı hümayûn ile hocalığı kaldırılan Tophaneli Hatibizâde Mustafa Hazım Efendi, Magosa Kalesi'ne kale-bend edilmiştir¹⁴⁰. Kapıcıbaşılığı kaldırılarak Magosa Kalesi'ne kale-bend edilen Seyyid Nu'mân Paşazâde Abdurrahman Bey hakkında benzer bir istek III. Selim'e iletilmiş ancak III. Selim bu kişinin serbest bırakılmasına rıza göstermeyerek *"anın hâli keyfiyeti öteden berü ma'lûm fîsk u fücûrundan mâ'adâ mübâya'a husûsunda eyledüğü cümle indinde ma'lûm öyle âdemin hakkında bu güne şeyi nice yazarsınız rızam yokdur"* diyerek tepkisini dile getirmiştir¹⁴¹.

Gerek taşrada, gerekse Rumeli topraklarında görev yapan voyvodalar, kaza serdarları, müftüler, vakıf yöneticileri, vergi toplamakla görevli olan muhassıllar ve tahsildarlar, voyvodalar, ayânlar, mutasarrıflar, asker toplamaya memur sürücüler görevlerini yaparken sergiledikleri tavırlar ve neden oldukları olaylar yüzünden sürgün, hapis ve kale-bend edilmişlerdir. Meselâ, Tokat Müftüsü Abdurrahman rüşvet almak suçundan dolayı 1738 yılı Temmuz ayı başlarında Amasya Kalesi'ne kale-bend edilmiştir¹⁴². Akşehir'de Bermende Köyü vakfının yöneticileri vakıf gelirlerini kendileri için harcayıp vakfa bağlı olan köprü, çeşme, camiler ve muallimhanelerin harap olmasına neden oldukları için vakfın eski yöneticisi olan El-hâc Ali ve yeni yöneticisi olan oğlu El-hâc Veli'nin 1738 yılı Mart ayı ortalarında kale-bend edilmelerine karar verilmiştir¹⁴³. Kazâbâd Kazası serdarı olan Mustafa Çavuş halka zulüm etmek, iftira atmak ve bunun gibi eziyetlerden dolayı 1738 yılı Temmuz ayı başlarında Zile Kalesi'ne kale-bend edilmiştir¹⁴⁴. Kara Hacıoğlu İbrahim levent tayifesinden iken 1128 /1715-16 yılındaki

¹³⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hatt-ı Hümayûn Tasnifi, Numara: 593, 1203 (1788-89).

¹⁴⁰ BOA., Hat., Nr: 24687, 1237 (1821-22).

¹⁴¹ BOA., Hat., Nr: 8673, 1206 (1791-92).

¹⁴² BOA., A.DVN.KLB. Defteri, No: 5, 10b/47, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151 (29.06-08.07.1738).

¹⁴³ BOA., A.DVN.KLB. Defteri, No: 5, 4b/1, evâhir-i Zî'l-hicce 1150 (11.04-20.04.1738).

¹⁴⁴ BOA., A.DVN.KLB. Defteri, No: 5, 10a/43, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151 (09-18. 07.1738).

sefere katılıp, yeniçeri zümresine dahil olup, sefer dönüşünde bir yolunu bularak Toht Kazası'na serdar olup, kaza halkına tasallud edip, halkı suçsuz yere haps edip, cezalandırıp mallarını ve erzaklarını talan edip, halkın çocuklarına ve namusuna küfür edip fesatlık ile rencide etmeyi alışkanlık haline getirdiğinden Samsun Kalesi'ne kale-bend edilmiştir¹⁴⁵. İpsala Kazası Serdarı olan Hacı Osman ve arkadaşları İnöz Kazası'na bağlı Çavuş-ı Kebir Köyü'nde oturan zımmî vatandaşlardan bazıları ile birleşip aynı köyde fesatlık ve eşkıyalık yapmak, Çavuş-ı Kebir Köyü'nü kendi köylerinin bağlı olduğu İpsala Kazası'na nakletmek için fesatlık yapmışlar ve bu durum arz ile ilâm olunmuş. Hacı Osman ve kendisine bağlı İsmail adındaki kişilere merhamet edilerek kendi kazaları İpsala'ya geri gönderilmişlerdir. Ancak bunlar rahat durmayıp adı geçen köye giderek köy halkını şiddetli eziyet, türlü türlü kötülükler ile korkutup “...*fî-mâba'd İnöz'e varasınız ve itâ'at-ı emr-i âlî itmeyiniz biz sizi kazamıza nakl için i'lâm iderüz eger içinüzden biri İnöz cânibine gider ise burnını ve kulagını kat' ideriz...*” diyerek tehdit edip korkuttuklarından Hacı Osman ve İsmail ile zımmîlerin durumları incelenip mahkemede yargılandıktan sonra güvenilir Müslümanlardan halkın büyük çoğunluğunun da şahitlikleriyle bu kişiler Limni Kalesi'ne kale-bend edilmişlerdir¹⁴⁶.

Halktan alınan çeşitli vergilerin savaş ve doğal afetler gibi olağanüstü durumlarda artırılması veya vergi konusuyla ilgilenen devlet adamlarının keyfi uygulamaları toplumda huzursuzluk yaratmıştır. Zecriye maddesi¹⁴⁷ konusunda meydana gelen huzursuzluk yüzünden Zecriye Emni Ahmed'in Kalyonlar Kâtibi Mansıbı ve Hocalığı kaldırılıp, evi mühürlenip, malları müsadere edilerek Anapa Kalesi'ne kale-bendi III. Selim tarafından ferman olmuştur ve III. Selim Kaymakam Paşa'ya yazdığı hatt-ı hümayûnda zecriye maddesi konusunda duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir¹⁴⁸. Niğde Sancağı mutasarrıfı Abdurrahman Paşa'nın kethüdası olan Yeğen Bey'in oğlu Mehmed, sancak halkından haksız yere aldığı para cezaları yüzünden Kıbrıs Adası'na kale-bend edilmesi istenmiş, hatt-ı hümayûnda ise; hükümdar halktan haksız yere alınan paraların kanun yardımıyla

¹⁴⁵ BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 1/3, 13 Safer 1131(05.01.1719).

¹⁴⁶ BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 2/67, evâil-i Zî'l-hicce 1160(4-13.12.1747).

¹⁴⁷ Haram olan içeceklerden alınan vergi konusu.

¹⁴⁸ BOA., Hat., Nr: 13859, 1206 (1797-92) konu ile ilgili tarihi çok açık olmayân ancak yine 1791 tarihli olması muhtemel 15494 numaralı hatt-ı hümayûn şöyledir. *Kâ'imi-makam paşa: Şimdi zecriye emini olan Ahmed'i Anapa Kalesi'ne kale-bend olmak üzere nefy eyleyüb tarikini hek malını müsâdere idesün katle bedeldir fîmâba'd ulâk olmayasun bu zecriye maddesiçün bu kadar hatt-ı hümayûn yazmış iken irâd-ı cedid defterdarları niçün isgâ iylemiyorlar re'âyâ beni câ'miye çıkarmaz oldu zecriye irâdi maktû' olup bir akçe ziyâde tahsil olunmasun ve re'âyâya havâle olunarak müselmân me'mûr olmayacak vechle müceddid bir nizâmı kaleme alınub arz olunsun bu maddeler için kaç def'adır yazarım bundan sonra ilmu'llah her kim olur ise olsun katl iderim buna Allâh'ın rızası var mıdır?*

hak sahiplerine geri verilmesini ve suçluların Konya Kalesi'ne kale-bend edilmelerini emretmiştir¹⁴⁹.

Taşrada bulunan ileri gelen aşiretler, mütegalibe ve ayânlar devleti dinlemeyip kendi kafalarına göre hareket etmek halka baskı yapmak, böylece huzursuzluk çıkarıp düzeni bozmaktan geri kalmamışlardır. Özellikle savaş zamanlarında, merkezî idârenin zayıfladığı dönemlerde veya merkezî otoritenin tam anlamıyla etkin olmadığı yerlerde ve zamanlarda bunlar halka eziyet edip, halkın malını, bağını-bahçesini ve harmanını talan ederek, halktan üstesinden gelemeyecekleri isteklerde bulunarak halkın huzurunu kaçırmış ve perişan olmalarına sebep olurken, mütegalibeler zaman zaman aşiretlerin ileri gelenlerinden destek görmüşlerdir. Öyle ki merkezden kendilerine gönderilen emr-i şerîfleri dinlemeyerek halka zulüm etmeye devam etmişlerdir.

Değişik meslek guruplarından insanlar da işledikleri suçlardan dolayı kale-bendlikle cezalandırılmıştır. Sarây-ı Âmire'ye bağlı olup İstavroz'da bulunan Beylerbeyi Sarayı'nda nakkaşlık yapan nakkaşlardan Emir Ömer, Deli Mustafa, Es-seyyid Ömer ve Abdurrahman adındaki birkaç nakkaş, yine aynı sarayda çalışan Seyyid Ali adındaki nakkaş dövüp bıçakla yaralamak ve tacizde bulunmak, parasını almak suçundan dolayı Seddü'l-bâhir Kalesi'ne kale-bend edilmiştir¹⁵⁰. Ancak kale-bend edilen nakkaşlar gemi ile Seddü'l-bâhir'e gönderilirken gemi, Çanakkale limanında demir attığı esnada gece yarısı Es-seyyid Ömer ve Ömer Beşe gemiden firar etmiştir. Bunun üzerine Seddü'l-bâhir Kalesi Dizdârı Hacı Ahmed durumu sadârete bildiren bir arz yazmıştır. Sadâret Seddü'l-bâhir Kalesi Dizdârı Ahmed'in arzını alınca durumu hükümdara bildiren ayrıntılı bir telhis yazmış ve hükümdarın kaçan firârilere hakkındaki görüşü sorulmuştur¹⁵¹. Kale-bend cezasının uygulandığı bir başka meslek gurubunun hamallar olduğu görülmektedir. Tophane İskeleyi hamallarından bir gurup hamal, yapılan teftişte kefilleri olmadığı için kendi memleketlerine nefy edilmiş ancak daha sonra bir yolunu bulan hamallar iskeleye geri gelerek hamallığa başladıklarını ve hamallığın kaide ve düzenine hâlel getirdiklerini düşünen iskelenin diğer hamalları, ihtiyarları ve kethüdâları haber verince adı geçen hamalların iskeleden ihraç edilerek asıl vatanlarına nefy ile kale-bend edilmelerine karar

¹⁴⁹ BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 5/69, 1163 (1749-50).

¹⁵⁰ BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 2/49, evâil-i Cemâziyü'l-evvel 1160(11-20.05.1747).

¹⁵¹ Kale-bend Kalemi Evrakının 2/49 numaralı evrakı aynı zamanda Osmanlı bürokrasisinin işleyişi hakkında bilgi vermektedir. Büyük boy kağıdın en altında Seddü'l-bâhir Kalesi dizdârı Ahmed'in; durumu sadârete bildiren arzı, daha üstte sadârete konuya dair yazılan ve hükümdarı durumdan haberdar eden sadrazam telhisi, telhisin sol üst kenarında da hükümdar I. Mahmud'un konuyla ilgili hatt-ı hümayûnu bulunmaktadır.

verilmiştir. Konuya dâir telhis hükümdara sunulmuş ve hükümdar adı geçen kişilerin bir gemiye koyularak Trabzon'a, oradan da zabıt ve ayân yardımıyla asıl vatanları olan Kemah'a gönderilmelerini istemiştir¹⁵². Hangi meslek gurubundan olursa olsun her mesleğin kendine özgü kuralları olduğunu ve bu kurallara uymayanların, meslek gurubunun ileri gelenlerince veya onların başvurusu ile ilgili makamca yapılan yargılama sonucu cezalandırılmıştır. Aynı şekilde yeniçerilerin 57. bölümünden Üsküdarlı Kara Mehmed eskiden beri tel işleyip, taşrada maden tel darp ettiği haberi alınınca Simkeşhâne Emîni tarafından yakalanıp ağa kapısına getirilip hapsedilmiş ve hükümdar bu kişinin Seddül-bâhir Kalesi'ne kale-bendini emretmiştir¹⁵³. Müneccimlik iddia edenler halkı korkutup vesveseye düşürdüğü ve boş işlerle uğraştıkları için cezalandırılmışlardır. Murad Paşa camii yakınlarında oturan ve müneccimlik iddiasıyla gece-gündüz berber dükkanlarında ve bazı yerlerde boş işlerle uğraşan ve insanları vesveseye düşüren Hâfız Mehmed Efendi Bozcaada'ya nefy edilmiştir¹⁵⁴.

Devletin önemli işlerinin aksamasına sebep olup hükümdarın emirlerini dinlemeyenler de kale-bend edilmiştir. Bu kişiler sıradan vatandaşlar olabileceği gibi vezir rütbesinde olan devlet adamları da olabiliyordu. İstanbul'un zâhire ihtiyacını karşılamak vergilerin sefer dolayısıyla bazen erken toplanmak istenmesi, zâhire toplamak, binek hayvanı istemek, çeşitli vergiler toplamak ve el sanatları gibi işlerde mâhir olanlardan faydalanmak amacıyla devlet halktan yardım istediğinde karşı çıkanlar veya bu işlerin yapılmasını engelleyenler sebep olanlar kale-bend cezasıyla cezalandırılmışlardır. 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı esnasında Kırım, Kefe ve Akkirman taraflarına Ereğli İskeleyi'nden gönderilecek olan askerleri taşımak için Ereğli ve civar yerlerden

¹⁵² Hamalların durumunu belirten Telhis ve Hatt-ı Hümayûn metni şöyledir: *Tophane İskeleyi hamalları zümresinden Hangölü İbrahim ve Hangölü Musa ve Ali ve Bodur Hasan ve Çakır Hüseyin ve İsmail ve Emir Halil ve Mercimek nâm sekiz nefer kimesneler bundan akdem tefdiş olundıkda mezbûrların kefilleri olmamağla bâ-fermân-ı âlî vilâyetlerine nefy olunmuş iken şimdi her birileri birer takrib ile iskele-i mezbûra duhûl ve yine hamallıklarına şurû' idüb ke-mâ fi'l-evvel ibâd-ı müslimîne rencide ve bed-zebânlıkları birle sâ'ir mükim fukarâyı hamalların kâ'ide-i nizâmlarına halel virdiklerini iskele-i mezbûr hamalları ve ihtiyarları ve kethüdâları haber vormeleriyle mezbûrlar ahz ve hâk-pây-ı devletlerine irsâl kılındı mezbûrların cibilliyet-i asliyyeleri ma'lûm-ı devletleri buyrıldıkda sekiz nefer mezbûrın iskele-i mezbûrdan ihraç ve vilâyetlerine nefy buyrılıb iskele-i mezbûr hamalları fukâraları üzerlerinden mezbûrların şerr-i mazarratları def' u ref' buyrılması bâbında fermân-ı âlileri buyrulur ise emr-i fermân devletlü inâyetlü efendim sultanım hazretlerindir (1163/1749-50). Mucibince sekiz nefer hamalları fi-mâba'd İstanbul havâlisine gelürler ise ahz ve bi-lâ emân cezâları tertib olunmak üzere ta'yîn olunan çavuş mübâşereti ve gümrük emîni ağa ma'rifetiyle Trabzon'a giden sefîneye vaz' ve mahbûsen Trabzon'a irsâl ve andan dahi kaza-be-kazâ a'yân ve zabıtân ittifâklarıyla vilâyetleri olan Kemâh'a âlâ tariki'n-nefy ve sevk ve isâl ve vûsûlleri kadısı tarafından arz olına deyü buyırdım. BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/76, 1153 (1740-41).*

¹⁵³ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/65, 1163 (1749-50).

¹⁵⁴ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/74, 1163 (1749-50); BOA.A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/74, 1163 (11.12.1749-29.11.1750)

çeşitli liman ve kışlaklarda bulunan gemi ve kayıkların tespit edilip, asker taşımaya elverişli olup olmadıklarının belirlenmesi, özellikleri ile beraber gemi ve kayıkların bir deftere kaydedilip İstanbul'a gönderilmesi, tamire ihtiyacı olan bazı gemilerin ise tamirlerinin bulunduğu iskele ve kazalarda olan sedefkâr ve kalafâtlar tarafından yapılması istendiği halde bu işin ertelenmesine sebep olanlar, 1738 yılı Nisan ayının ilk on gününde Sinop Kalesi'ne kale-bend edilmişlerdir. İşin ertelenmesine sebep olanlar Akçaşehir Kazası'ndan Hacı Hasan ve Vindelcioğlu diğer Hacı Hasan ve Samako Kazası'ndan Elibli İskeleyi'nden Onbaşoğlu İsmail ve Deli Kadı, Ereğli İskeleyi'nden Bayraktar İbrahim ve Bartın İskeleyi'nden Yetmişbeşin Halil adındaki kişiler; adı geçen hizmetin sona ermesinden dolayı serbest bırakılmıştır (14.06.1738). Serbest bırakılanlar bundan sonra fermânla belirtilen hizmetlere ellerinden geldikince katılmak ve fermâna aykırı davranmamak (aksi durumda cezalandırılacakları) şartıyla serbest bırakılmışlardır¹⁵⁵. 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı esnasında sefer dolayısıyla devlet Voynuk taifesinden sefere imdâd için bir yıl sonraki vergiyi peşin almak istemiş, devletin Voynuk taifesinden zamanından önce talep ettiği vergiyi toplayıp devlete göndermeyen ve kendi aralarında yiyen İvroca sakinlerinden Dalyan Mustafa ve Ahmed ve Drahova sakinlerinden Hacı Osman ve diğerlerinin Tulca Kalesi'ne kale-bendleri ve halktan topladıkları vergilerin, kanun ile geri alınıp hak sahiplerine iade edilmesi ve halkın huzura kavuşturulması emredilmiştir¹⁵⁶. İstanbul'un iaşesi için ihtiyaç duyulan zâhireyi satın almakla görevli Dergâh-ı Âlî kapıcı başlarından Ali Ağa yardımıyla, Paşa Sancağı'nda, Hevirşete(?) Kazâsı'ndan satın alınıp Selanik İskeleyi'ne nakledilip anbarlara teslim edilmek üzere 2000 kilo buğday alımına altı aydır engel olan Hevirşete(?) Kazâsı ayânından ve mütegalibesinden Keserge(?) sakinlerinden El-hac Hasan Ağa ve Hasan Kethüdâ adındaki kişiler Selânik Kalesi'nde bulunan Kelmere(?) Kalesi'ne kale-bend edilmelerini kapıcıbaşı arzuhâl ile istemiş ve istenen 2000 kilo buğdayın adı geçen kişilerin kendi çiftliklerindeki mahsulden alınıp, kazâ halkı tarafından Selanik İskeleyi'ne getirilip anbarlara teslim edilmedikçe serbest bırakılmaması belirtilmiştir¹⁵⁷. İshakçı anbarlarında saklanıp gerektiğinde İstanbul'a naklettirmek üzere Niğbolu Sancağı'nda devlet tarafından zâhire alımı yapılmak istenmiş ancak Niğbolu sakinlerinden Kayserili

¹⁵⁵ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 8b/30, 25 Safer 1151(14.06.1738).

¹⁵⁶ BOA., A.DVN. KLB. Kalemi Evrâkı, 1/33, 1156 (1743-44), Belge üzerindeki tarih 1156 olmasına rağmen belgenin tarihinin 1149-50 olması muhtemeldir. Çünkü evrak üzerindeki Mirâhor-ı evvel Abdullahın arzında 1149 senesinde vaki' sefer-i hümayûn için mübâya'a zâhiresi..... şeklinde tarih yazılmıştır.

¹⁵⁷ "Def'i müzâyaka-i ibâbullâh için Âsitâne-i Sa'âdet'e nakl olunmak üzere iş bu 1163 senesinde...." BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 5/40, 28 Zî'l-hicce 1163 (28.11.1750).

Seyyid Ahmed Ağa ve Tırnovi sakinlerinden mütevellî Hüseyin Ağa diye bilinen kişiler çeşitli fesatlıklar ile kazalara adam göndererek halkın devlete zâhire satmasını engelleyince mübayaacının arzuhâli üzerine kale-bend edilmiştir (evâhir-i Şevvâl 1163 / 23.09-01.10.1750). Ancak kale-bend edilenlerden Tırnovi sakinlerinden mütevellî Hüseyin arzuhâl vererek, ekmeğini çıkarmak için mutasarrıfı olduğu tevliyet işleri ile uğraştığını fakat zâhire alımına engel olduğu gerekçesiyle mübayaacının verdiği dilekçe ile kale-bend edildiğini, bu kadar zamandan beri kendisinin ve çocuklarının sefil olduğunu ve nikriz hastalığı dolayısıyla kendisinin durumunun iyi olmadığını belirtip serbest bırakılmasını istemiştir. Kale-bend edilen mütevellî Hüseyin'in arzuhâlini inceleyen sadâret, durumu bir telhis ile hükümdara bildirmiş ve hükümdar mütevellî Hüseyin'in serbest bırakılmasına izin vermiştir¹⁵⁸. Özellikle III. Selim dönemi hatt-ı hümayûnlarında, devlet işlerinin görülmesinde devlet adamlarının yeterince titiz davranmadığı, hükümdarın isteği dışında işler yapıldığı, hükümdarın emirlerinin pek dikkate alınmadığı açıkça görülmektedir. Rakka Valisi ve Anadolu asker sürücüsü olan Mustafa Paşa'yı sefere tahrik için gönderilen Darendeli Hafidî Kapıcıbaşı Ahmed Bey, Mustafa Paşa'ya durumu anlattığını ancak Mustafa Paşa'nın sefere gitmek istemediğini dolayısıyla affını beklediğini, Ramazan ayının evâiline kadar bir müddet Rakka'da kaldıktan sonra Birecik Kazâsı'na nizâm vermek için oraya gittiğini, Birecik Kazâsı'nı muhasara ederken kazâ halkının Molla Demir adında birinden yardım istediğini, Molla Demir'in yardıma gelmesi üzerine Mustafa Paşa'nın Fırat Nehri'ni geçerek Antep tarafına gittiğini ancak burada da başarılı olamayıp Maraş'a gittiğini, Maraş mutasarrıfı Dulkadirzâde Ömer Paşa ile kendi maiyetinin Şevval ayının onbeşinde Antep'e nizâm vermek için oraya gittiğinden Behisni'de ikamet ettiğini belirterek hükümet tarafından gönderilen emr-i şerîfi dinlemediğini belirten bir tahrirâtı merkeze göndermiştir. Kaymakam Paşa olayı hükümdara bildirmiş ve III. Selim Kaymakam Paşa'ya Mustafa Paşa'nın tuğlarının kaldırılıp malının devlete bırakılmasını ve kendisinin kale-bend edilmesini istemiştir. III. Selim ayrıca başka bir olayla ilgili hattını da buna eklemiştir¹⁵⁹.

Devlet görevlilerinin kendilerine çıkar sağlamak amacı ile halka zarar vermelerine müsaâde edilmemiş bu tür davranışlarda bulunan görevliler cezalandırılmıştır. İhtisâb mukataası emini olan Hüseyin kendi hâlinde olmayıp, emîn olduğu günden beri kendisine

¹⁵⁸ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/28, evâhir-i Şevval 1163 (23.09-01.10.1750).

¹⁵⁹ BOA., HH. Nr: 16025, 1207(1792-93); *Kaymakam Paşa'ya yazılan hatt-ı hümayûn şöyledir: Bunun tuğların ref' malını mirîye kendüyi kal'a-bend itdiresün Turunçoğlu Süleymân Paşaya gidecek Keskin Hüseyin hazır gidiyor bunun dahi tuğların alub kal'a-bend eylesesün.*

menfâat sağlamak amacıyla etin fiyatına sürekli zam yapıp, et yokmuş gibi gösterip halka eziyet etme, ayrıca muhâsip olduğu için fiyatlar ile oynayıp fiyatları belli bir miktarda tutmama, dükkanlara zâhire getirdiğinde dükkân sâhiplerini açıkça ve gizlice zorlayıp onlardan devamlı para almak ve her husûsta fermâna aykırı davranmak suçları ortaya çıkınca Bursa'ya nefy edilmiştir(19-28.06.1738)¹⁶⁰.

Zeamet ve tımara mutasarrıf olanların zaman zaman gayr-i Müslim kocabaşları¹⁶¹ ile birleşip halkı ezdikleri, emr-i âliye itaat etmeyerek memleket düzenini bozdukları görüldüğünden bu hareketleri kale-bendlikle cezalandırılmıştır¹⁶².

Kale-bendlikle cezalandırılanlar, zaman zaman kendilerini tevkîf için gelen devlet görevlilerine karşı koyarak onlara ateş edip, yaralanmalarına sebep olmuştur. Katil maddesinden dolayı kale-bend edilen Molla Rıdvan firar ederek Erzurum'a gelmiş ve burada da rahat durmayınca kendisini yakalamak üzere gelen zaptiye erlerine tüfek ile ateş edip bazılarını yaralayınca, Molla Rıdvan'ın idamına, kendisine yardımcı olan arkadaşlarının lazım gelen mahkemelerinin yapılarak töhmetlerinin derecelerinin mazbata ile bildirilmesi istenmiştir¹⁶³.

Şer'î Hukuka göre hırsızlık, adam öldürme, zinâ ve içki içme hadd cezasını gerektirdiği halde, Örfî Hukuk gereğince bu suçları işleyenler kale-bendlik ve Örfî Hukuk'ta uygulanan diğer cezalar ile cezalandırılmıştır. İbrahim Bolulu adındaki bir hırsız, Kırık Çeşme yakınlarında oturan Mısırlı İbrahim Ağa'nın evinden bir adet sim kılıç ve bıçak çalıp İznikmid tarafına firar ettiğinden İznikmid'de zindan hasekisi Mehmed tarafından yakalanıp İstanbul'a getirilip tomrukta mahbûs edildikten sonra durumdan haberdar edilen hükümdar suçluların Gümrük Emîni Ağa marifetiyle İznikmid'e giden bir gemiye koyulup İznikmid'e gönderilmesi ve oradan da asıl vatanı olan Bolu'ya nefy ile kale-bend edilmesini istemiştir¹⁶⁴. Ahmed adında bir kişi hırsızlık suçu dolayısıyla yakalanmış ancak hırsızlık yaptığına dair üzerinde bir şey bulunamayınca hırsızlık töhmeti altında kaldığı için hapis ile Bursa'ya nefy edilmiştir. Ancak daha sonra geride kalan üç çocuğunun aç ve susuz kaldığını belirtilmesi üzerine bundan sonra bu tür bir töhmet ile yakalanmaması, aksi takdirde bi-lâ emân katl edileceği belirtilerek serbest bırakılmıştır¹⁶⁵. Rikâb-ı hümayûn ser-çukadarı Osman arzuhâl vererek, yeğeni Ömer'i öldüren Maden

¹⁶⁰ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 8b/33, evâil-i Rebî'i'l-evvel 1151(19-28.06.1738).

¹⁶¹ gayr-i müslim halkın oturduğu köyün ve ihtiyar heyetinin başıdır.

¹⁶² BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı 1/47, 1157 (1744-45).

¹⁶³ BOA., Sadâret Mektûbî Kalemî Meclis-i Vâlâ, 110/1, 14 Safer 1272 (15.10.1876).

¹⁶⁴ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/75, 1163 (1749-50).

¹⁶⁵ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/36, evâhir-i Zî'l-ka'de 1163 (22-31.10.1750).

muzafatından Herde Karyesi sakinlerinden Ziyâl ve yardımcıları olan Ömer ve Horos Haliloğlu diye bilinen Abbas adındaki kişilerin yakalanarak Hasankeyf Kalesi'ne nefy ile kale-bend edilmesi için Maden Emni Abdullah Efendi'ye hitaben müekked fermân-ı âlî yazılmasını istemiştir¹⁶⁶. Şeyh Ali Halveti, Seyyid Cumali Halveti, Seyyid Ahmed, ve Mustafa ve Lülecî Süleyman ve Ahmed ve Abdülbaki-zâde Ağa-zâde kardeşi diye bilinen Mehmed adındaki kişiler Sultan Bayezid kurbunda Kökçiler Kapısı karşısında Seyyid Cumâli'nin dükkanında gonca içerken yakalanınca Bursa'ya kale-bend ettirilmişlerdir. Daha sonra bu kişiler ailelerinin arzları üzerine serbest bırakılmışlardır¹⁶⁷.

Yalancı şahitlik yaparak adaletin gerçekleşmesini engelleyip insanların haklarını gasp eden suçlulara da kale-bend cezası uygulanmıştır. Yalancı şahitlik ve yalan davalara karışmak suçundan dolayı yakalanıp tomrukta yatan -Üsküdar'da sakin- Kasab Süleyman, Semâtepe'de sâkin Câbî Abdullah, Kaztaş'ında oturan Kollukçı Hasan, Aynalı Çeşme'de sâkin Hacı Ahmed, Maraşlı Kürd Hasan, Bursalı Hacı Mehemmmed ve Tophâne'de sâkin Seyyid Mustafa adındaki yedi kişi herhangi bir yere nefy olunmak üzere tomrukta mahbûs iken I. Mahmud'un hattıyla Limni Adası'na cezire-bend edilmelerini istemiştir¹⁶⁸. Tomrukta yatan suçlular, suçlarını itiraf etmedikçe başka bir yere gönderilmezdi. Şu halde bu yedi kişinin Limni Adası'na cezire-bend edilmesi bunların suçlarını kabul ettiğini göstermektedir. Ancak tomruktan kurtulmak için insanların işledikleri suçları kabul ettiği de bilinmektedir.

Beş numaralı defterde kayıtlı hükümlerde ve kale-bend Kalemî Evrâkında kadınlarla ilgili olarak daha çok fuhuş suçuna rastlanmaktadır. Bu suça ise nefy, hapis ve zindan-bend cezasının uygulandığını görmekteyiz. Beş numaralı defterde ve kale-bend kalemî belgelerine yansıyan kayıtlarda, fuhuş suçu daha çok İstanbul ve İstanbul'a yakın mahallelerdir. En azından yedi aylık bir zaman diliminde beş numaralı defter ve diğer kale-bend kalemî evrâkında, kale-bend kayıtlarına yansıyanlar İstanbul ve civarıyla ilgilidir. Kadınlar fuhuş dışında, ayrıca kötü kelimeler kullanarak hakaret ve küfür etmek, bir şekilde ilgisi olduğu davada kanuna karşı gelmek, ilgisi olmayan işlere karışmak gibi suçlardan dolayı cezalandırılmıştır. Kadınlar önce İstanbul'da sarayda ya da Ağa Kapısı'nda zindan-bend edilmiş, sonra da genellikle kendi memleketlerine sürülmüşlerdir. Fuhuş suçuna karışan erkeklere kale-bend cezası uygulanmıştır. Meselâ; Osman ve

¹⁶⁶ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 1/39, 1156 (1743-44).

¹⁶⁷ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 12a/58, evasit-ı Rebî'i'l-âhir 1151(29.07-07.08.1738); 14a/74, evâhir-i Rebî'ü'l-âhir 1151(08-16.08.1738); 14b/78, evâil-i Cemâziyü'l-âhir 1151(16-25.09.1738).

¹⁶⁸ BOA., A. DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/72, 1163(11.12.1749-29.11.1750).

Hüseyin adında iki kişi Mahmud Paşa Hamamı yakınlarında Süleyman adındaki bir kişinin evinde kendilerine nâ-mahrem iki fahişe kadınla yakalanınca Cebeci Paşa tarafından zindana koyularak konu hakkında hükümdarın görüşü sorulmuştur. Hükümdar yazdığı hatt-ı hümayunda adı geçen Osman ve Hüseyin'in kendi halinde olmayıp fâhişe kadınlarla fesât ve şenâat yaptıkları yazıldığından tayin olunan çavuş yardımıyla diğerlerine de ibret olması için Seddü'l-bâhir Kalesi'ne kale-bend edilmelerini emretmiştir¹⁶⁹.

Vakıf gelirlerinin vakıf mütevellisi tarafından şahsi işleri için harcanması, eşkıyanın vakıf köylerine ve vakıf hanlarına gelip giden ve bu hanlarda konaklayan insanlara zarar vermesi, yine eşkıya ve mütegalibenin buralarda fitne fesat çıkarıp halkı tahrik etmesi Osmanlı toplumunda sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın çok önemli bir unsurunu oluşturan vakıf işlerinin ihtilâline ve nizâmının bozulmasına sebep olanlar çeşitli şekillerde cezalandırılmıştır. Akşehir Kazası'na bağlı Bermende Köyü camî-i şerîf, cısır(köprü), muallimhâne, mescid ve çeşme vakfının yöneticileri vakıf gelirlerini kendi işleri için harcayınca, vakıf nâzırının şikayeti üzerine kale-bend edilmişlerdir¹⁷⁰. Kandiye Muhafızı vezir Ahmed Paşa, evlâdiyet ve meşrûtiyet üzre yöneticisi olduğu eski vezir Köprülü Mehmed Paşa evkâfı köylerinden Gümüş Kazası'na bağlı Hacı Köyü sakinlerinden Ağaçzâde Mustafa, Arapzâde İbrahim, Kara Hacı-zâde Musa, İmam Abdülgafur ve Hacı Salih-zâde Ali adındaki kişiler kendi hallerinde olmayıp fitne uyandırmak eşkıyalık yapıp vakfın ihtilâline sebep oldukları gerekçesiyle kaza halkının şikayeti üzerine 1158 yılı Şa'ban ayı başlarında (29.08-07.09.1745) Hekimhânı Palangası'na kale-bend edilmiştir. Ancak aradan dört ay geçince Gümüş Kazası'nda ve Hacı Köyünde sakin ulemâ, sulehâ, ve sâir ahâli bu kişilerin ulemâ ve sulehâdan olduklarını mahkemeye haber verince bu kişiler Gümüş Kazası Naibi Seyyid Selim Ali'nin arz ve ahalinin mahzarıyla 1158 yılı Zî'l-ka'de ayının sonunda (14-24.12.1746) serbest bırakılmıştır. Bu kişiler serbest bırakıldıktan sonra aynı hareketlerine devam edince vezir Ahmed Paşa, bir arz vererek bu kişilerin çocuklarıyla beraber vakıftan çıkarılmalarını istemiş ancak hükümdar bu kişilerin çocuklarına dokunulmamasını kendilerinin ise vakıftan ihraç edilmesini emretmiştir¹⁷¹. Eşkıyalık hareketleri sadece vakıflar ve köylerini değil tüm ülke topraklarında halkın huzurunu bozmak için çaba sarf etmiştir. Devlet

¹⁶⁹ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/71, 1163 (1749-50).

¹⁷⁰ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 4a/1, evâhir-i Zî'l-hicce 1150 (11-20.04.1738)

¹⁷¹ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 1/76, evâhir-i Zî'l-ka'de 1158 (14-24.12.1746).

elinden gelindiğince bu eşkıyalık faaliyetlerini engellemeye, haklın huzurunu temin etmeye çalışmıştır. Bu tür hareketlere karışanlar cezalandırılmıştır¹⁷².

Mahkeme kayıtlarına yansıyan şikâyetlerde Osmanlı tebaâsında bulunan Müslüman ve gayr-i Müslim halkın birlik ve beraberlik içinde olduğunu, mağduriyetlerini hep beraber mahkemeye başvurarak dile getirmeleri ortaya koymaktadır. İncesu Kazası'na bağlı Akahıl Köyü'nde oturan Müslüman ve gayr-i Müslim halkın büyük çoğunluğu ve ulemâ, sulehâ ve hutebânın büyük çoğunluğu mahkemeye başvurarak, aynı köyde bulunan İbrahim ve kardeşi Osman adındaki kişilerin, kendi halinde olmadıkları, köyün reayasından bazı insanları haksız yere cezalandırdıklarını, bazılarının namuslarına saldırdıklarını, sahte voyvoda vekâleti düzenleyip taklid-i kaza ile köyde bulunan vakfın akarı olan hana gelen hacılar ve yolculara kanuna aykırı olarak saldırdıkları, bunların mallarını ve eşyalarını çalarak aralarında fitne çıkardıkları, böylece hana yolcu gelmesini engelleyerek vakfın gelirlerinin azalmasına sebep oldukları, vergi işlerine karışıp topladıkları vergileri kendi aralarında yedikleri gerekçesiyle şikâyetçi olunca bu kişiler Konya Kalesi'ne kale-bend edilmiştir¹⁷³.

Osmanlı tebâsında bulunan gayr-i Müslim Osmanlı vatandaşları ve bu vatandaşların bağlı olduğu din ve cemaat mensupları işledikleri suçlardan dolayı Örfî hukûkun öngördüğü cezalar ile cezalandırılmıştır. Bu cezalar arasında kürek cezası ve kale-bendlik de bulunmaktadır. Osmanlı tebâsındaki zımmî vatandaşlar için, Müslüman vatandaşlarda görüldüğü takdirde cezalandırılan; eşkıyalık, mütegalibe ile birleşip halka eziyet etme, halkı tahrik edip işlerin aksamasına sebep olma, koyun kuzu çalmak, vergi vermemek için sorun çıkarma, reâyânın üzerine kaldıramayacakları kadar vergi yükleme, zeamet ve tımar işlerinin aksamasına sebep olma hükümet tarafından gönderilen emri şerifleri dinlememe, fesatlık, irtikab, itaatsızlık, içki içip halkı rahatsız etme, ayrıca cemaat ileri gelenlerinin kendi taifelerine baskı yapması, kendi içlerinde huzursuzluk çıkarmaları gibi sebepler kale-bendlik nedeni olmuştur. Keşan Kazası'na tâbi Tolgar Köyü'nde oturan bazı zımmîler kendi halinde olmayıp eşkıya tayifesinden olmaları, alet-i harp ile gezip halkın koyun kuzu ve keçisini çalmak, halktan pek çok kişinin malına saldırmak suçundan dolayı nefislerini ıslah edinceye kadar gemiye koyulmalarına karar verilmiştir¹⁷⁴. Filibe Metropolitidi Botomolyos(?) adındaki rahib kendi halinde

¹⁷² BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 2/8, 23 Rebî'i'l-evvel 1159 (15.04.1746).

¹⁷³ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 10a/44, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151 (29.06-08.07.1738); 15b/84, evâhir-i Rebî'i'l-âhir 1151 (08-16.08.1738).

¹⁷⁴ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 6a/11, evâhir-i Muharrem 1151 (11-20.05.1738).

olmamasından dolayı kale-bend edilmişken bir yolunu bulup serbest kalmış ancak serbest kaldıktan sonra kötülüklerini eskisinden daha fazla artırmış, ayrıca zimmetinde olan iki yıllık vergiyi vermeyip pek çok kişiden borç alıp onları da vermeden firar ettiğinden ölünceye kadar kale-bend edilmek üzere Kıbrıs Adası'nda Magosa Kalesi'ne kale-bend edilmiştir¹⁷⁵. Hassa silahşörü Osman, mutasarrıfı olduğu zeâmetinden Siroz Kazası'na bağlı Terkine(?) Köyü'ndeki reâyâdan bazı zımmîlerin kendi hallerinde olmayıp fesatlık yapıp halk arasında ihtilâle sebep olma, halkın vermesi gereken aşar ve diğer vergileri vermelerini engelleme, zeâmetin mahsulünün kırılmasına sebep olmaları gerekçesiyle bu zımmîlerin Selânik'te Kelmeriye(?) Kalesi'ne kale-bend edilmelerini istemiştir. Zımmîlerin durumları Siroz halkından sorulmuş ve halk bunların eşirradan olduklarını haber verince zeâmetin yeniden ihyâ edilmesi için zımmîler kale-bend edilmişlerdir¹⁷⁶. Kadıköy Metropolitidi Partinyos(?) adındaki rahibin kendi halinde olmayıp, fesatlık yaptığından metropolitlikten çıkarılıp Magosa Kalesi'ne kale-bend edilmesini İstanbul Rum Patriği ve diğer cemâatlerin metropolitleri bir tane mühürlü takrir ve ikinci bir mahzar ile isteyerek, tekrar arz verilmedikçe serbest bırakılmamasını istemişlerdir¹⁷⁷. Kıbrıs Adası baş piskoposu Teyoknosis'in(?) dîvân-ı hümayûna arzuhâl verip piskoposluğun durumuyla ilgili olarak şikayette bulunması üzerine, I. Mahmud bir ferman ile piskoposluk rahibi ve kethüdâsının adadan çıkarılıp Avret Adası'na nefy edilmesini istemiştir¹⁷⁸. Aynı şekilde Tokat'da sakin Ermeni reayası ruhbanlarından Cerasunoğlu diye bilinen Artin adındaki rahibin kendi halinde olmaması, fesatlık yapması, kilise işlerine karışması üzerine Niksar Kalesi'ne kale-bend edilmesi Tokat Voyvodası'ndan istenmiştir¹⁷⁹.

Gayr-i Müslimlerle ilgili başka bir olay eşkıyanın kanunsuz olarak Yahudi halktan para toplamak istemesiyle ortaya çıkmıştır. Yenişehir Fener'de eşkıya zümresinden olan bazı kişilerin sebepsiz yere Yahudi reayâdan kanûna aykırı olarak "*biz sefere gidiyoruz*" diyerek zorla akçe almak istemişler; Yahudiler de buna karşı çıkınca, eşkıyalar

¹⁷⁵ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 6a/13, evâhir-i Muharrem 1151(11-20.05.1738); Ermenilerin vermeleri gereken vergileri vermemek için huzursuzluk çıkarıp reâyâyı tahrik edip, emr-i âliye itaatsizlik, emr-i şerîf ile düzenlenen cizye zammına karşı gelmek ve mukataa düzeninin bozulmasına sebep oldukları için Güzelcehisar'a kale-bend edilmeleri hakkında bkz. BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 1/56, 1157 (1744-45).

¹⁷⁶ BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 1/46, 1157 (1744-45).

¹⁷⁷ BOA., Hat., Nr: 11100, 1205(1797-92).

¹⁷⁸ BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 1/68, (I.Mahmud'un fermânı, evâhir-i Cemâziyü'l-âhir sene 1158 / 21-29.07.1745). Gayr-i müslim halk genellikle kendi cemaatlerinin önde gelenlerinin isteği doğrultusunda cezalandırılmıştır. BOA., A.DVN. KLB. Kalemi Evrâkı, 2/6, evâsıt-ı Safer 1159 (05-14.03.1746)

¹⁷⁹ Tokat Şeriye Sicili No: 1. s. 292, 10 Rebî'i'l-evvel 1186 (11.06.1772)

Yahudilerin ölülerinden bazılarını mezardan çıkarıp yakmışlardır. Bunun üzerine Yahudiler merhamete şâyandır denilerek eşkıyalar Galos Kalesi'ne kale-bend edilmiş ardından Cedid Kalesi'ne nakledilmişlerdir¹⁸⁰.

Gayr-i Müslim Osmanlı vatandaşları kale-bend cezasının yanı sıra sürgün cezası da almıştır¹⁸¹.

Cezalandırılan kişilerden cezalarını çekerken vefât edenler olmuştur. Sürgünde iken vefât eden Ebniye Meclisi emeklilerinden İbrâhim Efendi vefât edince terekesinin gönderilmesi istenmiştir¹⁸².

Kale-bend edilen kişiler İstanbul'da iseler genellikle, İstanbul'a geldikleri asıl vatanlarına, Çanakkale veya adalara kale-bend edilirken Hassa Kehhallerinden (göz hekimi) Diyarbakırlı Kürt Osman kendi halinde olmamak suçundan dolayı asıl vatanı olan Diyarbakır'a gönderilmiştir¹⁸³. İstanbul'un bir kazası olan Büyük Çekmece'de işlenen ekin ve samanlık yakmak suçundan Büyük Çekmece Keşli Köyü'nden Çiftlik Kethüdası Mehmed Anadolu taraflarında olan asıl vatanına nefy edilmiştir¹⁸⁴. Aynı şehrin iki ayrı kasaba veya kazasında işlenen suçlarda, suçlu asıl iskân ettiği yere gönderilmiştir. Meselâ: Mihal Gazi ve Nişâncı-yı Cedîd Evkaflarından Göl Pazarı Kazası'na bağlı Gökçe Köyü'nden Arap oğlu Çırık Hasan ve aynı kazaya bağlı Karacalar Köyü'nden İbrahim adındaki kişilerin fesatlık çıkarmak, halkın malını gasp etmek bazı kişileri katletmek, kişilerin evlerine girmek ve silah atıp eşkıyayı başlarına toplamaktan dolayı Bursa Kalesi'ne kale-bend edilmeleri emredilmiştir¹⁸⁵.

Kale-bend edilen kişi istediği zaman ailesini yanına alabiliyordu. Kale-bend, dilekçe ile divan-ı hümayûna başvurduğunda dilekçesi işleme koyulup uygun görülürse çocukları ve akrabaları yanına gönderilmiştir. Ancak bu konuda kale-bend edilen suçlunun işlediği suçun mahiyeti önemli bir husustur¹⁸⁶. İdlib-i Suğra sakinlerinden Abdülkerim

¹⁸⁰ BOA., A. DVN.KLB. Defteri No: 5 20a/109, evâhir-i Rebî'i'l-evvel 1152 (26.08-07.07.1739).

¹⁸¹ Tokat'ta bulunan bazı Ermeni Osmanlı vatandaşları Trablusgarb'a sürgün edilmiştir. Tokatlı Ermeniler Trablusgarb'a gönderilirken Samsun limanına götürülerek buradan uygun bir vapur ile Trablusgarb'a gönderilmiştir. Tarihi Deniz Arşivi, Mektûbî Bölümü, Kısım I, Defter No: 1056, Sayfa: 71-76-79, 26 Rebî'ü'l-evvel 1315 (26 Ağustos 1897).

¹⁸² BOA., A. Mektubî Kalemi Umûmî, 07 Zî'l-hicce 1277

¹⁸³ BOA., A. DVN.KLB. Defteri No: 5, 5a/6, evâil-i Muharrem 1151 (21-30.04.1738).

¹⁸⁴ BOA., A. DVN.KLB. Defteri No: 5, 14b/79, evâil-i Cemâziyü'l-âhir 1151 (16-25.09.1738).

¹⁸⁵ BOA., A. DVN.KLB. Defteri No: 5, 7b/23, evasit-ı Safer 1151 (31.05-09.06.1738); 6b/17, evâil-i Safer 1151 (21-31.05.1738).

¹⁸⁶ İşlenen suçtan zarar gören halkın azlığı veya çokluğu, suçlunun daha önce ceza alıp almadığı ayrıca hükümdarın suçu algılayışı ve anlayışı kastedilmiştir.

oğlu Seyyid Mehemed ve Ali Şâh adındaki kişiler kale-bend edildikten sonra İstanbul'a gelip çocuklarını İdlîb'e nakletmek için izin almışlardır¹⁸⁷.

Kale-bend edilen suçlulara ihtiyaçları halinde zaman zaman yevmiye verilmiştir. Daha önce Vidin'e nefy edilen beş kişiye zaruret çekmekte olduklarından dolayı Vidin mal sandığından günlük ikişer akçe yevmiye verilmesi kararlaştırılmıştır¹⁸⁸. Yevmiye istemek için kale-bend yine dîvâna başvurarak veya arz vererek ihtiyacını belirtip yardım isteme imkanına sahiptir. Kale-bend maddi durumuna göre ihtiyaçlarını kendisi karşılayabiliyordu. Zor durumda kalan kale-bendin kıyafetlerini ve eşyalarının satarak ihtiyacını gidermeye çalıştığı da olmuştur¹⁸⁹.

İlk defa suç işleyen kişiye, suçu çok ağır değilse hemen ceza verilmeyerek önce uyarılmış eğer kişi uyarıları dikkate almaz ve kötülüklerine ya da suç işlemeye devam ettiği takdirde cezalandırılmıştır. Bu şekildeki tenbihler metinlerde “.....*taraf-ı şer'den üç def'a tenbîh olunmuşken mezkûr memnû' ve mütenebbih olmayub yine müdâhale itmekle...*”, “...*nice def'a tenbîh olunmuşken mütenebbih olmayub...*”, “*umûr-ı kazâya karışmamak üzre emr-i âlişân sâdır olmuşken memnû' ve mütenebbih olmayub evvelkinden ziyâde ta'addî üzre olub zulm ü ta'addisine...*”, “...*taraf-ı şer'den tenbîh u te'kid olındıkda bir vechle memnû' ve mütenebbih olmayub...*”, “...*yedlerine emr-i şerîfim virilüb ve cânib-i şer'den kerrâren ve merrâren tenbih olunmuşken yine mütenebbih olmayub...*”, “...*bundan akdem kendü halinde olmak üzere birkaç defa tenbîh olunmuşken.....*” şeklinde geçmektedir.

Kale-bend edilen kişiler kale-bend edildikleri yere getirilirken veya kale-bend olarak kaldıkları yerden firar edebiliyordu. Firârînin yakalanması istenirken, firâr edenlerin kaçmasına yardımcı olanlar, bu konuda ihmâli görülenler cezalandırılmışlardır. Suçluların firâr etmelerinde; onları gidecekleri yere getirmekle görevli olanların ihmâli, kale-bend yerine giderken uğranılan eşkıya baskınları, kale-bendin kaçmak için çaba göstermesi, kale dizdârlarının ihmâli ve göz yumması, zaman zaman hava şartlarının elverişsizliği etkili olmuştur. Tutuklu bulunan kaleden firarîlerin kaçmasında ihmali olan kale dizdârlarının davranışları ile ilgili olarak gereken işlemin yapılması istenmiştir. Bu durum belgelerde “.....*dizdâr-ı merkûm hakkında lazım gelen icrâ yapılsın*” şeklinde ifade edilmektedir¹⁹⁰. Kale dizdârlarının; rüşvet olmaları, zaman zaman vergi vermemek

¹⁸⁷ BOA., A. DVN.KLB. Defteri No: 5, 5b/7, evâil-i Muharrem 1151 (21-30.04.1738).

¹⁸⁸ BOA., A. Mektubî Kalemi Nezâret, 77/44, 16 Receb 1269 (26.04.1853).

¹⁸⁹ BOA., Hat, Nr: 24687, 1237 (1821-22).

¹⁹⁰ BOA., A.DVN. KLB. Kalemi Evrâkı. 2/13. evâil-i Cemâziyü'l-evvel 1159 (22-31.05.1746).

için bahâne aramaları suçluların firar etmesinde önemli ihmalleri arasındadır. Kayseri Kalesi dizdârı, kaleye kale-bend edilen Cebeci oğlu Derviş ve Cebeci oğlu Ahmed, Galâk(?) Abdullah ve Kürd oğlu Deli İbrahim adındaki eşkıyalardan tamâ edip mal almış karşılığında onları serbest bırakınca kale-bend edilmiştir¹⁹¹. Bozcaada Kalesi Dizdârı Ahmed, Çermik mutasarrıfı Celâl Paşa'nın buyrulduzu ile Bozcaada'ya nefy ile kale-bend olarak gönderilen Yanbolu eski ayânı Hacı Ahmed'in bir gemiye binerek adadan kaçmasına müsâade etmesinden dolayı Magosa Kalesi'ne kale-bend edilmiştir. Bunun üzerine Bozcaada Kalesi Dizdârı Ahmed'in karısı Hafize dîvân-ı hümâyûna bir arzuhâl vererek kocasının serbest bırakılmasını çünkü kendisiyle beraber kocasının annesi ve iki çocuğunun sefil olduklarını belirtip, hallerine merhamet edilmesini istemiş ve Hafize kadının bu arzuhâlini inceleyen sadâret durumu hükümdara arz etmiş ve hükümdar (II. Mahmud) ise; konuya dair görüşünü şöyle dile getirmiştir: *“Benim vezirim: Böyle töhmet ile nefy olunan bir âdem dört-beş ayda ıtlâk olunmaz bir müddet durub ıslâh olsun”*¹⁹² diyerek olumsuz görüş bildirmiş ve kale dizdârı Ahmed'in serbest bırakılmasına müsâade etmemiştir. İdlib-i Suğra sâkinlerinden Abdülkerimoğlu Seyyid Mehmed ve Alî Şâh adındaki kişiler Âsitâne-i sa'âdet'e gelip üzerlerine lâzım olmayan pek çok davaya karışıp, İdlib-i Suğra vakfı halkını taciz ve rencide ettiklerinden dolayı bundan önce Magosa Kalesi'ne kale-bend edilmeleri için emr-i şerîf verildiği halde bu kişiler firar etmişlerdir¹⁹³. Suçları ne olursa olsun firarilerin yakalanması istenmiş ve konu ile ilgili görevlilerin bu konuda dikkatli olmaları *“...vukû' bulan yaramazlıkları sıhhati üzre tarafı Devlet-i Alîyye'ye i'lâm olunmağla mezbûrlar alâ eyyihâlin ahz ve ele getirilib...”*, *“...fesâdât ve ihtilâl-i nizâma bâdî olduklarını bildirüb bu def'a mezbûr şakîler alâ eyyi hâlin ma'rifet-i şer'le ve zâbiti ma'rifetiyle ahz...”* şeklindeki ifadelerle istenmiştir.

Kale-bend edilen devlet görevlileri ihtiyaç halinde affedilerek görevlerine iade edilmiştir. Haleb'de İzmir Payesiyle¹⁹⁴ Kaymakam olan Tanezade(?) Es-seyyid Mehmed Efendi'nin hakkındaki bazı şikayetlerden dolayı rütbeleri alınarak Kıbrıs'a, -Magosa'ya- nefy edilmiştir. Fakat Haleb civarında huzursuzluklar ve kargaşa çıkınca Haleb'de düzeni sağlayacak bir kişi bulunamadığından, Es-seyyid Mehmed Efendi'nin Halep'te olmasının faydalı olacağı düşünülerek rütbeleri hatt-ı hümâyûn ile geri verilerek görevine iade

¹⁹¹ BOA., A.DVN. KLB. Kalemî Evrâkı, 2/13, evâil-i Cemâziyü'l-evvel 1159 (22-31.05.1746).

¹⁹² BOA., Hat., Nr: 24890, 1234 (1818-19).

¹⁹³ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 5b/7, evâil-i Muharrem 1151 (2130.04.1738).

¹⁹⁴ müderris payesinden büyük, harameynden küçüktü. Elkab olarak bu rütbe sahiplerine *faziletli* kullanılırdı. Pakalın, a.g.e., II. s. 109.

edilmiştir¹⁹⁵. Bazan görevi ve rütbeleri alınarak görevden uzaklaştırılan devlet adamları affedilmeleri için arzuhâl vererek serbest bırakılmalarını talep edebiliyorlardı. Daha önce kapıcıbaşılığı kaldırılıp rütbeleri alınan Seyyid Numan Paşazâde Abdurrahman Bey tövbe-kâr olduğunu, çeşitli ızdıraplar çektiğini ve çocuklarına merhamet edilerek affedilme isteğini arzuhâl ile sadârete bildirmiş, arzuhâli inceleyen sadâret Numan Paşa'nın affedilip serbest bırakılma isteğini hükümdara iletmiş, hükümdar (III. Selim) ise; *"Anın hâli keyfiyeti öteden berü ma'lûm fîsk u fücûrundan ma'adâ mübâyâ'a husûsında eylediği cümle indinde ma'lûm öyle âdemin hakkında bu gûne şeyi nice yazarsınız rızâm yokdur"*¹⁹⁶ diyerek isteği reddetmiştir.

5 numaralı kale-bend defterinde bulunan hükümlerde daha çok eşkıyalık hareketleri, emr-i şerîfi dinlememe, talan ve yağma, halkın huzurunu kaçırmaya yönelik olarak adam öldürme ve yaralama, hane basma, halkın çocuklarına saldırma, kötü hareketlerde bulunma (içki içme, zina vesaire), samanlık yakmak, ekin alanlarına zarar vermek, halkın hayvanlarını çalmak, mütegalibenin halkı ezmek için çalışması, vergi toplamada yapılan yolsuzluklar ve vergilerin ağırlığı ile ilgili konular görülmektedir. Bu durum halkın huzurunu bozmuştur.

Osmanlı Devleti'nde Kanûnî'den sonra giderek bozulmaya başlayan ekonomik durum, XVII.yüzyılda uzun yıllar devam eden savaşlar özellikle, 17 yıl süren II. Viyana kuşatması (1682-1699) ve ardından 1699 tarihinde imzalanan Karlofça Antlaşması'ndan sonra, Anadolu'da uzun süren savaşın etkisiyle idârî yapı ve ekonomik durum bozulmuş, ülkenin hem Anadolu hem Rumeli topraklarında eşkıyalık faaliyetleri artmıştır. Rumeli'de gayr-i müslîm halk eşkıyalığa başlamış, Anadolu'da ise başıboş levent ve sekbânların faaliyetleri artmış, Suriye ve El-cezîre taraflarında devletle bağlantılarını kesecek kadar ilerleyen isyân hareketleri endişe verici bir hal almıştır. Kuzey Afrika'da Garp ocakları, merkezden kendisine yapılan uyarıları dinlememeye başlamış ve devlet ülkede asayişsizliğin önünü almak için valilere gönderdiği fermanlarla durumun düzeltilmesini, eşkıya ile baş edilmesini istemek zorunda kalmıştır¹⁹⁷. Sadece Anadolu ve Rumeli topraklarında değil Hicaz'da da huzursuzluklar çıkmıştır. Eyalet valilerine ve ilgili görevlilere gönderilen fermânlar ve emirler yardımıyla ülkede durum biraz düzeltilmiş ve bu yöndeki çalışmalara ağırlık verilmiştir. Malî durumun düzeltilmesi için fazla vergileri

¹⁹⁵ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı 100/7, 17 Şevval 1196 (25.09.1782).

¹⁹⁶ BOA., Hat. Nr: 8673, 1206 (1791-92).

¹⁹⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., IV.I. s. 3.

kaldırıp ülkede tarımsal üretimi artırmak halkı ziraata yönlendirmek ve memleketi yeniden imâr etmek için çeşitli fermânlar yayınlamıştır¹⁹⁸.

II. Viyana yenilgisinin ardından Osmanlı Devleti, 1711 yılındaki Prut Savaşı ile siyasal olarak rahatlamış, ancak 1715-1718 Osmanlı-Venedik-Avusturya Savaşı sonunda yenilince 1718'de Pasarofça Antlaşması'nı imzalamış ve 1730 yılına -Patrona Halil İsyanı'na- kadar sakin bir dönem -Lale Devri- yaşamıştır. İstanbul'da 1703 yılındaki I. Edirne Vakası'ndan sonra, 1730 yılında bir Arnavut olan Patrona Halil'in kışkırtmasıyla yeniçeriler ayaklanmış ve Sultan III. Ahmed tahttan indirilerek Sultan I. Mahmud Osmanlı tahtına oturtulmuştur. Yeni sultan isyanı kanlı bir şekilde bastırmayı başarmıştır. Devamlı değiştirilen sadrazamlar; halktan ve yeni bir isyan tehlikesinden korkmalarından dolayı karar verirken tesir altında kalıyorlardı. Sadrazamların devamlı değiştirilmesi bir yandan iç huzuru sağlıyor diğer yandan da Osmanlı Devleti'nin yumuşak bir dış politika izlemesine sebep oluyordu¹⁹⁹. 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti yabancı devletler ile savaştıkça, doğu komşumuz İran ile sürekli devam eden sınır meseleleri ve savaşlarından dolayı ülkede huzursuzluk devam etmiştir.

5 numaralı defter kayıt tarihi itibarıyla 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nın son dönemlerine aittir. Yukarıda da bahsedildiği gibi devletin bir savaş ortamında olması eşkıyayı cesaretlendirmiş eşkıyanın faaliyetleri halkın huzurunu bozmuştur. Verilen kale-bend hükümleri bunu göstermektedir. Aslında devlet halkı cezalandırmada çok dikkatli davranmış insanları birden bire cezalandırma yerine, onları kazanma yolunu denemiş, bunda başarılı olamazsa cezalandırma yoluna gitmiştir. İlk defa suç işleyen kişi önce uyarılmış, uyarılar işe yaramayınca nefy veya sürgün edilmiş, bu da olmazsa kale-bend cezası uygulanmıştır. XVIII. yüzyılda özellikle Avusturya ve İran savaşları dolayısıyla idârede meydana gelen bozukluklar ve levent tayifesinin kapısız yani bir vezir veya beylerbeyinin maiyetine kapılanmamış olmasından dolayı leventlerin eşkıyalıkları oldukça artmıştır. Devlet, her ne kadar bunların tedibi için bazı kuvvetler sevk etmişse de asker savaşta olduğundan bunların hakkından gelinebilmiştir. Bundan faydalanan leventler; köyleri basıp eşkıyalık yaparak, köylülerin topraklarını terk etmelerine şehir ve kasabalara göç etmelerine böylece toprağın ekilmemesine mahsulün azalmasına iâşe darlığına ve tımarlı sipahilerin mahsûllerinin azalmasına sebep

¹⁹⁸ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/I, s. 6-7.

¹⁹⁹ Ali İbrahim Savaş, "XVIII. Asırda Osmanlı-Avusturya İlişkileri", *Askerî Tarih Bülteni*, S. 42. Genel Kurmay Başkanlığı Yay., s. 33.

olmuşlardır²⁰⁰. XVIII. yüzyılda bilhassa eşkıyanın kötülüklerinden ve vergiler yüzünden yerlerini boşaltan birçok Müslüman ve gayr-i Müslim reâya İstanbul Edirne ve Bursa gibi daha emin yerlere gitmişlerdir. Bu yüzden bir çok yer harap olmuş buralarda halkın azalmasıyla, geride kalanların vergileri vermekte çektikleri zahmet, onların da yerlerini terk etmelerine zemin hazırlamıştır. Devlet bu durum karşısında, yerlerini terk eden ahâlinin on yılı doldurmuş olmasına bakmaksızın bulundukları yerlerden eski yerlerine nakledilerek iskan edilmelerini emretmiştir²⁰¹.

Şehir kasaba ve köylerdeki halka baskı yaparak devlet otoritesinin kıran bir zümre de ayân denilen mahallî mütegalibelerdir. Bunların bir kısmı hükümete itaat perdesi altında halkı soymuş, devlet ise bilhassa problemlili zamanlarda bir olaya sebep olmamak için bunlara göz yummuştur²⁰². Devlet bu mütegalibeleri cezalandırmak için çaba sarf ederek, durumu düzeltmeye çalışmıştır. Sivas Sancağı'nın Sorgun Kazası'na bağlı Ilıcasu Köyü'nde malikâne olarak mutasarrıflık yapan mütegalibeden Karakoçoğlu Ömer ve Boğazlıyanlıoğlu İbrahim'in kendi hallerinde olmayıp, Ilıcasu Köyü halkını gelir elde edebilecekleri bir yer kabul edip 50-100 atlı ile halkın üzerine gidip yem ve yiyeceklerini aldıktan sonra ayrıca 5000 guruştan fazla nakit paralarını alıp halkı cezalandırmışlardır. Olaya müdahale etmesi için devlet tarafından görevlendirilen Ömer üzerine, birkaç kez 30-40 atlı ile gelip, Vekil Ömer'in köye gelmesini bahane ile yine halkı cezalandırıp, halkın binek ve yük hayvanlarını zorla ellerinden alarak köy halkından İstanbul'a şikâyet gidenleri “*siz bizi şikâyet ettiniz*” diyerek çeşitli eziyetler ile haps edip zincire vurarak cezalandırılmıştır. Olayı anlatan, hak sahiplerinin haklarının kanun ile alınarak geri verilmesi ve suçluların Sivas Kalesi'ne kale-bend edilmesini isteyen arz Ser-çukadar Es-seyyid Osman ve Es-seyyid Hacı Mustafa Vasfi tarafından sadârete gönderilmiş ve sadâret de bu arzı aynen hükümdara göndermiştir. Hatt-ı hümayûnda halktan suçsuz yere alınan şeylerin sabit olduğu, bunların kanun ile geri alınıp hak sahiplerine verilmesi, baskıları ve zorbalıkları açık olan suçluların Sivas Kalesi'ne kale-bend edilmesi emredilmiştir²⁰³. 1683'ten sonra Anadolu'da mütegalibelik hareketleri oldukça artmıştır. 1683'ten önce de ülkede ayanlar vardı. Ancak devlet teşkilatı ve düzeni nisbeten daha sağlam olduğu için bunlar halk üzerinde çok fazla etkili olamamış, alınan sert tedbirler ile bunların halk üzerindeki baskısı kırılmıştır. Ayanların güçlü bir şekilde ortaya çıkmasında Anadolu'da

²⁰⁰ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/I, s. 317.

²⁰¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı*, TTK, Ankara 1997, s. 78.

²⁰² Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/I, s. 318.

²⁰³ BOA., A.DVN.KLB., Kalemî Evrakı, 1/15, 1155 (1742-43).

yaşanan sosyal ve iktisâdî bozuklukların yakından ilgisi vardır. 1683'ten sonra Anadolu'da başlayan karışıklıklar, mütegalibelik hareketleri, leventlik, aşiretler, raiyet arasında görülen yer değiştirmeler, devlet memurlarının yolsuzlukları, Anadolu'da mirî toprak sisitemindeki değişiklikler ve malî sıkıntılar²⁰⁴ ayanların güçlenmesine sebep olmuştur. Güçlenen ayanlar genellikle halkı kendi çıkarları için ezmiştir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında, Anadolu'nun hemen hemen her yerinde görülen leventler²⁰⁵ karışıklıklara ve birçok şikâyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Anadolu'da boşa gezen ve adlarına “*yaramaz ve haram-zâde*” denilen işsiz güçsüz eşkıyalar yol kesmek, soygun yapmak, adama öldürmek gibi işlerle uğraştıklarından halkın tedirgin ve yarınlardan ümitsiz olmalarına sebep teşkil etmiştir²⁰⁶. Bu durum ile ilgili şikâyetler arşiv belgelerinde açıkça görülmektedir. Çalışmamıza esas teşkil eden beş numaralı kale-bend defterindeki hüküm kayıtları bu durumu açıkça göstermektedir. Aynı sorun aşiretlerde de görülmektedir. Anadolu'da bulunan aşiretlerden ayrılıp eşkıyalık yapanlar devleti uzun süre uğraştırmış ve Anadolu'da karışıklığın artmasına sebep olmuşlardır. Aşiretler göçebe bir hayat yaşadığından yaz ve kış mevsiminde yer değiştirirken gitmiş oldukları yerlerin halkına zarar vermişlerdir²⁰⁷. XVIII. yüzyılda devlet ülkede yeniden bir iskan siyasetine başlamış ve daha önce çeşitli sebepler ile yerlerini boşaltan halkı yeniden iskân etmek için çaba sarf etmiştir²⁰⁸.

Aşiretler devlete karşı gelmekten, vermeleri gereken vergiyi vermemek için zorluk çıkarmaktan çekinmedikleri gibi, halka eziyet etmek, istedikleri zaman vergi toplamaktan da geri kalmamışlardır. Orta Anadolu'da, Ankara ve civarında, Tabanlı Aşireti ve güneyde Rîşvân Aşireti bu aşiretlerden bazılarıdır. Bu iki aşiretle ilgili şikâyetler ve hükümler beş numaralı kale-bend defterinde de görülmektedir. Valide Sultan hasları içinde olan ve güneyde bulunan Rîşvan Aşireti, resm-i bennâk ve âdet-i ağnâm vergilerini vermemek için sorun çıkarınca Aşiret voyvodası El-Hâc İbrahim'e emr-i şerîf gönderilerek; vergilerin toplanılmasını, vergi vermemeye konusunda muhalefet eden olursa muhalefet

²⁰⁴ Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1977, s. 69-102.

²⁰⁵ Ebu Sehl Nu'man Efendi, *Tedbirât-ı Pesendîde* adlı eserinde bunlardan bahsederken haşerât tabirini kullanmaktadır. Bkz. Ebû Sehl Nu'mân Efendi, *Tedbirât-ı Pesendîde (Beğenilmiş Tedbirler)*. (Yay. Hazırlayan: Ali İbrahim Savaş), TTK, Ankara 1999. s. 35.

²⁰⁶ Özkaya, *a.g.e.*, s. 82.

²⁰⁷ Özkaya, *a.g.e.*, s. 85-86.

²⁰⁸ XVIII. yüzyılda devletin iskan faaliyetlerini a-)Konar göçerlerin boş ve harap olan yerlere yerleştirilmesi b-)Yerlerini terk eden ahalinin eski yerlerine geri getirilmesi c-) Konar-göçerlerin yaylak ve kışlaklara iskanı d-)Sürgün yoluyla iskanlar e-)Konar-göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri şeklinde dört grupta toplayabiliriz. bkz. Halaçoğlu, *a.g.e.* s. 43-124.

edenlerin Rakka Kalesi'ne kale-bend edilmesi istenmiştir(15-24.11.1738)²⁰⁹. 17 Cemâziyü'l-evvel 1157(02.09.1738)'de yine vergi konusunda sorun çıkaran Rışvan Mukataası Aşayeri(?) halkı, yine resm-i bennak²¹⁰ ve âdet-i ağnâm²¹¹ vergilerinin vermemek için Sivas şehrinin kazalarına gidince Rışvan Voyvodası Mehmed'in arzuhâli üzerine Sivas Kalesi'ne kale-bend edilmişlerdir²¹². Bir başka problemlî aşiret Tabânî Aşiretidir. Bu aşiretten Şeyhlioğlu Ahmed ve kardeşleri eşkıyalık yaparak Valide Sultan hassı içindeki ekin alanlarına zarar verip, halkın anbarlarda sakladığı arpa ve buğdayı hayvanlarına yedirip halkı zarara uğrattıklarından bu zararın kendilerinden tahsil edilerek halkın zararının karşılanması ve diğerlerine ibret için bu kişilerin Konya Kalesi'ne kale-bend edilmeleri istenmektedir²¹³. Bir başka hükümde ise, yine aynı aşiretten aynı kişi yukarıda anlatılana yakın bir suç işlemiş, ancak devlet bu suçluların üzerine kararlılıkla gidememiştir. Şeyhlioğlu Ahmet'in yakalanması için emir verildiğinde “*Tabânî Hassa derûnına girmemek şartıyla*” suçluların yakalanmasını emretmiştir²¹⁴. Dikkat edilirse bu aşiretlerle ilgili hükümlerin kayıt edildiği dönem 1736-39 Osmanlı-Rus-Avusturya savaşının devam ettiği dönemdir. Bu durum büyük aşiretlerin ülke içindeki etkinliklerini gösterirken merkezi idârenin de gittikçe zayıfladığını ortaya koymaktadır. Özellikle savaş zamanlarında devlet bu aşiretlerden asker toplamak, binek hayvanı istemek ve vergi almak gibi isteklerde bulunmuşsa, sorun çıkmaması için aşiretlerin bu tür olumsuz davranışlarına karşı fazla bir tepki gösterememiştir. Beş numaralı kale-bend defterindeki kayıtlar daha çok bu eşkıyalık faaliyetleri hakkındadır. Defterin kayıt tarihi 1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşı'nın son dönemine aittir. Bu savaş ortamından yararlanan eşkıyalar faaliyetlerini artırarak halkı rahatsız edip huzursuzluk yaratmak, halktan kanunsuz olarak vergi almak, halkın evlerini basmak, insanları yaralamak veya öldürmek, ekinlere zarar vermek, halka baskıda bulunarak halkı korkutmak, çocuklara eziyet etmek, toplumun yapısını bozacak şekilde uygun olmayan davranışlarda bulunmak, kız kaçırmak, ırza tecavüz, devletin önemli işlerinin aksamasına sebep olmak, idârecilerin kötü davranışları, vakıf mallarının talan edilmesi, aynı zamanda gayr-i müslim halka baskıda bulunmak gibi fiiller mütegalibe ve eşkıyaların işlediği suçlardan bazılarıdır.

²⁰⁹ BOA., A.DVN. KLB., Defteri No: 5, 19b/107, evâil-i Receb 1151(15-24.10.1738).

²¹⁰ Tımar sahiplerinin reayadan aldıkları vergilerden birinin adıdır. Arazi üzerinden alınan bir toprak vergisidir.

²¹¹ Koyun ve kuzu gibi hayvanlardan alınan bir vergidir.

²¹² BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 1/42, 17 Cemâziyü'l-evvel 1157(02.09.1738).

²¹³ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 7a/21, evâil-i Safer 1151 (21-31.05.1738).

²¹⁴ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 11b/56, evâsıt-ı Rebî'i'l-âhir 1151 (29.07-07.08.1738).

Mütegalibeler, ehl-i örf denilen, kanunları uygulamakla görevli olan kişiler, vasıtasıyla çeşitli sahte arzlar düzenleyerek halkı cezalandırma teşebbüsünde bulunmuştur. Ehl-i örfün halkı cezalandırmasının ilk dönemler mümkün olmadığını ancak XVII. yüzyıldan itibaren bunun görülmeye başladığını söyleyebiliriz.

Osmanlı devlet teşkilâtındaki bozulmanın III. Selim döneminde çok belirgin bir şekilde ortaya çıktığını hükümdarın devlet adamlarına hitaben yazdığı hatt-ı hümayûnlarda kullandığı ifadeler çok açık bir şekilde göstermektedir. 1784'ten önce Rusya ile başlayan daha sonra Avusturya'nın da katılması ile genişleyen savaş dolayısıyla Anadolu'dan asker istenmiştir. Anadolu'da asker sürücülüğüyle görevli İznikli Kapıcıbaşı Ali Bey merkeze gönderdiği tahriratta kendisinden istenilen asker konusunda meydana gelen olayı şöyle özetlemiştir: Isparta Kazası'ndan Kürt Hasanzâde Süleymân'ın sergerdeliğinde talep edilen 200 askerden 150 asker için masrafın alındığı fakat Hasanzâde Süleyman'ın 52 askere, Osman adında bir kişiyi sergerde tayin edip savaşa gönderdiğini böylece hem memuriyetini kötüye kullandığı hem de sefere gitmekten kaçındığı için Hasanzâde Süleyman bir ağa vasıtasıyla haps edilip İstanbul'a gönderilerek kale-bend ve mallarının zabt edilmesi istenmiştir. Sadrazam, Süleyman'ın tahrirâtının hülâsasıyla beraber Mahzar Ağ'a'ya verildiğini hükümdara bildirerek, Süleyman'ın cezalandırılması konusunda iyice düşündükten sonra nefy ile cezalandırılması yerine, savaşa hiç adam göndermemiş gibi davranılmasını, suçuna karşılık ceza ve diğerlerine ibret olması için 300 asker toplayıp askerleriyle beraber İstanbul'a gelip durumunu ispat etmesini, bunu ispat etmez ise; memuriyet şartlarından biri olarak cezalandırılmasını ve yanında bulunan mübâşirin, memuriyeti bitene kadar ona refâkat etmemesi şeklinde bir öneriyi sadrazam telhis ile hükümdara bildirince, III. Selim *"henüz ba'zı askerini getürmiyen âdem kış askerini nice getürür âferin nizâm-ı askerîyeye ve âharlara ibret olıcak tedbirlerinüze söz yok Moskovlu ile musâlâha olub devlete ve askere böyle karıca tedbirler ile nizâm virecek siz misüz vah! vah! sizin gibi müdebbiri olan devlete Allâh imdâd eyleye! Bir âdem fukarâdan akçe alub sefere gitmedükten sonra ana merhamet eyleyüb selâmetine sa'y itmek andan beter degil midür? Buna te'dib ve terîb-i cezâ ve sâire ibret için kâffe-i emvâl u eşyâsı mirîden zabt olunmak lâzımdır deyü yazmak ve re'y itmek lâzım degil midür? Buna niçün tahammül idersüz bu sûretde siz ne işe yararsuz bana anladın"*²¹⁵ diyerek sadrazamın bu şekildeki önerisine karşı çıkmıştır. Savaş bitmiş Rusya ile anlaşma (9 Ocak 1792 Yaş Antlaşması) imzalanmış; bu saatten sonra biten bir

²¹⁵ BOA., Hat., Nr: 11225, 1205 (1790-91).

savaş için asker göndermenin bir işe yaramayacağını anlamayan devlet adamları III. Selim'i fena halde kızdırmıştır. Devlet adamları, III. Selim'in hatt-ı hümayûnunu belki görmezlikten gelme belki de hükümdarın fikrini değiştirme ihtimalini düşünerek aynı konu hakkında yeniden bir telhis yazarak İznikî Ali Bey'in gönderdiği Ispartalı şahıs hakkında yeniden hükümdarın görüşünü sormuşlardır. İlk hatt-ı hümayûn ile İznikî Ali Bey'in gönderdiği şahsın eşyalarının zapt edilip Seddül-bâhir Kalesi'ne kale-bend edilmesini isteyen hükümdardan ikinci kez aynı konu hakkında görüşünün sorulması üzerine III. Selim daha da kızarak *"Size irsâl itdigim hattı hümayûnı okumadınız mı? Behey âdemler sizin murâdınız bir işi lâyıku üzre görmeyüb işleri evvelkinden ziyâde rüsvây itmekdür! Ben herifi niçün tertîb-i cezâ olunmasını yazmıyorsunuz deyü sizi rüsvây itdim yine icrâ itmeyüb hilâfına hareketiniz muhâlefet degil mi? Hatt-ı hümayûnı i'âde itdiresüz"*²¹⁶ diyerek oldukça sert tepki göstermiştir.

Bu dönemde devlet teşkilâtındaki bir başka bozukluk ise III. Selim'in büyük önem verdiği askerler ile ilgilidir. III. Selim'in bizzat kendisinin kurduğu Levent Çiftliği'nden Bostânî Tüfenkçisi Neferâtı'ndan bazılarının Tarabya ve Yeniköy taraflarında bazı kişilere sarkıntılık ettiği haber alınınca, bu çeşit harekete cesaret edenlerin araştırılması adı geçen yere ve askerlerin gelip-geçtiği yerlere zâbitler ve namuslu kolcular tayin edilip bundan sonra bu tür hareketlerin olmamasına dikkat edilmesi için daha önce beyaz üzerine yazılan fermanlar ile zâbitleri Deli Ağa'ya ve Bostancıbaşı Ağa'ya tenbih edilmiştir. Konu ile ilgili telhis şöyledir: *"Levent Çiftliği'nden olan Bostanî tüfenkçisi neferâtından ba'zılarının Tarabya ve Yeniköy ve sâ'ir taraflarda ba'zı kesâna tasallud ve ta'addileri istihbâr olunmağla ol misillü harekete cesâret idenler bi't-taharrî tahkîk ve sıhhati üzre ifâde ve mahall-i mezkûreye ve sâ'ir geşt ü güzârları melhûz olan zâbitler ve ehl-i ırz kolcular ta'yîn edip fi-mâ ba'd bu makûle hâlât vukû'a gelmemesine ihtimâm u dikkat eylemesi husûsı beyâz üzerine ısdâr olunan fermânlar ile zâbitleri Deli Ağa'ya ve Bostancıbaşı Ağa'ya tenbîh olunmuş olduğundan bu makûle şenâ'âte cesâret idenleri küllî yevm taharrîden eğerçi hâlî olmayub lâkin kimler idüğünü henüz haber alamamağla neferât-ı mezkûrenin geşt ü güzâr eyledükleri mahallere ademler ta'yîn itmiş olduğunu ve neferât-ı merkûmenin leyl u nehâr zabt u rabtlarına ihtimâm u dikkat üzre idüğünü hâvî ve zimnen tebrîye-i zimmeti muhtevî mûmâ-ileyh Deli Ağa kulları bir kıt'a takrîri takdîm itmegün manzûr-ı şâhâneleri buyrılmak için takriri huzûr-ı hümayûnlarına arz olındı agayı mûmâ-ileyhin işbu takrîri takdiminden sonra fezâhat-ı mezkûreye cesâret iden neferât*

²¹⁶ BOA., Hat., Nr: 11084. 1205 (1790-91).

tashîh u tahkik olunmağla geçen gün beş neferi yine ağa-yı mûmâ-ileyh ma'rifetiyle ahz ve kezâlik kal'a-i merkûmeye kal'a-bend olunmağla ba'd-ez-în bunlardan bir ferde hilâf-ı rızâ ta'addî zuhûra gelmemek için zabt u rabtlarına geregi gibi ihtimâm u dikkat eylemesi mûmâ-ileyh Deli Ağa'ya bu def'a dahi fermân-ı âlî isdârıyla tenbîh olunacağı ma'lûm-ı hümâyûnları buyrıldıkda fermân şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim pâdişâhım hazretlerininindür"²¹⁷. Bu telhise hükümdarın hatt-ı hümâyûnu şöyledir. "Benim vezîrim: böyle beşer onar serseri Boğaziçi'nde vesâ'ir mahallerde gezeyorlar bir maslahâtı olmayan niçün çiftlikden hârîce gider bunlar kaç kişi taşra gider ise zâbitândan izn alub defter ile giderler idi şimdi niçün öyle itdirmiyorlar dikkat olunub zabt u rabtlarına nizâm virilsün"²¹⁸ diyerek askerin düzen ve disiplinine dikkat edilmesini istemiştir. Bunun öncesinde yeniçerilerin emr-i şerîf dinlememeleri, eşkıya ile birlikte olup halka baskıda bulunmaları, âlet-i harp ile gezip halkı katletmeleri, seferden sakınmaları, merkezî otoriteye karşı gelmeleri gibi olumsuz davranışları cezalandırılmıştır. Bu cezalar arasında kale-bendlik cezası da bulunmaktadır. Meselâ, İznik Kazası'na bağlı Meşkere Köyü mültezimi olan Ali bin Mustafa aynı köyden ve eşkıya dan olan Kara Hasanoğlu Mustafa, Karagöz Mahmudoğlu Hüseyin ve oğlu Mehmed ve kardeşi Kanlı Hasan ve Dede Hasanoğlu Mahmud adındaki yeniçeriler, on kişiden fazla eşkıya arkadaşıyla birleşip halka çeşitli kötülükler edince Bursa Kalesi'ne kale-bend edilmişlerdir²¹⁹. Her yargılamada olduğu gibi yeniçerilerin yargılamasında da adı geçen şahısların durumlarının yerinde incelenerek teftiş olunması ve lazım gelen hukukî işlemin yapılması için yeniçeri ocağı tarafından mübaşir tayin edilmiş; Bursa'da bulunan yeniçeri ağası vekili ile beraber durumu açıklığa kavuşturulması istenmiştir. Aynı şekilde sipâhilerin kötü davranışları ve işledikleri suçlar cezalandırılmıştır²²⁰.

Eğitim-öğretim işlerinin yürütüldüğü medreseler ve buralarda eğitim gören medrese öğrencileri ve medrese halkı da yaptıkları kötü davranışlar ve işledikleri suçtan dolayı kale-bend edilmişlerdir. Özellikle XIX. yüzyılda medrese suhtelerinin²²¹ olumsuz hareketleri, halka tasallud etmeleri ve yobazlıkları dolayısıyla kale-bend cezası uygulanmıştır. Ağa kapısında mahbûs olan Bostancıbaşı Medresesi ahâlisinden Emin ve Osman ve Ayak Tetimme Medresesi'nden Osman ile Süleyman tedip edilerek Rodos

²¹⁷ BOA., Hat., Nr: 10731 1211 (1796).

²¹⁸ BOA., Hat., Nr: 10731, 1211(1796-97).

²¹⁹ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5, 13b/68, evâsıt-ı Rebî'i'l-âhir 1151(29.07-07.08.1738); 14a/73, evâil-i Cemâziyyü'l-evvel 1151(17-26.08.1738).

²²⁰ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 1/4, evâhir-i Şa'ban 1131(09-17.07.1719).

²²¹ Medrese talebesi hakkında halk tarafından kullanılan tabirdir. Pakalın. a.g.e., III. s. 252.

Kalesi'ne kale-bend edilmeleri istenince, II. Mahmud şeyhülislâmın isteğiyle kale-bend edilen suhtelerden çarşıda ehl-i ırz kadınlara tasallud eden suhtelerin tahkik edilerek kale-bend yerlerine gönderilmelerini gösteren ilâmları gelince bunların derhal rikâb-ı hümayûna arz edilmesini vezirinden istemiştir²²². II. Mahmud bu suhtelerin asıllarının dahi yobaz takımından olduğunu söyleyip, hatt-ı hümayûnunu “*Benim vezirim: Efendi dâ’imizün tezkiresi me’âli ma’lûm-ı hümayûnum olmuştur mukaddem ki emrim üzre merkûmûn vusûl-ı i’lâmları geldükde arz u ifâde eyleyesün*”²²³” diyerek yazmıştır. Bu iki hatt-ı hümayûn birbirinin devamıdır.

Beş numaralı deftere göre kale-bend cezasıyla ilgili hükümlerin gönderildiği yetkililer; kadılar, kazâ naibleri, mütesellimler, kale dizdârları, mollalar, rikâb-ı hümayûn çavuşbaşlıları, vakıf zâbitleri, kazâ serdârları, ocak ihtiyarları, vilâyet ayânları, iş erleri²²⁴, muhassıllar, sekbânbaşlılar, yeniçeri zâbitleri ve serdârları, yeniçeri ağası ve vekili, voyvodalar, valiler, iskele eminleri, harâmeyn-i şerîfeyn evkafı müfettişleri ve sancak beyleri gibi görevlilerdir. Bu görevliler olayın meydana geldiği yerin büyüklüğü, bulunduğu yer, ilgili olduğu kurum veya birim, olayın mahiyeti, olaydan etkilenen kişilerin azlığı-çokluğu birden fazla yerde etkisinin görülmesi, arz ettiği öneme göre değişiklik gösterebilir.

Suçlunun kale-bend olarak gönderileceği yeri mahkemeyi yapan kadı belirlemektedir. Mahkeme ilâmında belirtilen kale-bend yerini, konu hakkında son kararı verecek olan hükümdar, istediği zaman kal-bend yerini değiştirip suçluyu başka bir yere gönderebiliyordu²²⁵.

Kale-bend kalemi evrâkı ve kale-bend defterlerinde bulunan kayıtlara göre şikayetçi olan kişileri şöyle sıralayabiliriz:

Tek tek fertler şikayet arzı yazabildikleri gibi, halkın büyük çoğunluğu veya tamamı mahzar ile bulundukları yerdeki mahkemeye veya doğrudan doğruya dîvân-ı hümayûna başvurma hakkına sahipti. Halkın mahkemeye başvurması halinde ilâmı yazan kişi kadı veya naibtir. Vakıf nazırları da dîvân-ı hümayûna doğrudan arz gönderip

²²² BOA., Hat., Nr: 25036, 1235 (1819-20).

²²³ BOA., Hat., Nr: 17553, 1235 (1819-20).

²²⁴ Bu konu hakkında yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Ancak il erleri hakkında; Müctebâ İlğürel, “İl Erleri Hakkında”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, XII, (1982-1998), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., s. 125-140, yer alan makalesi konu hakkında yaklaşık bir bilgi vermektedir.

²²⁵ BOA., A.DVN.KLB. Kalemi Evrâkı, 2/71, 27 Zîl-ka'de 1160 (31.12.1747)

sorumlulukları altında olan vakıflar, bu vakıflara bağlı köyler ve mukataalarda meydana gelen sorunları bildiriyorlardı²²⁶. Deftere göre vakıf nazırları babü's-sa'âde ağalarıdır.

2.4 Arşiv Belgelerine Göre Kale-bend Olanların Serbest Bırakılma Nedenleri

Kale-bend edilen suçluların serbest bırakılma nedenlerini beş numaralı kale-bend defteri ve kale-bend kalemi evrâkına göre şöyle sıralayabiliriz:

a-) Kale-bendin bizzat kendisinin arzûhal ile başvurup serbest bırakılmasını istemesi;

b-) Kale-bendin eşinin, çocuklarının, aile fertlerinden bir ya da bir kaçının arzuhâl ve mahzar ile başvuruda bulunması; Kale-bend edilen kişinin geride kalan yakınları geçimlerini temin etmede zorluk ve güçlüklerle karşılaşacaklarsa, durumlarını belirten dilekçe ile dîvân-ı hümayûna başvuruda bulunarak kale-bend edilen kişinin kendi durumlarından dolayı serbest bırakılmasını isteyebiliyorlardı. Meselâ; Rodosçuk sakinlerinden Berber Ahmed kale-bend edilince bunun çocukları Seyyid Mehmed ve Seyyid Mustafa ve anneleri Emine hatun arzuhâl vererek babaları Berber Ahmed gideli nafakalarını getiren ve işlerini gören kimseleri olmadığı için aç kaldıklarını, giyeceğe muhtaç olduklarını belirterek babalarının serbest bırakılmasını istemiştir²²⁷.

c-)Kale-bend cezası çeken, tanıyıp onun hakkında iyi düşüncelere sahip olanların dilekçe verip serbest bırakılmasını istemesi;

d-)Kale-bend cezası çekenin ikamet ettiği yerde bulunan ahali, ulemâ, sulehâ. eimme, hutebâ ve sadât-ı kirâmın kale-bendin iyi bir insan olduğunu belirtip arz veya mahzar vererek serbest bırakılmasını istemeleri²²⁸.

e-)Kale-bend; bir kurum mensubu ise mensubu olduğu kurumun ileri gelenlerinin ricası

f-) Kale-bendin, tutuklu olarak kaldığı yerin dizdâr, naip vesâire gibi görevlilerinin, kale-bend cezası çekenin hastalık halini ve durumunun kötü olmasını dîvâna bildirip serbest bırakılmasını istemesi, Meselâ, Yıldız ilmi ile uğraşan Mağribî Hasan Efendi yalan sözlerle insanlar arasında ihtilâle sebep olduğu gerekçesiyle kale-bend edilmiştir. Ancak halinin kötü olması dolayısıyla serbest bırakılması için Limni Naibi arz vermiş, verilen bu arz incelenmiş ve Ayasofya Camii yakınında bulunan Sovukkuyu

²²⁶ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5. 13a/65, evâhir-i Zî'l-hicce 1150 (11-20.04.1738).

²²⁷ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5. 10a/46, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151 (29.06-08.07.1738); 11b/55, evâil-i Rebî'i'l-âhir 1151 (19-28.07.1738).

²²⁸ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5. 12b/60, evâil-i Zî'l-hicce 1150 (22-31.03.1738).

Medresesi halkından durumu sorulmuş ve iyi bir insan olduğunun belirtilmesi üzerine serbest bırakılmıştır²²⁹. Toplumda çeşitli şekillerde büyü, üfürükçülük, yıldız ilmi, cincilik gibi Osmanlı halk kültüründe önemli bir yere sahip olan işlerle uğraşıp halk arasında huzuru bozup insanları birbirine düşürenlerin sürgün edildiği bilinmektedir²³⁰.

g-)Üst düzey devlet adamlarının serbest bırakılmasında yine üst düzey devlet adamlarının vezir, şeyhülislâm defterdâr gibi görevlilerin istekte bulunması.Yukarıda da belirtildiği gibi üst düzey devlet adamlarının kale-bend edilirken bütün rütbe ve malları devlet tarafından geri alınmaktadır. Devlet adamları gerek hükümdara karşı olan tavırları gerekse kendi aralarındaki çekişmelerden ve iktidar hırsından dolayı sebep oldukları olaylar yüzünden kale-bend edilmiştir. Üst düzey devlet adamları aynı zamanda yine üst düzeyde görev yapan paşa ve vali gibi görevlilerin kale-bendlikten salıverilmeleri için hükümdara arzlar vermekten geri kalmamışlardır. Bir devlet adamının, cezalandırılan başka bir devlet adamının salıverilmesini ya da cezasının affedilmesini istemesi için aralarında ne gibi bir ilişkinin olduğu sorusuna muhtemel cevaplar şöyle sıralanabilir: Devlet adamlarının kendi aralarındaki çıkar ilişkisi, birbirleriyle olan akrabalıkları, herhangi bir konuda aynı düşünce ve duyguları paylaşmaları, aynı siyasî tarafta olmaları. Daha önce nefsini ıslâh edinceye kadar Sivas Kalesi'ne kale-bend edilen Ayıntâbî Mehmed Nuri Paşa'nın bütün maiyeti ile beraber sefere gitmek şartıyla affedilmesini, Diyarbakır valisi ve Anadolu sürücüsü Abdi Paşa'nın tahrirât ile rica ettiğini Abdi Paşa'nın kethüdası bir takrirle ifade etmiş ve hükümdar Abdi Paşa'nın bu isteğini onaylamıştır²³¹.

h-)Gayr-i müslim Osmanlı vatandaşlarının kale-bendlikten serbest bırakılmalarında kale-bend cezası çekenin bireysel başvurusu, aile fertlerinden bir ya da bir kaçının başvurusu, çocuklarının zor durumda olduğunu belirtip af dilemesi, mensup olduğu dini cemaatin liderinin isteği etkili olmuştur. Meselâ; tercümanlık yoluyla halka eziyet edince Dimitri adındaki zımmî kale-bend edilmiş, ancak daha sonra nefsini ıslâh ettiğini belirtip tercümanlık işlerine karışmayıp kendi halinde olmak şartıyla serbest bırakılmıştır²³².

ı)Hem Müslüman hem de gayr-i müslim halktan kale-bend edilenlerin ceza sürelerini tamamlamaları,

²²⁹ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 5. 5a/4, evâhir-i Zî'l-hicce 1150 (01-10.04.1738).

²³⁰ Yavuz Selim Karakışla, "Musevi Üfürükçü İsâk'ın Selânik'e Sürülmesi (1795)", *Toplumsal Tarih*, S. 68, Ağustos 1999, s. 32-33.

²³¹ BOA., Hat., Nr: 8053,1204 (1789-90).

²³² BOA., A.DVN. KLB.Defteri No: 5. 8b/32, evâil-i Rebî'i'l-evvel 1151(19-28.06.1738).

Bir suçlunun serbest bırakılabilmesi için yukarıda belirtilen isteklerden birinin hükümdara bildirilmesi gerekmektedir. Bunun için Osmanlı bürokrasisi işletilmiştir. Serbest bırakılma veya bir kişinin serbest bırakılmasını isteme durumunda talepte bulunan kişi oturduğu yerin idâri durumuna göre naib, kadı, kaza serdârı veya voyvodasına, İstanbul'a yakın olanlar bizzat dîvân-ı hümâyûna ya da sadârete başvurarak isteklerini bildirmek zorundaydılar. Bu istekler hükümete bildirildikten sonra durum sadrazam, vezir ve kaymakam paşa tarafından telhis ile hükümdara bildirilir, hükümdarın vereceği karara göre hareket edilirdi. Serbest bırakılma istekleri bazen olumlu karşılanırken, bazen de hükümdar olumsuz görüş bildirerek serbest bırakılma isteğini reddetmiştir.

Hükümdarların dindarlığı, inancı, sahip olduğu ruh hali, yaşadığı olaylar ve bu olayların hükümdar üzerindeki etkileri zaman zaman hükümdarların af çıkarıp bazı suçluları serbest bıraktırmasına neden olmuştur. Mesela; Sultan I. Abdülhamid çiçek hastalığından dolayı altı çocuğunu kaybetmiştir. Saltanat adayı olan oğlu Mahmud'da tekrar çiçek hastalığı izleri görülünce çocuğunun bu hastalıktan kurtulması için sadakalar dağıtmış, Nakib Efendi Konağı'nda, Tersane'de, Ağa Kapısı'nda Baba Cafer Zindanı'nda, İmam Hanesi'nde, Tomruk'ta ve Muhzır Ağa Hapsi'nde borçlarından dolayı tutuklu bulunanlar içinden seçtiği kimselerin borçlarını ödeyerek, “*hafîfî'l-cürm*” olanlardan da bazılarının merhameten salıverilmelerini sağlamıştır. Salgının seyri arttığında kürek ve para cezalıları ile 10-15 senelik mahpus ve mücrimlere kadar kapsamı genişletilen af çıkarılmıştır²³³.

Arşiv belgelerinde suçlularının serbest bırakılmalarında; “*haline merhâmeten mûcibince afv u ıtlâk olına*”, “*hâline merhâmeten cürmi afv olına*”, “*mûcibince amel olına*”, “*kendü halinde olmak üzere afv u ıtlâk olına*”, “*mezbûr ıtlâk olunmuşdur*”, “*mezbûrın afv u ıtlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*Ba'de'l-yevm kendü hâlinde olub bir hilâf-ı harekette bulunmayub ve alâkası olmadığı il mesâlihine karışmamak üzre ıtlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*Sekbânbâşının i'lâmı mûcibince kendü hâlinde olmak üzere ıtlâk ve sebîli tahliye olunmak için fermân yazılmışdur*”, “*Şeyhülislâmın işâretleri mûcibince mezbûrın afv u ıtlâkı için emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*kendü halinde olub kimesneye vaz' u ta'addî eylememek şartıyla ıtlâk ve sebîli tahliye olunmak için yazılmışdur buyurdım*”, “*Avlonya Sancağı mutasarrıfı Mahmud -dâme ikbâluhûnun- arzı mûcibince ıtlâklarıçün emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*Defterdâr Efendi'nin i'lâmıyla mezbûr ıtlâk olunmuşdur*”,

²³³ Fikret Sarıcaoglu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001, s. 23-24.

“*eyyâm-ı mübârekeye hürmeten mûmâ-ileyh afv ve ıtlâk olına*” şeklindeki stereotipler ve serbest bırakılma isteklerinin kimlerden geldiğini gösteren ifadeler yer almıştır.

Serbest kalma isteğini dile getiren suçlular ve suçlunun serbest bırakılmasını isteyenler kendi durumlarını “*zelîl u sergerdân*”, “*hâli dîger-gûn*”, “*evlâd u i'yâlimiz perişân ve sefil u sergerdân kaldık*”, “*ahvâlleri dîger-gûn*”, “*Rodoscuk sükkânından Seyyid Mehemed ve Seyyid Mustafa ve vâlideleri Emîne nâm hâtun meclis-i şer'a varub bundan akdem bâ-fermân-ı âlî Seddü'l-bahr Kal'ası'na kal'a-bend olan Berber Ahmed nâm kimesne babaları olub gideli nafakalarını getürür ve umûrlarını görür kimesneleri olmayub her birileri bi-lâ nafaka gerüsüne ve aç ve nafaka ve kisveye muhtâc olub*”²³⁴, “*kendüsü ve merkûmun vâlidesi ve iki nefer evlâdı perişân u sefil u sergerdân kaldıklarından bahisle merhameten afv ve ıtlâkı husûsını istidâ itmekden...*”²³⁵, gibi maduriyet ifâdeleri ile anlatmışlardır. Ayrıca haksız yere iftiraya uğrayanlar, ashâb-ı a'râzın hilâf-ı inhâsıyla kale-bend edilenler, mütegalibenin ehl-i örfe gamz ve tercim ettirdikleri kişiler durumlarını anlatırken iftiraya uğradıklarını “*voyvoda-i sâbika hilâf-ı inhâ gamz ile malların aldirub*”, “*hilâf-ı inhâ arzlar virüb*”, “*hilâf-ı şer'î şerîf kimesneye vaz' u ta'addisi yoğ iken*”, “*ifk u iftirâ ile ithâm*”, “*hilâf-ı inhâ arz u i'lâm virüb ifk u iftirâ idüb*”, “*ashâb-ı a'râzın ifk u iftirâsıyla ehl-i örfe gamz u tecrîm itdirüb*” şeklindeki ifadelerle dile getirmişlerdir. Kişinin gerçekten suçlu olup olmadığını anlamak için mahkemede yargılama son derece dikkatli bir şekilde yapılmakta idi. Zaman zaman haksız yere cezalandırılmalar söz konusu olmuş ancak durum fark edildiğinde bu durumun ortadan kaldırılması istenmiştir. Elbistan Kazası'nda sakin olan Ebu Bekir Ağa ve oğulları Hasan Ağa ile Hacı Ahmed adındaki kişiler kendi hallerinde olup kaza halkı da kendilerinden memnun olduğu halde kazada bulunan bazı fesat kişilerin tahrik ve iftirasıyla kazalarına voyvoda olarak tayin edilen kişi tarafından haksız yere Sivas Kalesi'ne kale-bend edilmişlerdir. Ancak hem Elbistan hem de Rine(?) Kazası halkı ayrı ayrı ve kalabalık bir şahit gurubuyla mahzar vererek adı geçen kişilerin haksız yere kale-bend edildiğini belirterek bu kişilerin serbest bırakılmasını istemişlerdir. I. Mahmud kendisine olayla ilgili olarak verilen telhisden sonra adı geçen kişilerin serbest bırakılmasını istemiştir²³⁶. İpsala Kazası serdari Hacı Osman ve diğer arkadaşları fesatlık yapıp kötülük çıkarmak ve eşkıyalık yapıp kazanın huzurunu bozdukları için mahkemede

²³⁴ BOA., A. DVN. KLB. Defteri No: 5, 10a/46, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151 (29.06-08.07.1738).

²³⁵ BOA., Hat., Nr: 24890, 1234 (1818-19).

²³⁶ BOA., A.DVN. KLB. Kalemi Evrâkı, 2/2(1-6), evâil-i Muharrem 1159 (24.01-20.02.1746).

yargılanmış ve güvenilir Müslümanların ve halkın büyük çoğunluğunun şahitlikleri ile kabahatleri ispatlanınca Limni Kalesi'ne kale-bend edilmişlerdir²³⁷.

Gerek serbest bırakılmalarda gerekse cezalandırılmalarda şahitlik son derece önemli bir yer tutmuştur. Yargılama yapılırken suçun işlendiği yerde bulunanlar veya olaya bizzat şahit olanlardan olay hakkında bilgi alınmıştır. Şahitlerin “*mevsûku'n-bih, mevsûku'l-kelîm, mu'temedü'n-aleyh*”²³⁸ kimseler olmasına özen gösterilmiştir. Yargılama esnasında olay hakkında açıklığa kavuşmamış noktalar varsa, bunun açığa çıkarılması için gayret gösterilmiştir.

Suçlular salıverilirken şartlı olarak serbest bırakılmıştır. Hemen hemen her serbest bırakılma hükmünde suçlunun kendi halinde olması, ilgisi olmayan işlere ve vilâyet işlerine karışmaması, kimseye zulüm etmemesi, kimseyi rencide etmemesi gibi şartlar ileri sürülerek tenbihte bulunulmuştur²³⁹.

Osmanlı Tarihi'nde, hükümdarlar pek çok ünlü devlet adamlarını çeşitli sebeplerden dolayı sürgün(nefy) ve kale-bendlik ile cezalandırılmıştır. Sadrazam Sofu Mehmed Paşa, IV. Mehmed (1648-1687)döneminde elde ettiği paraların hesabını veremeyince Malkara'ya sürgün edilmiş, sonra da boğularak öldürülmüştür²⁴⁰. IV. Mehmed'in sadrazamı Siyavuş Paşanın azledilmesinden sonra sadrazam olan 90 yaşındaki Gürcü Mehmed Paşa sadaretinde, kendisine rakip ve aleyhinde olanları sürgüne göndermekle uğraşmış, Gürcü Mehmed Paşa daha sonra azledilmiş ve Anadolu Kazaskeri Hoca-zâde Mesud Efendi'nin etkisiyle Mısır valisi Tarhuncu Ahmed Paşa sadrazam olmuştur²⁴¹. III. Selim döneminde yıldız ilmine merakı olan Tosyalı Ebubekir Râtib Efendi reisülküttâblığa getirildiğinde Bab-ı âlîye davet edilmiş ve bu daveti kendisine getirip hilat giyme törenine çağıran memura “*ay akrep burcundadır*” diyerek bu töreni ertesi güne bırakmış ve düşmanlarının da harekete geçip araya başka fesatlıklar sokmaları üzerine Bozcaada'ya sürülmüştür²⁴². Ahmed Vâsıf Efendi de bazı devlet adamları ile aralarındaki anlaşmazlıklar ve Halep Valisi Süleyman Fevzi Paşa'ya yazdığı mektupta, Reisülküttap Râşid Efendi ve valide kethüdası Yusuf Ağa aleyhinde bazı şeyler olması, Vâsıf Efendi'nin Tatarcık Abdullah ile dost olması ve bir gün ulemadan, Şemsettin

²³⁷ BOA., A.DVN. KLB. Kalemi Evrâkı, 2/67, evâil-i Zî'l-hicce 1160 (4-13.12.1747).

²³⁸ Kendisine ve sözüne güvenilir, itimât olunur kişi

²³⁹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 12b/62, evâsıt-ı Zî'l-hicce 1150 (01-10.04.1738); 10a/46, evâsıt-ı Rebî'ü'l- evvel 1151 (29.06-08.07.1738).

²⁴⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, s. 247.

²⁴¹ Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, s. 260-261.

²⁴² Uzunçarşılı, “Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi”, *Belleten*, S. 153, TTK. Ankara 1975, s. 53.

Efendi'yi ziyaret edip sohbet etmelerinin III. Selim'e farklı bir şekilde aktarılması dolayısıyla III. Selim Ahmed Vâsıf Efendi'yi Midilli'ye, Abdullah Mollayı arpalığı olan Güzelhisar'a sürgün etmiştir. Ahmed Vâsıf Efendi Aralık 1794'te affedilerek serbest bırakılmıştır²⁴³.

1826 yılında II. Mahmud tarafından yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra yeniçerilik iddiasında bulunup fesat çıkaranların bir kısmı idam edilirken bir kısmı da kale-bend ve müebbet kale-bendliğe mahkûm edilmiştir. 980 numaralı Bâb-ı âsafi defterleri kataloğunda kayıtlı 929/A numaralı 10 Receb 1242-1247 Cemaziye'l-âhir 1249 (07.02.1827-11.11.1833) tarihli defter, yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra yeniçerilik iddia edenlerin idâm, kale-bend, müebbet kale-bendlik gibi cezalarla cezalandırıldığı hükümleri ihtiva etmektedir²⁴⁴. Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra ülkenin her yerine buyrulduklar gönderilerek yeniçerilerle ilgili her türlü hitap şekli, giyim tarzı ve bunların oturduğu yerlerin kapatılması ve ya oturulan yerlerde yeniçerilerle ilgili konuşmaların yasaklanması istenmiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra taşrada da bir takım idârî düzenlemelere gidilmiştir. Taşrada güvenliğin sağlanması ve korunmasında yetkili yeniçeri serdârı gibi zabitlerin görevleri de sona erdiğinden emniyetin sağlanması eyalet valilerinin sorumluluğuna verilmiştir. Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra doğan boşlukta güvenlik ve diğer idârî görevleri üstlenenler kanunsuz hareketlerde bulununca sürgün ve hapi ile cezalandırılmıştır²⁴⁵.

2.5 Kale-bend Güzergâhları

Dîvân-ı hümâyûnda verilen hükümlerde suçlunun kale-bend olarak gönderileceği yerler belirtilmiştir. Suçluların suç yerinden kale-bend yerine gönderilişi kale-bend güzergâhları hakkında bilgi vermektedir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda bulunan topraklarında işlenen suçlarda suçlular genellikle Ege Adalarına gönderilmekle birlikte, suçun işlendiği yerde bırakıldığı veya bu şehre yakın bir şehre gönderildiği de olmuştur. Rumeli topraklarından Anadolu'ya gönderilen suçlular olup olmadığını bilemiyoruz. 5 numaralı kale-bend defterinde ve kale-bend kalemi evrâkında Anadolu topraklarına suçlu

²⁴³ Ahmed Vasıf Efendi, *Mehâsinü'l-Asar ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Haz: Müctebâ İlgürel), İstanbul Ün. Ed. Fak. Yay., İstanbul 1978, s. 13.

²⁴⁴ BOA., A.DVN.KLB. Defteri No: 929/A, 10 Receb 1242 - 27 Cemâziyü'l-âhir 1249 (07.02.1827-11.11.1833).

²⁴⁵ Bu konu hakkında örnek bir çalışma için bkz. Mehmet Beşirli, "Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından sonra Tokat ve Çevresinde Güvenlik Sorunu", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/I, Temmuz 2003, s. 15-43.

gönderilmesiyle ilgili bir kayda rastlanmamıştır. Ancak 980 numaralı Bâb-ı Asâfi Defterleri Katoloğu'na kayıtlı 929/A numaralı 1242.7.10 / 1249.6.27 (07.02.1827/11.11.1833) tarihli defterde hem Rumeli'den Anadolu'ya hem de Anadolu'dan Rumeli'ye suçluların gönderilmesi ile ilgili kayıtlar mevcuttur²⁴⁶. Rumeli topraklarından Kıbrıs'a Magosa'ya kale-bend edilen kişinin gönderildiği güzergâh şöyledir. Sakız Adası, Rodos Adası ve Kıbrıs Adası²⁴⁷

Anadolu taraflarında işlenen suçlarda ise ;

1- Sahile kıyısı olan liman kentlerine (Çanakkale, Seddü'l-bâhir, Trabzon, Sinop, Tanzimat sonrasında ise Bodrum)²⁴⁸

2- Ege Adaları'na (Limni, Rodos, Bozcaada, Midilli, Sakız) ve Kıbrıs'a²⁴⁹

3- Suçun işlendiği yere yakın komşu şehirlere (Suç yeri Tokat ise; Amasya'ya veya Sivas'a)²⁵⁰

4- Suçun işlendiği yerden uzak bir şehre (Suç yeri Geyve ise Seddü'l-bâhir'e)²⁵¹

5- Suçun işlendiği şehirde bırakılma (Bursa'da işlenen suçta suçlunun Bursa'da bırakılması gibi)²⁵²

6- İstanbul'da işlenen suçlarda asıl vatanlarına gönderilme (İstanbul'da bulunan İdlib vakfı halkından olanların İdlib'e gönderilmesi veya hassa kehhali Diyarbakırlı Kürt Hasan'ın Diyarbakır'a gönderilmesi)²⁵³

Suçlular kale-bend yerine gönderilirken genellikle, her zaman kullanılan ulaşım yolları kullanılmıştır. Suçluların gönderildiği karayolları işlek olan kervan yollarıdır. Ulaşım araçları ise at ve at arabalarıdır. Meselâ Tokat'tan Amasya Kalesi'ne gönderilen suçlu Kazova-Turhal yolu kullanılarak Amasya'ya gönderilmiştir. Suçluların, kale-bend yerlerine güvenlik içinde gönderilmesi için yanlarına yeterli miktarda çavuş ve zabitan gibi görevliler verilmekte idi. Her iki tarafın kale dizdârları ve diğer görevlileri uyarılarak bu konuda dikkatli olmaları ve kale-bendi, kale-bend yerinde ikâmet ettirmeleri ayrıca suçluların firar etmemeleri için dikkatli olmaları istenmekteydi²⁵⁴.

²⁴⁶ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 929/A, 10.7.1242 / 27.6.1249 (07.02.1827 / 11.11.1833).

²⁴⁷ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 6a/13, evâhir-i Muharrem 1151(11-20.05.1738).

²⁴⁸ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 50/4, evâhir-i Zî'l-hicce 1150 (11-20.04.1738).

²⁴⁹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 6a/13, evâhir-i Muharrem 1151(11-20.05.1738)

²⁵⁰ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 10b/ 47, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151(29.06-08.07.1738).

²⁵¹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 5a/5, evâil-i Muharrem 1151(21-30.04.1738).

²⁵² BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 7b/23, evâsıt-ı Safer 1151(31.05-09.06.1738).

²⁵³ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 5a/6, evâil-i Muharrem 1151(21-30.04.1738).

²⁵⁴ içki içme suçundan dolayı Bursa'ya nefy edilen kişiler gönderilirken Bursa Mollası'na hitaben şöyle denilmiştir: “sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün merkûmûn yedi nefer kimesneler mübâşir ta'yin olunan dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından ----- çavuş -zîde kadruhû- ma'rîfetiyle Burusa'ya vusûllerinde merkûmûn

Anadolu'dan Ege Adaları'na gönderilen suçlular, sahil şehirlerine kadar karayolu ile bundan sonra ise gemi ile nakledilmişlerdir. Meselâ; Ankara'dan Limni'ye gönderilecek suçlu Çanakkale'ye kadar karayolu ile buradan itibaren ise gemi ile adaya gönderilmiştir. İstanbul'da zindanda bulunan suçlular İznik, Varna, Mısır, İzmir, Selânik, Trabzon gibi şehirlere gönderilirken doğrudan İstanbul'dan gemi ile gönderilmiştir.

2.6 Kale-bend Süreleri

Tanzimat öncesinde muvakkat kale-bendlik cezasının süresi suçluların kendilerini ıslâh etmesiyle yani kişilerin pişmanlık duyup tövbe etmesi böylece iyi hallerinin ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Kale-bend defterleri ve arşiv belgelerinde bu durum “*ıslâh-ı nefis edinceye degin.....Kalesi'ne kal'a-bend, ıslâh-ı nefis edinceye dek....Kalesi'ne kal'a-bend*” ayrıca cezalandırmanın diğer insanlara örnek olup caydırıcı bir unsur olması amacıyla da cezanın niçin verildiği “*...kendülere nush u pend ve gayriye mûcib-i ibret için.....*”²⁵⁵, “*...sâyire mûcib-i ibret ve bâ'is-i nasihât ve ıslâh-ı nefis idinceye...*”²⁵⁶, “*....sâ'ire mûcib-i ibret ve kendüye sebeb-i nasâhât olmak üzere.....*”²⁵⁷ şeklinde belirtilmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan kale-bend kalemi evrâkı ve beş numaralı kale-bend defterinde muvakkat kale-bend süresi hakkında bir açıklık yoktur. Yukarıda da belirtildiği gibi süre kişinin nefsinin ıslâh etmesi ve iyi halinin ortaya çıkması ile belirlenmektedir. Zaman zaman kale-bend edilen kişinin serbest kalması için bazı kişilerin ve görevlilerin müracaatları olmuş ve bu müracaatlar neticesinde serbest bırakılmışlardır²⁵⁸. Kale-bend cezasının bir alt basamağı olan nefy cezasının dört-beş yıl hatta daha uzun süreli olabileceği kale-bend kayıtlarında görülmektedir²⁵⁹. 9 Ağustos 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesinin 24.maddesinde muvakkat kale-bendlik cezasının süresi 3 yıldan 15 yıla kadar devlet tarafından tayin edilen kalelerin birinde hapis edilmektir şeklinde belirtilmiştir²⁶⁰.

Defterde kayıtlı serbest bırakılma hükümlerinden bazıları, önceden kale-bend edilmiş olduğu anlaşılan suçluların serbest bırakılmasıyla ilgilidir. Defterde kayıtlı hem

yedi nefer kimesneleri Bursa'da ikâmet itdirüb ıtlâklarıçün emr-i şerîfîm sâdır olmadukça sebilleri tahliye olunmaktan be-gâyet tevakkî vü mücânebet eylemegi bâbında”. BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 12a/58, evâsıt-ı Rebî'i'l-âhir 1151, (29.07-07.08.1738).

²⁵⁵ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 7a/21, evâil-i Safer 1151(21-31.05.1738).

²⁵⁶ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 7a/20, evâil-i Safer 1151(21.31.05.1738).

²⁵⁷ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 8a/27, evâsıt-ı Safer 1151.31.05-09.06.1738).

²⁵⁸ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 10b/47, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151 (29.06-08.07.1738).

²⁵⁹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 16b/91, evâil-i Cemâziyü'l-evvel 1151(17-26.08.1738).

²⁶⁰ Cezâ Kanunnâme-i Hümâyûn Süret-i Hatt-ı Hümâyûn, 28 Zî'l-hicce 1274 (9 Ağustos 1858), İstanbul Matbaa-i Amire 1335, s. 7.

kale-bend ediliş hem de serbest bırakılışa ait hükümlere göre en uzun muvakkat kale-bendlik süresi, daha önce birkaç kez nefy edilen Şeyh Ali adındaki kişinin aynı hareketlerine devam etmesi üzerine sonunda 26 ay süreyle kale-bend edilişiyle ilgilidir²⁶¹. Bundan sonra gelen en uzun süre 20 ay ile gayr-i müslîm bazı Osmanlı vatandaşlarına verilen cezadır. Rumili'nde Piremedi Kazası'nda bulunan gayr-i müslim halktan bazılarının kocabaşlık iddia etmesi, emr-i şerîf ile belirtilen vergilere kendileri için zam yapmaları, yol kesici eşkıyalarla birlik olup onları evlerinde saklamaları, halkın kanûn uygulayıcılar tarafından haksız yere cezalandırmalarına sebep olma suçundan dolayı 20 ay süreyle Golos Kalesi'ne zindan-bend edilmişlerdir²⁶². En kısa süre ise 25 gündür²⁶³. Süreler defterde kayıtlı hükümlerin tarihleri ve hükümler üzerinde bulunan şerhlerin tarihleri karşılaştırılarak hesaplanmıştır.

Ceza sürelerinin uzunluğu veya kısalığı suçlunun durumuyla yakından ilgilidir. Defterdeki en uzun kale-bend cezası süresini belirten hüküm bunu göstermektedir. Daha önce birkaç kez nefy edildiği halde bir yolunu bulup firar eden ve nefsinin ıslâh etmeyen Şeyh Ali adındaki kişi bu kez Limni Adası'na kale-bend edilmiştir. Böylece suçlunun daha önce hafif olan cezası ağırlaştırılmıştır. Burada hükümdarın takdiri ve olaya bakış açısı önemli bir unsurdur. Meselâ; daha önce hırsızlık töhmetiyle yakalanan ancak bir şey çalmadığı ortaya çıkan kişi serbest bırakılırken bir kez daha aynı töhmet ile yakalanırsa bilâ-emân katledileceği belirtilmiştir²⁶⁴.

2.7 Tanzimat Sonrası Kale-bend Cezası

Osmanlı Devleti'nde, XIX. yüzyılda hız kazanan batılılaşma hareketleri ile beraber pek çok alanda olduğu gibi, hukuk alanında da köklü yeniliklere gidilmiştir. Tanzimat fermânı Osmanlı Devleti'nde yeni bir hukuk devletinin temellerini atmıştır. Osmanlı tebâsının din ve mezhep farkı gözetilmeksizin herkesin can, mal, ırz ve namus güvenliği gibi doğal hakların kanun teminatı altına alınacağı devlet tarafından vaat edilmiştir. Islahat Fermânında da Müslümanlarla, Müslüman olmayanlar arasında çıkan ticaret ve cinayet davalarının muhtelif divanlarda görüşüleceği açıklanmıştır. Bu esaslar çerçevesinde devlet

²⁶¹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 9a/38, evâil-i Rebî'î'l-evvel 1151 (19-28.06.1738). Serbest bırakılma hükmü evâsıt-ı Cemâziyü'l-evvel 1153 (04-13.08.1738) tarihinde yazılmıştır.

²⁶² BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 12b/63, evâsıt-ı Zî'l-hicce 1150 (01-10.04.1738). Avlonya Sancağı Mutasarrıfı Mahmud'un arzı gereğince serbest bırakılmaları ise evâsıt-ı Şa'ban 1152 (13-22.11.1739)'dur.

²⁶³ BOA., A.DVN. KLB. Defteri No: 5, 12a/58, evâsıt-ı Rebî'ü'l-ahîr 1151 (29.07-07.08.1738).

²⁶⁴ BOA., A.DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 5/36, evâhîr-i Zî'l-ka'de 1163 (22-31.10.1750).

idâresi ve kanunlarında değişiklik yapılması yargıda da değişikliği lüzumlu kılmıştır²⁶⁵. Ceza Hukuku alanında da Tanzimat'ın ilanından sonra 1840 yılında Ceza Kanunu çıkarılmış, bu ceza kanununda 1851 ve 1857'de düzenlemeler yapılmıştır. 9 Ağustos 1858 tarihli Ceza Kanunnamesi'nde suçlar tanımlanarak suçlara uygulanacak yaptırımlar belirtilmiştir. Kale-bendlik 1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi'nin 23 ve 24. maddesinde tanımlanmıştır. Bu tarihten sonraki arşiv belgelerinde önceki belgelere göre farklılıklar söz konusudur. Tanzimat öncesi dönemde suç ve suçlular hakkında hükümdara bilgi verilirdi. Bu bilgilendirme bürokrasideki hiyerarşiye uygun olarak yapılırdı. Hükümdar ise suç ve suçlulara kendi takdiri ve Örfi Hukuka uygun bir ceza verirdi. Belgelerde verilen cezaların hangi kriterlere göre verildiği yazılmazdı. Tanzimat sonrasında ise; yine hükümdara suç ve suçlular hakkında bilgi verilmiş, ancak suçluya ya da suçlulara ceza kanununun hangi maddesine göre ceza verildiği belirtilmiştir. Tanzimat sonrasında ayrıca kurulan çeşitli meclisler de yargılamada etkili olmuştur²⁶⁶.

1858 tarihli Ceza Kanunnâmesi'nde Şer'î Hukuk'a ait olan kısas ve idam Örfi Hukuk'a ait olan kürek, sürgün ve kale-bend gibi cezaların varlığını sürdürdüğünü görmektedir. Tanzimat öncesinde olduğu gibi tanzimat sonrasında da cezalar müebbet ve muvakkat olarak uygulanmıştır. Kengiri Sancağı'na bağlı Mesudviran Köyü halkından Mehmed'i büyük bir bıçakla katlederek Kızılırmak'a atan Halil ve ona maktulün ellerini tutarak yardım eden yeğeni Ali'nin yapılan mahkemelerinde suçlarını kabul ettikleri ve kanun gereğince kısas olunması gerektiği ancak maktul Halil'in verese-i kibârından birinin ya da içlerinden bir tanesinin affı halinde kısasın düşeceği ve diyete dönüşeceği belirtilmiştir. Eğer kısas olmaz ise katil Halil'in cezalandırılması için İstanbul'a gönderilmesi ve ona yardımcı olan Ali'nin ise; kanûn-ı cedîd hükümlerine göre mahallinde teşhir edildikten sonra hapis tarihinden itibaren dört yıl tersâne-i âmîrede küreğe koyulması ve sürenin bitiminde tahliye edilip memleketine gönderilmesi istenmiştir²⁶⁷.

Hırsızlık, adam öldürme ve yaralama, zimmete para geçirme, firar olayları, askere gitmemek için yerine başkasını gönderme, rüşvet alma ve isyanlara karışma gibi pek çok suça Tanzimat sonrası arşiv belgelerinde de rastlamaktayız. Teke Sancağı dahilinde bulunan Fenike Kazası'nda 1271/1854-55 yılında ismine kura isabet eden Yenice Köylü Mustafa'dan aynı köyün muhtarı olan diğer Mustafa 270 gurus rüşvet alarak yerine kardeşi Mehmed Ali'yi gönderdiğinden muhtarın kanun-ı cedîd ahkâmına göre (*mürteşî her kim*

²⁶⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VI, TTK, Ankara 1995, s.149.

²⁶⁶ BOA., A.MKT. MVL, 112/3, 29 Rebi'i'l-âhir 1276(26.11.1859).

²⁶⁷ BOA., A.MKT.MVL. 110/70, 18 Rebi'i'l-evvel 1276 (16.10.1859).

olur ise olsun ve her kangı rütbe ve mansıb ve me'mûriyetde bulunur ise bulunsun almış olduğu rüşvet râşinin cezâ-yı nakdîsi olmak üzre kendisünden istirdâd ve bir misli dahi kendüye ceza-yı nakdî olmak üzre evvel mürteşîden alınduktan sonra bu cünhâlî ilk def'a olarak işlemiş ise anın tevkîten kale-bend kılınması ve altı sene müddetle tard-ı cezasına müstehak olması kanûn-ı cedîd ahkâmı iktizasından bulunmuş olduğuna binâ'en) 3 yıl kale-bendlik ile cezalandırılmasına, askere alınması gereken kişinin bu parayı muhtarın zorla aldığı belirtilmesi üzerine paranın geri alınarak neferin askere alınmasına karar verilmiştir²⁶⁸. Zimmete para geçirme suçlusu olarak Sinop Sancağı'na bağlı Boyabad Kazası müdürü Râşid Efendi ile Sandık Emîni Halil'in görülen muhasebesinde zimmetleri²⁶⁹ çıkanca her ikisinin de Çorum Kazâsı'na nefy olunmalarına, kaza müdürü Râşid Efendi'nin hırsızların çaldığı paraların birazını alıp serbest bıraktığı hırsızların yakalanıp cezalandırılmalarına karar verilmiştir. Cezaları verilirken ceza kanunnâmesinin hangi maddesine dayanılarak suçlunun cezalandırıldığı belirtilmiştir²⁷⁰. Tanzimat öncesinde ise; suçlular cezalandırılırken işlenen suç ve suçlular, bu suçtan etkilenenler ve şikayetçi olanların isimleri açıkça yazılarak emr-i şerîf ya da fermân-ı âlî gereğince cezalandırılmaları istenmiştir. Burada fermân-ı âlî ve emr-i şerîf, ceza kanunu hükmündedir. Tanzimat sonrasında olduğu gibi, Avrupa ölçüsünde kanunlar çıkarılmadığı için suçlu hükümdarın isteğine göre cezalandırılmıştır. Ancak unutulmaması gereken bir nokta ise; hükümdarın keyfi bir uygulama ile değil, Şer'î Hukuk'un kendisine izin verdiği ölçüde oluşturulan Örfî Hukuk'a göre düzenlenen kanunnâmelere dayanarak bir cezalandırma yapmış olmasıdır. Hükümdara gelmeden önce yargılama yapılmaktadır. Zaten hükümdara kadar ulaştırılan sorunlar yerel mahkemelerde çözilemeyen sorunlardır. Tanzimat sonrasında hatt-ı hümayûnların yerini irâdeler almış, dîvân-ı hümayûn üyeleri birer nezârete dönüştürülmüş, her nezaretin kendi alt birimleri oluşturularak dairelerin sayısı artırılmıştır. Artık, yazışmalar farklı birimler arasında yapılmaktadır. Önceden ilâm mahkemeden sadârete, oradan da hükümdara gönderilirken, tanzimat sonrasında nezâretlerin kurulmasıyla birlikte bir konunun görüşülebilmesi için, Nezaret Meclisi,

²⁶⁸ BOA., A.MKT.MVL., 109/59, 21 Muharrem 1276 (20.08.1859).

²⁶⁹ Zimmet ve rüşvet suçları hakkında 1855'de Men'-i İrtikâb Kanunnâmesi çıkarılmıştır. Bu kanunnâme aynı zamanda 1858 tarihli cezâ kanunnâmesinin kaynaklarından birini oluşturmaktadır. bkz. Akgündüz, "1274/1858 Tarihli Osmanlı Cezâ Kanunnâmesinin Hukukî Kaynakları, Tatbik Şekli ve Men'-i İrtikâb Kanunnâmesi", *Belleten*, TTK. S.199, Ankara 1987, s. 158.

²⁷⁰ BOA., A.MKT.MVL., 110 79, 16 Rebî'i'l-evvel 1276 (14.10.1859). Ancak bu tarih katalogta kayıtlı tarihtir. Belgedeki metnin sonunda bulunan tarih 22 Rebî'i'l-evvel 1276'dır.

Nazır, Sadâret, Meclis-i Vâlâ ve Alt Komisyonları, Meclis-i Âlî-i Umûmî, Hükümdar (İrâde-i Seniyye) şeklinde bir hiyerarşi takip edilmiştir.

Üst düzey devlet adamlarının olumsuz hareketleri cezalandırılırken devletin kendilerine verdiği rütbelerin geri alınması devam etmiştir. Bedelci Hacı İbrahim'in içinde 37500 gurusu parası ve kıymetli eşyalarının bulunduğu çantasını çalan kölesi Çerkes Hurşid ve onu çantayı çalmaya teşvik eden Çerkes Abdullah Trabzon'da yakalanıp İstanbul'a gönderilmiştir. Bunların yapılan sorgulamasında bu işte kendilerine postahâne eski mültezimi İsmail Paşa'nın yardımcı olduğu anlaşıldığından paşanın mîrimîrânlık rütbesinin kaldırılarak hapse bedel üç yıl süreyle Kıbrıs'a nefy olunmasına, Hacı İbrahim Ağa'dan çalınan para ve 5000 gurusu kıymetli mücevherâtın İsmail Paşa'dan tahsil edilip sahibine geri verilmesine, Hurşid ile Abdullah'ın hırsızlığa cesareten dolayı üç aydan bir yıla kadar hapsedilmeleri gerektiğine, ancak Hurşid'in hırsızlığa Abdullah'ın yardımıyla cesaret ettiğini ve sonradan kendiliğinden Trabzon'a gelip durumu haber vererek Abdullah'ı durdurmuş olduğunu musaddak şahâdetnâme ile ibrâz eylediğine bakılarak cezalandırılmaması gerekirse de bu ifadesinin doğru olup olmadığının Trabzon Valisi Paşa hazretlerinden sorulup bilgi alınmasına Abdullah'ın ise bir yıl süreyle hapsedilmesine karar verilmiştir²⁷¹.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti suçluların cezalarını çekebilecekleri yerleri bulmada sıkıntılarla karşılaştığını görüyoruz. Devletin hızla toprak kaybetmeye başlaması kaybedilen topraklardan Anadolu'ya göçün artması, nüfusu artırırken işlenen suç miktarını ve suçlu sayısını da artırmıştır. Kaybedilen topraklarda bulunan kalelerin işlevini görebilecek yeni yerler inşasına gidilmiş, suçluların iç kalede ev kiralamasına müsaade edilmiş, cezasının bitimine az bir zaman kalanlar serbest bırakılarak bu sorun giderilmeye çalışılmıştır. Vidin'de kale-bend yeri olarak kullanılacak yerler konusunda sıkıntı çekilince iç kalede evler kiralanması veya yeni yerler inşa edilmesi istenmiştir. Memur ve rütbe sahibi kişilerden kale-bendlik cezasıyla cezalandırılıp Vidin'e gönderilenlerin nasıl yerlerde tevkîf edilecekleri hususunda bir açıklık olmaması, Vidin hapishanesinin çok dolu olup dar olması ve buranın suçluların tevkîfine uygun yer olmaması sebebiyle bazı suçlular dilekçe vererek iç kalede ev kiralarak çocuklarıyla beraber orada kalmak istediklerini belirtmişlerdir. Bu konu Meclis-i Vâlâ'da görüşülmüş ve *“kale-bendlik habs ile nefy cezâlarının câmi' olduğundan bu cezâ ile mahkûm olan şahsın derûn-i kal'ada kâ'in-i mahbûsda habsi lâzım gelüb ancak kal'aların mahbûs ve zindânları burç ve barud*

²⁷¹ BOA., A. MKT. MVL., 110/69, 16 Rebî'i'l-evvel 1276 (14.10.1859).

altında makdel demek olmasıyla habs olunan kimesnelerin müddet-i kalile zarfında telef olıcakları muhakkak olub ve kal'a-bendlik cezası kanûnen kürek cezâsından hafif olmak lazım gelür iken şu halde andan ağır olarak i'dâm derecesine yakın olduğu tahkik itmesine ve bu cezâ prangadan hafif olarak ol vechle habs ve nefy cezâlarının câ'm'i olmak üzere vaz' u ta'yîn kılınmış olmasına nazaran cezâ-yı tekdîr ile mahkûm olanların kal'aların âdetâ mahall-i mahbûslarında habsi lâzım gelüb yohsa öyle burç ve barud altında vaz'-ı zindân olunmak bi'l-küllîye memnû' olan tescîn ve işkence kabîlinden olmasıyla bu cezânın icrâsına mahall olmak üzere ta'yîn olınacak kal'aların evvel emirde ahvâli tahkik ve münâsib-i mahbûs olmıyan kal'alarda mahsûs mahbûslar inşâsı der-dest idigüne ve iş bu cezâyı müstehak olanların ale's-seviyye ol sûretle habsi ve tevkîfleri iktizâ-yı hâlden olarak bu makûlelerin derûn-i kal'ada hâne isticârıyla ikâmet itmesine kanûnnâme-i hümâyûn iktizâsınca cidâr-ı mesâğ olamayacağı tertîb u tanzîm mahbûslar olmadığı cihetiyle derûn-i kal'ada hâne isticârına mecbûriyet olivirecek olduğu takdirce dahi isticâr olacak hâne mahbûs hükmünde donanmak lazım geleceğini²⁷². Böylece kale-bendlik cezasının mahiyeti belirtilmiş, suçluların şartları iyi olan yerlerde barındırılması gerektiği, suçluların şartları kötü olan bir hapishanede barındırılmasının cezanın niteliğini değiştireceği vurgulanarak, kiralanan yerlerin hapishâne olmadığı kiralanan yerlerin ise hapishâne gibi düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ağır suçlarda, suçların kendi içinde bir ayrıma gidilerek cinâyât-ı cesîme ashâbı yani büyük cinâyetleri işleyenler için Selânik, Vidin ve Dimetoka merkez kabul edilmiş ancak Yanya ve Tırhala Hapishânelerinin Vidin ve Dimetoka'ya nisbeten daha geniş olmasıyla buralar eyâleteyn-i merkûmeteyn dairesi için merkez kabul edilerek, buralarda meydana gelecek cinâyet olayları ve cinâyetle suçlananların Selanik'e gönderilmesi ve diğerlerinin cezalarını bulundukları yerde çekmesine Meclis-i Vâlâ tarafından karar verilmiştir²⁷³. Ceza Kanunnâmesi'nin ikinci maddesinde suçlar; cinâyet, cûnhâ ve kabâhat olarak üçe ayırmış, 3, 4 ve 5. maddelerinde ise bu suçların tanımları ile uygulanacak cezalar belirtilmiştir²⁷⁴.

Tanzimat öncesinde kale-bend kalemi evrâkı ve kale-bend defterlerindeki kayıtlarda daha çok eşkıyalık, hırsızlık, adam öldürme ve yaralama, vergi vermemek için sorun çıkarma, mütegalibenin halka baskı yapıp canından bezdirmesi gibi suçları sıkça

²⁷² BOA., A.MKT. UM., 485/84, 9 Muharrem 1278(18.07.1861).

²⁷³ BOA., A.MKT.UM., 407 88, 10 Zî'l-ka'de 1276(31.05.1860).

²⁷⁴ bkz.Cezâ Kanunnâme-i Hümâyûnu Sûreti Hatt-ı Hümâyûn (İrâde-i Seniyye Tarihi), 28 Zî'l-hicce 1274(9 Ağustos 1858), İstanbul 1335, Matbâa-i Amire, s. 1-2.

görürken, Tanzimat sonrası belgelerde ise; yukarıdaki suçların yanı sıra daha çok yenilik hareketlerine karşı gelip isyan teşebbüsünde bulunma, yabancıların tahrikleriyle ayaklanma, zimmete para geçirme, devlet adamlarının uygunsuz kişilerle işler yapması gibi suçlar ve rejime karşı gelip hükümeti eleştirip hürriyetçi fikirleri savunanlar ağırlık kazanmıştır. Gayr-i Müslim Osmanlı vatandaşlarından kendi mezhep ve dinlerinden olup bağımsızlık amacıyla çalışanlara yardım etmek için silah kaçırmak, fesatlık çıkarmak gibi faaliyetlerde bulunarak, devlete zarar verenler cezalandırılmıştır. Gayr-i müslim Osmanlı vatandaşları artık siyasî olaylara karışmaya başlayarak bağımsızlıklarına yardımcı olacak her türlü hareketi desteklemişlerdir.

XIX. yüzyılda da devlet görevlilerinin zimmete para geçirme, devlet işlerini yerine getirmeme, hırsızlık gibi hareketleri devam etmektedir. Amasya Sancağı'nın Sazlı Kazası Müdürü Ali Bey'in Boyabad Kazası Müdürü ve Sandık Emîni gibi, zimmeti çıkınca ceza kanunun 68. ve 190. maddelerine göre altı yıl kale-bendliği istenmiş ve bu cezasının üç yılını Ergâni madeninde geçirmesi ve yerine atanan Ahmed'in asâletinin onaylanması istenmiştir²⁷⁵. Der-sa'adet ordu-yı hümâyûn 3. Nizâmiye Alay Kâtibi Hüseyin Efendi feshânen çaldığı fesleri çeşitli şekillerde satarak devleti zarara uğrattığı için ceza kanunun 82. maddesine²⁷⁶ göre hırsızlık suçundan dolayı beş yıl kale-bendliğe, kale-bendliğinin bitiminde tahliye edilip Rodos'a gönderilmesine, Alay Kâtibi Hüseyin Efendi'den fesleri satın alan Oduncu Bekir Ağa, Fesçi Ali ve Agob'un ceza kanununun 266. maddesi²⁷⁷ uyarınca en az üç ay süreyle hapis olunarak bu sürenin bitiminde tahliye edilmelerine karar verilmiştir²⁷⁸.

XIX. yüzyılda batılılaşma hareketleri ile ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulacağını düşünenlerin savunduğu hürriyetçi fikirler ve rejime karşı eleştirel düşünceleri, yönetimden tepki görmüş; bu fikirleri savunan kişiler çeşitli isimler altında örgütlenerek (Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, Fedâkâran-ı Millet) çeşitli gazeteler çıkararak (tasvir-i efkâr) faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu kişiler rejime karşı giriştikleri mücadele sonunda ya yurt dışına kaçmış veya kürek, hapis ve kalebendlik gibi cezalar ile

²⁷⁵ BOA., A.MKT.UM., No: 467/49, 13 Şevval 1277 (24.04.1861).

²⁷⁶ *Her kim emvâl ve eşya-yı miriyi nakden ve aynen sirkat iderse sirkat itmiş olduğu şey iki kat olarak kendüsünden ahz u istirdâd ve hazineye teslim olunduktan sonra 5 seneden ekall olmamak üzere kale-bend kalıp müebbeden rütbe ve memûriyetten mahrûmiyetten mahrûmiyet cezâ sı dahi beraber hükm olunmasına.* BOA., A.MKT. MVL., 112/3, 29, Rebî'i'l-âhir 1276(29.11.1859).

²⁷⁷ *zevc ve zevce ile sâ'ir ahvâlden olan akrabânın yek diğerinden ahz u sirkât itmiş oldukları eşyaya hariçden yataklık iden şahısların âdeta sârik gibi mücâzat olunmasına.....* BOA., A.MKT.MVL., 112/3, 29, Rebî'i'l-âhir 1276 (29.11.1859).

²⁷⁸ BOA., A.MKT.MVL., 112/3, 29 Rebî'i'l-âhir 1276(26.11.1859).

cezalandırılmıştır. Yeni Osmanlılar Cemiyeti içinde faaliyet gösterip Tasvîr-i Efkâr Gazetesi'nde hükümeti eleştiren çeşitli edebî ve eleştirel yazılarından dolayı Nâmık Kemâl önce Erzurum'a vali yardımcısı olarak atanmış, çeşitli bahaneler ile Erzurum'a gitmeyi geciktiren, Nâmık Kemâl daha sonra Ziya Paşa ile beraber yurt dışına kaçmış bir müddet yurt dışında kaldıktan sonra yurda geri dönmüş ve Gelibolu Mutasarrıflığı'na atanmıştır. Burada iken yazdığı ve daha sonra Gedik Paşa tiyatrosunda sahnelenen Vatan Yahut Silistre adlı oyundan dolayı 1873'te Kıbrıs'a Magosa'ya üç yıl süreyle kale-bend edilmiştir. II. Abdülhamid'in I. Meşrutiyeti ilânı üzerine İstanbul'a gelmiş, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı çıkınca anayasanın geçici olarak kaldırılmasından sonra Nâmık Kemâl bu kez tutuklanarak Sakız Adası'na sürülmüştür. Burada yaklaşık beş ay kaldıktan sonra 1888 yılında burada vefat etmiştir. Bu ve buna benzer örnekleri çoğaltmamız mümkündür. Fedakâran-ı Millet Cemiyeti'nin kurucusu olan Es-seyyid Mehmed Avnullah Kazımî, II. Abdülhamid'e karşı düzenlenen bir ayaklanma girişimi (Müşir Fuat Paşa Olayı) ile ilgisi olduğu gerekçesiyle tutuklanarak 101 yıla hüküm giymiş, önce Sivas'a sonra da hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde önemli bir kale-bend yeri olan Sinop'a kale-bend edilmiş, ancak II. Meşrutiyetin ilânından sonra (23 Temmuz 1908) bütün mahkum ve sürgünler ile birlikte o da serbest bırakılmıştır²⁷⁹.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra itilâf devletlerinin İstanbul'u fiilen işgal etmeleri ve 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemâl'in Samsun'a çıkmasından on gün sonra Sadrazam Mehmed Said Halim Paşa (1863-1921); (Mahmut Şevket Paşa'nın 1913 yılında ölümü üzerine sâdarete atanmış ve 1917'de istifa etmiş, Roma'da 1921 yılında Ermeni komitacılar tarafından öldürülmüştür.) Mahmud Kamil Paşa ve daha pek çok ileri gelen İttihat ve Terakki mensubu Sadrazam Damat Ferit Paşa ve İngiliz işbirliğiyle Malta'ya sürülmüştür²⁸⁰.

Mondros mütarekesi sonrasında ülkenin işgal edilmesine tepki gösteren ve fikir beyan eden pek çok üniversite profesörü, edebiyatçı, gazeteci ve sadrazam kale-bend ya da sürgün ile cezalandırılmıştır. Ziya Gökalp, Ahmet Emin Yalman, Süleyman Nazif, Celal Nuri (İleri), Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Cevat Şakir²⁸¹ gibi pek çok kişi sürgün,

²⁷⁹ Alpay Kabacalı, "Sinop'ta Bir Pranga Mahkumu", *Popüler Tarih*, S. 27, Kasım 2002, s. 40-43.

²⁸⁰ A.Ömer Türkeş, "Malta Sürgünleri", *Popüler Tarih*, S. 27, Kasım 2002, s. 50-55; XX. yüzyılda askeriye mensup olan bazı zabitan ve diğerleri divân-ı harpçe idam, müebbet hapis ve kale-bendlik cezası gibi cezâlarla cezalandırılmıştır. Tarihi Deniz Arşivi, Mektûbi Bölümü, Kısım I, Defter No: 1135, Sayfa 27, 23 Rebî'i'l-evvel 1316(12 Ağustos 1898)

²⁸¹ Kabağaçlı-zâde veya Halikarnas Balıkcısı olarak bilinen Cevat Şakir; Sadrazam Ahmet Cevât Paşa'nın kardeşi Mehmed Şakir'in (1855/56(H.1272)) oğludur. Mehmed Şakir Paşa. 28 Temmuz 1914 yılında oğlu

kürek, pranga ve kale-bendlik ile cezalandırılanlardan bazılarıdır²⁸². XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kale-bend cezasının, daha çok rejime karşı olup hürriyetçi fikirleri savunanlara karşı uygulanan siyasî bir cezaya dönüştürüldüğünü söyleyebiliriz. Bu ceza 1930-35'lere kadar devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilanı, yapılan yenilik hareketlerine karşı çıkıp çeşitli isyanlara karışanlar, çok partili hayata geçişte yaşanan sorunlardan sonra pek çok kişi yeniden kurulan İstiklâl Mahkemeleri'nde²⁸³ yargılanmış kürek, pranga ve kale-bend olarak mahkûm edilmişlerdir. Mustafa Kemâl'e İzmir suikastından sonra Ankara'da kurulan, Ankara İstiklâl Mahkemesi, eski baş vekil Rauf Bey(Orbay), Rahmi Bey, Vehbi Bey, İbrahim Ethem'i ikinci derecede suçlu bulmuş ve her birini Türk Ceza Yasası'nın 58.maddesi uyarınca onar yıl kale-bendliğe mahkûm etmiştir. Rauf Bey bu esnada yurt dışında olduğu için gıyabında yargılanmıştır. Ancak verilen bu cezalar 1933 yılında Cumhuriyetin onuncu yılı dolayısıyla çıkarılan af ile kaldırılmıştır²⁸⁴.

Çok partili rejim denemelerinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması sürecinde, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul şubesinin 12-13 Nisan 1925 gecesi polis tarafından aranmasını Tanîn Gazetesi baskın olarak nitelemişti. İstiklal Mahkemesi gazeteyi basarak yazı işleri müdürü Bahâ ve Kadri Bey ile sorumlu müdür Muammer Bey'i tutuklayarak Ankara'ya göndermiş ve Tanîn Gazetesi kapatılmıştır. Aynı Gazeteden Hüseyin Cahit Bey 19 Nisanda yargılanmak üzere tutuklu olarak Ankara'ya gönderilmiştir. Hüseyin Cahit'in yargılanması sürerken Resimli Hafta Dergisi'nin 13 Nisanda yayımlanan sayısında yer alan "*idama mahkûm olan insanlar bile bile ölüme nasıl giderler*" başlıklı yazısından dolayı dergi sahibi ve sorumlu müdürü Zekeriyâ Sertel ve Cevat Şakir de yargılanmıştır. Zekeriya Sertel ve Cevat Şakir önce idâma mahkûm edilmiş sonra bu cezaları üçer yıl kale-bendliğe dönüştürülmüştür. Cezalarını çekmek için Zekeriya Sertel Sinop'a, Cevat Şakir ise Bodrum'a gönderilmiştir²⁸⁵. Hüseyin Cahit Yalçın daha sonra Cumhuriyet'in ilânından sonra yapılan bazı yeniliklere karşı çıktığı için yargılanmış, aklandıktan sonra ikinci kez yargılanmış ve Çorum'a sürgün edilmiştir.

-Cevât Şakir- tarafından öldürülmüştür. bkz. Mehmet Mercan, *Sadrâzam Ahmet Cevât Paşa*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s. 119-120.

²⁸² Kabacalı, a.g.m., s. 40-43.

²⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri* (1920-1927), (I-II), İleri Kitabevi. İzmir 1995.

²⁸⁴ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasî Tarihi (1930-1950)*, İmge Yay., İstanbul 1995, s. 283.

²⁸⁵ Çavdar, a.g.e., s. 276.

Yenilik hareketlerine karşı çıktığı ve şapka kanununa muhalefet ettiği iddiasıyla İskilipli Atıf Hoca diye bilinen Muhammed Atıf Efendi, önce üç yıldan az olmamak üzere küreğe mahkum edilmek istenmiş, daha sonra bu cezası idama dönüştürülmüştür. Şeyh Sait İsyanına karışanlar da İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmış bir kısmı idam edilirken bir kısmı kürek ve kale-bendliğe mahkûm edilmiştir²⁸⁶.

3-Transkripsiyon Esnasında Dikkat Edilen Hususlar:

5 numaralı Kale-bend Defteri'nde yedi aylık bir zaman diliminde (Zî'l-hicce 1150 / 21.03.1738 - evâil-i Receb 1151 / 15-24.10.1738) meydana gelen olaylarla ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Ancak defter tamamlandıktan sonra deftere Rebî'i'l-evvel 1738 / 28.06-07.07.1739) tarihinde bir hüküm daha kaydedilmiştir. Defterde bu hükümle beraber bazıları mükerrer olmak üzere toplam 109 hüküm bulunmaktadır. Hükümlerin yazılışında tam bir kronoloji takip edilmemiştir.

42 sayfalık (ilk üç sayfası boş) defterin transkripsiyonu hüküm özetleri ile beraber verilmiştir. Hükümlerde yer alan elkâb ve duâ cümleleri özetlerde kullanılmamıştır. Defterin kendisinde sayfa numarası bulunmadığından, sayfa numaraları Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan tasnif çalışmaları esnasında görevlilerce verilmiştir. Baş tarafında üç sayfa boş bırakılmış, 4. sayfadan itibaren yazılmaya başlanmıştır. 4. sayfa giriş sayfası olup duâ cümlesi ile başlayıp, Kaymakam (Ahmed Paşa) ve reîsül-küttâba (Seyyid Alî Efendi) duâ cümlesi ve defterin başlangıç tarihi ile bitmiştir. Transkripsiyon yapılırken defteri varaklara ayırıp, hükümleri 1'den başlayıp devâm eden rakamlarla numaralandırdık. Bu durumda giriş sayfası 4/a devamı ise 4/b şeklinde devâm etmiştir. Asıl konumuz olan hükümlerin yazımına 4/b numaralı varaktan itibaren başlanmıştır. 4/b, 1 numaralı hüküm ile başlamaktadır. Varak numaraları [] köşeli parantez, hüküm numaraları ise parantez içinde verilmiştir. Bir varaktan diğerine geçerken, yeni varak numarası hüküm numarası ile birlikte verilmiştir ve [] içinde yazılmıştır.

Hükümler içinde kâtiplerce boş bırakılan yerler boşluk anlamında (-----) kesik çizgi ile belirtilmiş ve okunuşunda tereddüd edilen kelimelerin sonuna ise (?) soru işareti koyulmuştur. Transkripsiyon yapılırken rastlanılan bazı harf, hece ve kelime eksiklikleri cümlelerin akışına uygun olarak tamamlanmış ve bu ikmaller de [] köşeli parantezle ilgili yerde gösterilmiştir.

²⁸⁶ A.Osman Eğilmez, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 215-252; Ahmed Nedim, *Ankara İstiklâl Mahkemesi Zabıtları* (1926), İşaret Yay., İstanbul 1993, s. 292-293.

Metin transkripsiyonunda tarih araştırmalarında genel olarak kabul gören basit transkripsiyon usûlü kullanılmıştır. Ayn harfini (ع, '), hemzeyi ise (ء, ') işâreti ile, kaf (ق) ve gayn (غ) harflerinden sonra gelen (a, i, u) ve uzun okunması gereken vokallerin üzerine (˘); bunun dışında kalan diğerk harflerden sonra gelen uzun vokallerde (a, i, u) üzerine (˘) inceltme işâreti kullanılmıştır.

Hükümlerin başlıkları koyu, bu başlıklarda ve metin içinde geçen elkab ve duâ cümleleri iki çizgi arasında italik, Arapça olan kelimelerin bazıları ise sadece itâlik yazılmış; transkripsiyon yapılırken fiil çekimleri ve gramer kurallarında defterin yazıldığı XVIII. yüzyılın özelliğine bağlı kalınmıştır. Kendi, bi-eyyihâl gibi sözcükler yazıldığı şekliyle okunarak transkribe edilmiştir. Bazı hükümlerde “kendi” bazı hükümlerde “kendü”, bi-eyyihâlin sözcüğü bazı hükümlerde bi-eyyihâl bazılarında ise bî-eyyihâlin şeklinde yazıldığından bu ve buna benzer sözcükler her hükümde yazıldığı haliyle okunmuş ve hükümler üzerine daha sonra düşülen şerhler ise hükümlerin altına yazılmıştır. Kâtiplerce üzeri çizilen kelimeler transkribe edilmemiştir. Hükümlerin tarihleri, ayın onarlı dilimleri halinde yazılmış olup sadece bir hükümde tarih ay, gün ve yıl olarak belirtilmiřtir²⁸⁷. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde defterlerin tarihleri tespit edilirken bazı defterlerin tarihlerinde ayın onarlı dilimlerini belirtmek için A (evâil; I. Dekade), B (evâsıt; II. Dekade), C (evâhir; III. Dekade) harfleri kullanılmıştır. 926, 927, 928, 929 numaralı defterlerde tarihler böyle yazılmıştır.

Defter dîvânî yazı ile yazılmış olup harekesizdir. Dil sadedir. Hükümlerde geçen yer isimleri dipnot olarak verilmiştir.

Transkripsiyon esnasında özel isimler (yer ve kişi isimleri) okunurken Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından neşredilen Anadolu Muhasebe Defterleri'nden ve diğerk kaynaklardan faydalanılmıştır.

²⁸⁷ BOA., A.DVN. KLB. Defteri. No: 5. 8b/30, 25 Safer 1151 (14. 06. 1738)

4- Defterin Değerlendirilmesi

4.1 Muhteva Özellikleri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi toplam 109 hükmün kayıtlı olduğu defterde gayr-i müslim Osmanlı vatandaşları ile ilgili hükümler de bulunmaktadır. Defterde gayr-i müslimlerle ilgili olarak kayıtlı hükümlerde bir tane ömür boyu kale-bend ve bir tane de kürek cezası kaydı bulunmaktadır²⁸⁸.

İlk üç sayfası boş olan 5 numaralı Kale-bend defteri 4.sayfadan başlamış olup, bu sayfa giriş sayfasıdır. Giriş sayfasında kaymakam Ahmed Paşa ve reisül-küttâb Seyyid Ali Efendi'ye duâ ve kale-bend vakalarının rikâb-ı hümayûnda kayıt edilmesini belirten cümle ve kayıt tarihi yer almaktadır. Giriş sayfası şöyle başlamaktadır: “*El-hamdüli'llâhi'l-'aliyyi'l-'ulyâ ve's-salâtu ve's-selâmu alâ resûlihi'l-Mustafâ hâzihî kuyûdü'l-ahkâmi kal'a-bendi'l-vâkı'a bi-rikâb-ı hümayûn fî zamân-i kâymakâm-ı âlî-makâm hazret-i Ahmed Paşa -yessera'llâhu mâ yeşâ'- ve âyân-ı re'îsü'l-küttâb Seyyid Ali Efendi -tâle bekâhu-. Zi'l-hicce sene 1150*”.

980 numaralı Bâb-ı Asâfi Defterleri Kataloğu'nda kayıtlı 924, 925, 926, 927, 928, 929 ve 929/A numaralı defterlerde bu şekilde bir giriş sayfası yoktur ve doğrudan hükümlerin yazılışına geçilmiştir. Ancak diğer defterlerde özellikle 989 numaralı Dîvân-ı Hümayûn Defterleri Kataloğu'nda kayıtlı defterlerin giriş sayfalarında hükümlerin kayıt edilmesini belirten cümle, sadrazam ve reisül-küttâba duâ cümlesi ve kayıt tarihi yer almaktadır. 989 numaralı Dîvân-ı Hümayûn Defterleri Kataloğu'nda kayıtlı 3 numaralı (evâil-i Zi'l-ka'de 1147 – Za 1150 / M. 25.03 - 03.04.1735 - 1738) defterin giriş sayfası “*hâzihî kuyûdu ahkâmi'n-nefyi ve'l-habsi ve'l-iclâ der-zamân-ı sadr-ı sudûru'l vüzerâ hazreti Ali Paşa-yessera'llâhu te'âlâ mâ yurîdu vemâ yeşâ' ve fî eyyân hazret-i İsmâ'il Efendi re'îsü'l-küttâb -tâle bekâhû- ve tâle mâ yetemennahû el-vâki' fî evâili Zi'l-ka'de sene seb'a ve erba'in ve mi'ete ve elf (mim)ç*” şeklinde başlamış ve kale-bend hükümlerinin kaydı devam ederken, ülke içi yazışmaların başı olan re'îsü'l-küttâb, rikâb kaymakamları, vezir ve sadrazam değişiklikleri ilgili yerde kale-bend defterlerine bir giriş sayfası gibi kaydedilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz üç numaralı deftere hükümlerin yazımı devam ederken, defterin 67. sayfasında ki ilk hükümden sonra “*der-zamân-ı hazret-i kâ'im-makâm Mehmed Paşa el-vâki' fî evâhiri saferi'l-hayr li-sene semâne ve*

²⁸⁸BOA.,A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 6a/11, evâhir-i Muharrem 1151 (11-20.05.1738); 6a/13, evâhir-i Muharrem 1151 (11-20.05.1738)

erba'in ve mi'ete ve elf" kaydıyla kaymakamlık mevkiinde olan değişiklik kayıt edilerek hükümlerin yazımına devam edilmiştir. 3 numaralı defterin giriş sayfası ve defterin yazımı devam ederken yapılan değişikliklerin kaydındaki tarihler Arapça okunuşlarıyla yazılmıştır. Aynı şekilde 27 numaralı defter de, üç numaralı defterde olduğu gibi kaymakam değişikliği defterin kaydı devam ederken, değişiklik olduğu anda kaydedilmiştir. 29 numaralı defterin 23 numaralı sayfasında "*der-zamân-ı kâ'im-makâmı âli-makâm Abdullâh Paşa -yesserâ'llâhu mâ yeşâ' ve mâ yuridû- tarih-i Receb sene 1214*" kaydı yer almaktadır. Kaydın Receb ayının hangi diliminde kaydedildiğini bu hükmün altındaki evâsıt (II. Dekade) Receb kaydından anlıyoruz. Buradaki tarih kaydı yine Arapça rakamlarla ve ayın onarlı dilimi şeklinde yazılmıştır. 27 numaralı defterdeki tarihin yazım şekli çalışmamıza esas teşkil eden beş numaralı kale-bend defterinin yazım şekli gibidir. Beş numaralı defterin giriş sayfası ise; yine reisül-küttâb Seyyid Alî Efendi kaymakam Ahmed Paşa'ya duâ cümlesi ve hükümlerin bu zamanda kayıt edilişi ve bu defterin tarihi, Zî'l-hicce sene 1150 (ay adı rumuzuyla Z., yılı Arapça rakamlarla 1150-) belirtilmiştir. Defterin ayın hangi onarlı diliminde kaydedildiğine ise ilk hükmün tarihine bakarak karar veriyoruz. Bu durumda beş numaralı defter Zî'l-hicce ayının evâhirinde kaydedilmeye başlanmıştır. 10 numaralı defterin giriş sayfası ise "*hâzihî kuyûdu ahkâmi'n-nefyi ve'l- habsi ve'l-iclâ fî zamâni sadrı südürü'l-vüzerâ hazreti El-Hâc Mehmed Paşa -yesserâ'llâhu mâ yeşâ'- ve fî eyyân hazreti Mustafa Efendi re'isü'l-küttâb -tâle mâ yetemennâhu-*" ile bitirilmiş ve tarih kaydedilmemiştir. Kayıt tarihi defterin ilk hükmünün tarihidir (fî evâhiri Rebi'i'l-âhir sene 1160 (M. 01-10.05.1738). Aynı Kataloğun 27 numaralı defterinin giriş sayfasındaki tarih daha farklı olup, giriş sayfası "*hâzihî kuyûd-ı ahkâm-ı kal'abend ve nefy u iclâ der-zamân-i sadr-i südürü'l-vüzerâ hazreti İzzet Mehmed Paşa -yessera'llâhu mâ yüridû ve mâ yeşâ'- ve fî eyyân re'isü'l-küttâb Ebu Bekir Râtib Efendi -tâle mâ yetemennâhu- fî sene 1210 evâ'il-i Cemâzîyi'l-evvel temâm*" şeklindedir. Bu defterin giriş sayfasında diğer defterlerden farklı olarak tarihin, ayın onarlı dilimi (I. Dekade yani *fî sene 1210 evâ'il-i Cemâzîyi'l-evvel*) halinde hemen kaydın altına yazıldığını görüyoruz. Bu defterin bir başka özelliği ise giriş sayfasının üst kısmında Osmanlı Diplomatikası ve bürokratik yazışmalarının bütün belgelerinin başında bulunan davet (Invocatio), diplomatika ilminde tahmîd veya temcîd adı verilen rükne rastlanmasıdır. Ancak bu rükün diğer belgelerde kullanılan "*hüve*" klişesi değildir. Burada *-bi'smihî sübhânehû ve te'âlâ-* ibâresi kullanılmıştır. Defterlerin giriş sayfaları bazen ayrı bir sayfaya; bazen ise sayfanın üst kısmına yazılmış ve hemen

altından hükümlerin kayıtları başlamıştır. Giriş sayfasından sonra defterin muhteva kısmı gelmektedir.

Defterin muhtevasını suçlular hakkında verilen hükümler oluşturmaktadır. 42 sayfalık defterde bazıları iki kez kayıt edilmekle birlikte toplam 109 hüküm kayıtlıdır. Bu hükümlerden bir tanesi kürek cezasına aittir. Defterin muhtevasını oluşturan hükümleri; hüküm başlıkları, metin, tarih ve şerhler olarak bölümlendirebiliriz..

4.1.1 Hüküm Başlıklarının Yazılışı : Hükümler başlıklı olarak yazılmıştır. İstanbul dışında işlenen suçlarda hüküm başlıkları şu şekildedir:

Suçun işlendiği ve suçlunun gönderileceği yerin ilgili görevlilerine hitaben yazılmış olup suç mahalleri de belirtilmiştir. Rodosçuk'ta işlenen (iftira atma ve yalancı şahitlik suçu) bir suçla ilgili olarak hüküm başlığı "*Rodosçuk Nâ'ibine ve Seddü'l-bahr Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki*"²⁸⁹ şeklinde yazılmıştır. Bazen olayın mahiyetine göre hüküm aynı anda birden fazla kişiye; Tosya'da meydana gelen olayın başlığında olduğu gibi, "*Tosya Kadısına ve Kazâ-i mezbûr Serdârına ve Ocak İhtiyârları ve Â'yân-ı Vilâyet ve İş Erlerine ve Kenğırı Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki*"²⁹⁰; Ereğli'de devletin önemli işlerinin ertelenmesine sebep olmak suçunda hüküm "*Eregli ve Akçaşehir ve Bartın Kadıları'na ve zikr olunan kazalarda vâki' İskele Eminlerine ve Sinop Kal'ası Dizdârına Hüküm ki*"²⁹¹, Kazâsı'nda zımmîlerin işlediği suçla ilgili olarak: "*Rumili Vâlisi'ne ve Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Galos Kal'ası Dizdârına Hüküm ki*"²⁹², Konya'da emr-i şerife karşı gelmek ve düzeni bozmak suçuyla ilgili olarak; "*Konya Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Konya'da Yeniçeri Serdârı ve Yeniçeri İhtiyarları ve Â'yân-ı Vilâyet ve İş Erlerine ve Konya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki*"²⁹³, bazen ise, sadece suçlunun gideceği yerin görevlilerine hitap edilerek, meselâ, Rumili Kasabası'nda işlenen ve aslen hür olan bir kızı yedi-sekiz sene çalıştırıp sonra cariye olarak satmak suçunda olduğu gibi "*Midillü Kadısı'na Hüküm ki*"²⁹⁴ şeklinde yazılabiliyordu.

İstanbul ve civarında işlenen suçlarda hüküm başlıkları şöyledir: Suçlunun kale-bend olarak gönderileceği yer veya suçlunun kale-bend olarak gönderileceği yer ve

²⁸⁹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 4b/2, evâhîr-i Zî'l-hicce 1150 (11-20.04.1738).

²⁹⁰ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 5b/9, evâhîr-i Muharrem 1151(11-20.05.1738).

²⁹¹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 12b/61, evâsıt-ı Zî'l-hicce 1150 (01-10.06.1738).

²⁹² BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 12b/63, evâsıt-ı Zî'l-hicce 1150 (01-10.06.1738).

²⁹³ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 13a/64, evâhîr-i Zî'l-hicce 1151(01.09.04.1739).

²⁹⁴ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 11a/52, evâhîr-i Rebî'i'l 1151(09-18.07.1738).

İstanbul'da bu konu ile ilgilenecek olan görevlilere -bu görevliler genellikle rikâb-ı hümâyûn çavuşbaşları ve sekbanbaşlarıdır- hitaben yazılmıştır. İstanbul'da işlenen bir suçla ilgili olarak suçlu İzmir'e gönderilirken hüküm sadece "*İzmir Mollasına Hüküm ki*",²⁹⁵ evden kaçarak kıyafet değiştirip gezerken Saray Meydanı yakınlarında yakalanan kadınlar Bursa'ya nefy edilmiş ve hüküm başlığı "*Bursa Kadısı'na ve Rikâb-ı Hümâyûnumda Çavuşbaşı olan Salih -dâme mecduhûya- Hüküm ki*"²⁹⁶, fuhuş suçundan İstanbul'da zindanda olan kadınlarla ilgili hüküm başlığında "*Sekbanbaşıya ve Trabzon Kadısı'na ve Trabzon Yeniçeri Zabiti'ne Hüküm ki*"²⁹⁷ bir başka fuhuş suçunda "*Selânik Mollası'na ve Sekbanbaşı'ya ve Selânik Yeniçeri Zâbiti'ne Hüküm ki*"²⁹⁸ şeklinde yazılmış olup; hitap esnasında hangi görevlinin ve yerin önce geleceğine pek dikkat edilmemiştir. Karamürsel'de işlenen bir suçla ilgili olarak Karamürsel Nahiyesi'nin bağlı olduğu Üsküdar Kazâsı adı zikredilmiş ve hüküm "*Üsküdar Kazâsı Muzafâtından Karamürsel Nâhiyesi Nâ'ibi'ne Hüküm ki*"²⁹⁹ şeklinde yazılmıştır. Suçlular suçun işlendiği yerde kale-bend edilirse, başlık suçun işlendiği yerdeki görevlilere hitaben yazılıyordu. Hüdâvendiğâr Sancağı'nda işlenen bir suçta (eşkiya ile birleşerek gelen- geçen halkın mallarını gasp etmek, bunların çoğunu öldürmek, ev basmak, zorla haraç almak, fesatlık için çalışmak) suçlu Bursa Kalesi'ne kale-bend edilmiş ve başlık "*Mihal Voyvodası'na ve Burusa Kal'ası Dizdârına hüküm ki*"³⁰⁰ şeklinde yazılmıştır. Suçlular bazen suçun işlendiği yere yakın, bir komşu şehre gönderiliyordu. Tokat müftüsü rüşvet alma suçundan dolayı Amasya'ya kale-bend edilmiş ve hüküm "*Amasya Kadısı'na ve Tokat Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Tokat Voyvodası ----- -zîde mecduhûya- hüküm ki*"³⁰¹ şeklinde yazılmıştır.

Defterde suçluların cezalandırıldığı kale-bend hükümleri olduğu gibi, daha önce kale-bend edilmiş olan suçluların serbest bırakılmaları hakkında hükümler de vardır ve bu hükümlerde başlıklar sadece suçlunun kale-bend olarak kaldığı kalenin dizdarına veya ilgili görevli ya da kişilere (bu kişiler vali, kadı, nâib, voyvoda vs.) hitap edilerek yazılmıştır. Daha önce kendi halinde olmamak suçundan Kütahya Kalesi'ne kale-bend edilen suçluların serbest bırakılmasına karar verilince hüküm "*Kütahya Kal'ası*

²⁹⁵ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 11a/53, evâhir-i Rebî'i'l-evvel 1151(09-18.07.1738).

²⁹⁶ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 6a/12, evâhir-i Muharrem 1151(11-20.05.1738).

²⁹⁷ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 6b/14, evâhir-i Muharrem 1151(11-20.05.1738).

²⁹⁸ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 6b/16, evâil-i Safer 1151(21-31.05.1738).

²⁹⁹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 8a/27, evâsıt-ı Safer 1151(21-31.05.1738).

³⁰⁰ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 7b/23, evâsıt-ı Safer 1151(21-31.05.1738).

³⁰¹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 10b/47, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151(29.06-08.07.1738).

Dizdârî'na Hüküm ki"³⁰², Vonice Kazâsı'nda halktan zorla para toplamak suçundan daha önce kale-bend edilen kişinin serbest bırakılmasına karar verilince hüküm "*Narde Kal'ası Dizdârî'na Hüküm ki*"³⁰³, daha önce devletin önemli işlerinin aksamasına sebep olmak suçundan Sinop Kalesi'ne kale-bend edilen suçlular serbest bırakılırken hüküm; "*Sinop Kal'ası Dizdârî'na Hüküm ki*"³⁰⁴ şeklinde yazılmıştır. Bu serbest bırakılma hükmünün öncesinde bu suçu işleyenlerin kal'a-bend edilme hükmündeki başlık "*Eregli ve Akçaşehir ve Bartın Kadılarına ve Zikr Olunan Kazâlarda Vakii İskele Eminlerine ve Sinop Kal'ası Dizdârına Hüküm ki*"³⁰⁵ şeklinde yazılmıştı.

Hüküm başlıklarında "*dâme mecduhû, zîde mecduhû, zîde fazluhû*" gibi duâ cümleleri kullanılmıştır. Tercümanlık statüsünü kullanarak halka eziyet ettiği gerekçesiyle daha önce kale-bend edilen bir zımmînin serbest bırakılmasına karar verildiğinde "*İstanköy Kal'ası Dizdârî ----- -zîde hıfzuhûya- Hüküm ki*"³⁰⁶, menfaat temin etmek amacıyla halka eziyet eden ihtisab mukataası emini Hüseyin Bursa'ya nefy edilince "*Burusa Mollasına ve Rikâb-ı hümayûnumda hâlâ çavuşbaşı olan El-hâc Salih -dâme mecduhûya- hüküm ki*"³⁰⁷ şeklinde başlık atılmıştır. Hem başlıklarda hem de metin içinde bazı boşluklar bulunmaktadır. Bu boşluklar genellikle kişi ve yer isimleridir.

Beş numaralı kale-bend defterinde bu şekilde yazılan hüküm başlıkları, birkaç kale-bend defteri hariç genelde beş numaralı defterde olduğu gibi yazılmıştır. İlk dönem Osmanlı belgelerinde başlık yerine tarihler kullanılmış ve bu tarihler gün ay ve yıl olarak yazılmış olup, tarihlerde gün ve yıl rakamlarla, ay adı ise Arapça rumuzuyla yazılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bu güne kadar yapılan tasnif çalışmalarında tespit edilen 51 adet kale-bend defteri üzerinde yaptığımız incelemelerde 980 numaralı dîvân-ı hümayûn defterleri kataloğunda kayıtlı 924 (H.1091-1093 / M. 1680-1684), 925 (H.1114. 9. 18; 1114 yılının Ramazân ayının 18. günü – 1118.3.16; 1118 yılının Rebî'i'l-evvelinin 16. günü / M. 05.02.1703 – 28.06.1706), 926 (H.1118.11.18; 1118 yılının Zî'l-ka'de ayının 18.günü - 1120.11.29; 1120 yılının Zî'l-ka'de ayının 29.günü / M. 21.02.1707 – 09.02.1709), 927(1143.5.C; 1143 yılının Cemâzîyi'l-evvel ayının son 10 günü - 1143.9.1; 1143 yılının Ramazan ayının ilk günü / M. 02-09.12.1730 – 10.03.1731), 928 (H.1230 - 1238.7.A; 1238 yılının Receb ayının ilk 10 günü / M. 1815 – 20.03.1823) ve 929

³⁰² BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 12b/62, evâsıt-ı Zî'l-hicce 1150(01-10.04.1738).

³⁰³ BOA., A.DVN. KLB.Defteri, No: 5, 12b/60, evâil-i Zî'l-hicce 1150 (22-31.03.1738).

³⁰⁴ BOA., A.DVN. KLB.Defteri, No: 5, 8b/30, 25 Safer 1151 (14.06.1738).

³⁰⁵ BOA., A.DVN. KLB.Defteri, No: 5, 12b/61, evâsıt-ı Zî'l-hicce 1150 (01-10.04.1738).

³⁰⁶ BOA., A.DVN. KLB.Defteri, No: 5, 9a/32, evâil-i Rebî'i'l-evvel 1151 (19-28.06.1738).

³⁰⁷ BOA., A.DVN. KLB.Defteri, No: 5, 8b/33, evâil-i Rebî'i'l-evvel 1151 (19-28.06.1738).

(H.1230 - 1238.7.A; 1238 yılının Receb ayının ilk 10 günü / M. 1815 – 20.03.1823) numaralı defterler başlıksız olarak yazılmıştır. Bu defterlerden 924, 925 ve 926 numaralı defterlerde tarih başlık yerine kullanılmış olup kürek cezası verilen kişilerin kayıtlarını; 927, 928, ve 929 numaralı defterler ise kale-bend kayıtlarını ihtiva etmekte olup hükümler kısaca yazılmış ve başlıksızdır. Aynı katalogda kayıtlı 929/A'da (H.1242.7.10; 1242 yılının Receb ayının 10.günü – 1249.6.27; 1249 yılının Cemâzîyi'l-âhir ayının 27. günü / M. 07.02.1826- 11.11.1833) kayıtlı defter farklı bir özellik taşımaktadır. XIX. yüzyılın ilk yarısına ait olan bu defter yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra fesatlık çıkaranlara verilen kale-bendlik, müebbed kale-bendlik ve idam cezalarının kayıtlarını içermektedir. Bu defterde giriş sayfasında başlık “*bir kıt'a kâime-i sâmiyye ile beraber torbaya vaz' ve temhîr ile Kapu Kethüdâsı Salih Efendi'ye kendü mühürdârı ile gönderildi. fî 10 Receb 1242 (M.07.02.1827)*” şeklinde olup ardından peş peşe diğer hükümler kaydedilmiştir. Bu hükümlerde kısaca suçlunun adı, nereli olduğu, daha önce nereye kale-bend olarak gönderildiği, şimdiki halde idam edilmesi gerektiği veya müebbed kale-bend olduğu yazılıdır. Ancak defterin giriş sayfasındaki bu başlık ilerleyen sayfalarda değişmiştir. Defterin ilk sayfasındaki hükümler genellikle idam hükümleridir. Muhtemelen yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra çıkan ilk olaylar ve elebaşı olarak görülenler idama mahkum edilmiştir. İlerleyen sayfalarda idam hükümlerinin azaldığını, müebbed kale-bendlik ve kalebendlik cezalarıyla beraber idam cezasının da zaman zaman verildiğini görüyoruz. Bu defterler dışındaki diğer defterlerdeki hükümler başlıklı olarak yazılmıştır ve başlıklar beş numaralı defterdeki özellikleri taşımaktadır.

4.1.2 Olayın Anlatıldığı Metin Kısım : Olayın anlatıldığı metin kısmı meydana gelen olayın mahiyetine göre yazılmış olup genellikle uzundur. Metin uzunlukları; suçlunun değişik suçları bir arada işlemesine, bir yerden bir başka yere firar etmesine, işlediği suçtan zarar gören kişilerin sayısına bağlı olarak değişmektedir. Metine giriş yapılırken özel bir anlatım şekli kullanılmamıştır. Ancak kadı, nâib, muhassıl gibi devlet görevlilerinin başvuruları üzerine kendilerine hitap edilirken “*Sen ki*” ibaresi kullanılmıştır. “*Sen ki Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh.....rikâb-ı hümâyûna mektup gönderüp*” şeklinde giriş yapılmaktadır. Halktan kişilerin başvurularında ise, başvuran kişiye ismiyle hitap edilmiştir. Hükümler, hükümdar tarafından verilen fermâna istinaden olayın başından sonuna kadar olan akışını özetlemektedir. Olayın anlatıldığı metinde ilgili şikâyeti merkeze bildiren kişinin makamı, adı, makamının gerektirdiği du'â cümlesi ve

şikâyetini gönderdiği belge türü metnin girişinde yer almaktadır. Şikâyet belgesi arz-ı hâl ise arz-ı hâl olarak, mektup olarak gönderilmişse mektup olarak belirtilmektedir. Meselâ; bir hükümde Çerkeş Kazâsı Nâibi kendisine gelen şikâyeti rikâb-ı hümayûna bildirmek için mektup göndermiş ve metin girişi “*Sen ki Çerkeş Kazâsı Nâ’ibi Mevlâna-yı mûmâ-ileyh Mehmed -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektup gönderüp*”; suçlunun affedilmesine karar verilen bir başka hükümde “*Bi’l-fi’l bâbü’s-sa’âdet’üm Ağası Ahmed Ağâ -dâme uluvvuhû- rikâb-ı hümayûnuma arz gönderüb*” şeklinde metine giriş yapılmaktadır. Ancak bu durum her metin için geçerli değildir. Sıradan vatandaşların doğrudan şikâyetlerinde vatandaşın sadece adı ve şikâyet belgesinin türü zikredilmektedir. Meselâ; Tosya’da meydana gelen bir olayla ilgili şikayette bulunan vatandaştan “*Tosya sükkânından İsmail Beşe nâm kimesne rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb*” şeklinde bahsedilmiştir. Bazı hükümlerde özellikle İstanbul’a yakın şehirlerde işlenen suçlarda halkın topluca merkeze gelerek doğrudan doğruya sözlü olarak şikâyetlerini dile getirdiklerini anlatan hükümler de vardır. Marmara Nâhiyesi ahâlilerinin şikayette bulunması gibi. Nahiye halkı, Burgas Köyü sakinlerinden Karcioğlu Hüseyin, Mustafaoğlu Mehmed ve İsmailoğlu İbrahim’den şikâyetçi oldukları hükümde metin “*Marmara Nâhiyesi ahâlileri gelüb nâhiye-i mezbûra tabi’ Burgas kârîye sâkinlerinden Karcioğlu Hüseyin ve Mustafaoğlu Mehmed ve İsmailoğlu İbrahim nâm kimesneler kendü hallerinde olmayub*”³⁰⁸ şeklinde yazılmıştır. İstanbul dışındaki şehirlerde işlenen suçlarda da halk sözlü olarak şikâyetlerini dile getirmek için mahkemeye başvurabiliyordu. Mesela; Lapseki’de meydana gelen fiske u fücûr ve şûrb-i hamr suçuyla ilgili olarak yazılan bir hükümde “*kazâ-i mezbûrda sâkin ulemâ ve sûlehâ ve e’imme ve hûtebâ ve meşâyih ve sâdât-ı kirâm ve re’âyâ ve a’yân-ı vilâyet ve fukarâ cemm-i gafir ve cem’-i kesir meclis-i şer’a varub*” şeklinde giriş yazılmıştır. Mahkemeye devletin görevlileri de başvurup şikâyetini dile getirebiliyordu. Akşehir Kâzası’nda bulunan vakıflarda yolsuzluk yapınca yeni yönetici eski yöneticilerin yaptığı yolsuzlukları mahkemeye başvurarak şikâyetle bulunurken “*.....bi’l-fi’l berât-ı şerîfimle nâzırı olan -kıdvetü’l emâsil ve’l akrân- Mehmed ibn-i İbrahim nâm kimesne meclis-i şer’a varub*” ifadesi kullanılmıştır.

Metinlerdeki bu giriş cümlesinden sonra suçun nerede işlendiği, kimlerin mahkemeye başvurarak şikayette bulunduğu, suçun ne olduğu ve suçu kimin işlediği,

³⁰⁸ BOA., A.DVN.KLB.Deferi, No: 5. 8a’28. evâhir-i Safer 1151(31.05-09.06.1738).

suçu işleyen kişi ya da kişilerin isimleri ve lakapları, asıl memleketleri, işlenen suçun boyutları anlatılıp, halkın bundan duyduğu rahatsızlık “...mezbûrın şerr-i şerrinden huzur ve rahatları kalmamağla” diyerek halkın duyduğu rahatsızlık, bu ve buna benzer cümlelerle dile getirilmektedir. Eğer durum açık değilse şahitler vasıtasıyla durumun ispat edilmesi istenmektedir. Üsküdar'a bağlı Karamürsel Nahiyesi'nde işlenen bir suçta, suçlu kadının durumunun bir meclis hazırlanıp burada şahitlerden sorulmasından sonra karar verilmesiyle ilgili olarak “.....mezbûrenin keyfiyyeti hâzirun bi'l-meclis olan müslimînden su'âl olunsun deyü ba'de'd-da'vâ ve'l-ezkâr mezbûrenin keyfiyyeti karye-i mezbûre sükkânından Osman Beşe ibn-i Alî ve Ahmed bin Alî ve Mehemed bin Ömer ve Alî Beşe ibn-i İbrâhim ve El-hâc İbrâhim bin Osman ve Osman ibn-i Ahmed ve sâ'ir cerîdede mastûrû'l-esâmî kimesnelerden sû'âl olındıkda mezbûrenin ahvâlî vech-i muharrer üzre olub mezbûre Mehemed karye-i mezbûrede menzili önünde kendü hâlinde iken üzerine hücum ve bi-gayr-ı hakkın mûcib-i ta'zîr olacak kelimât ile ağzına ve burnuna şetm eyledi mezbûrenin bu misillü kelimât ile a'râz-ı müslimîni hetk-i ırz âdet-i müstemirresidür deyü alâ tarîki's-şehâde sû-i hâlini haber vormeleriyle.....” şeklinde suçun kesin olarak ispat edilmesinden sonra hüküm verilmektedir. Hükümün verililişini, mahkemeye başvurarak şikayette bulunan vatandaşlar mahkeme tarafından verilen kararı merkeze bildiren kadı, naib veya diğer görevlilerin ricası üzerine yazıldığını “....ahvâlimizi der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh u iltimâs ve hâli minvâl-i muharrer üzre olduğu senin dahi ilmin muhît olmağla vâki'-i hâli hükm-i hümayûnüm virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden.....” , “emr-i şerîf-i âli-şânım ısdârı ricâsına vâki'-i hâli bi'l-iltimâs i'lâm eylemek....” gibi anlatan değişik cümleler ile anlatılmakta ve hükümün verilmesinden sonra suçlunun nereye, nasıl, kim ile gönderileceği, suçluya verilen cezanın ibret olmasını belirten “.....sâ'ire mûcib-i ibret ve kendüye sebebi-nasîhat olmak üzre.....” şeklinde cümleler yer almakta ve hükümün verililişi “...ıslâh-ı nefis idinceye dek. ıslâh-ı nefis edinceye.....” vb. şekildeki cümleler ile ifade edilmektedir. Serbest bırakılma hükümlerinde de suçlunun suçu, nereli olduğu, nerede kale-bend olarak kaldığı kısaca belirtildikten sonra suçlunun hangi nedenden ya da nedenlerden dolayı affedildiği(ailesinin isteği, suçluların başvuruları vesâire) bildirilmektedir.

Doğrudan devletin önemli işlerini ilgilendiren konularla ilgili suçlarda yazılan hükümlerde suçluların isimleri suç yeri ve suçun ne olduğu yazılmaktadır. Bu tür suçlarda, daha sonra şartlı olarak serbest bırakılmaktadırlar. Aynı suçu tekrar işlememeleri ve devletin önemli işlerinin aksamasına sebep oldukları takdirde cezalandırılacakları şu

ifadelerle belirtilmektedir. “.....*fermân olunan hidemâta bezl-i makdûr itmek ve hilâf-ı fermân mikdâr-ı zerre hareket eylememek ve eğer bundan sonra dahi umûr-ı mühimme içün şeref-yâfte-i sudûr olan evâmir-i alîyyeye adem-i itâ'at ile vaz' eylemeleri iktizâ ider ise tertîbât-ı cezâ olunmak şartıyla ...*”³⁰⁹. Şikayette bulunan ya da dilekçe veren kişinin kadın olması halinde “*hatun*” erkek olması halinde “*kimesne*” sözcüğü ile erillik-dişillik ayrımı yapılmıştır.

Kale-bend defterlerinin hepsinde metinler bu şekilde uzun olarak yazılmamıştır. En eski defter olarak kabul ettiğimiz 924 numaralı defter ile 928 ve 929 numaralı defterlerde hükümlerin metinleri kısa, 925 numaralı defter bazen kısa bazen uzun, 926 numaralı defterde ise metinler ayrıntılı yazılmıştır. 929/A numaralı defterde ise hükümler biraz karışıktır. Defterin ilk sayfalarındaki hükümlerin metinleri kısa yazılmış olup, 400'ü aşkın sayfası olan defterin ilerleyen sayfalarında metinlerinin uzunlukları değişmektedir. Metinlerde hükümlerin divandan verildiği açıkça “*divandan*” sözcüğü ile belirtilmektedir. Ayrıca kale-bend edilen suçluya yolda eşlik edecek olan görevliler metin üzerindeki şerhlerde belirtilmiştir.

4.1.3 Tarih; İnceleyebildiğimiz kadarıyla kale-bend defterlerinde tarihler iki farklı şekilde yazılmıştır. İlk yazım şeklinde tarihler; gün, ay ve yıl belirtilerek (gün ve yılı Arapça rakamlarla ay adı Arapça rumuzlarıyla, ilk dönem defterlerinde olduğu gibi) hükmün üst kısmına yazılmıştır. 924, 925, 926 ve 929/A numaralı defterlerde tarihler bu şekildedir. İkinci yazım şeklinde ise, tarihlerin sadece gün kısmında değişiklik yapılmış ve gün açıkça belirtilmeyip ayın onarlı dilimleri içinde verilerek tarih hükmün alt kısmına yazılmıştır. Muhtemelen tarihlerin ayın onarlı dilimleri evâil (I. Dekade: ayın ilk on günü), evâsıt (II. Dekade: ayın onbir ile yirminci günü arası), evâhir (III. Dekade: ayın son on günü) olarak yazımına XVIII. yüzyıl başlarında başlanmıştır. Beş numaralı defterde sadece bir hükmün tarihinde gün açıkça yazılmıştır. Bunun dışında diğer hükümlerin tarihlerinde gün tam olarak belirtilmemiş ve ayın onarlı dilimleri halinde yazılmıştır. İlk dönem Osmanlı belgelerinde tarihler gün ay ve yıl olarak yazılırken ilgili emrin yazıldığı kişiye hitaben ayrı bir başlık atılmıyor, başlık metin ile beraber yazılıyor ve üste atılan tarih başlık sayılıyordu. Tarihlerin onarlı dilimler halinde yazılmaya başlaması başlık atmayı gerekli kılmıştır. Mühimme defterlerinde de tarihler ilk zamanlar bu şekilde yazılıyordu. İlk mühimme defterlerinde başlık ayrı olarak değil, metin ile beraber

³⁰⁹ BOA., A. DVN. KLB. Defteri. No: 5, 8b/30, 25 Safer 1151(14.06.1738).

yazılmıştır. Tarih yine üst kısımda yer almaktadır. Üç numaralı mühimme defterinde (H. 966-968 / M. 1558-1560) 229 numaralı hükümde tarih üst kısma yazılmış olup hükmün giriş cümlesi “*Arz-ı Rum Beglerbeglerine hüküm ki*” şeklinde iken; 147 numaralı mühimme defterinde (Ş.1152-Ra.1154 / 03.11.1739-15.06.1741) “*Nehr-i Sava Muhaddidi Mehmed Sa'id -zîde mecduhûya- hüküm ki*” şeklinde ayrı bir başlık yazılmıştır. Tarih ise (evâsıt-ı Zî'l-hicce sene 1151 / 22-31.03.1739) hükmün altına ay adı Zî'l-hicce Arapça rumuzu, yıl ise rakamla gün ise belirtilmemiş ve evâsıt (II. Dekade) olarak yazılmıştır³¹⁰. XVII. yüzyılın ilk yarısının sonlarından itibaren mühimme defterlerine yazılan mühim işler başka isimler altında farklı defterlere yazılmaya başlamıştır. Şikayetle ilgili hükümler şikayet defterlerine, nâme-i hümâyûnlar nâme-i hümâyûn defterlerine, merkezden uzakta olan eyaletler ile ilgili konular eyalet isimlerine göre ayrı defterlere yazılmaya başlamıştır. Bu arada şu açıklamayı yapmamız gerekir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi tarafından Osmanlıca metinleri ve transkripsiyonu ile beraber neşredilen 3 numaralı Mühimme Defteri'nin sunuş yazısında 1747 yılından itibaren mühimme defterlerinden ayrı olarak yazılmaya başlayan hükümlerden birinin de kale-bend hükümleri olduğu belirtilir. Ancak en eski kale-bend defteri olarak gösterilen 924 numaralı defter, 1681-1684 yılları arasına ait kürek cezası hükümlerini içermektedir. Burada kale-bend kayıtları yoktur. Fakat 989 numaralı Dîvân-ı Hümâyûn defterleri kataloğunda kayıtlı defterlerden 1 numaralı defter H. Safer 1135 - Cemzîye'l-âhir 1135 / m.11.11.1722 – 09.03.1723 yıllarına aittir ve bu defter kale-bend hükümlerini ihtiva etmektedir. Şu ana kadar tasnif edilen defterlere göre kale-bend kayıtlarını ihtiva eden en eski kale-bend defteri 1 numaralı defterdir. Bu defterin tarihi 1747'den önce olduğuna göre kale-bend hükümlerinin müstakil olarak muhtemelen daha erken bir dönemde kayıt edilmeye başlandığı söylenebilir.

4.1.4 Şerhler : Bazı metinlerin üst kısımlarında hükümler ile ilgili şerhler vardır. Bu şerhler genellikle suçluların serbest bırakılmasına, bir başka yere nakledilmesine veya hüküm kaydının silinmesine aittir. Bunu tarihleri karşılaştırarak anlayabiliyoruz. Çünkü defterde bazı hükümlerin üzerinde olan şerhler bir başka sayfada hüküm olarak yazılmıştır. Şerhleri hemen hemen bütün defterlerde görüyoruz. Şerhler genellikle “*utlâkı için emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*mezburın afv u utlâkı için emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*Ba'de'l-yevm kendü hâlinde olub bir hilâf-ı hareketde bulunmayub ve alakası olmadığı il*

³¹⁰ BOA..A.DVN. Mühimme Defteri (MHD), No: 147, s. 360.

mesâlihine karışmamak üzere itlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdur”, “*tekrâr emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*mü'ekked hükm yazılmışdur*”, “*Cedîd kal'asına nakl şod*”, “*tekrar emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*mezbûrlar Âsitâne'ye gelüb i'yâl u evlâdını İdlib'e nakle izni müş'ir emr-i şerîf yazılmışdur*”, “*Terkîn ancak mezbûr Ahmed içündür ve mezbûr Ahmed Âsitâne-i sa'âdet'de olub husemâ ve iddi'â-yı hukûk idenler ile mürâfâ'a-i şer'-i şerîf olınduklarından iddi'âları lağv ve mahz-ı şirret olmağla kal'a-bendçün virilen emrin kaydı terkîn ve tâ'addî olunmaya deyü emr-i şerîf yazılmışdur.*”³¹¹ şeklindedir. Fakat 928 numaralı defterde bazı hükümlerin üzerinde mim(م) harfi bulunmaktadır. Bu muhtemelen tamam veya mücibince anlamındadır. 929/A numaralı defterde yazılan genel bir başlıktan sonra idama mahkum edilenlerin kayıtlarının üst kısmında “bu dahi” yazılmış ve ط harfinin kuyruğu düz bir çizgi halinde uzatılmıştır. Ayrıca kale-bend edilen suçlulara gidecekleri yere kadar eşlik edecek görevliler ve yine konuyla ilgilenecek olan görevlilere ilişkin şerhler vardır. Hükümün alt kısmında ise “emr-i âlî” ibaresi bulunmaktadır. Bu defterde kayıtlı hükümler üzerindeki bazı açıklamalar kırmızı mürekkeple ve düzgün bir rikâ ile yazılmıştır.

Yukarıda hükümlerin başlık, metin, tarih ve şerhlerinin yazılışını anlatmaya çalıştığımız duruma ait bir örnek şöyledir:

İnegöl Burusa Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Hüdevendigâr Sancağı Mütesellimi'ne ve Kütahya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Bi'l-fi'il Babü's-sa'âdet'üm Ağası olan Ahmed Ağa -dâme uluvvuhû- rikâb-ı hümâyûnuma arz gönderüb müşarûn-ileyhin nezâretinde olan evkâfdan Burusa'da medfun müteveffâ Hamza Bey evkâfı karyelerinden İnegöl Burusa Kazâsı'na tâbî' Bilâl nâm karyede sâkin Yekçeşm Ahmed ve Bektaş nâm şakîler ser-i cem'iyet ve fitne vü fesâd üzere olduklarından re'âyâ-yı vakf ve fukarâ-yı sâ'irleri tahrîk ve âlet-i harb ile geşt ü güzârları mu'tad ve ehl-i ırz olan fukarâ ra'iyetini tecrîm ve evlâd u i'yâllerine ta'arruzları âdet-i müstemirreleri olduğın sen ki nâ'ib-i mûmâ-ileyhsün sen arz ve mütevellî-i vakf ve bi'l-cümle ahâlî iltimâsıyla i'lâm olunmağla merhameten ve siyâneten li'l fukarâ-i merkûmânı sâ'ire mücib-i ibret ve ıslâh-ı nefis idince[ye] civârında Kütahya Kal'asında kal'a-bend itdirilmek bâbında hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına arz itmeğın vech-i meşrûh üzere ıslâh-ı nefis eylemeleriçün Kütahya Kal'asında kal'a-bend olunmalarıçün yazılmışdur.

fi evâhiri Zî'l-hicce sene 1150 (11-20.04.1738)

³¹¹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 9a/37, evâil-i Rebî'i'l-evvel 1151(17-26.08.1738).

İtlâklarıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fî evâsıtı Safer sene 1151 (31.05 - 09.06.1738)

Kale-bend defterleri üzerinde yaptığımız incelemelerde bazı defterlerde hükümlerin altında rumuzlar olduğu görülmüştür. Bu rumuzlar muhtemelen hükümleri yazan dîvân kâtiplerinin rumuzlarıdır. 980 ve 989 numaralı katalogda kayıtlı defterlerden sadece bir tanesinde bu rumuzlara tesadüf edilmiştir. 989 numaralı Dîvân-ı Hümâyûn Defterleri Kataloğunda kayıtlı 3 numaralı defterin 67.sayfasında “*Marmara Nâ’ibi’ne Hüküm ki*” diye başlayıp “.....i ‘lâm itmekle i ‘lâmı mûcibince ıslâh-ı nefis idinceye diyâr-ı ahâra nefy u iclâ olunmak içün yazılmışdur” diye biten fî evâhiri Safer sene 1148 (13-21.07.1735) tarihli hükmün altında ‘Mâcid’, 68.sayfasında da “*Seddü’l-bahr Kal’ası Dizdârı’na Hüküm ki*” diye başlayan “.....ıtlâk olunmaları içün fermân-ı âlî-şânım sâdir olmışdur deyü yazılmışdur” fî evâhiri Safer sene 1148(13-21.07.1738) ve 70.sayfada “*İzmir Kal’ası Dizdârına Hüküm ki*” başlığı ile başlayıp fî evâhiri Safer sene 1148 tarihiyle biten hükümlerin altında “*Niyâzi*” ve 68. sayfanın en alt kısmında “*Niksar Nâ’ibi’ne ve ----- Kal’ası Dizdârı’na Hüküm ki*” şeklinde başlayan ve “..... bi’l-fi’l baş defterdârım olan El-hâc Halil -dâme uluvvuhû- i ‘lâm itmegün vech-i meşrûh üzre amel olunmak içün yazılmışdur” şeklinde sona eren fî evâhiri Safer sene 1148 tarihli hükmün alt kısmında “*Fazlı*” şeklinde bir rumuz vardır. Defterin 70.sayfasında “*Havass-ı Ref’a Kazâsı Muzafâtından Ereklı Nâhiyesi Nâ’ibi’ne ve İnöz Kal’ası Dizdârı’na Hüküm ki*” başlığı ile başlayıp “.....muvâfık olmağla bu bâbda hükm ü hümâyûnum virilmek ricasına bi’l-iltimâs arz eyledigün ecilden vech-i meşrûh üzre kal’a-bend olunmak içün yazılmıştır.” fî evâhiri Safer sene 1148 tarihi ile biten hükmün altında “*Samî*”(?). “*İzmir Kal’ası Dizdârına Hüküm ki ve Seddü’l-bahr Kal’ası Dizdârına hüküm ki*” diye başlayan iki hükmün altında “*Niyazi*”(?) ve “*Niksar Na’ibine ve -----Kal’ası Dizdârı’na Hüküm ki*” diye başlayan hükmün altında “*Fazlı*” rumuzu bulunmaktadır.

Divan kâtipleri isimleri yanında, genellikle asıl adlarına dayanan ve kendilerini temsil eden ayırt edici bir işâret, rumuz veya mahlas kullanmıştır. Kâtipler bazen isimlerinin ilk harfini, bazen isimlerinin değişik harflerini ya da aynen isimlerini kullanmışlardır³¹². İlgili belgeleri yazan kâtiplerin kimliklerinin belli olması bürokratik işlemlerin seyri ve doğruluğu ve takibi bakımından önemli olmuştur. Devletin gelişmesine

³¹² Feridun Emecen, “Osmanlı Devleti’nde Kâtip Rumuzları”, *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.. (Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), İstanbul 1994, S. 35. s. 132.

paralel olarak bürokrasinin gelişmesi, işlemlerin yoğunluk kazanması, çeşitli büroların teşekkülü ve ihtisaslaşması kâtip sayısını artırmıştır. Özellikle Kanûnî devrinden itibaren bürokrasinin gelişmesiyle sayıları daha da artan kâtiplerin zaman zaman tarihi kaynaklara da akseden su-istimâllerinin önlenmesi ve kayıtları kimlerin tuttuğunun belli olması amacıyla, hazırlanan hüküm ve berâtların sûretlerinin kaydedildiği defterlerde ilgili hükümlerin yanlarına ayırt edici özelliklerine işaret eden rumuzlar koyma usûlünün tatbikine başlandığı söylenebilir. Bu, aynı zamanda kâtiplerin kendi içlerinde bir oto-kontrol mekanizmasının kurulmasını da temin etmiştir³¹³. İlgili belgeleri yazan katibin kimliğinin belli olması bürokratik işlemlerin seyrinin doğruluğu ve takibi bakımından da önemliydi³¹⁴.

4.2 Defterin Fizikî Özellikleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan tasnif çalışmalarında tespit edilen 51 adet kale-bend defteri genel olarak karton kapaklı olup kapak üzerleri ebru desenli kağıtlarla kaplıdır. Defterlerin sırt ve kapak uçları bordo ve siyah cilt ile ciltlenmiştir. Ancak 980 numaralı Bâb-ı Âsafî Defterleri Kataloğu'nda kayıtlı 924, 925, 926, 927, 928 ve 929 numaralı defterler ciltsiz ve kapaksızdır. Bu defterler ince kağıttan yapılan gömlekler ve ince kartondan dosyalar içinde muhafaza edilmektedir. Bu katalogda kayıtlı 929/A numaralı defter karton kapak ve ciltlidir. Defterlerin kağıtları aharlıdır. İlk döneme ait defterlerin bazı sayfaları tahribata uğramıştır. Bu tahribat nemden ve defterlerin iyi muhafaza edilmemesinden kaynaklanmaktadır. Defterlerin ebat ve kalınlıkları birbirinden farklıdır. 980 numaralı katalogda kayıtlı defterlerin ebatları şöyledir: 924: 11x34.5, 925; 5.5 x 44.5, 926; 15.2 x 43.3, 927; 16 x 43.5, 928; 18.8 x 54, 929; 24.5 x 71, 929/A: 19 x 40 cm ebadındadır. Defterler fiziksel yapı itibarıyla ince ve uzun olduğundan, belgeleri fotokopi ile sağlıklı bir şekilde küçültme imkanı olmamış dolayısıyla tıpkı basım yerine, belgelerin bazıları küçültülerek çalışmanın sonuna ek olarak koyulmuştur.

Ciltler sonradan birleştirilerek defter haline getirildiği için bazı sayfalar farklı yerlere koyulmuş bu da defterlerin tam bir kronoloji içerisinde olmasını engellemiştir. Bu durumu hükümlerin tarihlerinden tespit edebiliyoruz. Çalışmamıza esas teşkil eden 5 numaralı defterde de böyle bir karışıklık söz konusudur. Konu ve kronoloji olarak önce gelmesi gereken hüküm sonraki sayfada yer almakta, sonra yazılması gereken konu ile

³¹³ Emecen, a.g.m., s. 133-134.

³¹⁴ Emecen, a.g.m., s. 136.

ilgili serbest bırakılma hükmü ise önceki sayfada yer almaktadır. Aynı konuyu ilgilendiren iki hükümden suçluların kale-bend edildiği 61 numaralı hüküm önce suçluların serbest bırakıldığı 30 numaralı hükmün sonra gelmesi gerekirken; serbest bırakılma hükmü önce kale-bend edilme hükmü sonra yazılmıştır. Defterde bu gibi örnekleri bulmak mümkündür.

Kale-bend Defterleri'nde dîvânî yazının bir çeşidi olan dîvânî kırması kullanılmıştır. Dîvânî yazı, dîvân-ı hümayûnda tutulan kayıtlarda kullanılan bir yazı olduğu için bu isimle adlandırılmıştır. Kale-bend defterleri de dîvân-ı hümayûnda tutulduğu için dîvânî yazı ile yazılmıştır. Ancak defterlerin tamamı dîvânî yazı ile yazılmamıştır. İlk defterler dediğimiz 924, 925, 926, 927 numaralı defterlerin üst kısmında bulunan tarihlerde siyakat yazı, hükümlerin yazılı olduğu metin kısmında ise dîvânî ve siyakat yazının özellikleri görülmektedir. XIX. yüzyıla ait defterler bu yüzyılda dîvânî yazının yerini alan rika ile yazılmıştır. 928, 929, 929/A numaralı defterler de XIX. yüzyıla ait olduğu için rika ile yazılmıştır. Bununla birlikte padişaha ait belge türü olan irâde, berât gibi yazılarda dîvânî yazı kullanılmaya devam edilirken; Bâb-ı Âlî'nin bürokratik yazışmalarında rika kullanılmıştır. 5 numaralı Kale-bend defteri ve diğer defterlerin büyük çoğunluğu dîvânî yazının bir çeşidi olan dîvânî kırması ile yazılmıştır. Hükümler Dîvân-ı Hümayûn Kâtipleri tarafından yazıldığından aynı defterde birden fazla katibin yazısını görmek mümkündür.

4.3 Defterin Osmanlı Diplomatikası Açısından Değeri

Kuruluşundan sonra yapılan fetih hareketleriyle hızla gelişen ve genişlemeye başlayan Osmanlı Devleti'nde her yönüyle bir gelişme söz konusu olmuştur. Devlet teşkilâtı, adâlet sistemi vesâire gibi alanlarda hızla yapısını geliştiren Osmanlı Devleti, resmi yazışmalarını ve bu yazışmalarda kullandığı diplomatik dili de hızla geliştirmiştir. Geliştirilen diplomatik dilin kendine has özellikleri yüzyıllara göre bazı farklılıklar gösterse de genelde aynı özelliklerini korumuştur. Klasik dönem olarak adlandırılan devletin ana yapısının şekillendiği yükselme döneminde elkâb ve unvanlar çok süslü edebî kelimelerle bezenmiştir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı I. Fransuva'ya yazdığı mektuptaki elkâb burada hatırlanabilir. Ancak klasik dönemden sonra dalgalı bir seyrir takip eden Osmanlı Devleti ve diplomasisinde kullanılan bu rükünlerde bir sadeleşme söz konusudur. Rükünlerde hükümdarların yeteneklerine ve diplomasi alanındaki becerisine göre zaman zaman değişiklik olmuştur. I. Madmud döneminde Osmanlı-Avusturya

münasebetlerinde bunu rahatlıkla görebiliyoruz. Devlet teşkilâtında görev yapan her görevliye bulunduğu makam ve mevki gereği hitapta bulunulmuş ve her makamın gerektirdiği elkab, unvan, dua, hitap tarzı ve ifâde biçimi kullanılmıştır. Ülke içi yazışmalarda olduğu gibi, yabancı devletler ve diğer Müslüman devletlerle yapılan yazışmalarda da kullanılan diplomatik dile önem verilmiştir. Araştırmamıza esas teşkil eden defterde de ülke içi bürokratik yazışmalarda kullanılan hitap tarzlarına, elkab(Inscriptio), dua(salatatio), metin(olayın anlatıldığı metin yani nakil kısmı (narratio/expositio) berât ve fermânlarda bulunan *tevki'i ref'i hümâyûnum vâsıl olıcak ma'lûm ola ki* klişesi değil, rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb, rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb, meclis-i şer'a varub, rikâb-ı hümâyûnuma arz gönderüb şeklindeki konuşma dilinde bulunan basit cümlelerdir), emir/hüküm(dispositio) ve tarih(datum) gibi rükünler bulunmaktadır.

5 numaralı Defterde Osmanlı Diplomatika ilmine ait belgelerde özellikle fermân ve berat gibi belgelerde bulunan ve belirli bir düzene göre sıralanan rükünlerden bazıları bulunmaktadır. Fakat hükümlerdeki rükünler, belirli bir sıraya göre değil olayın akışına göre sıralanmıştır. Bu yüzden rükünlerde belli bir sıra takip edilmemiştir.

5 numaralı defterde kayıtlı hükümlerde rükün olarak genellikle dua, elkab olayın anlatıldığı metin kısmı, hüküm ve tarih bulunmaktadır.

4.3.1 Defterde kullanılan elkab şunlardır:

Sekbanbaşı ve Dergâh-ı Mu'allam Kapıcıbaşı Elkâbı: iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim

Harameyni's-şerifeyn Elkâbı: kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkikîn

Vakıf Nazırı, Dergâh-ı Mu'allam Çavuşları ve Voyvoda Elkâbı: kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân

Valide Sultan Elkâbı: seyyidetü'l-muhadderât ve ikliletü'l-muhassenât tâcü'l-mestûrât zatü'l-ilmi ve's-şu'ârât

Naib Elkâbı: kıdvetü'n-nüvvâbi'l-müteşerri'in

Şeyhü'l-islâm Elkâbı: a'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn efdâlü'l-füdelâi'l-müteverri'in bi'l-fi'il şeyhü'l-islâm ve müftîyü'l-enâm olan mevlâna....

Mübâşir Elkâbı: kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân

Haseki Elkâbı: kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân

Darü's-sa'âde Ağası Elkâbı: iftihârü'l-havas ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtin muhtârü'l-izzî ve't-temkîn

Babü's-sa'âde Ağası Elkâbı: iftihârü'l-havass ve'l-mukarrebîn mutemedü'l-mülûk ve's-selâtîn

Kadı Elkâbı: kıdevtü'l-kuzât ve'l-hükkâm

4.3.2 Aynı Defterde İlgili Görevlilere Hitaben Kullanılan Dua Formları Şöyledir:

Naib: zîde ilmuḥû

Çavuşbaşı, Haseki ve sekbanbaşılar : zîde mecduḥû, dâme mecduḥû

Kale Dizdârı: zîde hıfzuhû

Babü's-sa'âde Ağası ve Hameyni's-şerifeyn Evkâfı Nazırı: dâme uluvvuhû

Mütesellim, Mübâşir, Hassa Bostânî Hasekisi, Dergâh-ı Mu'allâm Çavuşları ve Hassa Şahinciyan Kethüdâsı: zîde kadruḥû

Valide Sultan: dâmet ismetuhâ ve zâdet iffetuhâ

Haseki, Telhisçi ve Dergâh-ı Mu'allâm Müteferrikâları: zîde-mecduḥû

Kadı: zîde fazluḥû, birden fazla kadı için zîdet fezâiluhû

Voyvoda: zîde mecduḥû, zîde kadruḥû

Şeyhü'l-islâm: edâma'llahû te'âla fezâileḥû

Rumili Kazâşkeri: zîde ilmuḥû

Sabık Dizdâr ve Kaptan Paşa Vekili: dâme mecduḥû

Müftü ve Hameyni's-şerifeyn Müfettişi: zîde ilmuḥû

İleri Gelen Bir Kasaba Sakini: zîde şerefuhû

Muhassıl ve Hassa Şahincibaşı: zîde mecduḥû

İstanbul Kadısı: edâma'llahû te'âla fezâileḥû

Sancak Beyi: dâme izzuhû

Hüküm başlıklarında zaman zaman dua cümleleri kullanılmıştır. Birden fazla görevliye hitaben yazılan başlıklarda aynı anda iki görevliye ait farklı duâ formu kullanıldığı görülmektedir. “*Bandırma Naibi ----- zîde ilmuḥûya ve Seddü'l-bahr Kal'ası Dizdârı ----- zîde hıfzuhûya hüküm ki*”³¹⁵ başlığında olduğu gibi. Dua ve elkab formları her hükümde bulunmamaktadır. Elkab formları bazen metin girişinde, bazen metin ortasında, bazen ise metin sonunda kullanılmıştır³¹⁶.

³¹⁵ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 10b/48, evâsıt-ı Rebî'i'l-evvel 1151(29.06-08.07.1738).

³¹⁶ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 8a/28, evâhir-i Safer 1151(11-18.06.1738); 15b/84, evâhir-i Rebî'i'l-evvel 1151(08-16.08.1738); 16b/89, evâil-i Cemâziyî'l-evvel 1151(17-26.08.1738); 17a/92, evâil-i Cemâziyî'l-evvel 1151(17-26.08.1738).

Olayın anlatıldığı metin kısmında giriş ile metin arasında bağlantı olarak belirli bir form cümlesi yoktur. Ancak bazı hükümlerde bağlantı cümlesi olarak “*rikâb-ı hümâyûnuna mektûb gönderüb*”, “*rikâb-ı hümâyûna mektûb göndermesiyle*”, “*rikâb-ı hümâyûma arz-ı hâl idüb*”, “*rikâb-ı hümâyûnuna arz gönderüb*” şeklindeki kalıplarla bağlantı kurulmuştur. Bu tür bağlantılar suçluların kale-bend edildikleri hükümlerde bulunmaktadır. Serbest bırakılma hükümleri ve İstanbul ve civarında işlenen suçlulara verilen hükümlerde bu tür bağlantılar bulunmamaktadır. Bu bağlantılardan sonra olay kısaca özetlenmekte ve metin, emir formu diyebileceğimiz bir bağlantı ile “*sen ki*”, “*imdi*” gibi bir form kullanılarak suçlunun kale-bend olarak gönderileceği yerin kale dizdârı, serdar veya başka bir görevlisine hitâbına geçilmektedir. Görevliye hitaptan sonra tehdit kısmı gelmekte ve görevliye suçluyu serbest bırakmaması yönündeki uyarı yapılarak, görevlinin kendisine gönderilen resmî yazı “*fermân-ı hümâyûn*”, “*emr-i şerîf*”, “*hükm-i hümâyûn*” veya “*mühürlü mektûb gereği*” gereğince davranması tenbihlenmektedir. Açık olarak her hükümde belirtilmemekle beraber bazı hükümlerde emre uyulmaması halinde, suçlulara olacak tedibin ilgili görevliye olacağı “*sen ki mütesellim-i mûmâ-ilehysün husûs-ı mezbûrda iğmâz-ı ayn idersen mezbûrlara olacak te'dîbin sana olacağı*” şeklinde belirtilerek tehdit (communatio) edilmektedir. Belgelerde kullanılan tehdit cümlesi, ilgili görevlilerin üstlendikleri görevleri aksatmalarını veya yanlış uygulamalarını engellemek içindir. Aksi takdirde görevden alınma ve cezalandırılma söz konusu olacaktır. Hükümlerin bazılarında ise merkezden bir emir gelmedikçe suçluların salıverilmemesi konusuna dikkat çekilerek “*ziyâde tevakkî vü mücânebet*”, “*gâyetü'l-gâye*”, “*ıtlâkıdan gâyetü'l gâye hazer ü mücânebet eylemek*”, “*be-gâyet tevâkkî vü mücânebet*”, emr-i âlîye aykırı hareket edilmemesi için “*hazer u mücânebet eyleyesüz*”, suçlunun nefsinin ıslâh ettiğine ilgili yerin görevlisi karar verip arz gönderene kadar serbest bırakılmaması için “*arz olunmadukça ıtlâk olunmamak*”, zorunlu ikâmetlerde suçlunun olduğu yerde tutulması için “*bi-lâ emr-i şerîf bir hatve mahall-i âhara gitmesüne ruhsat virmemek*”, ordu-yı hümâyûn firâriyelerinin yakalanması için “*mezkûrların ahz ve ele getirülmelerinde ziyâde dikkat-i tâm ve sa'y-i mâlâ-kelâm eylemegi*”, “*tevakkî vü ictinâb*”, “*ibâ vü ictinâb*” gibi gerek birbirinin müterâdifi olan kelimeler gerekse bazı kısa emir cümleleriyle konu ile ilgili hassasiyet dile getirilmiştir. Bu uyarı ve tehditler genellikle suçlunun kala-ebend olarak gönderileceği yerin serdar, dizdâr, zabıt ve çavuş gibi görevlilerinedir³¹⁷.

³¹⁷ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 5b/9, evâhir-i Muharrem 1151(11-20.05.1738).

Aynı sınıfta bulunan görevliler için kullanılan elkab ve dua formları bir başka sınıfta bulunan görevliler için kullanılmamıştır. Her görevliye kendi sınıfının gerektirdiği elkab ve dua formunun kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Defterde dikkati çeken bir başka husus suçlulara hitap tarzıdır. Bizim suçlu olarak adlandırdığımız cürm işleyenlere defterde kayıtlı hükmülerde “paramazlar” diye hitap edilirken, bunların serbest bırakılmalarında ise cezasını çeken suçlunun yollarının açılması için “*sebîli tahliye*” ifadesi kullanılmaktadır. Kadın suçlulara özellikle fuhuş suçundan dolayı nefy, iclâ ve ivâ’ olarak asıl vatanlarına ya da başka yerlere gönderilenlere “*fevâhiş makûlesinden olmalarıyla*”, aynı suçu birkaç kere işleyenlere ise “*fâsika*” olarak hitap edilmektedir.

Defterde diplomatika ilmine ait bir başka özellik ise üç düzey görevlilere hitap tarzıdır. Olayın anlatıldığı metin kısmında aynı isimleri tekrar yazmak yerine; mûmâ-ileyh, müşârûn-ileyh, mezbûr, mezbûre mezkûr, mezkûre gibi resmî belgelerde sıkça görülen sıfat gurubu kelimeler kullanılmıştır³¹⁸. Yüksek rütbeli görevlilerden kadı, naib, molla (müftü), mütesellim, haseki, zabıt, mübaşir, voyvoda ve dizdarlar için “*mûmâ-ileyh*”; şehyû'l-islâm, babü's-sa'âde ağası, darü's-sa'ade ağası ve evkâf nazırları için ise “*müşârûn-ileyh*” sıfatı kullanılmıştır. Şikayetçi olan halktan erkeklerden bahsederken mezbûr, mezbûrûn mezbûrân, mezkûr, mezkûrîn mezkûrân, merkûm, merkûmûn, merkûmân; kadınlardan bahsederken merkûme, merkûmeler mezbûre, mezbûreler; gayr-i müslimlerden bahsederken mesfûr, mesfûran gibi teklî ve bogul sıfatlar kullanılmıştır. Ancak gayr-i müslimler için kullanılan “*mesfûrân*” sıfatının tek bir kişi için kullanıldığını da görüyoruz. İki kişiden bahsederken “*mesfûrân*” şeklinde bir kullanım görülmektedir.

Aynı anda iki görevliye birden hitap edildiğinde makamlarının gerektirdiği sıfat gurubu kelimeler tesniye formunda kullanılmıştır. Meselâ Tokat Naibi ve Voyvodasına “....siz ki Tokat Naibi ve Voyvoda-i mûmâ-ileyhimâsınız...”³¹⁹. Drama Kadısı'na ve Drama hassı Voyvodası'na ise “....sen ki mevlânâ ve voyvoda-i mûmâ-ileyhimâsınız.....”³²¹ şeklinde hitap edilmiştir.

Defterde kullanılan sıfat gurubu kelimeler genellikle kişi ve kişilerin isimleri ile beraber, çeşitli kurum, köy, kaza, kasaba sorunlar ve yer adları hakkındadır.

³¹⁸ Ali İbrahim Savaş, “Osmanlı Türkçe'si ile Yazılmış Eserlerde Geçen Sıfat Gurubu Kelimelerin Kullanım Özellikleri”, *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, S. 537, Eylül 1999, s. 507-514.

³¹⁹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 6a/11, evâhir-i Muharrem 1151 (11-21.05.1738).

³²⁰ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 10b/47, evâsıt-ı Rebbi'l-azîm 1151 (27.08-05.09.1738).

³²¹ BOA., A.DVN. KLB. Defteri, No: 5, 13b/69, evâsıt-ı Rebbi'l-azîm 1151 (23.07-07.08.1738).

5- 5 Numaralı Kale-bend Defterindeki Suçların Sınıflandırılması

5 numaralı defterde bazıları aynı hükmün tekrarı ya da aynı hükmün serbest bırakılma hükmü, bazıları daha önceden kale-bend edilen suçluların serbest bırakılması ile ilgili olarak toplam 109 hüküm bulunmaktadır. 7 ile 50, 22 ile 65, 29 ile 96, 36 ile 95, 42 ile 45, 47 ile 76 nolu hükümler birbiriyle aynıdır. Bir hüküm birden fazla suç unsurunu bir arada bulundurmaktadır. Bazıları bireysel, bazıları ise örgütlü olarak tanımlayabileceğimiz suçlardır. Defterde kayıtlı suçları ve belgeleri şöyle sınıflandırabiliriz:

- Fuhuş: 6a/12, 6b/14, 6b/15, 6b/16, 7b/25, 9b/42, 10a/45
- Şer'-i şerife, emr-i âliye ve zâbite itaatsizlik, kanun hükümlerine karşı gelmek: 5a/3, 5b/8, 7a/20, 8a/26, 8a/27, 8b/31, 8b/34, 11b/52, 12a/59, 13a/64, 13a/66, 14a/73, 15b/84, 17b/97, 18b/100
- Kız ve kadın kaçırma, zorla alıkoyma ve tecavüz: 5a/3, 8b/37, 17b/97
- Hâne, menzil ve anbar basmak, samanlık yakmak: 5a/3, 5a/5, 5b/9, 7b/23, 8a/28, 8b/34, 8b/36, 14b/79, 15a/81, 18a/98, 18b/100
- Zâhire alımına engel olma: 5b/10, 19a/105
- Vakıf gelirlerini yöneticilerin kendi çıkarları için harcaması, vakıf halkının taciz edilmesi, vakıf işlerinin bozulmasına sebep olma: 5b/7, 4b/1, 10a/44, 10b/48, 10b/50
- Vergi toplamada yolsuzluk (kanunen belirtilen miktardan fazla vergi toplama), vergi vermemek için inat etme, halkı tahrik ile vergi toplanmasına engel olma, toplanan vergileri kendi çıkarı için harcama : 6a/13, 8b/37, 9b/40, 10a/44, 12b/63, 12b/64, 14a/75, 15b/84, 16b/90, 18a/99, 19b/107
- Fitne-fesat uyandırmak, şekavet, şirretlik, mermi atmak, halka zarar vermek: 4b/2, 5a/3, 5a/4, 5b/10, 6a/13, 7a/19, 7a/20, 7a/21, 7b/23, 7b/25, 8a/26, 8b/36, 9b/40, 10a/44, 12b/64, 13a/65, 13b/68, 14a/75, 14b/77, 16a/87, 16b/90, 17a/92, 17a/93, 17a/94, 18a/98, 18b/101
- Üzerine lazım olmayan işlere ve davalara bulaşma, vilayet ve mütesellimlik işlerine karışıp işlerin bozulmasına sebep olmak: 5b/7, 8b/36, 12b/63, 14a/75, 16a/85, 17a/95
- İnsanlar arasında huzursuzluk çıkarmak, halka iftira atmak, halkın çocuklarına, malına-mülküne taarruz ve rencide etmek, halkın ziraat alanlarına zarar vermek, halka şiddetli eziyet: 5b/9, 6a/11, 7a/20, 7a/21, 7b/23, 7b/24, 8a/28, 8a/29, 8b/31, 8b/34, 8b/36,

8b/37, 10a/44, 11b/54, 11b/55, 12a/59, 13a/65, 14b/80, 15a/81, 17a/92, 17a/93, 17b/96, 18b/100, 20a/109

- Eşkîyalık, ser'-i cem'iyet(örgüt liderliği), eşkıyaya yardım ve yataklık etmek, eşkıya ile birlik olmak: 5b/10, 6a/11, 7a/20, 9b/40, 13a/65, 16a/87, 11b/54, 12b/63, 5a/5, 13b/68, 13b/69, 14a/75, 14b/80, 15a/81, 17a/92, 18b/101

- Hırsızlık, koyun-kuzu çalmak, gasp ve yağma: 7a/19, 7b/23, 8a/28, 8b/34, 10a/44, 10b/49, 11b/57, 15a/81, 17a/92, 18a/99, 18b/100

- Yalancı şahitlik ve sahtekarlık, yalan davalarla uğraşmak: 4b/2, 8a/26, 8b/36, 9b/41, 10b/50, 16a/86, 16a/88, 17a/92, 17a/93, 17a/95

- Şütûm-ı galîza(ağır küfür), şeneat, fısk u fücûr: 5a/5, 6b/17, 6b/18, 8b/38, 8b/39, 11b/53, 18a/98, 11b/53

- Şûrb-i hamr, (içki içme): 5a/3, 8a/28, 12a/58, 13a/67, 14b/80

- Fi'il-i şen'î(zinâ): 5a/5, 12a/59, 14b/80, 18a/98

- Darp ve adam yaralama: 5a/5, 8a/28, 11a/51, 11b/54, 18a/98

- Adam kaçıрма: 5a/5

- Adam öldürme: 7b/23, 17a/92, 18a/98, 18a/99

- Devlet görevlilerine saldırma: 5a/3, 18a/99

- İnsanlar arasında huzursuzluk çıkarmak: 5a/4, 5b/10

- Haksız yere arazi zaptı: 5b/8, 6b/18

- Sefere gitmekten kaçınma: 11b/51, 13b/68, 18b/101

- İtâle-i lisan(dedikodu) ve kötü dil: 6b/17, 11b/51, 14b/77, 17a/94

- Halkı ehl-i örfe gamz(şikâyet) ve haksız yere cezalandırma: 7b/24, 10a/44, 12b/63, 15a/81, 16a/87, 18b/102

- Mahkeme basmak: 9b/39

- Görevi kötüye kullanarak menfaat temin etmek, görevi kötüye kullanmak ve halka eziyet: 8b/33, 8b/32, 10a/43, 10b/47

- Tehdit: 11b/57

- Haraç alma, zorla para toplama: 7b/23, 7b/24, 12a/59, 14a/73, 17a/92

- İsyan ve isyan ederek önemli işlerin aksamasına sebep olmak: 8b/30, 18b/100

- Emr-i şerîfe ve kanuna aykırı olarak defter düzenleme ve para toplama: 12b/59, 12a/60

- Ordudan firâr: 15a/83

- Verilen görevi yerine getirmeme: 13a/67, 13b/69

- Efendisinin kölesine duyduğu güvensizlik: 15a/82
- Ölü yakma: 20a/109
- Hür bir kızı köle olarak satmaya kalkmak: 11b/52
- Devletin hapsettiği suçluyu serbest bırakma: 18b/100
- Devlet görevlilerinin binek hayvanlarına zarar vermek: 18a/99
- Rüşvet: 46/2, 10b/47
- Umur-ı cesîmeye bulaşmak(kendisini aşan veya üstesinden gelemeyeceği işlere bulaşmak): 11b/53

Yukarıdaki sınıflandırma benzer ve aynı olan suçların birleştirilmesinden oluşmaktadır. Dikkat edilirse suçlar içinde ağırlıklı olarak halkın huzurunu bozmaya yönelik eşkıyalık hareketlerini fitne fesatlıkları ve vergi toplamada yapılan yolsuzlukları görüyoruz. Bu durum XVIII. yüzyılın genel özelliğini yansıtmaktadır. Özellikle devletin savaş ortamında olması Anadolu'da ve ülkenin diğer kesimlerinde bulunan mütegalibenin, aşiretlerin ve ayanların fırsattan istifade ederek kendi isteklerini halk üzerinde gerçekleştirmeye çalışması kamu düzenini bozmuştur. Emri şerîflerin dinlenmemesi, devlet görevlilerine ve zâbitana karşı gelinmesi, sefere gitmekten sakınma bunu göstermektedir.

6- 5 Numaralı Defterdeki Kale-bend Yerleri

Deftere göre suçlunun kale-bend cezasını çekmek üzere gönderildiği yerler sıklık sırasına göre şunlardır. Defterde Bursa başta olmak üzere Limni Adası, Konya, Seddü'l-bâhir, Kütahya, Samsun, Bozcaada, Amasya, Trabzon, Sinop, İzmit, İzmir, Zile, Diyarbakır, Ankara, İdlib, Sivas, İnöz(Enez), Boğazhisarı, Mudurnu, Aziz(Elazığ), Magosa, Mudurnu, Gelibolu, Midilli, İstanköy Adası, Sakız Adası, Rakka, Rumeli topraklarında ise Selânik, Mora, Narde, Golos Kalesi, Varna, Delvine, Kavala, Şehriköy kale-bend yeri olarak kullanılmıştır.

II.BÖLÜM

1-Defterin Transkripsiyonu ve Hüküm Özetleri

[4a] *El-hamdüli'llâhi'l-aliyyi'l-ulyâ ve's-salâtu ve's-selâmu alâ resûlihi'l-Mustafâ hâzihî* kuyûdü'l-ahkâmi kal'a-bendi'l-vâkı'a bi-rikâb-ı hümayûn fî zamân-i kâymakâm-ı âlî-makâm hazret-i Ahmed Paşa -yessera'llâhu mâ yeşâ- ve âyân-ı re'îsü'l-küttâb Seyyid Alî Efendi-*tâle bekâhu-*

Zî'l-hicce sene 1150 (22.03.1738)

[4b/1]Akşehir Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Konya Mütessellimi'ne ve Konya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyh Es-seyyid İbrâhîm -zîde *ilmuhûsun-* rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb medîne-i Akşehir muzâfatından Bermende nâm karyede vâki' câmi'-i şerîf ve mesâcid ve çeşme ve mu'allimhâne ve cisrlerin nukûd-ı mevkûfe-i mu'ayyenelerine karye-i mezbûrede sâkin *bi'l-fi'l* berât-ı şerîfim le nâzırı olan -*kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân-* Mehmed ibn-i İbrâhîm nâm kimesne meclis-i şer'a varub karye-i mezbûrede nâzırı olduğı evkâf-ı nukûd-ı mu'ayyeneleri terbîh ve i'mâl ve hâsılından ehl-i mürtezika ve iktizâ iden rakabesine sarf itmek için yine karye-i mezbûrede sâkin bâ-berât bundan akdem El-Hâc Alî nâm kimesne birkaç sene mütevellî olub ve ba'dehû oğlu El-Hâc Velî nâm kimesneye kasr-ı yed ve hâlâ bâ-berât mütevellî olmağla zikr olunan evkâf-ı merkûmelerin nukûd-ı mu'ayyene ve ber-mûcib-i defter mûmzâ yedlerine verilen emvâl-i mevcûdlarını şurût-ı vakf üzre mahallerine sarf itmeyüb ve be-her-sene i'mâl ve hâsıl olan murâbahalarının ekl ü bel' ve izâ'at eyledüklerinden mâ'adâ asl-ı mevcûdlarını dahi sene-be-sene tebdîl ve itlâf itmeleriyle câmi' ü mesâcid ve çeşme ve mu'allimhâne ve cisrler bi'l-küllîye harâb u münhedim olmuşdur kıbel-i şer'den üzerlerine varılub şer'le teblîğ ve mürâfa'a hisâb u kitâbları görilmesini iltimâs itmegin sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün bi'n-nefs karye-i mezbûreye varub medîne-i Akşehir'de sâkin ve karye-i merkûmede mütemekkin *ma'lûmu'l-esâmî* kimesneler ile karye-i mezbûrede vâki' câmi'-i şerîfde akd-ı meclis-i şer' sübût olundukda nâzır-ı merkûm Mehmed bundan akdem mütevellî-yi sâbık El-Hâc Alî yedine virdüğü mûmzâ defterde mukayyed olan nukûd-ı merkûme dahi i'mâl eyledüğü murâbahasının mâ'adâ 1150 gurus mâl-ı vakf kendü mesârifine sarf u istihlâk eyledüğü şer'an sâbit u zâhir ve bâ'de's-sübût istirdâdına hükm-i şer' lâhık ve hüccet-i şer'iyye olunub ve hâlâ mütevellî-i merkûm El-Hâc Velî ile dahi *ba'de'l-mürâfa'a* yedinde olan mûmzâ ve mahtûm defterde an-nakd 979.5 gurus mâl-ı vakfı kendü mesârifine sarf u istihlâk eyledüğü *bi'l-muvâcehe* ikrâr ile sâbit ü zâhir ve istirdâdına hükm-i şer' lâhık ve hüccet-i şer'iyye olundıktan sonra cânib-i şer'den bâ-mürâsele tahsîller için zâbitlerine virilüb lâkin mütevelliyân-ı merkûmân ziyâde müte'annid u metemerrid olub ba'zı mütegalibe ve eşirrâya istînâdları olduğundan mahallinde bir vechle tahsîli hadd u imkândan olmayub evkâf-ı mezbûre küllî gadr ve harâb u yebânına bâ'is olacağı mukarrerdür deyü karye-i mezbûre ahâlîleri ve medîne-i merkûme ihtiyârları *bi-ecmi'ihim* meclis-i şer'de ihbâr ve mütevelliyân-ı merkûmânı

Konya Kal'ası'na vaz' ve zimmetlerinde bâ-hüccet-i şer'îyye evkâf-ı merkûm mâlından müteveccih ve istirdâdı lâzım gelen meblağ-ı merkûm tamâmen cânib-i vakfa edâ vü teslîm olduğunu arz u i'lâm olunmadukca sebîlleri tahliye olunmamak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına vâki'-i hâli der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü inhâ vü iltimâs itmeleriyle *fi'l-hakika* minvâl-i muharrer üzre tahsîli mümkün olmayub evkâf-ı mezbûre harâb u gadr olacağı senin dahi ilmin muhît olmağla vâki'-i hâli *bi'l-iltimâs* ma'rifet-i şer'le tahsîl-i edâda ta'allül ve muhâlefet iderler ise arz olunduğı üzre kal'a-bend olunmaları emrim olmışdur deyü yazılmışdur.

fi evâhiri Zî'l-hicce sene 1150

Özet : *Akşehir'e bağlı Bermende Köyü'nde bulunan cami-i şerif, mescidler, çeşme, cisir(köprü) ve muallimhâne vakfı yöneticilerinin; vakfın gelirlerini ilgili yerlerin bakımı için değil, kendileri için harcadığını vakfın nâzırı olan Mehmed ibn İbrâhîm rikâb-ı hümayûna mektûb gönderip bildirerek, vakfın eski yöneticisi El-Hâc Alî ve şimdiki yöneticisi olan oğlu El-Hâc Veli hakkında şikayette bulunmaktadır. El-Hâc Alî'nin 1150 ve oğlu El-Hâc Veli'nin 979,5 gurusu malı kendi masraflarına harcadıklarını vakıf yöneticilerinin, harcadıkları parayı geri vermek istemediklerini; mütegalibe ve eşirraya güvenerek karşı koyduklarından, vakıf yöneticileri olan kişilerin Konya Kalesi'ne hapsedilmeleri ve zimmetlerine geçirdikleri vakıf malı ve paralarını geri vermedikleri sürece serbest bırakılmamaları, vakıf gelirlerini vermemekte inad ederler ise kalebend olunmaları hakkında(11-20.04.1738).*

(2) Rodoscuk Nâ'ibi ve Seddü'l-bahr Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Rodoscuk³²² Nâ'ibi mevlânâ nâm Mehmed -*zîde ilmuhsun*- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb medîne-i Rodoscuk'da sâkin meşâyih ve ulemâ ve e'imme ve hutebâ ve sâ'ir ahâlîlerin cemm-i gafır ve cem'-i kesîr meclis-i şer'a varub şirret u tezvîrâtı meşhûr ve mütevâtir olan Berber Ahmed nâm kimesne kendü hâlinde olmayub müfsîd-i şerîr ve ehl-i fesâd ve dâ'imâ şirret ü tezvîrât da'vâlara vekîl olmak âdet-i müstemirresi olub ba'zı ehl-i ırz ulemâ ve sulehânın haber-i âgâhı olmadığı mevâdda

³²² Çirmen Livâsı içinde bulunmakta idi. Kaynaklarda Tekfurdağı, tekfur gibi isimlerle anılmaktadır. Eskiden sancak merkezi olan Rodoscuk, bugünkü Tekirdağ il merkezinin eski adıdır. L.İnciciyan – H.D. Andreasyan, "Osmanlı Rumelisinin Tarih ve Coğrafyası", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 4-5, İstanbul 1976, s. 135.

isnâdı ile kimine şâhid-i zor ve kimine mütegalibeden rüşvet-hordur deyü itâle-i lisân ile hetk-i ırz idüb bu gûne fesâd u şekâveti hadden bîrûn ve şirret ü tezvîrâtı kıyâsdan efzûn olub birkaç def'a ahvâl-i şekâvet-me'âldür [deyü] arz [u] i'lâm olundıkda bir-iki def'a bâ-fermân âli kal'a-bend olunmışken bir takrîble ıtlâk ve yine ıslâh-ı nefis itmeyüb gûnâ-gûn şirret da'vâlara şurû' ile vilâyetlerinin nizâmına halel ve intizâmını perîşân itmek ile vilâyetlerinde ikâmet edecek kudretleri olmayub ve müfsîd-i mezbûrın şerr-i şerrinden huzûr-ı rahatları kalmamağla müfsîd-i mezbûr ıslâh-ı nefis için Seddü'l-bahr Kal'asına kal'a-bend olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına *bi'l-iltimâs* arz eyledüğün ecilden mezbûr ıslâh-ı nefis edinceye dek Seddü'l-bahr Kal'ası'na kal'a-bend olunmak için yazılmışdur.

fî evâhiri Zî'l-hicce sene 1150

Mezbûr kendü hâlinde olmak üzre ıtlâk olunmuşdur

fî evâsıtı Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Rodoscuk Nâibi Mehmed rikâbı hümâyûna mektûp gönderip Rodoscuk'ta bulunan meşâyih, ulemâ, e'imme, hutebâ ve diğer insanların toplanıp, kötülükleri ve yalancılığı herkesçe bilinen Berber Ahmed adlı kişiden şikâyetçi olduklarını belirtiyor. Bu kişinin rahat durmayıp fesâtlık yaptığını, daima yalan davalara vekil olup ve yalancı şahitlik yapma alışkanlığı bulunduğunu, bazı namuslu kimselerin haberi olmadığı maddelere istinâd ederek onların kiminin yalancı şahitlik yaptığını ve kiminin de rüşvet yediğini söyleyip onlara dil uzattığından daha önce bir iki kez ferman ile kalebend edildiğini ancak bir yolunu bulup kaçarak ıslahı nefis etmediğini, yine çeşit çeşit kötülöklere başlayarak vilâyetin düzeninin bozulmasına sebep olmasından dolayı adı geçen kişinin ıslâh-ı nefis etmesi için Seddü'l-bahr Kalesi'ne kalebend edilmesi hakkında(11-20.04.1738). Adı geçen kişi daha sonra serbest bırakılmıştır(29.06-08.07.1738).*

[5a/3]Labseki Kazâsı Nâ'ibi ve Bozcaada Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Labseki Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Mehmed Emîn -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb kazâ-i mezbûrda sâkin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve meşâyih ve sâdât-ı kirâm ve re'âyâ ve a'yân-ı vilâyet ve fukarâ cemm-i gafîr ve

cem'-i kesîr meclis-i şer'a varub kazâ-i mezbûre tâbî' Yapıldak nâm karye sâkinlerinden re'âyâ tâ'ifesinden Mustafâ oğlu Mustafâ ve Yayıkoğlu Mehmed ve Ahmed ve Hüseyin ve El-Hâc Hasan'ın küçük oğlu Halîl nâm şakîler envâ'-ı şekâvet ile ma'rûf ve fisk u fücûr ile mevsûf olduklarından mâ'adâ Ramazân-ı Şerîfde me'âdlarında Gelibolu'ya tâbî' Eceâbâd Nâhiyesi kurâlarından Sinolu Karyesi sâkinlerinden Fâtıma binti Hüseyin hâtinin gice ile hânesin basub cebren ve kahren hânesinden ihrâc idüb Yapıldak nâm karye'ye bi-lâ tezevvüc götürüb otuz-kırk gün miktarı meclis-i fisklarından câriyât ıtlâk olunur lehâvâtı ile fî'l iderler iken bir takrîb ile yedlerinden firâr ve meskeni olan karyeye duhûl itdükden sonra yine mezbûrûn şakîler gice ile hânesin basub ihrâc ve kel evvel lehv u la'bların icrâ iderler iken karye-i mezbûr ahâlîleri taraf-ı şer'a varub ihbâr eyledüklerinde taraf-ı şer'den ve yeniçeri serdârı tarafından imâm ve karye-i mezbûr imâmı ma'an varub şer'a da'vet itmek sadedinde olduklarından eşkiyâ-yı mezbûrûnı fisk ve şûrb-i hamr meclisinde bulub şer'-i şerîfe adem-i itâ'atlarından mâ'adâ âlet-i harb ile üzerlerine hurûc ve darb ve kîtâle şurû' idüb mezbûrûn şakîlerin bu gûne fesâd u şekâvetlerinin nihâyeti olmayub ahâlî-i kazâ ve karyesi ahâlîleri mezbûrların bu gûne zulmünden diğer-gûn ve sâ'ir ehl-i fesâda dahî vesîle u i'ânet ve sa'y olub ve'l-hâsıl bunun emsâli fitne ve fesadâtlarının nihâyeti olmayub mezbûr şakîlerin şerr u mazarratları üzerlerinden ve def' için bulındıkları mahallin serdâr ve zâbitânı ma'rifetleriyle ve ma'rifet-i şer'le ahz u habs ve ıslâh-ı nefis idenceye dek Bozcaada Kal'asında kal'a-bend olunmak bâbında vâkî'-i hâlî hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına ilhâhlarıyla arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdir olmuştur deyü yazılmışdır.

fî evâhiri Zî'l-hicce sene 1150

Özet : *Lapseki Kazası'nda oturan ulemâ, sulehâ, e'imme, hutebâ, meşâyih, sâdât-ı kirâm, re'âyâ, a'yân-ı vilâyet, ve fukarânın büyük çoğunluğu mahkemeye başvurup kazâlarına bağlı Yapıldak Köyü'nde bulunan re'âyâdan Mustafâoğlu Mustafâ, Yayıkoğlu Mehmed ve Hüseyin ve El-Hâc Hasan'ın küçük oğlu Halîl adındaki eşkiyalarının çeşitli kötülükleri ve yalancılıkları ile bilinmelerini ayrıca; Ramazân ayında Gelibolu'ya bağlı Eceabad Nâhiyesi Köylerinden Sinolu Köyü'nde oturan Hüseyin kızı Fâtma'nın geceleyin evini basub onu zorla Yapıldak Köyü'ne evlenmeden götürüp 30-40 gün kadar alıkoymuşlar ve günah işlerlerken bir yolunu bulan Hüseyin kızı Fâtma kaçıp köyüne geri gelmiş ancak adı geçen eşkiyalar tekrâr geri gelip Fâtma'yı tekrar kaçırıp eğlencelerine devam ettiği esnada Yapıldak Köyü halkının mahkemeye haber vermesiyle, yeniçeri*

serdari tarafından bir imam, köy imamı ile birlikte eşkıyaların yanlarına gönderilip onları kanuna davet etmeleri istendiği halde, eşkıyalar içki içmeye devam edip kanuna itâ'atsizlik ettikleri gibi alet-i harb ile imamların üzerine saldırmışlar. Adı geçen eşkıyaların kötülük ve fesatlıklarının bir sonu olmadığından bunların bulundukları yerin zâbitan ve serdari yardımıyla yakalanıp haps edilmeleri ve ıslâh-ı nefis edinceye kadar Bozcaada Kalesi'nde kalebend edilmeleri hakkında(11-20-04.1738).

(4) Limni Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Mağribî Hasan Efendi demekle ma'rûf kimesne kendü hâlinde olmayub erbâb-ı nücûmdan olmak üzre nas beynlerinde erâcîf u ekâzib ile ihtilâle bâ'is olmak töhmetiyle Limni Cezîresi'nde cezîre-bendi içün bundan akdem emr-i şerîfim sâdır ve cezîre-bend olunub hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum sâdır olmadukca ıtlâk olunmamak üzre te'kid olunmuşdı *el-hâletü hâzihî* mezbûr Mağribî Hasan cezîre-i mezkûrede sâhib-i firâş ve fakîrî'l-hâl ve muhtâc-ı merhamet olmağla afv u ıtlâkını sen ki nâ'ib-i merkûm Es-seyyid Mahmûd -*zîde ilmuhsun-* arz ve bu taraf da mezkûrun ahvâli tefahhûs olundıkda mezbûr Hasan Efendi Ayasofya Câmî'-i Şerîfi kurbunda Sovukkuyu Medresesi'nde sâkin olmağla vukûfî olan medrese-i mezbûre ahâlîsinden Mehemed Efendi ibn-i Alî ve Ebûbekir Efendi ibn-i Alî ve Alî Efendi ibn-i Halîl ve Molla Süleymân bin Hüseyin ve Molla Yusuf bin Mehemed ve Molla Alî bin Mehemed ve Molla Hüseyin bin Hasan ve Hüseyin Efendi ve Molla İsmâ'îl ve Molla Mustafâ ve Molla İbrâhîm ve Es-seyyid Mustafâ nâm kimesnelerden gayri Ayasofya'da ders-i âm İbrâhîm Efendi ve Kara Mehemed Efendi ve Ayasofya imâmı Mustafâ Efendi ve diğeri Kara Mehemed Efendi ve mü'ezzinbaşı Mehemed Efendi ve mü'ezzin Ahmed ve Fethbaşı Es-seyyid Hacı Mehemed ve hâfızbaşı Mehemed Efendi ve hafız Molla Alî ve Molla Tayyib nâm kimesneler mezbûr Mağribî Hasan Efendi sulehâdan olub kendüye niçün ve istihrâc-ı tâlî isnâdî hilâfî inhâdur mezbûr hüsn-i hâli üzre olduğu ma'lumumuzdur deyü her biri meclis-i şer' de haber virdüklerinden ba'de't-tescîl hâlâ İstanbul Kadısı Mehemed Emîn -*zîdet fezâiluhû-* i'lâm ve ıtlâkı bâbında müsâ'ade-i hümayûnum olub hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum sâdır olmağın sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûnum mûcibince ıtlâk olunmak içün yazılmıştır.

fî evâhiri Zî'l-hicce sene 1150

Özet : *Daha önce yıldız ilmi ile uğraşan ve bir takım yalan sözler söyleyip insanlar arasında karışıklığa sebep olduğu töhmetiyle Limni Adası'nda cezîre-bend olan Mağribî Hasan Efendi'nin, adı geçen adada çok hasta ve fakirlik içinde olup merhamete muhtaç olduğunu Ayasofya Câmii yakınında Sovukkuyu Medresesi'nde sakin olan medrese ahâlîsi, Mağribî Hasan'ın sulehâdan olup iyi bir insan olduğunu mahkemede belirtince, İstanbul kadısı olan Mehmed Emin'in ilamı ile serbest bırakılmasına hatt-ı hümayûn ile izin verilmesi hakkında(11-20.04.1738).*

(5) Geyve Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Seddü'l-bahr Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :
 Sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyh Hüseyin -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Geyve Kazâsı'na³²³ tâbi' Serraclu Üstü ve Orta nâm karyelerde sâkin ve mütemekkin müslîm ve kefere re'âyâları bâ-serihim meclis-i şer'a varub kazâ-i mezbûra tâbi' Kulfallar nâm karye sâkinlerinden Ahmed Beşe bin Mustafâ dimekle ma'rûf kimesne eşkıyâdan olub dâ'imâ kendi hâlinde olmayub her birilerin gûnâ-gûn eziyyet ve te'addî ile darb ve şütûm-ı galîza ile şetm u ırz eyledigünden mâ'adâ mezkûr Serraclu Üstü mütemekkinlerinden Murâd ve oğlu Mark nâm zimmîlerin karyeleri kurbunda refiki Halîl bin Seremet Hasan ile önlerine inüb şütûm-ı galîza ile şetm ve darb-ı şedîd ile darb iderek dağa götürüb fi'l-i şen'î kasd ve yine karye-i mezbûreden Aleksan nâm zimmî kendi hâlinde bağa gider iken âlet-i harb ile katl kasdıyla önüne inüb dürlü dürlü eziyyet ile darb ve yine karye-i mezbûreden Anastas(?) nâm zimmînın hânesin basub cebren yedi gurus ahz ve bunun emsâli zulm ü te'addînin nihâyeti olmayub perâkende vü perîşân olmalarına bâ'is olmağla hâlâ mezbûr Ahmed ahz ve mezkûr Halîl firâr itmekle civârlarımız kurâsı ahâlîlerinden keyfiyyetleri su'âl ve zulm ü te'addîleri üzerimizden def' u ref' olunmak için ıslâh-ı nefis idince mezbûr Ahmed Seddü'l-bahr Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak ricâsına vâki'-i hâli der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh u iltimâs itmeleriyle karyeleri ve civâr karye ahâlîleri cem'-i kesîr meclis-i şer'a varub şakî-i mezbûr Ahmed müvâcehesinde dâ'imâ kendi hâlinde olmayub bu misillü zulm ü te'addîleri ve fesâd ve hetk-i ırz ve da'imâ şûrb-i hamr âdet-i müstemirresidür deyü her birileri haber vormeleriyle fi'l-vâki' kaziyyede minvâl-i muharrer üzre olduğın sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün senin ilmin dahi muhît olmağla şakî-i mezbûr Ahmed ıslâh-ı nefis idince Seddü'l-bahr Kal'ası'na kal'a-bend olunmak bâbında hükm-i hümayûnum

³²³ Bugünkü Adapazarı iline bağlı bir ilçedir. Eskiden kaza idi.

virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden zâbiti ma'rifetiyle mezbûr Ahmed ıslâh-ı nefis idinceye degin Seddü'l-bahr Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak için yazılmışdur.

fi evâili Muharrem sene 1151

Özet : Geyve Kazası'na bağlı Serraçlı Üstü ve Orta Köyü'nde oturan müslüman ve gayr-i müslim halk mahkemeye gidip adı geçen kazaya bağlı Kulfallar Köyü'nde oturan Ahmed Beşe bin Mustafâ diye bilinen kişinin eşkiyadan olduğunu, kendi hâlinde durmayıp herkese çeşitli eziyyet edip küfürler söylediğini, ayrıca arkadaşı Halil bin Seremet Hasan ile Serreçlı Üstü Köyü'nde sakin zimmîlerden bazılarının bağa giderken önlerine inip, zinâ amacıyla dağa getirdiğini, bazılarını küfürettiğini, bazılarının ise hânelerini basıp paralarını alarak çeşitli eziyet ve zulmettiğini, bunun bir türlü sonu olmadığından halkın perişan olduğunu belirterek şikâyetçi oluyorlar. Bunun üzerine eşkiyadan olan Ahmed'in yakalanıp Seddü'l-bahr Kalesi'ne kalebend edildiği, arkadaşı Halil'in ise firâr ettiği hakkında (21-30.04.1738).

(6) Amid Mollası'na ve Rikâb-ı Hümâyûnum'da Hâlâ Çavuşbaşı olan -dâme mecduhûya- Hüküm ki :

Hassa kehhâllerinden Diyârbekirli Kürd Osmân kendü hâlinde olmayub ba'zı sû-i hareket ve şe'âmetünden nâşî nefy u ta'zîb ve vatan-ı aslîsi olan Diyarbekir'de ikâmeti muktezî olmağın sen ki çavuşbaşı-yı mûmâ-ileyhsün dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından yanına bir mukaddem ve kâr-güzâr ve mu'temedün-aleyh çavuş ta'yîn ve yollarda firâr u gaybından masûn olur vechle hıfz u hirâset iderek Diyarbekir'e îsâl ve sen ki Amîd kadısı mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün vusûlinde mezkûr Diyarbekir'de ikâmet itdirüb emr-i şerîfim sâdır olmadukca sebîli tahliye olunmakdan ziyâde tevakkî vü mücânebet olunmak bâbında fermân yazılmışdur.

fi evâili Muharrem sene 1151

Özet : Hassa kehhâllerinden (göz hekimi) Diyarbakırlı Kürd Osmân'ın kendi hâlinde olmayıp bazı kötü hareketleri ve uğursuzluğundan dolayı asıl vatani olan Diyarbakır'a nefy edilmesi ve emr-i şerîf yazılmadıkça serbest bırakılmaması hakkında (21-30.04.1738).

[5b/7] İdlib³²⁴ Kadısı ve Vakfı Zâbiti'ne Hüküm ki :

İdlib-i Suğra³²⁵ sâkinlerinden Abdülkerimoğlu Seyyid Mehmed ve Alî Şâh nâm kimesneler Âsitâne-i sa'âdet'e gelüb üzerlerine lâzım olmakdan nice dürlü de'âviye tasaddî ve İdlib-i Suğra vakfı re'âyâsını ta'cîz u rencîde ve gadr u tâ'addîden hâlî olmadığına binâ'en bundan akdem mezbûrlar Magosa Kal'ası'na kal'a-bend olmaları için emr-i şerîf-i âlîşân sâdır olmuşken mezbûrlar firâr u gaybından ve ele girmedüklerinden nâşî kal'a-bend olunmayub kendüleri ıtlâk ve *el-hâletü hâzihî* yine Âsitâne'de ba'zı müzevir de'âviye tasaddî ve hükkâmı ta'cîz eylemekden hâlî olmamalarıyla mezbûrlar çavuş mübâşeretiyle evtân-ı kadîmeleri olan İdlib'e irsâl ve *fî-mâ-ba'd* fukarâ-yı ra'yyenin umûr-ı husûslarına karışmamak ve İdlib'den hâriç mahalle gitmemeleri için yazılmışdur.

fî evâili Muharrem sene 1151

Mezbûrlar Âsitâne'ye gelüb i'yâl u evlâdını Edlib'e nakle izni müş'ir emr-i şerîf yazılmışdur.

fî evâhiri Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : *İdlib-i Suğra'da oturan Abdülkerimoğlu Seyyid Mehmed ve Ali Şah adındaki kişilerin İstanbul'a gelip üzerlerine lâzım olmayan işlere karışmak ve İdlib-i Suğra vakfı re'âyâsını taciz ve onlara eziyet etmekten dolayı Magosa Kalesi'ne kalebend edildikleri halde, bunlar firâr edip tekrâr İstanbul'a gelip mahkemede yalan söyleyerek, hakimleri taciz etmelerinden dolayı adı geçen kişilerin eski vatanları olan İdlib'e gönderilip, halkın özel işlerine karışmamaları ve İdlib'den dışarıya başka bir yere gitmemeleri hakkında(21-30.04.1738). Adı geçen kişiler daha sonra İstanbul'a gelip çocuklarının da İdlib'e nakletmek için izin almışlardır(08-16.08.1738).*

³²⁴ Osmanlı hakimiyetinde iken Halep Eyaleti'ne bağlı idi. Bugün Suriye sınırları içinde yer alır. Halep şehrinin güneybatısında bulunur. Hatay ilinin Altınözü Kazası'na yakın sayılabilecek bir yerdedir. Kendi içerisinde çeşitli kısımlara ayrılmıştır. İdlib-i Suğra, İdlib-i Mağrib gibi. Cevdet Paşa *Tezâkir* adlı esrinde İdlib'in büyük ve güzel bir kasaba olduğunu, ahalisinin zeki olduğunu yazar fakat müzevirlerinin fazlalılından şikayetçidir. İdlib'te 13 gayr-i müslim, 3580 müslüman hane olduğunu yazmaktadır. Ahmed Cevdet Paşa, *Tezâkir(Tetimme (21-39))*, (Haz.: Cavid Baysun), TTK, Ankara 1991, s. 222.

³²⁵ Küçük İdlib

(8) Doğanhisarı ma'a Arkid Kazâsı³²⁶ Nâ'ibi'ne ve Konya Mütessellimi'ne ve Magosa Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki:

Sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyh Mahmûd *-zîde ilmuhûsun-* rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Osmân Bey dimekle ma'rûf kimesne meclis-i şer'a varub İstanbul'da vâki' saray-ı cedîdim ağalarından Zeynel *-zîde kadruhûnun-* Doğanhisarı Kasabası'nda vâki' *bâ hüccet-i şer'iyye* ve sâhib-i arz temessük ile yirmi seneden mütecâviz zabt u tasarrufunda olan mülk-i değirmen ve harim(?) ta'bîr olunur bir tarafı bağ ve bir tarafı bağçe ve bir mikdâr arâziye ve ahırdan dahl olunmak icâb itmez iken kasâba-i mezbûre mahallelerinden Kuzika Mahallesi sâkinlerinden Seyyid İsmâ'îl nâm kimesne kendi hâlinde olmayub müvekkil-i mezbûrın *sâlîfû'z-zıkr* harim(?) ta'bîr olunur emlâkını fuzûlî zabt u zirâ'at itmekle bundan akdem yedinde olan müte'addid *hüccet-i şer'iyye* ve fermân-ı âlî ve sâhib-i arz-ı temessük mûcibince amel olunub mugâyiri *hüccet-i şer'iyye* ve temessük te'addîsi men' birle taraf-ı şer'den üç def'a tenbîh olunmuşken mezkûr memnû' vü mütenebbih olmayub yine müdâhale itmekle tekrâr zâbiti ma'rifetiyle taraf-ı şer'den verilen mürâsele ile dört def'a dahi da'vet-i şer'i olındukda mezbûr bir dürlü şer'-i şerîfe ve zâbitine itâ'at itmeyüb husûs-ı mezbûr kasaba-i mezbûre ahâlîsinden sû'âl olındıkda zikr olunan emlâkin vech-i meşrûh üzre müvekkil-i mûmâ-ileyhin olub mezbûr Seyyid İsmâ'îlin bir dürlü alâkası olmayub bu makûle tezvîrât âdet-i müstemirresidür deyü *alâ tarîki's-şâhâde* haber vormeleriyle mezbûrın kendü mazarratı men' u def' olunmak için mezbûr Seyyid İsmâ'îl'in zâbiti ma'rifetiyle Magosa Kal'ası'nda kal'a-bend olunması bâbında hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına vâki'-i hâlî *bi'l-iltimâs* arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre mezbûr İsmâ'îl ıslâh-ı nefis idince[ye] dek Magosa Kal'ası'na kal'a-bend olunmak için yazılmışdur.

fî evâsıtı Muharrem sene 1151

Özet : *Osmân Bey adlı bir kişi mahkemeye başvurup: İstanbul'da Sarayı Cedîd Ağalarından Zeynel'in Doğanhisarı Kasabası'nda bulunan ve yirmi seneden fazla bir süredir hüccet ve temessük ile tasarrufunda olan değirmen ve harim tabir olunan arazisinin bir kısmına, adı geçen kasabada Kuzika Mahallesi sâkinlerinden Seyyid İsmâ'îl adındaki kişinin müdahale edip Osmân Bey harim tabir olunur emlâkını, elinde olan hüccetler ve fermana aykırı olarak boş yere ekip biçmesinden dolayı şikayetçi oluyor.*

³²⁶ Eskiden nahiye olan yer bugün Konya'ya bağlı bir ilçedir. Nuri Akbayar, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2001, s. 47.

Kadı tarafından üç defa tenbih edildiği halde Seyyid İsmail uslanmayıp araziye tekrâr müdahâle edince mürâsele ile dört defa uyarıldığını ve Seyyid İsmail'in bu durumunun kasaba halkından sorulduğunu ve kasaba halkı, onun bu tür yalanları söyleme alışkanlığı olduğunu şahitlik yoluyla haber verince adı geçen Seyyid İsmail'in Magosa Kalesi'ne kale-bend edilmesi hakkında(01-10.05.1738.)

(9) Tosya Kadısı'na ve Kazâ-ı Mezbûr Serdarı'na ve Ocak İhtiyarı ve A'yân-ı Vilâyet ve İş Erleri ve Kengiri Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Tosya sükkânından İsmâ'il Beşe nâm kimesne rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb mezbûr kendü umûrî için Âsitâne'de bulunub ahâlî-i re'âyâ Tosya'da olmağla Tosya sâkinlerinden yeniçerilik iddi'âsında olan Bakkal Receboğlu dimekle ma'rûf İbrâhîm ve kaynı Ahmed nâm yaramazlar birbirleriyle ittîfâk idüb ve cibilliyetlerinde mezkûr olan mel'anetlerin icrâ itmek için merkûm İsmâ'il Beşe'nin üç def'a fuzûlî ve hilâf-ı şer'-i şerîf hânesini basub hetk-i ırz eyledüklerinden sonra tama'-ı hâmlarından nâşî celb-i hâl için merkûm İsmâ'il Beşe'nin ehl u i'yâllerini rencîde vü remide eyleyüb ve bundan ma'adâ dört adet ehl-i ırz kimesnelerin dahi hânelerini basub nice dürlü kabâhat u şekâvet eyledükleri nümâyân olmağla bunun emsâli fesâd u şekâvetlerinin nihâyeti olmayub ve el-yevm ibâdullâhı ta'cîz üzre oldukların bildirüb mezkûr iki nefer yaramazlar serdâr ve ocak ihtiyarları ve a'yân-ı vilâyet ma'rifetiyle tefahhus olunub bulundukları mahalde *bi eyyi hâl[in]* ahz ve ele getirilüb ve muhkem habs ve serdâr mübâşeretiyle ıslâh-ı nefis edinceye degin Kengiri Kal'ası'na vaz' ve kal'a-bend olunmaları bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuş olmağın vusûlünde sen ki serdârsun gerekdir ki vech-i meşrûh üzre ocak ihtiyarları ve a'yân-ı vilâyet mârifetleriyle mezbûr iki nefer yaramazlar tefahhus ve sû'âl olunarak bulundukları mahâlde *alâ eyyi-hâlin* ahz ve ele getirilüb muhkem habs ve mahbûsen götürüb Kengiri Kal'ası Dizdârı'na teslîm ve teslîmini müş'ir i'lâm olunub Âsitâne-i sa'âdet'üme irsâl eyleyesün ve sen ki dizdârsın serdâr mübâşeretiyle varan iki nefer yaramazları dizdârı olduğın kal'a-i merkûmede muhkem habs ve kal'a-bend idüb ıtlâklarıçün tekrâr emr-i şerîfim sâdır olmak ve [o]cak tarafından dahi mühürlü mektûb vârid olmadukca ıtlâk itmekden ve firârlarından be-gâyet ihtirâz eyleyesün deyü - *iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim- bi'l-fi'il* rikâb-ı hümayûnum da sekbanbâşı olan Mehmed -*dâme mecduhû-* tarafından mühürlü mektûb virilmekle vech-i meşrûh üzre

amel olunmak için yazılmışdır.

fi evâhiri Muharrem sene 1151

Özet : *Tosya sakinlerinden İsmail Beşe kendi işleri için İstanbul'da bulunurken, Tosya'da oturan ve yeniçerilik iddiâsında olan Bakkal Recepoğlu İbrahim ve kayını Ahmed'in birbirleriyle ittifak edip; kötülük amacıyla İsmail Beşe'nin hanesini üç defa basıp sonra İsmail Beşe'nin çocuklarını da rencide eyleyip, bundan başka namuslu dört kişinin daha hanesini basıp, çeşitli kabâhat ve eşkıyalık ettiklerini ve bu kabahâtlerinin bir sonu olmadığı için bunların yakalanıp muhkem haps ve ıslâh-ı nefis ediceye kadar Kengiri(Çankırı) Kalesi'nde kalebend edilmeleri ve serbest bırakılmaları için tekrâr emr-i şerîf yazılmadıkça ve ocak tarafından mühürlü mektup gelmedikçe serbest bırakılmamaları hakkında(11-20. 05. 1738).*

(10) Kal'a-i Sultâniyye ve Limni Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Sultâniyye Kal'ası³²⁷ Dizdârı Hacı Ahmed -zîde hıfzuhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb hâlâ Sultâniyye Kal'ası fukarâtlarından Hacı Abdullâh nâm kimesne kendü hâlinde meşgûl olmayub tahrîk-i fitne ve menba'-ı fesâd olub zâbitiâna dahi itâ'at ve inkıyâdı olmadığından gayri bu sene-i mübâreke de Kal'a-i Sultaniyye Kazâsı'nda bâ-fermân-ı âlî matlûb olan hinta ve şa'îr iştirâ husûsunda mezbûr ser-i cem'iyet olub beyne'n-nâs fitne ve ihtilâle bâ'is ve husûs-ı mezbûrın nizâmına ve tahsiline men' ve tehîre bâdî olduğundan gayri nice bunun emsâli sû-i ef'âli hadden bîrûn olmağla mezbûr ıslâh-ı nefis olunca[ya] degin zâbitî ma'rifetiyle Limni Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına vâki'-i hâli Sultâniyye Kal'ası'nın kethüdâ ve neferât ve sâ'iri dahi mahzar ve sen ki Kal'a-i Sultâniyye dizdârı merkûmsun sen dahi arz itmekle vech-i meşrûh üzre ıslâh-ı nefis için Limni Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında fermân-ı alî-şân yazılmışdır.

fi evâhiri Muharrem sene 1151

Özet : *Sultaniyye Kalesi Dizdârı Hacı Ahmed'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesiyle; Sultaniyye Kalesi halkından Hacı Abdullâh'ın kendi hâlinde olmayıp fitne fesat kaynağı olup zâbitlere de itaat etmediği, ayrıca o yıl için fermân-ı âlî gereğince Sultaniyye Kazası'ndan talep edilen arpa ve buğdayın satın alınması konusunda adı geçen*

³²⁷ Eskiden sancak merkezi olan yer, bugün Çanakkale il merkezidir.

kişinin cemiyet başılık edip karışıklığa sebep olduğundan Limni Kalesi'ne kalebend edilmesi hakkında(11-20.05.1738).

[6a/11] Keşân³²⁸ Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Sen ki Keşân Nâ'ibi mevlânâ Abdülkerîm Kerimî -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Keşân'da sâkin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve sâ'ir *bi-ecmi'ihim* meclis-i şer'-i şerîfe varub kazâ-i mezbûre tâbi' Tolgar nâm karye mütemekkinlerinden Biyod(?) ve [büyük] babası ve Kanço oğlu Kosta nâm zimmîler kendi hâllerinde olmayup haydûd tâ'ifesinden iken gice ve gündüz âlet-i harb ile gezüb ibâdullâhın koyun ve kuzu ve kecisin sirkate idüb ve nice haydûd eşkıyâsını hânesine götürüb ehl-i ırz re'âyânın ırzına ve malına ta'arruz itmekle bir nice def'a tenbîh olunmuşken mütenebbih olmayub mesfûrân Biyod ve büyük babası ve Kançaoğlu Kosta'nın bu gûne ef'âlinden re'âyâ fukarâsı hâb u râhatlarını terk itmegin bu tarafda ıslâh olmayacağı nümâyân olmağın mesfûrlar ıslâh-ı nefis idinceye dek tersâne-i âmireme vaz'-ı kürek olunmak için emr-i şerîfim virilmek ricâsına vâki'-i hâlî der-i devlet-medârıma arz u i'lâm idivir deyü iltimâs itmeleriyle ol bâbda hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına arz eylediğin ecilden sen ki Keşân Nâ'ibi mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün Keşân zâbiti ma'rifetiyle mesfûrlar *alâ eyyi hâl[in]* ahz ve ıslâh-ı nefis idinceye dek sefine-yi şahâneye vaz' olunmak için Âsitâne-i sa'âdet'üme ihbâr olunmak için yazılmışdur.

fi evâhiri Muharrem sene 1151

Özet : *Keşan Nâ'ibi Abdülkerim Kerimi'nin rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Keşan'da oturan ulemâ, sulehâ, e'imme, hutebâ ve diğerleri büyük kalabalık şeklinde mahkemeye başvurup adı geçen kazaya bağlı Tolgar Köyü'nde ikamet eden Biyod(?) ve Büyük Babası ve Kosta adındaki zimmîlerin kendi hâlinde olmayıp haydutluk ettiği, gece-gündüz alet-i harb ile gezip halkın koyun, kuzu ve keçisini çalarak pekçok haydut eşkıyasını evine getirip namuslu re'âyânın onuruna ve malına saldırdığını bu yüzden daha önce birkaç kez kendisine tenbih edildiği halde bunların ıslah olmadığını,*

³²⁸ Gelibolu Livâsı içinde idâre edilen bir kaza idi. Malkara ile İpsala arasında kurulmuştur. Rus Köyü denilen Keşan I.Murad'ın vezirlerinden Evrent Bey tarafından zaptedilmiştir. Cihânnmâ'da Keşan için Rus Köyü tabiri kullanılsa da Osmanlı sicilinde bu tabir, Vize Livâsı'nın bir kadılığı olarak gösterilmiştir. Keşan adı Rumca Kissupolis'ten gelen Kissan'ın bozuk bir şeklidir. İnciciyan – Andreasyan, "a.g.m", s.150.

ıslâh-ı nefis edinceye kadar tersâne-i âmirede küreğe konulması hakkında (11-20.05.1738).

(12) Bursa Kadısı'na ve Rikâb-ı Hümâyûnum'da Çavuşbaşı olan Sâlih -dâme mecduhûya- Hüküm ki :

Üsküdarlı Rukiyye ve Yenikapılı Fatoş nâm avretler ahşama karîb Saray Meydanı'nda ricâl libâsiyle melbûseler iken ahz olunub ve erkekleri firâr eylediği ihbâr olunmağla mezbûrân avretler Bursa'ya nefy u iclâ olunmaları bâbında fermân-ı âlişânım yazılmışdur.

fî evâhiri Muharrem sene 1151

Özet: Üsküdarlı Rukiyye ve Yenikapılı Fatoş adındaki iki kadının akşama yakın vakitlerde Saray Meydanı'nda erkek kıyafetiyle dolaşırken, eşleri tarafından ihbar edilince yakalanıp Bursa'ya nefy edilmesi. (11-20.05.1738).

(13) Rodos ve Magosa Kadıları'na ve Sakız Nâ'ibi'ne ve Kıbrıs ve Sakız Muhassılları'na ve Rodos Mütessellimi'ne ve Sakız ve Rodos ve Magosa Kal'aları Dizdârları'na Hüküm ki :

İstanbul Rum Patrikliği dâhilinde Filibe Metropolitidi olan Botomolyos (?) nâm râhib kendi hâlinde olmayub dâ'imâ re'âyâ fukarâsını ta'cîz u tecrîm ve nice ehl-i ırz olanların ırzını hetk ve ba'zıların dahi nefy u kal'a-bend ve bunun emsâli fesâd u şekâvetinden ahvâl-i re'âyâ dîger-gûn olduğundan mâ'adâ mukaddemâ keyfiyyet-i ahvâli i'lâm olındukda metropolitligden azl ve keşîşlikden ref' ve Magosa Kal'ası'na kal'a-bend olunmuşken yine bir takrîb ile ıtlâk ve *ba'de'l-yevm* kendü hâlinde olmak üzre tekrâr metropolitligi ibkâ ve *el-yevm* kendü hâlinde olmayub evvelkinden ziyâde şekâvete tasaddî ve re'âyâdan cem' eylediği mâl-ı mîrîyi kendü hevâsına sarf ile istihlâk ve hâlâ zimmetinde iki senelik mâl-ı mîrî taleb olındukda virmeüyüb ve nice kimesnelerden dahi akçe istidâne idüb anları dahi virmeden firâr ve kendüyi ihtifâ itmekle mesfûr metropolitlikden azl ve bulunduğu mahallde ahz ve kal'a-bend olunmak bâbında İstanbul Rum Patriği Botomolyos(?) nâm patrik arz-ı hâl birle ordu-yı hümâyûnum tarafına inhâ ve istid'â eylediği ecilden metropolit-i mesfûrun keyfiyyet-i ahvâli mertebe-i külliye ve ol havâliden tefahhus ve istihbâr olındukda mel'anet ü hıyâneti zâhir ve fesâd u şekâvet üzre olduğu bâhir olub vücûh ile te'dîb u ta'zîbi muktezî olduğuna tahsîl-i ittilâ' olunub

lâkin firâren Galata'da ihtifâ eylediği ihbâr olunmağla metropolid-i mesfûr *alâ vechi'l ihtimâm* tefîş u tefahhus ve bulunduğı mahallde *alâ eyyi hâlin* ahz ve ele götürülüb mürd oluncaya dek *fî mâ-ba'd* ıtlâkından hazer ü mücânebet olunmak şartıyla Magosa Kal'ası'na irsâl ve kal'a-bend olunması bâbında ordu-yı hümâyûnum tarafından emr-i şerîfim sâdır ve mesfûr bu tarafda ele götürülmekle firâr ihtimâlinden masûn olmak için dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından yanına ----- ve ----- iki nefer çavuşlar ta'yîn ve muhafazasında ziyâde ihtimâm olunarak mahalline îsâli fermânım olmağın rikâb-ı hümâyûnum tarafından işbu emr-i şerîfimle irsâl olunmalarıyla imdi sen ki Sakız Nâ'ibi ve Muhassılı ve Dizdârı mûmâ-ileyhimsüz zikr olunan mesfûr Sakız'a vusûlünde kal'aya vaz' ve muhkem hıfz ve gider oldukda Sakız'a vusûli ve *ba'dehû* sâlimen irsâlinizi hâvî çavuşlar yedine arz virüb ve siz ki Rodos Kadısı ve Mütessellimi ve Dizdârisız kezâlik Rodos'a vusûlünde mesfûr siz dahi kal'aya vaz' ve muhkem hıfz ve gider oldukda Rodos'a vusûli ve *bâ'dehû* sâlimen irsâlinizi müş'ir çavuşlar yedine arz virüb ve siz ki Magosa Kadısı ve Kıbrıs Muhassılı ve Magosa Kal'ası dizdârisız çavuşân-ı mezkûrân mübâşeretile Kıbrıs Cezîresi'ne vusûlünde mesfûr Magosa Kal'ası'na muhkem kal'a-bend eyleyüb ve sâlimen vusûli ve muhkem kal'a-bend olunduğın muhbir çavuşânın yedlerine arzlar virüb i'âde ve mürd oluncaya degin mesfûrın muhafazasında dâ'imâ dide-küşây-ı basîret ve bir tarîk ile firâr u gaybetünden *gâyetü'l-gâye* ihtirâz u mücânebet eylemenüz bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdur.

fî evâhiri Muharrem sene 1151

Özet : *Filibe metropolidi Botomolyos adındaki rahibin kendi hâlinde olmayıp devamlı halkı taciz etmesi ve ehl-i ırz olanların ırzını hetk ve bazılarını da nefy ve kalebend ederek eziyet etmesi bundan önce i'lâm edilerek metropolitlikden azledilip, Magosa Kalesi'ne kalebend edilmiş ancak rahip bir yolunu bulup kaçmış ve kendi hâlinde olmak üzere tekrâr metropolidliği devam ettirmiş. Fakat yine kendi hâlinde durmayıp halka öncekinden daha fazla eziyet edip; halktan zorla aldığı vergileri kendi keyfine harcadığı gibi zimmetinde olan iki senelik vergiyi vermeyip, pek çok kimseden borç almış ve onları da vermeden firâr etmiş. Bunun üzerine metropolidlikten azledilip saklandığı Galata da yakalanıp Magosa Kalesi'ne ölünceye kadar kalebend edilmesine karar verilmiş(11-20.05.1738). Adı geçen rahip Filibe'den deniz yolu ile getirileceği için geçiş güzergahlarında olan yerlerin görevlileri uyarılmıştır. Rahip şu güzergâhlardan Magosa'ya getiriliyor. Sakız Adası (Naibi, Muhassılı ve Dizdârı): Rodos Adası (Kadısı,*

Mütesellimi ve Dizdârı); Kıbrıs Adası (Muhassılı, Magosa Kalesi Dizdârı) Bu güzergâhlardaki görevlilerin gözlerini açık tutup adı geçen metropolidin serbest bırakılmasından gayet sakınmaları isteniyor.

[6b/14] Sekbânbâşıya ve Trabzon Kadısı'na ve Trabzon Yeniçeri Zâbiti'ne Hüküm ki :

Acemiyyü'l-asl Zeyneb ve Hanîfe ve Fâtıma nâm üç nefer avretler fâhişeler olub hâlâ zindânda mahbûs olub Trabzon'a nefy u iclâları fermânım olmağın sen ki sekbânbâşı-yı mûmâ-ileyhsin bir mübâşir ta'yîn ve mezbûreleri zindândan sefîne ile Trabzon'a îsâli ve sen ki Trabzon kadısı mevlânâ ve yeniçeri zâbiti mûmâ-ileyhsüz vusûllerini müş'ir mübâşir-i mezbûrın yedine arz virüb i'âde ve mezbûreleri Trabzon'a îvâ ve emr-i şerîfim sâdır olmadukca sebîlleri tahliye olunmamak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdur.

fi evâhiri Muharrem sene 1151

Özet : *Acem asıllı Zeynep, Hanife ve Fâtma adındaki üç kadın fahişe oldukları için zindânda hapis iken bunların gemi ile Trabzon'a gönderilip orada ikamet ettirilmesi ve emr-i şerîf yazılmadıkça olmadıkça tahliye edilmemeleri hakkında(11-20.05.1738).*

(15) Sekbânbâşı'ya ve İznikmid Kadısı'na ve İznikmid'de Yeniçeri Serdârı'na Hüküm ki :

Akferalı Âişe ve Üsküdarlı Deli Emîne ve Diyarbakırlı Anesper(?) nâm avretler fevâhiş makûlesinden olub ahz ve hâlâ zindânda mahbûse olub İznikmid'e nefy u iclâları fermânım olmağın sen ki sekbânbâşı-yı mûmâ-ilehysin ocakdan bir mübâşir ta'yîn ve mezbûreleri zindândan alub sefîne ile İznikmid'e îsâl ve sen ki İznikmid Kadısı mevlânâ ve yeniçeri serdârı mûmâ-ileyhsün vusûllerini müş'ir mübâşir-i mezkûrın yedine arz virüb i'âde ve mezbûreleri İznikmid'de îvâ emr-i şerîfim sâdır olmadukca sebîlleri tahliye olunmamak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdur.

fi evâhiri Muharrem sene 1151

Özet : *Akferalı Ayşe, Üsküdarlı Deli Emîne ve Diyarbakırlı Anesper(?) adında üç kadının fahişe olup fuhuş yaptıkları için zindânda hapsedilmiş ancak daha sonra*

İstanbul'dan gemi ile İznikmid'e gönderilip emr-i şerîf yazılmadıkça serbest bırakılmamaları istenmiştir(11-20.05.1738).

(16) Selanik Mollası'na ve Sekbânbâşı'ya ve Selanik Yeniçeri Zâbiti'ne Hüküm ki :

Emîne ve Zeyneb ve Hadice ve Şâhbâz ve Âişe ve diğer Âişe nâm avretler fevâhiş makûlesinden olub ahz ve hâlâ zindânda mahbûseler olub Selânîk'e nefy u iclâları fermânım olmağın sen ki sekbânbâşı-yı mûmâ-ileyhsün ocakdan bir mübâşir ta'yîn ve mezbûreleri zindândan alub sefine ile Selanik'e îsâl ve sen ki Selânîk'de yeniçeri zâbiti mûmâ-ileyhsün vusûllerini müş'ir mübâşir-i merkûm yedine arz virüb i'ade ve mezbûreleri Selanik'de îvâ ve emr-i şerîfim sâdır olmadukça sebîlleri tahliye olunmamak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

fi evâili Safer sene 1151

Özet : Emîne, Zeynep, Hatice, Şahbaz, Ayşe ve diğer Ayşe adında üç kadın fuhuş suçundan dolayı zindanda hapiste iken Selanik'e nefy olunmalarına karar verilip, gemi ile Selânîk'e gönderilmeleri ve emr-i şerîf yazılmadıkça serbest bırakılmamaları hakkında(21-31.05.1738)

(17) Medîne-i Üsküdar Kazâsı Muzâfâtı'ndan Karamürsel Nahiyesi Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Sen ki Karamürsel Nahiyesi Nâ'ibi mevlânâ Ahmed -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb nâhiye-i mezbûra tâbi' Kara Ahmedli nâm karye sükkânından Mehemed bin Ali yine karye-i mezbûrede sâkine olub *fi'l-asl* nâhiye-i mezbûreye tâbi' Akçaat Karyesi'nden olub karye-i mezbûre Kara Ahmedli'de iki üç seneden beri mütevattine Râbi'a binti Süleymân nâm avreti meclis-i şer'e ihzâr ve muvâcehesinde mezbûre kendü hâlinde olmayub *bi-gayr-i hakkın* ümmet-i Muhammed'e itâle-i lisân ve ba'zı kelimât-ı şenî'a ile şetm ve a'râz-ı müsliminî hetk âdet-i müstemirresi olub her-bâr ahz ve ihzârı müte'essir olmağla şimdiye degin müsâ'adeden nâşî bir [...] mukaddem karye-i mezbûrede menzil önünde kendi hâlinde iken üzerime hücum ve *bi-gayr-ı hakkın* mûcib-i ta'zir olacak kelimât ile ağzıma ve burnuma şetm itmekle mezbûrenin keyfiyyeti *hâzirun bi'l-meclis* olan müslimînden su'âl olunsun deyü *ba'de'd-da'vâ ve'l-ekzâr* mezbûrenin keyfiyyeti karye-i mezbûre sükkânından Osmân Beşe ibn-i Alî ve Ahmed bin Alî ve Mehemed bin Ömer ve Alî Beşe ibn-i İbrâhîm ve El-Hâc

İbrâhîm bin Osmân ve Osmân ibn-i Ahmed ve sâ'ir cerîdede *mastûrû'l-esâmî* kimesnelerden su'âl olındıkda mezbûrenin ahvâlî vech-i muharrer üzre olub mezbûre Mehmed karye-i mezbûrede menzili önünde kendü hâlinde iken üzerine hücum ve *bi-gayr-ı hakkın* mûcib-i ta'zîr olacak kelimât ile ağzına ve burnuna şetm eyledi mezbûrenin bu misillü kelimât ile a'râz-ı müslimîni hetk-i ırz âdet-i müstemirresidür deyü *alâ tarîki's-şehâde* sû-i hâlini haber vormeleriyle mezbûre Râbi'a'yı karye-i mezbûreden ihrâc ve *an-asl* sâkine olduğu karye-i mezbûre Akçaat'a nakl u iskân ile *bi-tarîki'n-nefy* iclâ olunması bâbında emr-i şerîfî âlî-şânım ısdârı ricâsına vâki'-i hâlî *bi'l-iltimâs* i'lâm eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre vatan-ı kadîmesine iskân olunmak emrim olmışdur buyurdum.

fi evâili Safer sene 1151

Özet : *Karamürsel Nahiyesi'ne bağlı Kara Ahmedli Köyü'nde oturan Mehmed bin Ali yine Karamürsel Nahiyesi'ne bağlı Akçaat Köyü'nden olup iki üç seneden beri Kara Ahmedli Köyü'nde oturan Süleyman kızı Rabia'dan şikayetçi oluyor. Rabia'nın haksız yere halka dil uattığı ve bazı kötü kelimeler ile küfür ettiğini ve bunu alışkanlık haline getirip devam ettirdiğini, o ana kadar birkaç kez huzura getirildiğini ancak bir (cümlelerin akışına göre birk aç gün ya da hafta olabilir. Metinde buna ait bir boşluk yok ama cümlelerin akışında bir kopukluk olduğu için bunu tamamlama ihtiyacı duyduk) adı geçen köyde menzili önünde Süleyman kızı Rabia'nın Mehmed bin Ali'ye hücum edip ağzına ve burnuna küfür ettiğini belirtince bir meclis hazırlanması istenmiştir. Hazırlanan mecliste adı geçen köyde oturan Osman Beşe ibn-i Ali, Ahmed bin Ali, Mehmed bin Ömer, Ali Beşe ibn-i İbrahim, El-Hâc İbrahim bin Osman, Osman ibn-i Ahmed ve kişilerden sorulmuş bu kişiler Rabia'nın yukarıda belirtilen suçları işlediğini ve böyle bir alışkanlığı olduğunu şahitlik yoluyla haber verdiklerinden adı geçen Rabia'nın Kara Ahmedli Köyü'nden çıkarılıp asıl köyü olan Akçaat Köyü'ne nakil edilip nefy yoluyla uzaklaştırılması hakkında(21-31.05.1738).*

18) Çerkeş Kazası Nâ'ibi'ne ve Kengiri³²⁹ Sancağı Mütesellimi'ne ve Samsun Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Çerkeş Kazası Nâ'ibi mevlânâ-yı mûmâ-ileyh Mehmed -zîde *ilmuhûsun-rikâb-ı hümâyûnuma* mektûb gönderüb nefsi-i kasaba-i Çerkeş sâkinlerinden iken binyüzkırk senesinde Dökmeci Mehmed Ağa demekle ma'rûf kimesne fevt oldukda

³²⁹ Bugünkü Çankırı il merkezi

yine kasaba-i mezbûr sâkinlerinden olub mütegalibeden Hidâyet Ağa dimekle meşhûr kimesne müteveffâ-yı mezbûrın emlâk u emvâl u eşyâsını fuzûlî zabt ve vârislerine bir habbe vermeyüb vârislerinin talepleriyle tahrîri murâd olundukda taraf-ı şer' den gönderilen kimesneye mezbûr Hidâyet şütûm-ı galîza ile şetm ve tahrîr itdirmeyüb vukû' üzre i'lâm idiver deyü müteveffâ-yı mezbûrın vârislerini ilhâh itmekle *fi'l-hakîka* mezbûre Hidâyet ashâb-ı mütegalibeden olduğı nümâyân olmağın mütevaffâ-yı mezbûrın terekesi tahrîr ve *beyne'l-verese bi'l-ferîzâti's-ser'iyye* taksîm olunup yine itâ'at itmezse sen ki mütesellim-i merkûmsun mûmâ-ileyh islâh-ı nefis edince Samsun Kala'sı'na kal'a-bend olunmak bâbında vâki'-i hâli hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına ilhâhları ile arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak için yazılmışdur.

fi evâili Safer sene 1151

Özet : *Çerkeş Kasabası'nda oturan ve 1140 senesinde vefât eden Dökmeci Ahmed Ağa adlı kişinin eşyâsı ve emvaline mütegalibeden Hidayet Ağa diye bir kişi fuzuli yere el koyup vârislerine hiçbir şey vermeyince, varisleri şikâyetle bulunarak mirasının tahrir edilmesini istiyorlar. Mirasın tahriri için kadı tarafından gönderilen kişiye Hidayet Ağa küfredip adı geçen kişinin terekesini tahrîr ettirmeyip, vefat eden kişinin vârislerini ilâma zorluyor. Bunun üzerine Hidayet'in mütegalibeden olduğı açığa çıkınca ölen kişinin terekesinin, vârisleri arasında kanunda olduğı şekliyle taksim edilmesi ve eğer Hidayet buna itaat etmezse nefsinin islâh edinceye kadar Samsun Kalesi'ne kalebend edilmesi hakkında(21-31.05.1738).*

[7a/19] Mevlânâ Trabzon Kadısı'na Hüküm ki:

-----nâm kimesne rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb bundan akdem Acem Gürcisi olmak üzre iştirâ eyledüğü Fâtıma nâm câriyeden zürriye zuhûr eyledüğünden Acem elçisi Devlet-i alîyyeme geldükde ırzını tekmil için mezbûreye akd u nikâh idüb lâkin mezbûre kendü hâlinde olmayub ihâneti zâhir ve ba'zı eşyâları sirka[t] eyledüğünden kat'-ı nazar bunu teslîmi murâd eyledüğüne kanâ'at itmeyüb dürlü dürlü tezvirât ile şirrete sülûk ile ta'cîz ve mezbûreyi tatlîk itmişken bir vechle mezbûreden emîn olmayıb mezbûre aslında Trabzon'dan gelme olduğın bildirüb câriye-i mezbûre Trabzon'da ikâmet itdirilmek bâbında emr-i şerîfim ricâ eyledüğü ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak için hüküm yazılmışdur.

fi evâili Safer sene 1151

Özet : -----kişi bundan önce satın aldığı Fâtma isimli Acem Gürcisinden bir çocuğu olunca Acem elçisi devlet-i aliyyeyi ziyarete geldiğinde onu nikahına almış, fakat kadın rahat durmayıp ihânet edip, bazı eşyaları çalıp bunları geri vermeyip, şirrete sülûk eyleyince eşi onu boşamış ancak kadının bundan sonra da rahat durmayacağını düşünüp, Fatma Trabzon'dan gelme olduğunu bildirdiği için Trabzon'da ikamet ettirilmesi hakkında bu hüküm yazılmıştır(21-31.05.1738).

(20) Gemlik ve----- Nâ'ibi'ne Limni Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Bi'l-fi'l bâbü's-sa'âdetüm Ağası Ahmed -dâme uluvvuhû -rikâb-ı hümayûnûma arz gönderüb taht-ı nezâretinde olan evkâfından Burusa'da merhûm Şânizâde Cem Sultân evkâfı karyelerinden Gemlik Kazâsı'na tâbi' Fıstıklı nâm karye sâkinlerinden Hacı Mehmed oğlu Mehmed nâm şakî kendü hâlinde olmayub askerîlik iddi'âsıyla zâbitine mükerreren fetava-yı sudûr iden evâmîr-i âliyyelere itâ'at ve inkıyâd itmeyüb vukû' bulan sefer-i hümayûnuma kasr (okunamdı) mürettip bulunmayub fisk u fesâd ve şekâvet ve habâsetin icrâya âlet-i harp geşt ü güzâr ve ser-i cem'iyet-i eşkıyâ ve ümmet-i Muhammed'in emvâl ve nüfuslarına ta'arruz âdet-i müstemirresi olduğu ahâlî-i karye ihbâr ve ta'azzum-ı hâl eyledigün müteveffâ-yı vakf i'lâm itmekle sâyire mûcib-i ibret ve bâ'is u nasihât ve ıslâh-ı nefis edinceye Limni Kal'ası'na kal'a-bend ve ıslâh-ı nefis itdüğüne nâzır-ı müşârûn-ileyh tarafından arz olmadukça ıtlâk olunmamak üzre zâbitânı ma'rifetiyle ahz ve kal'a-bend olunmak için emr-i şerîfim verilmek ricâsına arz itmeğin vech-i meşrûh üzre zâbiti ma'rifetiyle kal'a-bend olunmak için yazılmışdur.

fi evâili Safer sene 1151

Mezbûr ıtlâk olunmuşdur.

fi evâhiri Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : Babü's-sa'âde Ağası Ahmed'in rikâb-ı hümayûna dilekçe ile başvurması üzerine; Bursa'da Şânizâde Cem Sultan evkâfı köylerinden Gemlik Kazası'na bağlı Fıstıklı Köyü'nde oturan Hacı Mehmedoğlu Mehmed adındaki eşkıyanın, kendi halinde olmayıp, askerlik iddiasında olup zâbite karşı koyması, evâmîr-i âliyyeye itaat etmemesi, sefer-i hümayûna katılmaması, günah işleyip, kötülük etmesi, eşkıyâ cemiyetinin başı olması ve halkın malına taarruz etme alışkanlığı olmasından dolayı, köy halkının ihbârı

üzerinenefsini ıslâh edene kadar Limni Kalesi'ne kalebend edilmesi ve nefsinin ıslâh ettiği bildirilmedikçe serbest bırakılmaması hakkında(21-31.05.1738).

Adı geçen kişi daha sonra serbest bırakılmıştır(08-16.08.1738).

(21) ----- Kadısı'na ve Kirişözü Kazâsı Nâ'ibi ve Konya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Kirişözü Kazâsı nâ'ibi mevlânâ Ahmed el-Ömerî -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümayûnûma mektûb gönderüb -seyyidetü'l-muhadderât ve ikliletü'l-muhassenât tâcü'l-mestûrât zâtü'l-'ilmi ve 'ş-şu'ârât- vâlidem Sultân -damet ismetuhâ ve zâdet iffetuhânın- haslarından Esb Keşân hassı aklâmından Kirişözü Kazâsı ahâlîsi bi-ecmi'ihim meclis-i şer'a varub *an-asl* Tabanlı Aşireti'nden Şeyhlioğlu Ahmed ve karındaşı Mûsâ ve Kara Hüseyin nâm şakîler mukaddemâ sâkin oldukları yerlerine kanâ'at itmeyüb iki seneden berü hass-ı merkûme toprağında Harâmî Yaylası'nda ve civârlarında vâki' Bayburd Kazâsı'na tâbi' Horice(?) ve Musalla(?) ve İnsuyu nâm mahallere yüz mikdârı Kürd Hasan Kers(?) ve Bozkoyunlu ve sâ'ir ecnâsı muhtelifiye başlarına cem' ve fukarânın zira' eyledükleri mevrû'atları fuzûlî hayvanlarına ekl ü itlâf itdirdüklerinden gayri bunların âşikârı ve gizlû kuyularında mahfûz hinta ve şa'îrlerin fuzûlî ahz ve devevân ve öküzlerin sürüb şerr u şürûrlarından perâkende vü perîşân ve mâl-ı hasekinüz ve ta'tîline bâ'is olmalarıyla mezbûrlar *fi-mâ-ba'd* mevâzi'-i mezbûra gelmeyüb ve vâki' olan zararları *ba'de'l-keşf* eşkiyâ-yı mezbûrûndan tahsîl ve ağalarından mezbûrân Şeyhlioğlu Ahmed ve karındaşı Musa ve Seyfî Alî'nin oğlu Hüseyin nâm şakîler zâbitleri ma'rifetiyle kal'a-bend olunmaları bâbında hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına arz eyledükleri ecilden vech-i meşrûh üzre şer'le görilüb zararları tazmîn ve *ihkāk-ı hakk* olunduktan sonra kendülere nush u pend ve gayriye mûcib-i ibret için zikr olunan üç nefer Konya Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları için yazılmışdur.

fi evâili Safer sene 1151

Özet : Kirişözü Kazası Naibi Ahmed el-Ömeri'nin rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Vâlîde Sultan haslarından Keşân hassı Kirişözü Kazâsı halkı kalabalık bir şekilde toplanıp mahkemeye başvurup aslen Tabanlı Aşireti'nden olan Şeyhlioğlu Ahmet ve kardeşi Musa ve Kara Hüseyin adındaki eşkiyalardan şikayetçi olmuşlar. Bunların, oturdukları topraklarla yetinmeyip iki seneden beri Vâlîde Sultan hassı toprağı içinde olan Harâmî Yaylası ve civârında bulunan Horice(?), Musallat(?) ve

İnsuyu adındaki mahallerde çeşitli kişileri başlarına toplayıp, has toprağında halkın ziraat ettiği alanları hayvanlarına yedirip, halkın depolarda sakladığı arpa ve buğdayı alıp, deve ve öküzlerine yedirdiğinden halkın perişan olmalarına sebep olduğunu için Şehylioğlu Ahmed ve kardeşi Musa ve Kara Hüseyin'nin diğerlerine ibret olması için Konya Kalesi'ne kalebend edilmeleri ve eşkıyaların sebep olduğu zararların kendilerinden alınarak hak sahiplerine verilmesi hakkında(21-31.05.1738).

(22) Kütahya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Bi'l-fi'il bâbü's-sa'âdet'üm Ağası Ahmed Ağa -dâme uluvvuhû- rikâbı hümâyûnuma arz gönderüb müşârûn-ileyhin nezâretinde olan evkâfdan Burusada medfûn müteveffâ Hamza Bey evkâfı karyelerinden İnegöl Burusa Kazâsı'na tâbî' Bilâl nâm karyede sâkin Yekçeşm Ahmed ve Bektâş nâm kimesneler kendi hallerinde olmaduklarından nâşî bundan akdem ıslâh-ı nefis için kal'a-i mezbûrede kal'a-bend olunmalarıçün sâdır olan emr-i şerîfim le kal'a-bend olunub lâkin mezbûrlar kendi hallerinde olub re'âyâ umûrına karışmamak üzere ıslâh-ı nefis eylediklerin İnegöl Burusa Nâ'ibi arz ve ahâlîsi mahzar birle i'lâm itmeleriyle mezbûrların cürmleri afv ve ıtlâk olunmaları bâbında hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına arz itmeğin vech-i meşrûh üzere afv ve ıtlâk olunmaları için yazılmışdur.

fi evâsıtı Safer sene 1151

Özet : *Babü's-sa'âde Ağası Ahmed Ağa'nın rikâb-ı hümâyûna gönderdiği arz üzerine; Bursa'da müteveffâ Hamza Bey evkâfı köylerinden İnegöl Bursa Kazâsı'na bağlı Bilal adındaki köyde oturan Ahmed ve Bektâş'ın kendi hallerinde olmayıp daha önce nefislerini ıslah için kalebend edildikleri; ancak adı geçen kişilerin nefislerini ıslah ettiği ve re'âyâ işlerine karışmayacaklarını İnegöl Bursa Naibi mahzar birle i'lâm edince bu kişilerin suçlarının affedilip sebest bırakılmaları hakkında(31.05-09.06.1738).*

[7b/23] Mihal Voyvodası'na ve Burusa Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Hüdâvendigâr Sancağı'nda Mihal Gazi ve Nişâncı-yı Cedîd Mehmed Paşa evkâflarından Gölbazarı Kazâsı ahâlîsi rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb kazâ-i mezbûra tâbî' Gökçe Karyesi mütemekkinlerinden Araboğlu Çırık Hasan ve yine kazâ-i mezbûre tâbî' Karacalar Karyesi sâkinlerinden İbrâhîm nâm şakîler kendü hallerinde olmayub sa'y-

i bi'l-fesâd olduklarından nâşî mezkûr şakîler onbeş-yirmi nefer tüfenk-endâz şakîleri başlarına cem' ve mürûr u ubûr iden ibâdullâhın emvâl ü erzâklarını gasb u gâret ve nicelerin katl idüb ve bunlardan mâ'adâ bunların menzillerin basub mallarını nehb u gâret ve altmışar yetmişer gurusların bahâya kesüb ve şart virüb evlâdlarına ta'arruz ve ziyâde zulm ü şerlerinden âciz ve taşra çıkacak halleri kalmaduğın bildürüb sen ki Voyvoda-i mûmâ-ileyhsün ma'rifetin ve dîvân-ı hümâyûnum çavuşlarından ----- çavuş -*zîde kadruhû*- mübâşeretiyile mezkûr şakîler *alâ eyyi hâlin* ahz ve Burusa Kal'ası'na kal'a-bend ve sûreti sicilâtıyla arz u i'lâm olunmak bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ eyledükleri ecilden sen ki voyvoda-i mûmâ-ileyhsün ta'yîn olunan çavuş mübâşeretiyile mezkûrlar ahz ve Burusa Kal'ası'nda kal'a-bend ve sûret-i sicilâtıyla arz u i'lâm olunmak için yazılmışdur.

fî evâsıtı Safer sene 1151

Mezbûrlar itlâk olunmuşdur.

fî evâilî Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Özet : *Hüdavendigâr Sancağı'nda Mihal Gazi ve Nişancı-yı Cedid Mehmed Paşa evkaflarından Gölpazarı Kazâsı halkının rikâb-ı hümâyûna dilekçe vermeleri üzerine; adı geçen kazaya bağlı Gökçe Köyü'nde oturan Arapoğlu Çırık Hasan ve Karacalar Köyü'nde oturan İbrahim adındaki eşkıyaların kendi hallerinde olmayıp fesatlık yaptıkları, ayrıca tüfek atan onbeş-yirmi eşkıyayı başlarına toplayıp, gelip geçen halkın mallarını gasp edip pek çoğunu katlettiklerini, bununla yetinmeyip bu kişilerin hanelerini de basıp atılmışar-yetmişer guruslarını alıp bunları haraca bağlayıp çocuklarına taarruz ve eziyet ettiklerini ve halkın başka yere gidecek halleri kalmadığını belirterek dîvân-ı hümâyûn çavuşu ve voyvoda yardımıyla bu kişilerin Bursa Kalesi'ne kalebend edilip sicillerinin sûretinin çıkarılması hakkında(31.05-09.06.1738).*

Adı geçen kişiler daha sonra serbest bırakılmışlardır(17-26.08.1738).

(24) Ankara Sancağı Mütesellimi'ne ve Kengiri Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Ankara mütesellimi Hacı Hüseyin -*zîde kadruhûsun*- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb [gönderüb] Ankara Kazâsı'nda vâki' Karlığa nâm karye ahâlîleri i'lâm-ı hâl idüb karye-i mezbûrede sâkin Bayezidoğlu Hasan ve Batakoğlu Maksud ve Hatiboğlu Boşnâk

nâm kimesneler kendü hallerinde olmayub her-bâr ümmet-i Muhammed'e isâl-i mazarrat ve sâhib-i fitne olub her birileri *bi- gayr-ı hakkın* ehl-i örfe gamz ve yüzer ve ikişeryüz gurus akçeleri aldırub bundan mâ'adâ civârlarında vâki' olan Venezşeyh(?) ve Yenişeyh ve Yozgat ve Hasanoğlan ve Melihler nâm karyeler ahâlîleri dahi bu misillü ehl-i örfe gamzları sebebiyle akçelerin aldirmek âdet-i müstemirreleri olmağla mezbûrların şerr u mazarratlarından gerek karyeleri ahâlîleri ve gerek civârlarında vâki' karye ahâlîlerinin emn u rahatları kalmayub *bi'l-küllîye* perâkende vü perişân olmalarına bâ'is ve şene'âtleri mezbûrların a'yân-ı vilâyetden bazı kimesnelere istinâdlarına binâ'en olub ve gün be gün bu misillü zulm ü te'addîleri müşedded ve terakkî bulduğundan hâl-i fukarâ gâyet digergün olub ve vech-i meşrûh üzre olduğunu kurâ ahâlîlerin haber virüb ve Ankara Nâ'ibi'nden i'lâm taleb eyledüklerin istinâdları olan â'yânın havfından nâşî i'lâma cesâret idemeyüb mezbûr Bayezidoğlı Hasan ve Yunakoğlı Maksud ve Hatiboğlı Boşnak nâm kimesnelerin bu gûnâ re'âyâ fukarâsına cevri u eziyyet ve zulm ü tâ'addîleri zâhir u nümâyân olduğuna senin dahi *kemâl-i utlâ'ın* olmağla şerr u mazarratlarını men' u def olunmak isticlâb-ı du'âyı hayra bâ'is olmağla fukarânın hallerine merhameten islâh-ı nefis edinceye degin mezbûrlar Kengiri Kal'ası'na kal'abend olunmak üzre sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsün mübâşeretinle hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına vâki'-i hâlî arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre mezbûrlar islâh-ı nefis eylemeleriçün kal'a-bend olunmaları emrim olmuştur deyü yazılmışdur.

fî evâsıtı Safer sene 1151

Özet : *Ankara mütesellimi Hacı Hüseyin'in rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Ankara Kazâsı'nda bulunan Karlığa Köyü halkı. köylerinde oturan Bayezidoğlı Hasan, Batakoğlı Maksud ve Hatipoğlı Boşnak adındaki kişilerden şikâyetçi oluyorlar. Bu kişilerin kendi hallerinde olmayıp devamlı halka zarar verdikleri, fitne çıkardıkları, halkı haksız yere kanun koyuculara cezalandırdıkları ve yüzer-ikişeryüz akçelerini aldıklarını belirtip şikâyetçi oluyorlar. Ayrıca civarlarında olan Vezirîşehy?, Yenişehir, Yozgat, Hasanoğlan ve Mülhalar? Köyleri halkının da bu gibi hareketlerden dolayı zor durumda olduklarını belirtip adı geçen kişilerin vilâyetin ileri gelen bazı kişilerine dayanarak zulümlerini artırdıklarını, halkın halinin gayet kötü olduğunu köyün halkı haber vererek Ankara Naibi'nden ilâm talebinde bulunuyor. Köylerin halkı Ankara Nâ'ibi'nden i'lâm alıyorlar fakat adı geçen kişilerden korkularına ilâma cesaret edemiyorlar. Bunun üzerine Ankara Naibi'ne, Bayezidoğlı Hasan, Batakoğlı Maksud ve*

Hatipoğlu Boşnak adındaki kişilerin halk üzerindeki baskı ve kötülüklerinin kaldırılıp, hayır duaya sebep olarak, suçluların Kengiri Kalesi'ne kalebend edilmeleri hakkında(31.05-09.06.1738).

(25) Sekbânbaşı'ya ve Bozcaada Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Âişe-i fâsika bundan akdem Edirne Kapusu dahilinde Acıçeşme kurbunda bir hânede İmamoğlu Sa'îd ve bir Acemi Çorbacısı üçü me'an *meclis-i müheyyâ işretde* iken basulub bisâda meclisle kapuya getirildükde mezbûre Âişe *ba'de't-ta'zîr* vaz'-ı zindân olunub *ba'dehû* bazı mahallerden şefâ'at ve afv u ilhâh olunmağla ıtlâk olunmuşdı ancak yine kendü hâliyle sâkine olmayub *kemâl-i mel'anetden* nâşî şerrine sâlike olub nice vâfir zâyî'âtım vardır deyü da'vâ-yı tezvîrâta mütesaddiye olmağın tekrâr ahz ve kapuya getirildükte bâlâda mezkûr mahbûs İmamoğlu Sa'îd dahi getirilüb *bi'l-muvâcehe* mezbûrenin keyfiyyeti sû'âl olındıkda mezbûre öteden berü *fâsika-i atikalardan* olub enva'-ı fuhşiyâtı me'lûfe merkûm Acemi Çorbacısıyla *ünsiyyet-i kâdîme* olduğunu vukû' üzre kendüsine takrîr itmekle mezbûre tekrâr vaz'-ı zindân olunub bu makûle *şerîre-i fâcîre* ve fâhişe-i atîka olmağla *mâ-melekiyle* Âsitâne-i sa'âdetden ib'âd ve sâ'ir fevâhişeye mûcib-i ibret için nefy-i ebedi ile diyâr-ı âhara nefy ü iclâ olunması lâzîme-i hâlden olmağla mezbûre *bi'l-küllîye* Bozcaada Cezîresi'ne nefy ü iclâ olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek üzre i'lâm olunmağın vech-i meşrûh üzre mezbûre Bozcaada Cezîresi'ne nefy ü iclâ olunmak için yazılmışdur.

fi evâsıtı Safer sene 1151

Özet : *Ayşe adında fahişe bir kadın, Edirne kapısı içinde Acıçeşme yakınında bir evde İmamoğlu Sait ve bir Acemi Çorbacısı ile birlikte günah işledikleri meclisde iken basımış ve Ayşe ta'zir edildikten sonra zindâna koyulmuştur. Daha sonra şefaât dileyince affedilmiştir. Ancak yine rahat durmayıp bir takım kötülüklerde bulunup çok zarara uğradım diyerek yalan davalara başlayınca tekrar yakalanıp mahkemeye götürülüp İmamoğlu Said ile yüzleştirilmiştir. İmamoğlu Said, kadının eski günahkarlardan olup, fuhuş ile bilindiği ve Acemi çorbacısıyla eski arkadaş olduklarını söyleyince kadın tekrar zindana koyulmuş ve kadın İstanbul'dan uzaklaştırılıp diğerlerine ibret olması için ömür boyu nefy cezası ile Bozcaada'ya nefy edilmiştir(31.05-09.06.1738).*

[8a/26] Limni Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Nigde Sancağı'nda vâki' *fî'l-asl* Bor Kasabası sükkânından iken on beş seneden mütecâviz İstanbul'da mütevattin olan Sadreddîn-zâde demekle ma'rûf Seyyid Hacı Mehmed kendü hâlinde olmayub gâyet eşirrâdan ve mukaddemâ sû-ı hâl ve şâhid-i zor ve sahtekârlığı doksan adet ile zâhir ve emr-i şerîfim le kal'a-bend olunmuşken inkıyâd-ı emr-i âlî itmedigünden mâ'adâ yine nîk durmayıp dürlü dürlü ekâzib ile kendüyi mevâcibden tahlîs sevdâsıyla mechûl arzı peydâ ve ba'zılarına şer' eyleyüb tezvîrâta şurû' ve ısrarından ibâdullâh halâs ve ıslâh-ı nefis için Limni Kal'ası'na kal'a-bendi fermânım olmağın rikâb-ı hümayûnum tarafından sâdır olan iş bu emr-i şerîfim ----- mübâşeretile mezbûr irsâl olunmağın sen ki dizdârı merkûmsun vusûlünde mezbûr kal'a-ı merkûmede muhkem habs ve kal'a-bend eyleyüb emr-i şerîfim sâdır olmadukça bir tarikle itlâkında gâyetü'l-gâye hazer ü mucânebet eylemek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazmışdur.

fî evâsıtı Safer sene 1151

Mezbûrlar itlâk olunmuşdur.

fî evâilî Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet .: *Niğde Sancağı'nda bulunan aslen Bor Kasabası'ndan olan fakat onbeş yıldan fazla bir zamandır, İstanbul'da oturan Saddreddin-zâde diye bilinen Seyyid Hacı Mehmed'in kendi halinde olmayıp gayet kötü bir kişi olduğu, 90 kez yalancı şahitlik yaptığı ve sahtekâr olduğu için kalebend edildiği fakat emr-i âliye itâ'at etmeyip türlü türlü yalanlar ile kendisini mevâcip vermekten kurtarmak amacıyla mechûl bir arz ile halka eziyet edip yalancılığa başladığından adı geçen kişinin nefisini ıslâh edinceye kadar Limni Kalesi'ne kalebend edilmesine ve tekrâr emr-i şerîf yazılmadıkça serbest bırakılmasından sakınılmasına fazlaca dikkat edilmesi hakkında(31.05-09.06.1738).*

Adı geçen kişi daha sonra serbest bırakılıyor(19-27.07.1738).

(27) Üsküdar Kazâsı Muzafâtı'ndan Karamürsel Nâhiyesi Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Mütevellî Osmân rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb bunun Karamürsel sâkinlerinden Alî Odabaşı demekle ma'rûf kimesne zimmetinde binyüzkırk senesinde elli guruh hakkı olub zemimeleri(?) fevt olmağla muhallefâtın kabz iden zevcesi ----- nâm hâtun ile kerîmesi -----nâm hâtunlardan taleb eyledükde virmekte ta'allül ü muhâlefet üzre oldukların bildürüb ol bâbda hüküm-i hümayûnum ricâ ve Karamürsel Kazâsı'nda

sâkin iken bundan akdem vefât iden Alî Odabaşı'nın terekesine *bi'l-verâse vâz'u'l bir* olan Ümmügülsüm bint-i Mehmed nâm hâtun imtisâlen *li-emr-i âlî li-ecli'l mürâfa'a* üç def'a *da'vet-i şer'-i şerîf* olındıkda mezbûre Ümmügülsüm itâ'at-ı şer'-i şerîf ve emr-i âlişân itmemekle kazâ-i mezbûre ahâlîsinden mezbûre Ümmügülsüm'ün keyfiyyeti ahvâlî sû'âl olındıkda itâ'at-ı şer'-i şerîf ve emr-i âlişân itmemek ve bu gûne ashâb-ı hukûkun hakkını edâda imtinâ' itmek âdet-i müstemirresi olub dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından --- ---- çavuş ta'yîn ve menzilinden ihrâc *ba'de'l-mürâfa'a ve'l-isbât ihkāk-ı hakk* olındıktan sonra sâ'ire mûcib-i ibret ve kendüye sebep-i nasihât olmak üzere mezbûre Ümmügülsüm diyâr-ı âhara nefy u iclâ olunmak bâbında vâki'-i hâlî hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün i'lâm eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzere amel olunmak için yazılmışdur.

fî evâsıtı Safer sene 1151

Özet : Mütevellî Osmân'ın rikâb-ı hümayûna dilekçe ile başvurması üzerine; Mütevellî Osmân, Karamürsel'de oturan Alî Odabaşı diye bilinen kişide olan 1140 yılından 50 gurus alacağı varken, Ali Odabaşı bu alacağını vermeden ölünce, mütevellî Osmân alacağını, Ali Odabaşı'nın zevcesi ve kerîmesinden talep etmiş fakat bunlar bu parayı vermemekte inat edince bu kez, parayı Ali Odabaşının terekesine verâset yolu ile katılan Mehmed kızı Ümmügülsüm adındaki bir kadından talep etmiştir. Fakat Ümmügülsüm de mütevellî Osmân'ın alacağını vermemekte inat edince, üç defa mahkemeye davet edilmiş ancak emr-i âliye ve kanuna itâ'at etmeyen Ümmügülsüm'ün durumu ahaliye sorulmuş ahâlî, Ümmügülsüm'ün bu tür alışkanlıkları olduğunu, hak sahiplerinin hakkını vermediğini belirtince, menzilinden çıkarılıp mahkemede usulüne göre yargılandıktan ve olay ispat edildikten sonra, diğerlerine ibret ve kendisine nâsihat olsun diye başka bir yere nefy edilmesi hakkında (31.05-09.06.1738).

(28) Limni Kadısı'na ve ---- Kazâsı'na ve Marmara Nâhiyesi Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Marmara Nâhiyesi ahâlîleri gelüb nâhiye-i mezbûra tâbi' Burgas nâm karye sâkinlerinden Kârcıoğlu Hüseyin ve Mustafâoğlu Mehmed ve İsmâ'îloğlu İbrâhîm nâm kimesneler kendü hallerinde olmayub hevâlarına tâbi' rûfekâları başlarına cem' ve dâ'imâ şûrb-i hamr ve mest-i merâm olub cebren re'âyânın hânelerine girüb me'kûlât ve meşrubâtların emvâl ve eşyâların gâret ve ehl-i i'yâllerine ta'arruz ve ba'zılarını katl u kasd ile darb ve mecrûh ve bunun emsâl-i zulm ü te'addîlerinin nihâyeti olmamağla

mükedderü'l-ahvâl oldukların ve husûs-ı mezbûr vech-i meşrûh üzre olduğunu müş'ir Marmara Nâ'ibi arz ve karye-i mezbûr ahâlîleri mahzâr eyledüklerin bildirüb olbâbda hükm-i hümayûnum ricâ ve bâlâda *mastûru'l ism* olub Marmara Nâhiyesi'nde Burgas nâm karye ahâlîlerinden Kârcıoğlu Hüseyin ve Mustafâoğlu Mehmed ve İsmailoğlu İbrâhîm nâm kimesneler ahâlî-i mezbûrın yedlerinde olan Marmara Nâ'ibi Mustafâ -*zîde ilmuhûnun*- arzı ve zikr olunan Burgas karye ahâlîlerinin mahzârı nâtik olduğu üzre kendü hallerinde olmayub mest-i merâm ve re'âyânın emvâlini gâret ve ehl-i İslâm'dan ba'zılarını darb ve katl kasdıyla cerh idüb bu misillü fesâd ve şekâvetlerinin nihâyeti olmayub re'âyâ tâ'ifesine kemâl mertebe zulm ü te'addîleri olduğunu Marmara Ahâlîsi'nden El-Hâc Mustafâ Ağa bin Sefer ve Es-seyyid El-Hâc Mustafâ bin Halîl ve Mehmed Ağa bin Ahmed ve Velî Efendi ibn-i Halîl Efendi nâm dört nefer *mu'temedü'n bih* kimesneler haber virdiklerin -*kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkikın harameyn-i şerîfeyn*- evkâfı müfettişi olan mevlânâ Şeyh-zâde Ahmed -*zîde ilmuhû*- i'lâm itmekle mezbûrlar zâbiti ma'rifetiyle bulunduğu mahallde ahz ve Limni Cezîresi'nde cezîre-bend olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

fi evâhiri Safer sene 1151

Özet : *Marmara Nâhiyesi halkının şikâyeti üzerine; âhali Marmara Nâhiyesi'ne bağlı Burgas Köyü'nde oturan Karcıoğlu Hüseyin, Mustafâoğlu Mehmed ve İsmâiloğlu İbrahim adındaki kişilerin kendi hallerinde olmayıp, kendilerine bağlı olan kişileri başlarına toplayıp içki içmek, zorla re'âyânın evlerine girip çeşitli eşyâlarını talan etmek çocuklarına saldırmak, halktan bazılarını öldürmek amacıyla üzerlerine saldırıp yaralamak gibi alışkanlıklarından dolayı çok zor durumda kaldıklarını anlatmışlardır. Bunun üzerine Marmara Nâ'ibi arz ve Burgas Köyü halkı mahzar ile haber verip yukarıda isimleri sayılan kişilerden şikayetçi olmuştur. Adı geçen kişilerin hakkında Marmara ahâlîsinden El-Hâc Mustafâ Ağa bin Sefer, Es-seyyid El-Hâc Mustafâ bin Halîl, Mehmed Ağa bin Halîl ve Veli Efendi ibn-i Halîl adında dört güvenilir durumu onaylayınca adı geçen eşkıyaların bulundukları yerde yakalanıp Limni Adası'na Cezîre-bend edilmeleri hakkında(11-18.06.1738).*

(29) Ünye³³⁰ Kadısı'na ve Biga Sancağı Mütesellimi'ne ve Bozcaada Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki livâ-ı mezbûr mütesellimi Ahmed -*zîde kadruhûsun*- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb ber-vech-i malikâne Biga Sancağı iş bu binyüzelli senesine iltizâmında olmağla livâ-i mezbûr mülhakâtından Ünye Kazâsı kurâlarından Koyuneri dimekle ma'rûf karyede sâkin El-Hâc Ahmed dimekle ma'rûf nâm şakî kendi hâlinde olmayub ezlemi halkullâh olduğundan nâşî livâ-ı mezbûr malının ta'diline bâ'is ve bir dürlü emîn olmağa imkânım olmamağla şakî-i mezbûr zâbiti ma'rifetiyle ahz ve Bozcaada Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına sen ve Ünye Kadısı mevlânâ-yı mûmâ-ileyh dahi arz eylediginüz ecilden mezbûrın sû-i hâli arz olunmağla zâbiti ma'rifetiyle ahz ve Bozcaada Kal'ası'na habs olunub tekrâr arz olunmadukça ıtlâk olunmamak için yazılmışdur.

fi evâhiri Safer sene 1151

Tekrâr emr-i şerîf yazılmışdur.

Özet : *Biga mütesellimi Ahmed'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Biga Sancağı'nda bulunan Ünye Kazası'nın Koyuneri Köyü'nde oturan El-Hâc Ahmed adındaki eşkıyanın kendi hâlinde olmayıp halka çok şidetli zulüm ettiği, ayrıca livâ malının ta'diline sebep olduğu gerekçesiyle adı geçen eşkıyanın Bozcaada Kalesi'ne haps edilmesine ve tekrâr arz olunmadıkça serbest bırakılmaması hakkında(11-18.06-1738).*

[8b/30] Sinob Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Eregli İskelesi'nden Sinob ve Kırım ve Akkırman câniblerine mürûr idecek asâkir-i mezbûre için tedârik olunan sefâyin ashâbı Akçeşehir Kazâsı'ndan Hacı Hasan ve Bedirlioğlu ve diğer Hacı Hasan ve Samako Kazâsı'ndan Elibli İskelesi'nden Onbaşıoğlu İsmâ'il ve Deli Kadı ve Eregli İskelesi'nden Bayraktar İbrâhîm ve Şişmân ----- ve Bartın İskelesi'nden Yetmişbeşin Halîl nâm kimesneler infî'âl idüb umûr-ı mühimmenin te'hîr u ta'tiline bâ'is olduklarından bundan akdem mezbûrlar Sinob Kal'ası'na kal'a-bend olunub lâkin hidmet-i mezkûr resîde-i hitâm olmağla fî-mâ ba'd merkûmlar kendü hallerinde olub fermân olunan hidemâta *bezl-i makdûr* itmek ve hilâf-ı fermân *mikdâr-ı zerre* hareket eylememek ve eğer bundan sonra dahi umûr-ı mühimme için şeref-yâfte-i sudûr olan evâmîr-i alîyyeye adem-i itâ'at ile vaz' eylemeleri iktizâ ider ise tertîbât-ı cezâ olunmak

³³⁰ Bugünkü Ordu iline bağlı bir ilçe olan Ünye değildir. Burası eskiden nahiye olup Agonya adıyla bilinen ve bugün ise Çanakkale ili Yenice ilçesinin Hamdibey bucağının eski adıdır. Akbayan. *a.g.e.*, s. 2.

şartıyla bu def'a hallerine merhameten kal'a-i merkümeden ıtlâk ve sebîlleri tahliye olunmak üzere mü'ekked hükm yazılmışdır.

fi 25 Safer sene 1151

Özet : *Ereğli İskeleyi'nden Sinop, Kırım ve Akkirman taraflarına gidecek askerler için tedârik edilen gemilerin sahipleri Akçeşehir Kazâsı'ndan Hacı Hasan, Bedirlioğlu, diğer Hacı Hasan, Samako Kazası'ndan Elibli İskeleyi'nden Onbaşıoğlu İsmâil ve Deli Kadı, Ereğli İskeleyi'nden Bayrakdar İbrahim ve Şişman ----- Bartın İskeleyi'nden Yetmişbeşin Halil adındaki kişiler in'fi'al edip önemli ertelenmesine esebep olduklarından daha önce Sinop Kalesi'ne kalebend edilmiştir. Ancak adı geçen hizmet son bulduğu ve adı geçen kişilerde kendi hallerinde oldukları için hallerine merhamet, edilerek bundan sonra fermânla belirtilen hizmetlere ellerinden geldiğince katılmak ve fermâna zerre kadar aykırı hareket etmemek şartıyla serbest bırakılmalarına aksi durumda cezalandırılacakları hakkında(14.06.1738).*

(31) Gümülcine Nâ'ibi'ne ve Hasekiye ve İnöz Kal'ası³³¹ Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki haseki-i mûmâ-ileyh Ahmed -zîde mecduhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb hâlâ Gümülcine sâkinlerinden ve yeniçeri zümresinden olub reîsü'l-eşkiyâ Ömer Ağa oğulları Mehemed ve Ahmed Türidioğlu Osmân ve İvaz Beşe oğlu Ahmed [ve] Tuzcu Hasan Beşe oğlu diğer Ahmed ve Arabacıoğlu Mehemed ve Çolak Memiş ve karındaşı Hüseyin ve Kör Mustafâ ve sâ'ir refikleri kendi hallerinde olmayub re'âyâ ve kefare fukarâlarının emvâl ve i'yâllerine sû-i kasd ve âlâtı harb ile hücûm ve dürlü rencîdeden hâlî olmayub ve üzerlerine ta'yîn olunan kul üzerine dahi âlât-ı harb ile hücûm ve hâkim u zâbit tarafına adem-i itâ'atleri izhâr ve şerr u mazarratlarından ibâdullâhın emn ü rahatları olmayub ve cânib-i şer'den şekâvetlerini mübeyyin mürâsele virildüğün ve eşkiyâ-yı merkûmun ahz olındukda ıslâh-ı nefis için İnöz Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları için emr-i şerîfim ricâ eyledüğün ecilden mezbûrûn zâbitleri ma'rifetiyle *bi-eyyihâl[in]* ahz ve i'lâm olundığı üzere sû-i hareketleri *ma'rifet-i şer'le* zâhir olur ise ıslâh-ı nefis için İnöz Kal'ası'nda muhkem kal'a-bend ve keyfiyyetleri tekrâr i'lâm olunmak üzere yazılmışdır.

fi evâili Rebî'i'l-evvel sene 1151

³³¹ Bugün Edirne'nin Yunanistan sınırına yakın olan ilçesi Enez'in eski adıdır. Halk Enez derken rumlar bu ismi Enoz şeklinde kullanırlar. Meriç Nehri'nin ağzına yakın bir burun üzerinde kuruludur. İnciciyan – Andreasyan, "a.g.m", s. 151.

Özet : *Gümülcine Hasekisi Ahmed'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Gümülcine'de oturan ve yeniçeri zümresinden olup eşkiya reisi olan Ömer Ağa oğullarından Mehmed ve Ahmed, Türidioğlu Osman, İvaz Beşe oğlu Ahmed, Tuzcu Hasan Beşe oğlu diğer Ahmed, Arabacıoğlu Mehmed, Çolak Memiş ve Karındaşı Hüseyin, Kör Mustafa ve diğer arkadaşları kendi hallerinde olmayıp müslüman ve gayr-i müslim vatandaşların mallarına ve çocuklarına sû-i kasd ve harp aletleri ile hücum ederek halkı rencide etmişlerdir. Üzerlerine gönderilen askerlere hücum edip zâbitana da itaatsizlikleri görülünce, kadı tarafından bunların eşkiyalıklarını belirten mürâsele verilmiş ve bu kişilerin yakalanarak nefislerini ıslâh etmeleri için İnöz Kalesi'ne kalebend edilmelerine ve durumun daha sonra tekrâr i'lâm edileceği hakkında(19-28.06.1738).*

(32) İstanköy³³² Kal'ası Dizdârı ----- -zîde hıfzuhûya- Hüküm ki :

Dimitri nâm zımmî arz-ı hâl idüb mesfûr Sâkız cizyedârı olanların yanında bâ-fermân-ı âlî tercümân olup kimesneye vaz' u te'addîsi yoğ iken ba'zı ashâb-ı a'râzın hilâf-ı inhâ teşekkîleri ile kal'a-i mezbûrede kal'a-bendiçün emr-i şerîfim sâdır olup ehl u iyâlınden dûr olup mağdûr olduğunu bildürüb ol bâbda emr-i şerîfim ricâ ve mesfûr Dimitri [nâm] zımmî Sâkız Cizyedârı olanların yanında bâ-fermân-ı âlî bundan akdem tercümân olup tercümânlık takrîbiyle re'âyâyı rencide ider deyü ahâlî-i vilâyetden ba'zıları kapudan paşaya teşekki itdüklerinden kal'a-i mezbûrede kal'a-bend olunmak üzre arz ve arzı mûcibince kal'a-bendi için emr-i şerîf sâdır olup ancak mesfûr Dimitri [nâm] zımmî ıslâh-ı nefis itmekle fî-mâ ba'd tercümânlık umûrına karışmayub kendü hâlinde olmak şartıyla afv ve ıtlâk olunmasıçün istid'â-yı inâyet eyledükde hâlâ tersâne-i âmirem emîni olup kapudan paşa vekîli olan Murtazâ -zîde mecduhû- i'lâm itmeğin i'lâmı mûcibince ıtlâk olunmak için yazılmışdur.

fî evâili Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Dimitri adındaki zımmînin dilekçe vermesi üzerine; Dimitri adındaki zımmî daha önce Sakız cizyedârı olanların yanında fermân ile tercümanlık yaptığı esnada, hiç kimseye bir baskısı yok iken güvenilir bazı kişilerin kaptan paşaya şikayetleri üzerine kale-bend edildiğini fakat çocuklarından uzak olup mağdur olduğunu ve nefisini ıslâh ettiğini ve tercümanlık işlerine de karışmayacağını belirten bir dilekçe verince tersâne-i*

³³² Osmanlı hakimiyetinde iken İstanköy olarak bilinen adanın ismi Yunanistan hakimiyetine geçince Kos Adası olarak değiştirilmiştir. Sertaç H.Başeren-Ali Karamahmut, *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, Ankara 2003, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi Yay. 50136

âmile emini olan kaptan paşa vekili Murtaza'nın ilâmı gereğince serbest bırakılmıştır (19-28.06.1738).

(33) Burusa Mollası'na ve Rikâb-ı Hûmâyûnum'da Hâlâ Çavuşbaşı Olan El-Hâc Salih -dâme mecduhûya- Hüküm ki :

Âsitâne-i sa'âdet âşiyânda de ihtisâb mukâta'ası emîni Hüseyin kendü hâlinde olmayub emîn olduğu günden beri cer u nef'a için lahmîn bahâsına gün-be-gün terakkî zamm ve gâh lahmı nedret ü killet göstermekle ibâdullâha eylediği cevri ü ezâ hadd-i tecâvüz ve muhâsib bulunduğundan es'âr husûsı bir dürlü bir karar olmayub zehâyir getürende ve gerek dekâkin ashâbına gizli ve âşikâre te'addî ve her-bâr akçeleri alub bir an hâlî ve berî olmayub her husûsda hilâf-ı fermân cesârete nümâyân olmağla *rahmen li'l-ibâd* sen ki çavuşbaşı-ı mûma-ileyhsün mezbûrî Burusaya nefy u iclâ ve sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün Burusa'ya vusûlünde Burusa'da ikâmet itdirüb bi-lâ emri-i şerîf bir hatve mahall-i âhara gitmesüne ruhsat virmemek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

fî evâili Rebî'i'l-evvel sene 1151

Mezbûrın afv u itlâkıçün emri-i şerîf yazılmışdur.

fî evâhiri Cemâzîyi'l-âhir sene 1151

Özet: *Âsitâne-i sa'âdet âşiyâne'de ihtisap mukataası emîni Hüseyin'in kendi hâlinde olmayıp, emîn olduğu günden beri kendisine menfâat sağlamak amacıyla etin fiyatına sürekli zam yapıp, et yokmuş gibi gösterip halka eziyet etme, ayrıca muhâsib olduğu için fiyatlar ile oynayıp fiyatları belli bir miktarda tutmama, zehâyir getirende dükkân sâhiplerini açıkça ve gizlice zorlayıp onlardan devamlı para almak ve her husûsta fermâna aykırı davranmak suçları ortaya çıkınca Bursa'ya nefy edilmesine hakkında(19-28.06.1738).*

Adı geçen kişi daha sonra emri-i şerîf ile serbest bırakılmıştır (06-14.10.1738).

(34) Zarı³³³ ve Eflânî³³⁴ Kadıları Nâ'ibleri'ne ve Kastamonu Sancağı Mütesellimi'ne ve Samsun Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Zarı Kazâsı'na tâbî Çeme nâm karyeden sâdât-ı kirâmdan *kurûnü's sâdâti'l-kirâm* Abdullâh Çelebioğlu dimekle ma'rûf Seyyid Abdülazîz nâm kimesne rikâb-ı

³³³ Eskiden nahiye idi. Kastamonu iline bağlıdır.

³³⁴ Eskiden nâhiye idi. Bugün Zonguldak ilinin ilçesidir. Akbayan, a.g.e, s. 49.

hümâyûnuma arz-ı hâl idüb yine karye-i mezbûreden Seyyid Süleymân ve hevâdâları Durmuşoğlu Seyyid Hüseyin ve diğer Seyyid Süleyman nam kimesneler binyüzkırk senesinden berü kendi hallerinde olmayub mahallinde anbar basmak ve ümmet-i Muhammed'in i'yâline ta'arruz ve hetk-i ırz itmek ve dağlardan koyun ve kuzu gasb idüb âlet-i harb ile gezmek âdet-i müstemirresi olduğundan bundan akdem bunun samanhânesini *ihrâku'n-bi'n-nâr* eyledüklerinden gayri gice ile gelüb anbârını dahi basub derûnunda olan mahsûl ve eşyâsını sirkat ve Eflâni Kazâsı'na firâr itmeleriyle bu dahi mezkûrlar ile Eflâni Kazâsı'nda murâfa'a-i şer' olduklarında huzûr-ı şer'de ikrâr ile sâbit ve mezkûrlar zâbitleri ma'rifetiyle ahz u habs olunmuşlar iken adem-i itâ'at ve inkıyâdlarından nâşî bir tarikle mahbûstan firâr ve *el-yevm* fesâd u şekâvetlerin evvelkinden ziyâde eyledüklerin ve hâli minvâl-i meşrûh üzre olduğunu Zarı Kazâsı Nâ'ibi El-Hâc Hüseyin ile Eflâni Kazâsı Nâ'ibi Mehemed *-zîde ilmuhumâ-* başka başka arz eyledüklerin bildirüb mezkûrların kendi mazarratları üzerlerinden def'u ref' ve ıslâh-ı nefis idinceye degin Samsun Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları bâbında hükm-i hümâyûnum ricâ eyledüğün ecilden şer'le görilüb zimmetlerinde zuhûr iden ashâb-ı hukûkun hakları istirdâd olunduktan sonra derûn-i i'lâmda mezkûr üç nefer şakîler zâbitleri ma'rifetiyle Samsun Kal'ası'nda habs ve kal'a-bend olunmaları için yazılmışdır.

fî evâili Rebî'î'l-evvel sene 1151

Özet : *Zarı Kazası'na bağlı Çeme Köyü'nden Abdullâh Çelebioğlu diye bilinen Seyyid Abdülaziz adlı kişinin rikâb-ı hümâyûna dilekçesi vermesi üzerine; Çeme Köyü'nden Seyyid Süleyman ve arkadaşları Durmuşoğlu Seyyid Hüseyin ve diğer Seyyid Süleyman adındaki kişilerin 1140 yılından beri kendi hallerinde olmayıp anbar basmak, halkın çocuklarına saldırmak, dağlardan koyun-kuzu çalmak, âlet-i harb ile gezmek, halktan bazı kişilerin samanhânesini ateşe vermek, geceleyin anbar basıp içinden ürün çalmak gibi âdetleri olan bu kişiler bu suçları işleyip Eflâni Kazâsı'na firâr etmişler. Burada mahkeme edilip; suçlarını itiraf ettikten sonra haps edildikleri fakat bu karara itâ'at etmeyip bir yolunu bulup kaçarak kötülüklerine öncekinden daha şiddetli devam ettiklerini, Zarı ve Eflani Kazâları Nâ'ibleri arz ile bildirdiğinden bunların kendilerini ıslâh edene kadar Samsun Kalesi'ne kalebend edilmeleri ve hak sahiplerinin haklarının geri alınması hakkında(19-28.06.1738).*

[9a/35] Rikâb-ı Hümâyûnum'da Hâlâ Çavuşbaşı Olan ----- -dâme mecduhûya- ve Seddü'l-bahr Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Üsküdar Kazâsı muzâfâtından Gegbûze³³⁵ Nâhiyesi ahâlîleri rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb Gegbûze menziline bundan akdem nizâm virmek için bâ-fermân-ı âlî haseki mübâşîr ta'yîn ve ahâlî-i vilâyet infâkları üzre ta'âma ta'arruz 2500 gurus ve it'âmâta mahsûb iki bin keyl şa'îr ve devlet-i âliyyem tarafından virilmeğe muhtâc olduğunu i'lâm ve atîk menzilcinin bârgîrleri alınub ordu-yı hümâyûnumdan haber gelinceye degin â'riyeten Kilyoza sâkinlerinden El-Hâc Eyüb nâm kimesne menzilci olub üzerine yedine arzlar virdüklerinden ancak bin keyl şa'îr ile üç yüz keyl dakîk-i ihsân ve in'amâta takâs olunub lâkin henüz bir akçe virilmediğinden atîk menzilciden alınan yüzkırk re's bârgîrlerin ekserî helâk ancak elli-altmış bârgîr kalmağla bir dürlü menzilin devri mümkün olmayub olbâbda istid'â-yı inâyet eyledükleri ecilden mezkûr eşirrâdan olub her-bâr dîvânda hilâf-ı mevâdd ile vilâyet ve menzil umûrına ihtilâl virmekle te'dîbi için zâbit ma'rifetiyle Seddü'l-bahr Kal'asında kal'a-bend olunmak emrim olmuştur buyurdum.

fi evâili Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : Üsküdar Kazâsı civarından Gegbûze Nâhiyesi halkının rikâb-ı hümâyûna dilekçe vermeleri üzerine; Gegbûze menziline nizâm vermek için bundan önce fermân ile haseki mübâşîr tayin edilerek halkın ihtiyaçlarını karşılamak için 2500 gurus nafaka ve 2000 keyl arpaya ihtiyacı olduğunu hesaplanarak bildiriliyor ve eski menzilcinin bargirleri alınarak, ordu-yı hümâyûndan haber gelinceye kadar geçici olarak Kilyoza sakinlerinden El-hac Eyüp adındaki kişi menzilci tayin ediliyor. Bu kişi 1000 keyl arpa ile 300 keyl unu takas ediyor. Fakat devlet henüz parayı vermediğinden eski menzilciden alınan 140 tane atın bir kısmı telef oluyor, bunlardan ancak 50-60 kadarı kalıyor ve bir türlü menzilin devir işi tamamlanamıyor. Eyüb adındaki kişinin eşirrâdan olduğu ve devamlı vilâyet ve menzil işlerinin karışıklığına sebep olduğu için zâbit yardımıyla Seddü'l-bahr Kalesi'ne kalebend edilmesi isteniyor(19-28.06.1738).

(36) Limni Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Kasımpaşa sâkinlerinden Velî Efendi oğlu dimekle ma'rûf Mehemmed nâm şahıs kendü hâlinde olmayub alâka ve müdâhili olmadığı il mesâlihine karışub ve ba'zı müzevir da'vâlara kimine şahid ve kimine vekîl olub ibtâl-i hakk ve nâ-hak olan tarafa nice tezvîrler ve hîle vü hud'a ile sûret-i hakka ifrağ-ı sa'y ve ibâdullâhın emvâlinin

³³⁵ Bugün Kocaeli iline bağlı olan Gebze ilçesinin eski adıdır. Eskiden Üsküdar kazasına bağlı idi.

ta'dîline bâ'is ü bâdî olduğu mütevâtir olub te'dîbi muktezî olmağın kendüye sebeb-i nasîhât ve sâ'ire mûcib-i ibret için ıslâh-ı nefis edinceye degin Limni Kal'ası'nda kal'a-bendi fermânım olmağın sen ki dizdâr-ı merkûmsun mezbûr Velî Efendioğlu Mehmed mübâşir ta'yîn olunan dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından çavuş ----- -zîde kadruhû-ma'rifetiyle Limni Kal'ası'na vusûlünde kal'a-i mezbûrede kal'a-bend eyleyüb ıtlâkıçün emr-i şerîfim sâdır olmadukça ıtlâk ve sebîli tahliye olunmakdan be-gâyet tevakkî vü mücânebet bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

fi evâili Rebî'i'l-evvel sene 1151

Ba'de'l-yevm kendü hâlinde olub bir hilâf-ı hareketde bulunmayub ve alâkası olmadığı il mesâlihine karışmamak üzre ıtlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fi evâsıtı Cemâziyi'l-evvel sene 1151

Özet : *Kasımpaşa sâkinlerinden Veli Efendi diye bilinen Mehmed adındaki kişinin kendi halinde olmayıp ilgisi olmadığı il işlerine karıştığı, bazı dedikodul davâların kimine şahid ve kimine de vekîl olup insanların haklarının iptal edilmesine sebep olduğu, haksız olan tarafa çeşitli yalanlar söyleyerek hile ile insanların haklarından feragat etmesini sağladığı herkesçe bilindiğinden, kendisine nasihat ve diğerlerine ibret olması için mübâşir tayin olunan dergâh-ı mu'allam çavuşu vasıtasıyla Limni Kalesi'ne kalebend edilmesine ve emr-i şerîf yazılmadıkça serbest bırakılmaması hakkında(19-28.06.1738).*

Bugün adı geçen kişi kendi hâlinde olmak ve il işlerine karışmamak üzre serbest bırakılıyor(27.08-05.09.1738).

(37) Eflâni Bolı Kazâsı Nâ'ibi ve Kütahya Mütesellimi'ne ve Kütahya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Eflâni Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Mehmed -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Bolı Sancağında Eflâni Kazasına tâbi' Sacak nâm karye sâkinlerinden mütegalibe ve zulemâdan Yüzsüzoğlu kethüdâ Deli Ahmed sâbıkâ Bolı Voyvodası'nın akrabasından olub ana istinâd ile Eflani Bolı Kazâsı fukarâsının bir kaç seneden mütecâviz Voyvoda-i sâbıkâ hilâf-ı inhâ gamz ile malların aldırub ve fukarâ-yı mezbûrûnın üzerlerine vârid olan tekâliflerinde kendü için ol mikdâr akçe zamm ve kendüye tâbi' eşkiyâları kolcı ta'yîn ve cebren ve kahren malların aldırıldığından ekseri perîşân olmalarıyla ba'zı fukarâ hâlâ taraf-ı devlette sâkine ve ba'zısı bi'l-küllîye perâkende vü perîşân ve taht-ı tasarruflarında olan emlâk ve yerleri fuzûlî zabt idüb ber-vech-i zulm ü te'addîlerinin hadd u nihâyeti olmaduğundan mâ'adâ yine kazâ-i mezbûra

tâbi' Saçak nâm karye re'âyâ fukarâsından Abdullâh nâm kimesnenin rüfekâsı olan Şâh Hüseyinoğlu Elvân ve Kethüdâsı Akcî Mustafâ ve sâyir şakîler binyüzkırkdokuz senesinde *hilâf-ı şer'-i şerîf ve bi-gayr-i hakkın* menzillerin basub iki bâkire kızları menzilinden ihrâç ve kendü menziline getürüb ve ikisin dahi bikrin izâle eyledigünden mâ'adâ mezbûr Abdullâh'a üç yüz dgeğnek darb ve kırk gün mikdârı der-zincir ve habs ve katl kaskında iken bir tarikle mezbûr Yüzsüzoğlu Deli Ahmed'in zincirinden halâs ve Âsitâne-i sa'âdet'üme arz-ı hâl ve mezbûrın da'vâsı mahallinde *ihkāk-ı hakk* olunmak için Bolı Voyvodası mübâşeretiyle sana hitâben emr-i şerîfim sâdır olub meclis-i şer'-i şerîfe *kalem-i kira'et* olındukda bir vechle itâ'at-ı fermân ve şer' itmeyüb mezbûr Abdullâh'ın iki bâkire kızları kendi menziline ve ikisinin dahi bikrlerin izâle eyledüğün kendü sâkin olduğu karye ahâlîlerinden *bî-garez sıkât-ı müslimîn* meclis-i şer'de ihbâr ve sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün senin ma'lûmun ve vukûf-ı tammın olmağla Kütahya mütesellimi mübâşeretiyle mahallinde ashâb-ı hukûkun hakları alıvirilüb *ihkāk-ı hakk* olındukdan sonra ıslâh-ı nefis edinceye degin rüfekâsıyla Kütahya Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında vâki'-i hâli hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden ashâb-ı hukûkun sâbit olan hakları ma'rifet-i şer'le ashâbına alıvirildikden sonra ıslâh-ı nefis için Kütahya Kal'ası'nda kal'a-bend ve tekrâr i'lâm olunmak için yazılmışdur.

fi evâili [Rebî'i'l-evvel] sene 1151

Terkîn ancak mezbûr Ahmed içündür ve mezbûr Ahmed Âsitâne-i sa'âdet'de olub husemâ ve iddi'â-yı hukûk idenler ile mürâfâ'a-i şer'-i şerîf olınduklarından iddi'âları lağv ve mahz-ı şirret olmağla kal'a-bendiçün virilen emrin kaydı terkîn ve tâ'addî olunmaya deyü emr-i şerîf yazılmışdur.

fi evâili Cemâziyi'l-evvel sene 1151

Mezbûr Elvân dahi itlâk olunmuşdur.

fi evâsıtı Rebi'i'l-âhir sene 1152

Özet : *Eflâni Bolu Kazası Na'ibi Mehmed'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Eflâni Kazası'na bağlı Saçak Köyü mütegalibelerinden Yüzsüzoğlu Kethüda Deli Ahmed adındaki kişinin Eflâni Bolu Kazâsı eski voyvodasının akrabası olduğunu, eski voyvodaya dayanarak onun kanuna aykırı yazısıyla, birkaç yıldan fazladır kötülük ile Eflâni Bolu Kazâsı halkının mallarını aldırıldığını, halkın ödeyeceği vergilere kendisi için vergi miktarı kadar zam yaptığı ve kendisine bağlı eşkiyaları kolcu tayin edip zorla halkın mallarını aldırıldığını, halkın perîşân olduğunu, halkın tasarrufunda olan yerleri boş yere zapt ettiğini bu tür kötülüklerinin bir sonu olmadığını, ayrıca Saçak Köyünden*

Abdullah adındaki kişinin arkadaşları Şah Hüseyinoğlu Elvan ve Kethüda Akçı Mustafa ve diğer eşkıyalar kanuna aykırı ve haksız olarak 1149 yılında iki bakire kızın evini basıp bu kızları zorla kendi evlerine getirip tecâvüz ettiklerini ve Abdullah'a 300 deynek vurup zincirlediklerini ve Abdullah'ı öldürme amacıyla oldukları esnada Abdullah'ın bir yolunu bulup kaçtığını ve İstanbul'a gidip durumunu arz ettiğini anlatıyor. Davanın mahallinde görülesi için Eflâni Naibine emr-i şerîf yazılıyor Saçak Köyü'nde oturan tarafsız sözüne güvenilir halk bu lişinin yukarıda belirtilen suçu işlediğini haber verince hak sahiplerinin haklarının geri alınmasından sonra bu kişilerin Kütayha Kalesi'ne kale-bend edilmeleri hakkında(19-28.06.1738). Adı geçen kişilerden Ahmed'in kaydı siliniyor ve onun Âsitâne'de olup hasımları ve hak iddia edenler ile mahkeme edilerek iddiaların ortadan kalktığını sadece şirret olduğuna dâir iddi'âlar üzerine verilen kalebend kaydının silinip zorlanmaması hakkında(17-26.08.1738). Adı geçen kişilerden Elvan daha sonra erbest bırakılıyor (18-27.07.1739).

(38) Limni Kal'ası ve Dizdârı'na Hüküm ki :

Şeyh Alî nâm kimesne kendü hâlinde olmayub şerîr ve dâ'imâ şirret ü tezvîr işlerde bulunub ve üzerine lâzım olmayan ba'zı kelimât-ı nâ-şâyeste söylemek âdet-i müstemirresi olduğundan bundan akdem üç def'a nefy olunmuşken birer dolab ile halâs ve *el-hâletü hâzihi* yine âdet-i müstemirresini icrâya mükerrir olmağla merkûm ıslâh-ı nefis idinceye dek Limni Kal'ası'nda kal'a-bendi fermânım olmağın sen ki dizdâr-ı merkûmsun mezbûr Şeyh Alî mübâşir ta'yîn olunan dergâh-ı mu'allâm çâvuşlarından ----- çâvuş -*zîde kadruhû-* ma'rifetiyle Limni Kal'ası'na vusûlünde kal'a-i mezbûrede kal'a-bend eyleyüb ıtlâkıçün emr-i şerîfim sâdır olmadukca ıtlâk ve sebîli tahliye olunmakdan be-gâyet tevakkî vü mücânebet eylemek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyu yazılmışdur.

fî evâili Rebî'i'l-evvelsene 1151

Âsitâne'ye ba'de'l-yevm gelmemek üzre ıtlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fî evâsıtı Cemâziyi'l-evvel sene 1153

Özet : *Şeyh Alî'nin kendi halinde olmayıp devamlı kötü ve yalan işlerle uğraşıp kendisine yakışmayacak kelimeleri söyleme alışkanlığı olduğundan, daha önce üç defa nefy edildiği halde bir dolap çevirerek kurtulduğunu ve bu kötü huylarını yine devam ettirdiğini, adı geçen Şeyh Ali'nin kendini ıslâh edene Limni Kalesi'ne kalebend edilmesi*

ve tahliye edilmesinden sakınılması hakkında(19-28.06.1738). Daha sonra serbest bırakılması hakkında emr-i şerîf yazılmıştır(04-13.08.1740).

[9b/39]Kengiri Sancağı Mütesellimi'ne ve Kengiri Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Kuzâtdan *-kıdvetü'l-kuzât ve'l-hükkâm-* mevlânâ Ahmed *-zîde fazluhû-* gelüb Karacavirân Kazâsı *bâ-işâret-i şeyhü'l-islâmî* ber-vech-i nâ'ib kendüye tevcîh olunub ancak ana münhasır iken yine kazâ-i mezbûrdan mütegalibeden birkaç nefer kimesneler nasb eylediği nâ'iblerine râhat vermeyüb fuzelâdan ehl-i hakk Mustafâ Efendi demekle ma'rûf kimesneyi kazâ-i mezbûra nâ'ib olsun deyü kendüleri tâlib olmağla bu dahi kazâ-i mezbûreye nâ'ib nabs eyleyüb henüz iki ay zabt eylemedin mütegalibe-i mezbûrlar hilâf-ı şer' ve kânûn nice şeyler teklîf itmeleriyle nâ'ib-i mezbûr hevâlarına tâbî olmayub zulmlerine ruhsat vermedigiçün mahkemeyi basub âlet-i harble bir âdemisinin elini mecrûh ve kendüye itâle-i lisân ve şütûm-ı galîza ile şetm ve hetk-i ırz ve bundan mâ'adâ Kengiri muzâfâtına teşekkî ve kuvvet-i mâliyeleri sebebiyle üzerine şer'an bir fitne sâbit olmuş değil iken sözleri ile hilâf-ı inhâ Kengiri Kal'asında kal'a-bend itdirdüb Kengiri Kazâsı dahi sefer-i hümayûnuma gidüb mezbûr Mustafâ Efendi üç aydan berü kal'ada habs-ı medîd ve *fakirü'l hâl* ve pîr-i fânî olduğundan gayri üç aydan berü kazâ-i mezbûre nâ'ib nasb olunmayub buna ve mezkûr Mustafâ'ya gadr olduğın bildirüb sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsün ma'rifetinle nâ'ib-i mezbûr Mustafâ kal'a-i mezbûrdan ıtlâk olunmak bâbında istid'â-yı inâyete eylediği ecilden hasımlarıyla da'vâları Âsitâne-i sa'âdet'ümde görülmek üzre nâ'ib-i merkûm kal'adan ıtlâk ve sebîli tahliye olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdur.

fi evâili Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Kengiri Kazası'ndan Ahmed, Karacaviran Kazası naipliğinin Şeyhül-islam'ın isteğiyle kendisine verildiğini ancak adı geçen kazâ mütegalibelerinden, birkaç kişinin buna izin vermeyip; nâib yapmak istedikleri Mustafâ Efendi'yi nâip tayin ettirdiklerini fakat henüz iki ay geçmeden adı geçen mütegalibelerin kanuna aykırı pek çok şeyi nâip Mustafâ'ya teklif ettiklerini, ancak naibin, mütegalibenin kötülüklerine izin vermeyince de mütegalibenin mahkemeyi basıp nâibin bir adamını elinden yaralayayıp, nâibe kötü kelmeler ile küfür edip Kengiri muzafatının sefere gitmiş olmasından da faydalanıp naibi Kengiri Kalesi'ne üç ay haps ederek, zor durumda kalmasına sebep oluyorlar. Bunun üzerine adı geçen kazâyı yeni bir nâib tayin edilmeyerek Kengiri*

mütesellimi'nden nâip Mustafâ'ya kötülük edildiği bildirilerek serbest bırakılması istenerek, hasımları ile olan davâlarının Âsitâne-i sa'âdet'de görüleceği belirtiliyor(19-28.06.1738).

(40) Begbâzârı Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Begbâzârı Voyvodası'na ve Kütahya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Begbâzârı Kazâsı³³⁶ Nâ'ibi mevlânâ Mustafâ -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Begbâzârı Kazâsı'nda sâkin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve sâdât-ı kirâm ve a'yân ve eşrâf ve yeniçeri ihtiyârları re'âyâ vü berâyâ bâ-serihim meclis-i şer'e varub kazâ-i mezbûre tâbi' Kızılsaray Karye sükkânından yeniçeri zümresinden Osmân Beşe ve Hüseyin Beşe dimekle ma'rûf kimesneler ile re'âyâ ta'ifesinden Karabekir ve El-Hâc Pîrî nâm kimesneler yaramaz ve müfsîd ve menba'-ı fesâd ve sâhib-i ser-i cem'iyet kimesneler olub iş bu sene-i mübârekede sefer-i hümâyûnum takrîbi ile taraf-ı Devlet-i âliyyemden bâ-fermân-ı âlî nâzil olan tekâlîf ve mâl-ı mîrînin adem-i tahsiline bâ'is u bâdi ve dâ'imâ re'âyâ ta'ifesini tahrîk ve ser-i cem'iyetlik âdet-i müstemirreleridür mezbûrûn sâ'ire mûcib-i ibret için bir mahalle kal'a-bend olmadığı sûretde tekâlîf ve mâl-ı mîrînin tahsili bir dürlü hadd-ı imkânda olmamakla sâ'ire mûcib-i ibret ve nizâm-ı memleket için mezbûrûn Osmân ve Hüseyin ve Karabekir ve El-Hâc Pîrî ıslâh-ı nefis için zâbitleri ma'rifetiyle Kütahya Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları bâbında vâki'-i hâli hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden mezbûrûn zâbiti ma'rifetiyle ahz ve ıslâh-ı nefis edinceye dek Kütahya Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak için yazılmışdır.

fi evâili Rebî'i'l-evel sene 1151

Özet : *Begpazarı Kazâsı Nâ'ibi Mustafâ'nın rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesiyle; Begpazarı Kazâsı'nda bulunan ulemâ, sulehâ, e'imme, hutebâ, sadât-ı kirâm, a'yân, eşrâf, yeniçeri ihtiyarları ve re'âyânın büyük bir kısmı mahkemeye gidip, adı geçen kazaya bağlı Kızılsaray Köyü'nde, yeniçeri zümresinden Osmân Beşe ve Hüseyin Beşe ile re'âyâ ta'ifesinden Karabekir ve El-Hâc Piri adındaki kişilerin fesat kaynağı ve eşkıya cemiyeti başı olup, sefer-i hümâyûn dolayısıyla istenen vergilerin verilmesine engel olmak, re'âyâyı tahrik etmek gibi huyları olduğu belirtilerek adı geçen kişiler bir yere kalebend edilmezse vergi almanın mümkün olmadığını bu yüzden*

³³⁶ Ankara'nın Beypazarı İlçesi'nin eski söylenişi

diğerlerine ibret olması için zâbit vasıtasıyla bunların Kütahya Kalesi'ne kalebend edilmeleri hakkında(19-28.06.1738).

(41) Âsitâne-i sa'âdetüm'de Sekbânbaşı Mehmedmed -dâme mecduhûya- ve Bozcaada Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Bundan akdem sahte tebdil-i çukadar şeklinde gezüb ahz olunan Ahmed nâm yaramazın şekâvet ve töhmeti nümâyân ve bu makûle hareket-ı nâ-merziyyeye cesâret iden müfsîdin sâ'ire mûcib-i ibret için hakkından gelinmegi lâzıme-i hâlden olmağla müfsîd-i mezbûr Bozcaada Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına sen ki sekbânbaşı-yı mûmâ-ileyhsün tarafından i'lâm olunmağla müfsîd-i mezbûr Ahmed ıslâh-ı nefis için Bozcaada Kal'ası'nda muhkem habs ve kal'a-bend olunub ıtlâkıçün iki sahhlu fermân olmadukça ıtlâkından hazer olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

fî evâili Rebî'i'l-evvel sene 1151

Mezbûr ıtlâk olunmuşdur.

fî evâili Receb sene 1151

Özet : *Daha önce kıyafet değiştirerek gezerken yakalanan Ahmed adındaki kişinin eşkıyalığı bilindiği ve beğenilmeyen hareketlere cesaret ettiği için diğerlerine ibret olması amacıyla Bozcaada Kalesi'ne kalebend edilmesine ve iki sahhlu ferman gelmedikçe serbest bırakılmaması hakkında(19-28.06.1738).*

Adı geçen daha sonra serbest bırakılmıştır(15-24.10.1738).

(42) Varna³³⁷ Kadısı'na Hüküm ki :

Sâliha ve Safiyye nâm hâtunlar fevâhiş makûlesinden olup Varnalı olmalarıyla gemiciler kethüdâsı ma'rifetiyle Varna'ya gidecek bir sefineye vaz' ve Varna'ya irsâl eyleyüb vusûlini müş'ir sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün i'lâm eylemek fermânım olmağla imdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün mezbûreler gemiciler kethüdâsı ma'rifetiyle vaz' olunan sefine ile vusûllerinde mezbûreleri vilâyetleri olan Varna'da ikâmet itdirüb sebîlleri tahliye olunmakdan be-gâyet tevakkî vü mücânebet eylemek bâbında fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

³³⁷ Bulgaristan'ın Karadeniz'e kıyısı olan önemli bir liman kentidir. Şumnu'dan gelen ve Varna adını taşıyan derenin ağzında ve Dvin Gölü'nün yakınında bulunan bu şehrin halkı Türk,Rum ve Ermenilerden oluşur. Aynı zamanda İpertimos adını taşıyan bir rum metropolit makamıdır. II. Murad tarafından 1444 tarihinde fethedilmiştir. İnciciyan – Andreasyan, "a.g.m", s. 116-117.

fi evâsıtı Rebî'i'l-evvel sene 1151

Mükerrer kayd olunmuşdur. (Bu hüküm 45 numaralı hüküm ile aynı hüküm)

Özet : *Saliha ve Safiye adındaki kadınların fahişe olup Varnalı olmaları dolayısıyla Varna'ya giden gemiyle oraya gönderilip, orada ikâmet ettirilip tahliye olunmalarından sakınılması hakkında(29.06-08.07.1738). Tekrar kayıt edilmiştir.*

[10a] (43) Zile Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Zile Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ilehsün rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Zile Kazâsı civârında vâki' Kazabât Kazâsı'nın ihtiyâr ve iş erleri meclis-i şer'a varub hâlâ kazâlarında serdâr olan Mustafâ Çavuş nâm kimesne zulemeden olub 1140 senesinden berü dâ'imâ fukarâyı rencide ve her birilerine ifk u iftirâ ile ithâm ve hetk-i ırz ve bunun emsâli zulm ü te'addîsinin nihâyeti olmadığından gayri umûr-ı kazâyâ karışub fukarânın ahvâlleri dîger-gûn olduğundan bundan akdem zulm ü te'addîsinin men' ve ashâb-ı hukûkun hakkı tahsîl ve *fi-mâ ba'd* umûr-ı kazâyâ karışmamak üzre emr-i âlî-şân sâdır olmuşken memnû' ve mütenebbih olmayub evvelkinden ziyâde te'addî üzre olub zulm ü te'addîsine bir vechle tâkat getürmediklerinden merkûmın bu gûne te'addîyâtı men' u def' olunub *fi-mâ ba'd* umûr-ı kazâyâ karışmayub ve ashâb-ı hukûkun hakları dahi istirdâdçün kazâ-i mezbûr ahâlîlerinden Es-seyyid El-Hâc Yûsuf ve Es-seyyid El-Hâc Alî ve El-Hâc Ömer ve Molla İbrâhîm ve Molla Mustafâ ve Es-seyyid Mustafâ ve Yüzbaşıoğlu İsmâ'îl ve Mehemed Es-seyyid Molla Ahmed ve El-Hâc Ömeroğlu Mehemed ve Köleoğlu El-Hâc Mehemed ve Kethüdaoğlu Mustafâ nâm kimesnelerin taraflarından tevkîlen ruk'a-i darâ'at ile Âsitâne-i sa'âdet'üme irsâl ve hâllerine merhamet olunmak bâbında hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına ilhâhlarıyla arz eyledüğün ecilden ve mezbûr mütegalibeden olub kal'a-bend olunmadukça *ihkāk-ı hakk* mümkün olmadığından mezbûr Zile Kal'ası'na kal'a-bend olunub şer'le ashâb-ı hukûkun hakları alıvirilüb *ihkāk-ı hakk* olundıktan sonra çavuş-ı mezbûrın keyfiyyeti i'lâm olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmağla *-kıdvetü'l-emâsil ve'l akrân-* ----- bölüğün ----- çavuş *-zîde kadruhû-* mübâşir ta'yîn ve irsâl olunmağla gerekdür ki vech-i meşrûh üzre ber-mûcibi emr-i âlî serdâr-ı merkûm Mustafâ çavuşı Zile Kal'ası'na kal'a-bend ve ashâb-ı hukûkun haklarını şer'le *ba'de's-sübût* alıvirüb *ihkāk-ı hakk* ve keyfiyyetini i'lâm eylesün ve sen ki dizdâr-ı merkûmsun mezbûrı emr-i âlî üzre kal'a-i mezbûrda habs ve kal'a-bend eyleyüb hakkında emr-i âlî ve mühürlü mektûb varmadukça ıtlâkından hazer eylesün deyü *bi'l-fi'l* Âsitâne-i sa'âdet'ümde sekbânbaşı olan Mehemed *-dâme*

mecduhû- tarafından mühürlü mektûb virilmekle mûmâ-ileyhin mektûbu mûcibince amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdır.

fî evâsıtı Rebî'î'l-evvel sene 1151

Sekbânbaşının i'lâmı mûcibince kendü hâlinde olmak üzre itlâk ve sebîli tahliye olunmak için fermân yazılmışdır.

fî evâili Cemâziyî'l-evvel sene 1151

Özet : *Zile Kazâsı civârında bulunan Kazâbât (Kazova) Kazâsı'nın ihtiyar ve iş erleri mahkemeye gidip hâlâ kazâlarında serdar olan Mustafâ Çavuş'tan şikâyetçi oluyorlar. Serdar olan Mustafâ Çavuş'un 1140 yılından beri re'âyâyı devamlı rencide edip, her birini iftira ile itham edip, pek çok zulüm yaptığı ve kazâ işlerine karışıp halkı perîşân ettiği için, bundan önce emr-i âlî yazılarak Mustafâ Çavuş'un halk üzerindeki baskı ve zorlamaları kaldırılmak istenmiş ancak o uslanmayıp, öncekinden daha fazla zulüm yapmaya başlayınca adı geçen kazâ halkından Es-seyyid El-Hâc Yusuf, Es-seyyid El-Hâc Ali, El-Hâc Ömer, Molla İbrâhîm, Molla Mustafâ, Es-seyyid Mustafâ, Yüzbaşıoğlu İsmail ve Mehemed, Es-seyyid Molla Ahmed, El-Hâc Ömeroğlu Mehemed, Köleoğlu El-Hâc Mehemed ve Kethüdaoğlu Mustafâ adındaki kişiler durumlarını belirten bir dilekçe yazarak, hallerine merhamet edilip adı geçen serdarın kale-bend edilmesi ve kale-bend edilmedikçe haklarını almalarının mümkün olamayacağını belirterek, Zile Kalesi'ne kalebend edilmesini istiyorlar. Bunun üzerine rikâb-ı hümayundan adı geçen serdarın Zile Kalesi'ne kalebend edilmesi, hak sahiplerinin hakkının geri alınması, emr-i âlî ve mühürlü mektûb gelmedikçe adı geçen kişinin serbest bırakılmasından sakınılması hakkında(29.06-08.07.1738).*

Adı geçen kişi kendi hâlinde olmak şartıyla sekbanbaşının ilâmı gereğince fermân ile sebest bırakılıyor(17-26.08.1738).

(44) İncesu Kazâsı³³⁸ Nâ'ibi ve Konya Mütesellimi'ne ve Konya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki İncesu Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Seyyid Mehemed -zîde ilmuhsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb müteveffâ Kara Mustafâ Paşa evkâfı karyelerinden kazâ-i mezbûre tâbi' Akâhil nâm karyede sâkin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve re'âyâyı Müslîm ve nasârı bi-ecmî'ihim meclis-i şer'a varub karye-i mezbûre sâkinlerinden İbrâhîm ve karındaşı Osmân nâm kimesneler kendü hallerinde olmayub 1140 senesinde

³³⁸ Bugün Kayseri'ye bağlı bir ilçe

karye-i mezbûre re'âyâsının ba'zısını bi-gayr-i hakkın tecrîm ve ba'zısını bi-lâ mûcib hetk-i ırz ve hilâf-ı şer' mahsûlat ve mevrû'atların itlâf u ihlâk eyleyüb dâ'imâ re'âyâ beynini ifsâd-ı fitne olduklarından mâ'adâ sahte Voyvoda vekâleti ve taklîd-i kazâ idüb karye-i mezbûrede vâki' vakfî merkûm akârından olan hana mürûr u ubûr iden hüccâc-ı müslimîn ve ebnâ-ı sebîle hilâf-ı şer'-i şerîf ta'arruz ve beynlerine fitne ilkâ ve birbirleriyle husûmet ve da'vâ itdirüb alenen tecrîm ve emvâl u emti'alarını sirkât itdirdüb bu gûne te'addîlerinden hân-ı merkûm ebnâ-ı sebîlden münkatî' ve vakf-ı şerîf za'af-ı küllî kârî olub ve emr-i şerîfim le vâki' tekâliflerin umûruna karışub ve hasıl eyledikleri emvâlî kendüleri ekl u bel' idüb bunun emsâlî gûnâ-gûn zulm ü te'addîlerinin nihâyeti olmaduğundan emvâllerinin dîger-gûn ve perâkende vü perîşân olmalarına bâ'is olmalarıyla bu gûne keyd u mazarratları fukarâ üzerlerinden men' u def' zimmetlerinden olan hukûkî ib'ad-ı şer'le tahsîl ve ashâbına istirdâd olundıktan sonra mezkûrân ıslâh-ı nefis idinceye degin Konya Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları bâbında ahvâlimizi der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh u iltimâs ve hâl-i minvâl-i muharrer üzre olduğı senin dahi ilmin muhît olmağla vâki'-i hâlî hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden ashâb-ı hukûkun hakları şer'le istirdâd olundıktan sonra ıslâh-ı nefis içün Konya Kal'ası'na kal'a-bend olunmaları içün yazılmışdur.

fî evâsıtı Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *İncesu Kazası Nâibi'nin rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Müteveffâ Kara Mustafâ Paşa evkâfî köylerinden Akahıl Köyü'nde oturan ulemâ, suleha, hutebâ, e'imme, müslüman halk ve gayr-i müslim halkın büyük çoğunluğu mahkemeye gidip, Akahıl Köyü'nde oturan İbrâhîm ve kardeşi Osmân'dan şikâyetçi oluyorlar. Bu kişilerin kendi hallerinde olmayıp 1140 yılından beri Akahıl Köyü halkından bazılarını haksız yere cezalandırmak ve bazılarının da gereksiz yere namuslarına küfür, halkın mahsûlât ve ziraat alanlarını telef edip re'âyâ arasında fesadlık çıkarmak, sahte voyvoda vekâleti ve taklid-i kazâ edip köyde bulunan vakfın akarı olan hana gelen müslüman hacılara ve yolculara kanuna yakırı olarak ta'arruz etmek, handa olanların mallarını çalarak hana yolcu gelmesini engelleyip vakıf işlerini büyük zarara uğratmak ve emr-i şerîfle alınacak vergilere karışıp gelir elde edip bu gelirleri yiyip içmek gibi kötülüklerinin bir sonu olmadığından halkın perişan olduğunu anlatarak; bunların fukara üzerinde olan zorlamalarının kaldırılıp, zimmetlerinde olan hakların alınıp sahiplerine geri verildikten sonra kendilerini ıslâh edene kadar Konya Kalesi'ne kale-bend edilip, hallerinin devlete arz edilmesini naipten istiyorlar. Bunun üzerine hak*

sahiplerinin haklarının geri alınıp, sahiplerine verildikten sonra İbrahim ve kardeşi Osman'ın Konya Kalesi'ne kale-bend edilmesine karar veriliyor(29.06-08.07.1738).

(45) Varna Kadısına Hüküm ki :

Sâliha ve Safiyye nâm hatûnlar fevâhiş makûlesinden olub Varnalı olmalarıyla gemiciler kethüdâsı ma'rifetiyle Varna'ya gidecek bir sefîneye vaz' ve Varna'ya irsâl eyleyüb vusûlini müş'ir sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün i'lâm eylemegi fermânım olmağla imdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün mezbûreler gemiciler kethüdâsı ma'rifetiyle vaz' olunub sefîne ile vusûllerinde mezbûreleri vilâyetleri olan Varna'da ikâmet itdirüb sebîlleri tahliye olunmakdan be-gâyet tevakkî vü mücânebet eylemegi bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmışdur.

fî evâsıtı Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Saliha ve Safiyye adındaki kadınların fahişelik yapmasından dolayı ve Varnalı olmaları sebebiyle gemiciler kethüdâsı marifetiyle gemi ile Varna'ya gönderilip orada ikâmet itdirilmeleri ve tahliyelerinden gayet sakınılması hakkında(29.06-08.07.1738).*

(46) Seddü'l-b âhir Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

-Kıdvetü'n-nüvvâbi'l-müteşerri'in- Rodoscuk Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Mehmed -zîde ilmuhû- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb medîne-i Rodoscuk sükkânından Seyyid Mehmed ve Seyyid Mustafâ ve vâlideleri Emîne nâm hâtun meclis-i şer'a varub bundan akdem bâ-fermân-ı âlî Seddü'l-b âhir Kal'ası'na kal'a-bend olan Berber Ahmed nâm kimesne babaları olub gideli nafakalarını götürür ve umûrlarını görür kimesneleri olmayub her birileri bi-lâ nafaka gerüsüne ve aç ve nafaka ve kisveye muhtâc olub babaları mezbûr Berber Ahmed mahall-i mezbûrda ıslâh-ı nefis itmekle ba'de'l-yevm kendü hâlinde olub aslâ bir kimesnenin umûrına karışmayub ve bir da'vâya vekîl olmamağla her birileri kefil olmağla hallerine merhâmeten babaları mezbûrın ıtlâk olunması bâbında hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına vâki'-i hâli der-i devlet-medâra i'lâm idivir deyü ilhâh itmeleriyle mezbûrûnın babaları mahbûs mezbûr Berber Ahmed ba'de'l-yevm bir umûra karışmayub kendü hâlinde olmasını tekeffül eylediklerin arz eyledigün ecilden fî-mâ ba'd kendü hâlinde olub müdâhil olmaduğın umûra karışmayub

kimesneyi ızrâr ve tekdîr eylememek üzere vech-i meşrûh üzere ıtlâk olunmak için yazılmışdur.

fi evâsıtı Rebî'î'l-evvel sene 1151

Özet : *Rodoscuk Kazâsı Mehmed'in rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Rodoscuk'ta oturan Seyyid Mehmed, Seyyid Mustafa ve valideleri Emine adındakikadın mahkemeye gidip, daha önce fermân ile Seddü'l-b âhir Kalesi'ne kale-bend edilen babası Berber Ahmed'in gitmesinden sonra geçimlerini temin eden, işlerini gören ve giyinmelerini sağlayan kimseleri olmadığı için zor durumda olduklarını, babaları Berber Ahmed'in kendini ıslâh ettiğini ve bundan sonra kimsenin işine karışmayıp bir davaya vekil olmayacağına kefil olduklarını belirterek serbest bırakılmasını istiyorlar. Bunun üzerine Berber Ahmed kendi halinde olmak ve kimseyi tekdîr etmemek şartıyla tahliye ediliyor(29.06-08.07.1738).*

[10b/47] Amasya Kadısı'na ve Tokat Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Tokat Voyvodası----
-zîde mecduhûya- **Hüküm ki :**

Bundan akdem maktûlen helâk olan Kürekçi Matul zımmının taraf-ı mîrîye küllî duyûnı zuhûr ve emvâl u eşyâsı mîrî için girift olmağla medîne-i Tokad sâkinlerinden Bekmezoğlu ----- nâm zımmîde dahi kürk bahâsından yirmi bin gurus alacağı olmağla tahsîl bâbında sâdır olan emr-i şerîf Seyyid Mustafâ -zîde kadruhû- mübâşeretiyle vâsıl ve zımmî-i mesfûr ahz u habs ve meblâğ-ı mezbûr[1] tahsîle şurû' eyledigün hâlâ Tokad müftîsi Abdurrahmân öteden berü mürteşî ve zımmî-i mesfûrî me'kel ittihâz ve kendü etbâ'ı menzilesinde olmağla birkaç yüz ahmak ve cûheleyi cem' u cem'iyet memnû'ken cesâret ve zımmî-i mesfûrın diyeti yokdur ihzâr itdürmezüz deyü cumhûr ile konağına gelüb sûret-i tekeffül ile cebren ıtlâk ve hânesine götürdüb hilâf-ı inhâ arzlar ile mübâşiri avdet ve şenâ'at u kabâhata tasaddî ve bu makûle hareketi cürm-i azîm olduğu müftî-i merkûma ifâde ve pend u nush olındıkda müftî-i mezkûr cevâb-ı mükebbir ve tuğyândan yarar olmayub kemâl-i ta'allül ü tahyîrinden ne mâl-ı mirî tahsildârları ve ne ahâlî-i vilâyet emîn olmayub cümlesi mezbûrdan dilgîr ve mütazarrır ve mütezeccirü'l-ahvâl oldukları ve dahi nice mefâsid u mekâbihi mahallinden gelen mektûb ve kâ'ime ve mübâşirin takrîrinden zâhir ve bu cürm-i azîmi sebebiyle fetvâdan hicr ve mahall-i âhara nefy u iclâ olunmak iktizâ itmekle müftî-i mezbûr[1] Amasya'da ikâmet itdürmek için emr-i şerîf sudûr bâbında -a'lemü'l-ulemâ'i'l-mütebahhirîn efzâlu'l-fuzelâi'l-müteverri'in bi'l-fi'il şeyhülislâm ve müftiyü'l-enâm- olan mevlânâ Es-seyyid Mustafâ -

edâma 'llahû te 'âlâ fezâilehû- işâret itmeleriyle müşârün-ileyhin işâretleri mûcibince siz ki Tokad Nâ'ibi ve Voyvoda-i mûmâ-ileyhimâsuz müftî-i mezkûrî Amasya'ya irsâl ve sen ki Amasya kadısı mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün vusûlünde mezbûrî Amasya'da ikâmet itdirdüb emr-i şerîfim sâdır olmadıkça sebîli tahliye olunmamak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur buyurdum.

fî evâsıtı Rebî'î'l-evvel sene 1151

Şeyhülislâmın işâretleri mûcibince mezbûrın afv u ıtlâkı için emr-i şerîf yazılmışdur.

fî evâsıtı Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Özet : *Bundan önce katledilen Matul adındaki zimmînin devlete borcu olduğu ve bu yüzden eşyasının alındığı, Tokat'ta oturan Bekmezoğlu ----- adındaki zimmîde ise kürk değerinden 20 bin gurusu alacağı olduğunu, bunun tahsil edilmesi için yazılan emr-i şerîfin Es-seyyid Mustafa vasıtasıyla geldiği ve Bekmezoğlu'nun haps edilip adı geçen paranın tahsiline başlandığı sırada öteden beri rüşvet alan Tokat müftüsü Abdurrahman kendisine uyan birkaç yüz kişi ahmak ve cahilleri toplayıp adı geçen zimmînin borcu olmadığını ve bu yüzden huzura getirmeyeceklerini belirtip halk ile kendi konağına gelip bu kafirdir diyerek haps edilen zimmîye kefil olarak onu zorla serbest bırakıp kendi evine götürmüştür. Kamuna aykırı arz verip mübaşiri geri göndermiştir. Bu tür bir suçun büyük bir suç olduğu müftüye anlatılıp nasihat edilmiş ancak adı geçen müftü cevabında taşkınlıktan yarar gelmeyeceğini büyük bahanelerle anlatmıştır. Ne mâl-ı mirî tahsildarları ve ne de vilayet halkı bundan emin olmayıp hepsinin zarar gördüğünü fesatlık ve kabahat yerinden gelen mektup, kaime ve mübaşirin takririnden anlaşıldığı ve bu büyük suçtan dolayı adı geçen müftünün fetva vermekten uzaklaştırılıp başka bir yere nefy edilmesi gerektiği ve Tokat müftüsü Abdurrahman'ın. Es-seyyid Mustafa'nın işareti etmesiyle Amasya Kalesi'nde kale-bend edilmesi hakkında(29.06 - 08.07.1738).*

Şeyhülislâmın işareti gereğince adı geçen müftü emr-i şerîf ile serbest bırakılmıştır (27.08 - 05.09.1738).

(48) Bandırma Nâ'ibi ----- -zîde ilmuhûyâ- ve Seddü'l-b âhir Kal'ası Dizdârı --- -zîde hıfzûhûyâ- Hüküm ki :

Bandırma sükkânından Çingân Ömer dimekle ma'rûf şakî kendü hâlinde olmayub kasaba-i mezbûrede vâki çeşmenin suyunu kısab zabt idüb vakfı ta'dîl ve bir türlü mütenebbih olmamağla ıslâh-ı nefis idince kal'a-bend olması muktezî olub ve mezbûr

'askerlik iddi'asında olmağla sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün mezbûrî zâbiti ma'rifetiyle kal'a-i merkûmeye irsâl eylesün deyü rikâb-ı hümâyûnumda bi'l-fi'l sekbânbaşî olan Mehmed -zîde mecduhû- tarafından mühürlü mektûb virilmekle vech-i meşrûh üzere amel olunmak için yazılmışdur.

fi evâsıtı Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Bandırma'da oturan Çingân Ömer denilen eşkıyanın kendi hâlinde olmayıp, kazada bulunan çeşmenin suyunu kesip vakfî ta'dîl ettiği ve bir türlü uslanmadığından ıslâhı nefis edinceye kadar kale-bend edilmesi gerektiği ayrıca adı geçen kişinin askerlik iddiasında olduğu da zabıt vasıtasıyla belirlendiğinden Seddü'l-b âhir Kalesi'ne kal-ebend edilmesi ve sekbanbaşî Mehmed tarafından verilecek mühürlü mektup gereğince hareket edilmesi hakkında(29.06 - 08.07.1738).*

(49) Hâlâ Derya Kapudânı Olan Vezîre Hükûm ki :

Alî nâm kimesne rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb ve bundan akdem hâlâ ordu-yı hümâyûnumda çavuşbaşî olan Dervîş Mehmed -dâme mecduhûnun- hizmetinde iken bahnes(?) ve bir millota ve bir çûka şalvarı alub firâr itmekle Âsitâne'de ahz olunub aldığı akçe ve eşyâ[yı] mûmâ-ileyhin âdemîsine ba'de't-teslîm mezbûr ıslâh-ı nefis için ümerâ-i deryâda Mustafâ Paşa'nın sefînesine vaz' olub hâlâ tâ'ib u müstağfir olduğun bildürüb cürmi afv ve sefîne-i mezbûreden ıtlâk olunmak bâbında hükûm-i hümâyûnum ricâ itmeğîn sen ki vezir-i müşârûn-ileyhsün merkûm Alî'nin ıslâh-ı nefis idüb fi-mâ ba'd kendü hâlinde olmak üzere ta'ahhüd eyledüğün ihbâr olunmağla sefîne-i merkûmeden ıtlâk ve sebîli tahliye olunmak için yazılmışdur.

fi evâhiri Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Ordu-yı hümâyûnda çavuşbaşî olan Dervîş Mehmed'in hizmetinde iken onun bir millota, bahnes ve bir çûka şalvarını çalıp kaçan ve İstanbul'da yakalanınca, aldığı eşyâları çavuşbaşının adamına teslim eden, sonra da ümerâ-i deryâdan Mustafa Paşa'nın gemisine koyulup tövbe ettiğini bildiren Ali suçunun bağışlanarak affedilmesini istiyor. Bunun üzerine Ali'nin suçu affedilip sefineden tahliye ediliyor(09-18.07.1738).*

(50) İdlib Kadısı'na ve İdlib Vakf-ı Zâbiti'ne Hüküm ki :

İdlib-i Mağrib³³⁹ sâkinlerinden Abdülkerîmoğlu Seyyid Mehmed ve Alişâh nâm kimesneler rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb bunlar kendü hallerinde olub hilâf-ı şer'-i şerîf kimesneye vaz' u ta'addileri olmayub ve üzerilerine dahi şer'ân bir fitne sâbit u zâhir olmak değil iken ashâb-ı a'râzdan muvâfık kimesneler hilâf-ı inhâ bunlar için Âsitâne-i sa'âdetümde olub üzerlerine lâzım olmayan nice dürlü da'vâta tasaddî ve İdlib vakfî re'âyâsını ta'cîz u rencîde ve gayret-i te'addîden hâli degildür deyü ifk u iftirâda mutazammın iştikâ itmeleriyle çavuş mübâşeretiyile evtân-ı kâdimeleri olan İdlib'e irsâl ve *fi-mâ ba'd* fukarâ-yı re'âyâ umûrına karışmayub ve İdlib'den hâriç mahalle gitmemek üzere bundan akdem emr-i şerîfim sâdır olub mezbûrların imtinâda olan i'yâl u evlâdları sefil ü sergerdân ve ahvâline muhtâc ve husûs-ı mezbûr mahz-ı iftirâ ve arza mebnî olduğunu bildirüb i'yâl u evlâdına merhâmeten mezbûrlar Âsitâne-i sa'âdetüme gelüb i'yâl u evlâdını İdlib'e nakle izni müş'ir emr-i şerîfim ricâ eyledükleri ecilden vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında fermân-ı âlişân sâdır olmuştur buyurdum.

fî evâsıtı Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : (Bu hüküm 7 numaralı hüküm ile aynı konuyu içermektedir. Bu kişiler İstanbul'da çeşitli müzevir davalara bulaşmak ve re'ayayı taciz suçundan yargılanıp Magosa Kalesi'ne kalebend edilmiş ancak bir yolunu bulup firar ederek, tekrar İstanbul'a gelip bu işlere devam edince eski vatanları olan Edlib'e gönderilmişler). İdlib-i Mağrib sakinlerinden Abdülkerimoğlu Seyyid Mehmed ve Alişah adındaki kişilerin rikâb-ı hümayûna arzuhal göndermesi üzerine; Seyyid Mehmed ve Alişah adındaki kişiler kendi hallerinde olduklarını ve hiç kimseye kanuna aykırı bir zorlamaları ve baskıları olmadığı ve kanunen de üzerlerinde herhangi bir suçbulunmadığı halde; namus sahibi bazı kişiler İstanbul'da olan bu kişilerin üzerlerine lazım olmayan pek çok davalara bulaşıp İdlib vakfî halkını taciz ettiklerini anlatıp iftirâ ile kendilerinden şikayetçi olunca, kendilerinin çavuş vasıtasıyla eski vatanları olan İdlib'e gönderilip oradan dışarıya çıkmamak ve reaya işlerine karışmamaları hakkında emr-i şerîf yazılıyor. Adı geçen kişiler çocuklarının zor durumda olduklarını, hallerine merhamet edilerek İdlib'e nakledilmeleri için İstanbul'a gelip emr-i şerîf istiyorlar (29.07-07.08.1738).

³³⁹ İdlib'in batı kısmına verilen isimdir.

[11a/51] Mihâlic³⁴⁰ Nâ'ibi'ne ve Mihalic Voyvodası ve Boğazhisarı³⁴¹ Kal'ası Dîzdârı'na Hüküm ki :

Senki Mihalic Nâ'ibi mevlânâ Mehemmed -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Mihalic'de sâkin Mustafâ nâm kimesnenin hasmı Hocoğlu abd-ı mülûk hâlâ sen ki voyvoda-yı mûmâ-ileyhsün ma'rifetinle ihzâr-ı şer' olındıkda merkûm Mustafâ gulâm-ı mezkûr bi-gayr-i vech-i şer'i bıçak ile başıma darb eyledi deyü iddi'a eyledükde gulâm-ı mezkûr dahi vech-i meşrûh üzre merkûm Mustafâ'yı bi-gayr-ı vech-i şer'i darb ve mecrûh eylediği ikrârıyla *ba'de's-sübût* gulâm-ı mezkûr habs u ta'zîr içün zâbitine teslim oldıkda merkûm Çulcuoğlu Ahmed huzûr-ı şer'a gelüb benim gulâmım niçün habs oluna elbette ıtlâk olunsun deyü huzûr-ı şer'de hilâf-ı şer'-i şerîf *i'tâle-i lisân* idüb şer'in icrâsına mûmâna'at eyledüğinden mâ'adâ merkûm Ahmed yeniçeri zümresinden olmağla serdârın bayrağı ile iş bu sene-i mübâreke sefer-i hümayûnuma gitmeden ibâ ve itâ'at-ı emr-i âlî itmemekle zâbiti ma'rifetiyle hilâf-ı hâli zâhir olunca Boğazhisarı Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında emr-i şerîf virilmek ricâsına vâki'-i hâli arz eyledüğün ecilden zâbiti ma'rifetiyle kal'a-i mezbûrede kal'a-bend ve kal'a-bend olundığını müş'ir arz olunmak için yazılmışdur.

fî evâhiri Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Mihaliç Naibi Mehmed'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; düşmanı Çulcuoğlu Ahmed'in erkek kölesi tarafından başından bıçaklandığını belirten ve Mihaliç'te oturan Mustafa'nın şikayetçi olması ve köleninde işlediği suçu kabuletmesi üzerine hapis ve tazir için zabite teslim edilmiş ancak bu esnada Çulcuoğlu Ahmed, benim kölemi niçin haps ettiniz diyerek mahkemeye gelip kanuna dil uzatıp kanunun yerine getirilmesini engelleyince ve ayrıca Çulcuoğlu Ahmed'in yeniçeri zümresinden olduğu serdarın bayrağı altında sefere gitmeden sakındığı, zabıt tarafından belirlenince Boğazhisarı Kalesi'ne kale-bend edilmiştir(09-18.1738).*

(52) Midillü Kadısı'na Hüküm ki :

Rumili Kasabâtı'ndan Karaferye Kazâsı'ndan³⁴² munfasıl Nâhiye-zâde Seyyid Mehemmed Efendi dimekle ma'rûf kimesne nisâ ta'ifesinden *hürretü'l-asl* bir kızı yedi ve sekiz sene mikdârı hizmetinde istihdâm bâ'dehû câriye olmak üzere bey' itmek murâd

³⁴⁰ Eskiden kaza olan Mihaliç bugün Bursa iline bağlı olan Karacabey ilçesinin eski adıdır. Akbayar, a.g.e, s. 119. Bugün ilde bu isimle anılan küçük bir ırmak vardır.

³⁴¹ Niğde iline bağlı bir ilçedir.

³⁴² Karaferye Kadılık merkezî olup Selânik'in kuzeybatısındadır. İnciciyan – Andreasyan, a.g.m., S. 2-3, s. 50-51.

ve hür oldığı şer'ân zâhir olub ve husûs-ı mezkûr için kerrâren ve merrâren merkûm Seyyid Mehmed huzûr-ı şer'a da'vet olındukda kemâl-i ru'ûnet ve huşûnetden nâsî adem-i inkıyâd ve bunun emsâli nicedür deyü mevadda inâd u muhalefet itmekle merkûm ıslâh-ı nefis edinceye dek Midillü Cezîresi'nde cezîre-bendi fermânım olmağla imdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün mezbûr Seyyid Mehmed mübâşir ta'yîn olınan dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından ----- çavuş -zîde kadruhû- ma'rifetiyle Midillü Cezîresi'ne vusûlünde mezkûrî cezîre-i merkûmede cezîre-bend idüb ıtlâkı için emr-i şerîfim sâdır olmadukça sebîli tahliye olunmakdan be-gâyet tevakkî vü mücânebet bâbında fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

fi ev âhiri Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Rumili Kasabalarından Karaferye Kazası'ndan ayrılmış Nahiye-zâde Seyyid Mehmed Efendi adındaki bir kişi aslen hür bir kızı 7-8 sene cariyeye olarak çalıştırıp daha sonra satmak istiyor. Fakat kızın kanunen hür olduğunun anlaşılması üzerine, Seyyid Mehmed tekrar tekrar mahkemeye davet edildiği halde buna karşı çıkıp büyüklük taslayarak mahkemeye gitmeyip muhalefete devam edince nefsinin ıslâh edinceye kadar Midilli Adası'na cezîre-bend edilmiştir(09-18.07.1738).*

(53) İzmir Mollası'na Hüküm ki:

Çal Kazâsı³⁴³ sâkinlerinden olub birkaç seneden berü Âsitâne-i sa'âdet'de tavattun eyleyen Âişe nâm avret ile oğlu Ahmed nâm kimesne kendi hallerinde olmayub vazîfeleri olmadık umûr-ı cesîmeye ve ta'arruz-ı kelimât-ı nâ-sezâyâ tasaddî itmeleriyle İzmir'e nefy u iclâ olunmaları fermânım olmağla imdi sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün mezbûre Âişe ile oğlu Ahmed mübâşir ta'yîn olınan dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından ----- çavuş -zîde kadruhû- ma'rifetiyle İzmir'e vusûllerinde mezbûre ile oğlu Ahmed'i İzmir'de iclâ idüb ıtlâklar için emr-i şerîfim sâdır olmadukça sebîlleri tahliye olunmakdan be-gâyet tevakkî vü mücânebet olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

fi evâhiri Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *Çal Kazâsı'ndan olup birkaç yıldan beri İstanbul'da yaşayan Ayşe adındaki bir kadın ve oğlu Ahmed'in kendi hallerinde olmayıp, üzerlerine vazife olmayan işlere karışıp, kötü kelimeler kullanmaya başlamaları dolayısıyla fermân ile İzmir'e nefy olunmaları ve emr-i şerîf yazılmadıkça serbest bırakılmamaları hakkında(09-18.07.1738).*

³⁴³ Bugün Denizli iline bağlı bir ilçedir.

(54) İshaklı Kazâsı³⁴⁴ Nâ'ibi'ne ve Konya Mütessellimi'ne ve Konya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki İshaklı Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ-yı Abdurrahmân -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb İshaklı Kazâsı'na tâbi' Dereiçi Karyesi sükkânından ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve a'yân ve ihtiyârları bâ-serihim meclis-i şer'a varub yine karye-i mezbûre sükkânından olub erbâb-ı eşkıyâdan El-Hâc Hüseyinoğlu Ahmed Beşe ve Abdullâh Musaoğlu Musa Beşe ve El-Hâc Yakuboğlu Halil Beşe ve Kırloğlu Alî Beşe ve Velî Beşe dimekle ma'rûf şakîler hevâlarına tâbi' eşkıyâ ile yekdil ve nice ehli ırzın ırzına ta'arruz ve nice kendü hâliyle meşgul olan ehl-i ırzı darb-ı şedîd ile darb ve karyeleri zâbiti olan kimesnelerin gicelerde ve gündüzlerde cem'iyet ile üzerlerine varub envâ'-ı dürlü cevri ü te'addî ve ırzları hetk itmeleriyle kazâ eşkıyâ-yı mezbûrenin evzâ' u etvârlarından hoşnud ve râzı olmayub sû-i hâlleri hadden bîrûn oldığı ecilden emn u rahatları kalmayub şerr u mazaratların ümmet-i Muhammed üzerlerinden men' u def' olunmak için eşkıyâ-yı mezbûr ıslâh-ı nefis idinceye Konya Kal'ası'na kal'a-bend olunmak bâbında ve der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh u iltimâs itmeleriyle vâki'-i hâli hükm-i hümayûnum verilmek ricâsına ilhâhlarıyla iltimâs u arz eyledigin ecilden vech-i meşrûh üzre ıslâh-ı nefis eylemeleriçün zâbitleri ma'rifetiyle kal'a-bend olınmalarıçün fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

fî evâhiri Rebî'i'l-evvel sene 1151

Özet : *İshaklı Kazâsı Naibi Abdurrahman'ın rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; İshaklı Kazâsı'na bağlı Dereiçi Köyü'nde bulunan ulemâ, sulehâ, e'imme, hutebâ, â'yan ve ihtiyarları kalabalık bir şekilde mahkemeye gidip. yine aynı köyden El-Hâc Hüseyinoğlu Ahmed Beşe, Abdullah Musaoğlu Musa Beşe, El-Hac Yakuboğlu Halil Beşe, Kırloğlu Ali Beşe ve Veli Beşe adındaki kişilerin kendilerine bağlı eşkıyalar ile birleşip; pek çok namuslu kimsenin onuruna hakaret ve kendi halinde olan namuslu insanlara şiddetli darp ettikleri ve adı geçen köyün zâbiti üzerine, gece gündüz cemiyet ile gidip; türlü eziyet edip, onurlarını rencide etmelerinden dolayı eşkıyanın bu hallerinden kaza halkının hoşnut olmadığı, kötü hareketlerinin haddi aştığını bu yüzden rahatları kalmadığını bildirip, eşkıyanın yaptığı zulümlerin üzerlerinden kaldırılması için şikayetçi olunca bu kişiler kendilerini ıslâh edinceye kadar Konya Kalesi'ne kale-bend edilmeleri hakkında(09-18.07.1738).*

³⁴⁴ Bugün Afyon'un Sultandağı ilçesi, Akbazar, a.g.e. s. 81.

[11b/55] Limni Kal'ası Dîzdârı ----- -zîde hıfzuhûya- Hüküm ki :

Hadice nâm hâtun gelüb *fi'l-asl* Bor Kazâsı sükkânından olub on sekiz seneden mütecâviz İstanbul'da tavattun iden zevci Sadreddîn-zâde Seyyid El-Hâc Mehmed kendü hâlinde kâr u kesble meşgul ve bir ferde hilâf-ı şer' vaz'-ı te'addîsi yoğ iken yine kazâ-i mezbûre mütegalibelerinden ba'zı kimesneler Bor Kazâsı'nda sâkin zevc-i mezbûrın yegeni Seyyid Osmân ile takaddum ve tasaddur ve enâniyete müte'allık nizâ'ları olmağla yegenine sâhib çıkar mülâhazasıyla zevc-i mezbûrî râhnedâr itmek sevdâsında olduklarını ahâlî-i Bor istima' ve zevc-i mezbûrın hâline merhameten hüsn-i hâlîni müş'ir dört kıt'a arz u mahzar itmişler iken yine Bor Kazâsı sâkinlerinden ezlem-i halkullah iken oğlu Mustafâ nâm kimesnenin hilâf-ı inhâsıyla yedinde olan arz u mahzara i'tibâr olunmayub zevc-i mezbûrın Limni Kal'ası'nda kal'a-bendiçün emr-i şerîfim sâdır ve mezbûre gurbet-i diyâr üç nefer evlâdlarıyla bile sefil ve sergendân ziyâde mağdûr olduğın bildirüb hâlîne merhameten zevc-i mezbûrın güzeşte cürmi afv ve itlâk olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ eyledüğün ecilden *fi-mâ-ba'd* kendü hâlinde olub kimesneye te'addî eylememek şartıyla itlâk ve sebîli tahliye olunmak için yazılmışdur buyurdum.

fi evâili Rebî'i'l- âhir sene 1151

Özet : *Hatice adında bir kadının kocasının serbest bırakılmasını istemesi hakkında; Asl'en Bor Kazâsı'ndan olan fakat onsekiz yıldan beri İstanbul'da bulunan kocası Sadreddin-zâde Seyyid El-Hâc Mehmed'in, kendi hâlinde olup işi ile uğraştığı hiçbir kişiye bir zorlama ve baskısı yok iken, kocasının Bor Kazâsı'nda oturan yeğeni Seyyid Osmân ile mütegalibeden bazı kişilerin enaniyet yüzünden kavga ettiğini adı geçen kişilerin kavgaya kocasının adını karıştırıp, kocası yeğenine sahip çıkar diyerek kadının kocasını da bu kavga içine çekip yoldan çıkarmaya çalıştıklarını anlatıp, Bor halkının da durumu bildiğini ve kocasının iyi halini belirten 4 mahzar verdiklerini buna rağmen kocasının emr-i şerif ile Limni Kalesi'ne kale-bend edildiğini bu yüzden, üç çocuğuyla gurbette fazlasıyla sefil olduğunu bildirip haline merhâmeten kocasının geçen suçlarının affedilmesini istiyor. Bunun üzerine kadının kocası, hiç kimseye zorlamada bulunmamak şartıyla tahliye ediliyor(19-28.07.1738).*

(56) ----- Kadısı'na ve Ankara Sancağı Mütesellimi Nakkâş-zâde ---- -zîde kadruhûya- ve Ankara Kal'ası Dîzdârı'na Hüküm ki :

Ankara Sancağı'nda vâki' kasabât ve kurâ sükkânı fukarâsı rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl idüb be-her sene yaylakları olan İdris Dağı'na göçdüklerinden civârlarında vâki'

Tabanlı Aşîreti'nden Şeyhlioğlu Ahmed ve Konurlu Mahallesi'nden Köse Abdurrahmân nâmân şakîler livâ-i mezbûr kazâlarına konub mevrû'âtlarına ve hayvanâtlarına ve hetk-irzlarına da'ir îsâl-i mazarratlarından hâlî olmaduklarını bildürüb şakî-i mezbûrlar *fi-mâ-ba'd* her kangınızın kazâlarına ve yaylakları olan İdris Dağı'na ve Aşağı Çuğurca'ya gelüb îsâl-i mazarrat murâd iderlerse Tabanlı hassa derûnına girmemek şartıyla iki nefer şakî-i mezbûrlar bulındıkları mahalde ahz ve Ankara Kal'ası'na kal'a-bend olunub der-i devlet-medârıma i'lâm olunmak bâbında sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsün husûs-ı mezbûrda iğmâz-ı ayn idersen mezbûrlara olacak te'dîb sana alacağı tashîh olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ eyledükleri ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak içün yazılmışdur.

fî evâsıtı Rebî'î'l-âhir sene 1151

Özet : *Ankara Sancağı'da bulunan kasâba ve köylerin sakinlerinin rikâb-ı hümayûna arz-ı hâl itmesi üzerine; Ankara Sancağı'nda bulunan kasaba ve köylerin sâkinlerinin her yıl göçtükleri yaylakları olan İdris Dağı civârında bulunan Tabanlı Aşîreti'nden Şeyhlioğlu Ahmet ve Konurlu Mahallesi'nden Köse Abdurrrahman adındaki eşkiyâlarının kazaya gelip ziraat alanlarına ve hayvanlarına zarar verdiklerini bildirip şikâyetçi oluyorlar. Bunun üzerine adı geçen eşkiyâların her hangi kazâya, İdris Dağı'na ve Aşağı Çukurca'ya gelip ahâlîye zarar vermek isterlerse; Tabanlı Aşîreti'nin topraklarına girmemek şartıyla iki eşkiyânın bulundukları yerde yakalanıp Ankara Kalesi'ne kale-bend edilmeleri ve bu konuda mütesellimin dikkatli olması, aksi takdirde dikkat etmeyip görmezlikten gelmesi durumunda adı geçen kişilere olacak tedîbin mütesellime olacağı hakkında(29.07 - 07.08.1738).*

(57) Bursa Mollası'na ve Rikâb-ı Hümayûnum'da Çavuşbaşı olan Sâlih - dâme mecduhûya- Hüküm ki :

İstanbul'da Giceci Pîrî Mahallesi sâkinlerinden Ümmühân nâm hâtûn rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb bunun zevci Burusalı Kara Mehemed nâm kimesne beş yüz guruşdan mütecâviz malını sirkât itmekle bundan akdem iddi'â ve kırk guruşını ikrâr ve tahsîl için Mahzar Ağa Tomrığı'nda habs olunub lâkin mezbûr mu'annid olmağla hakkını vormeyüb ve kendüyi tatlık eylemedükden ma'adâ habsden çıkar seni katl iderim ve hâneni ateşe yakar hakkını vormem deyü bunu tahvîf ü te'addî eyledüğün bildirüb keyfiyyeti ma'rifet-i şer'le mahallesi ahâlîsinden tefahhus u su'âl ve ilâm olunmak bâbında istid'a-yı inâyet ve Giceci Pîrî Mahallesi ahâlîsinden olub balâda *mastürü'l-isim* Burusevî Kara Mehemed'in keyfiyet-i hâlî mahallesi ahâlîsinden tefahhus ve su'âl

olunmak bâbında sâdır olan fermân-ı âlîye imtisâlen mahfil-i şer'ıyyâtıdan irsâl olunan kâtib Ahmed -zîde ilmuḥû- mahalle-i mezbûrede vâki' câmi'-i şerîfe varub mahalle-i mezbûre ahâlîsinden câmi'-i mezkûrda *hâzirûn* olan Tuğcı Hasan Ağa ibn-i Abdullâh ve Müezzîn Mehmed Halîfe ibn-i Mehmed ve Münâdî Hacı Mustafâ ibn-i El-Hâc Yusuf ve Molla Mehmed bin İsmail ve Mehmed Çelebi bin Yusuf ve Müezzîn Mustafâ Çelebi bin Mehmed ve Mehmed Beg bin Ahmed ve Duhânî Sâlih Beşe bin İbrâhîm ve Mehmed Çelebi ibn Muslî ve Süleyman bin Halîl ve Mehmed bin Abdullâh ve Mahzar Süleymân Çelebi ibn-i Mehmed nâm kimesnelerden merkûm Burusevî Kara Mehmed'in keyfiyyeti hâlini sû'âl eyledüğde mezbûr Burusevî Kara Mehmed kendü hâlinde olmayub Hinni Beş[e] ibn-i Muharrem yankesicilik töhmetiyle ahz olunub on beş gün mikdârı tomrukda yatub ve menzillerini ateşe viririm deyü bizi tahvîf ve zevcesi mezbûre Ümmühân'ı hatûnu dâ'imâ rencîdeden hâlî olmayub *beterıyyü'l-lisân* olmağla lisânından dahi cümlemiz mutazarrırlaruz yaramaz âdemdir kendüden ber vechle emniyyet ü rahatımız yokdur deyü muvâcehesinde her biri su-i hâlini haber virdüklerin mevlânâ-yı mûmâ-ileyh mahallinde tahrîr ve ma'ân mürsel *ümenâ-i şer'*le meclis-i şer'a varub *alâ vukûf-ı inhâ* ve ihbâr itmekle te'dîbi için *bi'l-fi'l* Rumili Kadiaskeri şer'ıyyen tecebbür olan mevlânâ Mehmed -zîde ilmuḥû- i'lâm itmegin mezbûr Kara Mehmed vatan-ı aslîsi olan Bursa'ya nefy u iclâ olunmak için yazılmışdur.

fî evâsıtı Rebî'i'l- âhir sene 1151

Özet : İstanbul'da Giceci Pirî Mahallesi'nde oturan Ümmühân adında bir kadının rikâb-ı hümâyûna dilekçe verip kocası Bursalı Kara Mehmed'den şikâyetçi olması üzerine; Ümmühan Hanım, kocasının kendisine ait olan 500 guruştan fazla malını çaldığını ve bu çaldığı malın 40 guruşunu kabul ettiğini, bu para tahsil edilene kadar kocasının Mahzar Ağa Tomruğu'nda haps edildiğini anlatıyor. Fakat kocasının inatçı olduğunu ve hakkını vermediği gibi, kendisini de boşamadığını ayrıca “hapisten çıkar seni öldürürüm ve evini yakarım” diyerek kendisini tehdit ettiğini bildirince bunun üzerine kanun vasıtasıyla durumun mahallesi halkından sorulması isteniyor. Mahkeme tarafından gönderilen kâtip Ahmed mahallede bulunan camide halktan Tuğcı Hasan Ağa ibn Abdullah, Müezzîn Mehmed Halife ibn Mehmed, Münâdî Hacı Mustafâ ibn El-Hâc Yusuf, Molla Mehmed bin İsmail, Mehmed Çelebi bin Yusuf, Müezzîn Mustafâ Çelebi bin Mehmed, Mehmed Beg bin Ahmed, Duhani Salih Beşe bin İbrahim, Mehmed Çelebi ibn Muslî, Süleyman bin Halîl, Mehmed bin Abdullâh ve Mazhar Süleyman Çelebi ibn

Mehmed adındaki kişilerden durum soruluyor. Camiye gelen halk Burusevî Kara Mehmed'in yukarıda sayılan suçları işlediğini, dilinden herkesin bıktığını, yaramaz bir adam olduğunu ve rahatlarının kalmadığını bildiriyorlar. Rumili Kadiaskeri Mehmed'in ilâmı üzerine Kara Mehmed asıl vatani olan Bursa'ya nehy edilmiştir(29.07-07.08.1738).

[12a/58] Burusa Mollası'na Hüküm ki :

Şeyh Alî Halvetî ve Seyyid Cemâlî Halvetî ve Seyyid Ahmed ve Mustafâ ve Lüleci Süleyman ve Ahmed ve Abdülbâkî Ağa-zâde karındaşı demekle ma'rûf Mehmed nâm kimesne Sultân Bâyezîd kurbında Kökciler Kapusu karşısında merkûm Seyyid Cemâlî'nin dükkânında gonca içerler iken ahz ve Burusa'ya nehy u iclâ olunmaları bâbında fermânım olmağla sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün merkûmûn yedi nefer kimesneler mübâşir ta'yîn olunan dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından ----- çavuş -zîde kadruhû- ma'rifetiyle Burusa'ya vusûllerinde merkûmûn yedi nefer kimesneleri Burusa'da ikâmet itdirüb ıtlâklarıçün emr-i şerîfim sâdır olmadukça sebîlleri tahliye olunmakdan begâyet tevakkî vü mücânebet eylemegi bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur buyurdum.

fi evâsıtı Rebî'i'l-âhir sene 1151

Kendü hâlinde olmak üzre ancak mezbûr Mehmed'in ıtlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdır.

fi evâhiri Rebî'i'l-âhir sene 1151

Ba'de'l-yevm kendü hallerinde olub arzları mukayyed olmak şartıyla emr-i şerîfde mezkûr altı nefer dahi hallerine merhameten afv ve ıtlâk olunmaları içün emr-i şerîf yazılmışdır.

fi evâhiri Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : Şeyh Ali Halveti, Seyyid Cemali Halveti, Seyyid Ahmed ve Mustafa, Lüleci Süleyman ve Ahmed ve Abdülbâkî Ağa-zade kardeşi diye bilinen Mehmed adındaki kişiler Sultan Bayezid yakınında Kökciler Kapısı karşısında, adı geçen Seyyid Cemali'nin dükkânında gonca içerken yakalanınca Bursa'ya nehy edilmeleri ve emr-i şerîf yazılmadıkça serbest bırakılmamaları hakkında(29.07-07.08.1738).

Daha sonra kendi hâlinde olmak şartıyla sadece Mehmed serbest bırakılıyor. (08-16.08.1738). Ardından diğer altı kişi hallerine merhamet edilerek daha sonra serbest bırakılıyor(08-16.08.1738).

(59) Arzı-rûm Vâlisi'ne Hüküm ki :

Kuruçay Kazâsı³⁴⁵ sâkinlerinden Şehsuvaroğlu Süleymân ve karındaşı İsmâ'il ve karındaşı Abdullâh nâm yaramazlar cebâbireden olmalarıyla da'imâ kendi hallerinde olmayub öteden berü me'lûf oldukları üzre be-her mâh ve gâh haftada bir def'a kendü taraflarından birer sâlyâne defteri tahrîr ve *vedâyi'u hâliki'l-berâyâ* olan re'âyâ fukarâsından yabdıkları defter mûcibince cebren ve kahren hilâf-ı şer'-i şerîf ve bi-lâ emr-i münîf akçe tahsîl ve taraflarından ta'yîn eyledükleri kolcuları dahi fukarâyı der-zincir ve emvâl u eşyâların nehb u gâret ve ehl ü i'yâllerine *fi'l-i şen'i* kasdıyla hetk-i ırz idüb bunun emsâli zûlm ü te'addîlerinden fukarânın ahvâlleri diğer-gün ve zûlm ü te'addîlerinden Arzı-rûm vâlîlerine teşekkî ve o makûle mezâliminin men' u def'i için vülât taraflarından mübâşirler ta'yîn olındıkda mezkûrların şer'-i şerîfe ve fermân-ı âlî-şânıma bir dürlü itâ'atleri olmadığından gâh firâr ve gâh kendülerin ihtifâ ve ta'yîn olunan mübâşirler avdet itdüklerinde yine zuhûra gelüb zûlm u ta'addîlerine terâkkî inzimâmıyla bizim vâlî mübâşirlerine mesârıf-ı kesîremiz oldu deyü müceddeden dilhâhları kadar akçelerin alub bu gûne zûlm ü te'addîlerine nihâyeti olmayub ve fukarâyı ra'iiyyenin zûlm ü te'addîlerine tâkat getürecek hâlleri kalmadığından *la-yenkati' ref'-i rik'a-i iştikâ ve bess-i şekvâdan* hâlî olmayub mezkûrların re'âyâ fukarâsına vech-i meşrûh üzre olan te'addîleri haddi mütecâviz ve *ihkāk-ı hakk* itdürmegi için alenen ele getirilmeleri hadd-i imkandan degildür deyü vukûfî olan *bî-gârez mevsûku'l-kelîm* kimesneler haber virüb zamân-ı sa'âdet-encâmında fukarâya ber-minvâl-i meşrûh zulm ü te'addîleri olunduğına kat'â rızâ-yı hümayûnum olmayub zulemânın zulm ü te'addîlerinin men' u def'i ve ashâb-ı hukûk ile *ihkāk-ı hakk* itdürilmesi nihâyet âmâl-i pâdişâhânem olmağla sen ki vezîr-i müşârûn-ileyhsün mezkûrları ne târik ile ve ne vechle mümkün olur ise *bi-eyyi hâlin* ele getirüb Arzı-rûm Kal'asında muhkem kal'a-bend ve Arzı-rûm'da husemâsıyla terâfû' ve *ihkāk-ı hakk* itdürülmek mümkün ise ve mezkûrların re'âyâ fukarâsına zulm ü te'addîleri zikr u beyân olındığı üzre ise gereği gibi vukûf-ı tahsîl eyleyüb kal'a-bend olındıklarını ve zulm ü te'addîlerine ne vechle vukûf-ı tahsîl iderseniz *sıhhat u hakîkati* üzre keyfiyetlerini arz u i'lâm ve kendüleri kal'ada habsde alıkonulub husemâsıyla Arzı-rûm'da huzûrunda terâfû'-i şer' itdürilmegimi ve yâhûd divân-ı hümayûnda mürâfa'a-i şer' olunmak üzre ihzârları fermânım olur bundan sonra şeref-yâfte-i sudûr olacak *fermân-ı celîlü'l-ünvânım* vurûdına intizâr ile keyfiyetlerini acelelen ber-minvâl-i meşrûh der-i devlet-medârıma arz u i'lâm eylemegi bâbında hâsseten *rikâb-ı*

³⁴⁵ Erzincan ilinin İliç ilçesinin eski adı, Akbayan, a.g.e, s. 106.

kâm-yâb-ı müstetâbım tarafından iş bu emr-i şerîfim ısdâr ve ----- ile mecbûren tarafına irsâl olunmuşdur *inşâ 'allâhu te 'âlâ* vusûlünde *şeref-yâfte-i sudûr* olan *fermân-ı âlî-şânımın mazmûn-ı münîfi* gereği gibi ma'lûmun oldıkda bir türlü i'lân ve işâ'at itmeyüb mezkûrları *bi-eyyi hâlin* ne vechle ve ne tarîk ile mümkün olur ise ahz ve ele götürüb Arzı-rûm Kal'ası'nda habs ve kal'a-bend ve keyfiyetlerine gereği gibi *utılâ' hâsıl alâ vecchi's-sihha* tafsîl üzre arz u i'lâm eyleyüb bundan sonra sâdır olacak *fermân-ı cihân-mutâ'imın* vurûdına intizâr ve mezkûrların ahz ve ele götürülmelerinde ziyâde dikkat-i tam ve sa'y-i mâlâ-kelâm eylemegi bâbında *fermân-ı âlî-şânım sâdır* olmuştur.

fi evâsıtı Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : *Kuruçay Kazası'nda oturan Şehsuvâaoğlu Süleyman ve kardeşleri İsmail ve Abdullah'ın zorbalardan olup, kendi hallerinde olmayıp, öteden beri bilindiği gibi, her ay veya haftada bir defa salyâne defteri düzenleyip reayâdan, kendi oluşturdıkları deftere ve belirledikleri miktara göre kanunsuz ve emr-i şerîfsiz zorla akçe toplayıp kendi, tayin eyledikleri kolcularla halkı zincire vurup, emvâl ve eşyâlarını yağmalayıp, çocuklarına zina amacıyla tasallut ederek pek çok kötülük yapmışlardır. Halk bunların mezâliminden kurtulmak için Erzurum Valisine şikayette bulununca, şikâyet üzerine valiler halk üzerindeki baskı ve zorlamaları kaldırmak için mübaşir tayin edip, durumu incelettirmiştir. Adı geçen kişiler kanuna ve fermâna itaat etmedikleri gibi mübâşirler gelince kaçıp gizlenerek kendilerini saklımış, mübâşirler köyden ayrılınca tekrar ortaya çıkıp zulümlerine eskisinden daha fazla devâm ederek, "bizim vâli mübâşirlerine fazla masrafımız oldu" diyerek yeniden, canları istediği kadar para alıp baskı ve zorlamalarını sürdürünce, halkın bu zulümlere dayanacak gücü kalmadığından ardı arkası kesilmeksizin peşpeşe şikâyet dilekçesi vererek, adı geçen kişilerin yaptığı zorbalıkların sona erdirilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine padişâh halka baskı yapılmasına kesinlikle rıza gösteremeyeceğini, zulemânın zulümlerinin halkın üzerinden kaldırılıp, hak sahiplerinin hakkının geri verilmesinin en büyük emeli olduğunu belirterek vezirinden; ne şekilde ve ne yol ile olursa olsun adı geçen eşkıyaların yakalanıp mahkeme edildikten sonra Erzurum Kalesi'ne muhkem kale-bend edilmelerini istemiştir(29.07-07.08.1738).*

[12b/60] Narde³⁴⁶ Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Vonice Kazâsı³⁴⁷ Nâ'ibi mevlânâ Ahmed -zîde ilmuhû- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Vonice Kazâsı'nda vâki' ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve sâ'ir fukarâ ve zu'afâ bi-ecmî'ihim meclis-i şer'a varub kazâ-i mezbûre tâbi' Lösteki nâm karye sükkânından Yibrüoğlu(?) Mehemed kendü hâlinde olmayub karye-be-karye gezüb fukarâyı te'addî ve hilâf-ı şer' ve bi-lâ emr-i defter akçe tevzî' ve tahsîl eyledi deyü bunun emsâli nicedür bu iftirâ ile bâ-fermân-ı âlî Narde Kal'ası'nda kal'a-bend olunub ve nice zamandan berü mahbûs ve ıslâh-ı nefis olub cürmi afv ve kal'a-i merkûmdan ıtlâk olunmak bâbında vâki'-i hâli hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına ilhâhlarıyla arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre ıtlâk olunmak için yazılmışdur.

fî evâili Zî'l-hicce sene 1150

Özet : Vonice Kazası Nâibi Ahmed'in rikâb-ı hümâyûna mektûb göndermesi üzerine; Vonice Kazas'nda bulunan ulemâ, sulehâ, e'imme, huteba ve diğer halk toplanıp mahkemeye gidip, Lösteki Köyü'nden Yibrüoğlu Mehmed'i kendi hâlinde olmayıp köy köy gezerek halka baskı yapıp, kanuna aykırı olarak akçe dağıtmak ve tahsîl etmek iddiasıyla suçlamış ve bunun üzerine Mehmed fermân-ı âlî ile Narde Kalesi'ne kale-bend edilmiştir. Fakat adı geçen kişi uzun süreden beri hapis olduğunu ve nefsinin ıslah ettiğini bundan dolayı da suçunun affedilerek serbest bırakılmasını isteyince, suçlu serbest bırakılmıştır(22-31.03.1738).

(61) Ereklı ve Akçaşehir ve Samako ve Bartın Kadıları'na ve zikr olunan Kazâlarda vâki' İskele Emînleri'ne ve Sinob Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

İş bu sene-i amîmetü'l-meymenede Ereklı İskelesi'nden Kefe ve Kırım ve Akkirman câniblerine mürûrî fermânım olan asâkir-i mansûremin râkib olmak üzre Ereklı ve yemîn ü yesârında sefâyin kışlağı olan mahallerde mevcûd bulunan kayıklar ve sefâyini tahrîr ve intihâb ve asâkir nakline sâlâhiyyeti olan sefâin ashâbının ism ve resimleri eşkâlleri tasrîhiyle tahrîr ve defter ve defteri aceleten der-i devlet-medârıma irsâl olunmak için bundan akdem emr-i şerîfim le mübâşir ta'yîn olan -kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân- Tornacıbaşı Yusuf ve dergâh-ı mu'allâm müteferrikalarından El-Hâc Mustafâ -zîde mecduhûma- sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince Şile'den Bartın Deresi'ne varıncaya ve nefis-i Ereklı ve Samako Kazâların'dan Elibli(?) İskelesi'nden cümlesi tahrîr ü intihâb ve

³⁴⁶ Mora Yarımadası'nın batı kısmının üst tarafında Preveze'nin de yer aldığı Arta veya Narde, Narde Körfezi'nin kuzeyinde iç kısımda yer alır. Yanya Sancağı içinde idâre edilmiştir.

³⁴⁷ Narde Körfezi'nde güneyinde Preveze'nin karşı tarafında yer alır.

ancak altmışbir adet sefâyin esâmî ve şöhretleri ve iskelelerinin tasrîhi ile irsâl olunan defter mantûkunca *mâru'z-zikr* altmışbir adet sefâyin mecmû'ı metîn ü kavî ve asâkir rukûbuna sâlih olub lâkin sefâyin-i merkûmûnın olduğu kazâlarda ve iskelelerde eşkıyâ ve mütegalibeden birer ikişer sedefkârî olmağla kalafât ve ba'zı ta'mîr iktizâ iden sefâyini hâzır u âmâde eylemeleriçün mezbûrlara birkaç kere tenbîh olındıkda ısgâ itmeyüb dürlü dürlü illet ve bahâne ile mürâfa'a kaydında olub ve bu husûsun ta'vîk u tehîrine bâ'is Akçaşehir Kazâsı'ndan Hacı Hasan ve Vindelcioğlu ve diğer Hacı Hasan ve Samako Kazâsı'ndan Elibli(?) İskelesi'nden Odabaşıoğlu İsmâ'il ve Deli Kadı ve Ereklı İskelesi'nden Bayrakdar İbrâhîm ve Şişman ----- ve Bartın İskelesi'nden Yetmişbeşin Halîl nâm şakîler olub ve bu makûle şekâvet mezbûrların âdet-i müstemirreleri olduğın mûmâ-ileyhûmâ arz itmeleriyle mezbûrlar umûr-ı mühimmenin te'hîr u ta'tiline bâ'is olduklarıçün zâbitleri ma'rifetleriyle ahz ve Sinob Kal'ası'nda [kal'a]-bend ve rikâb-ı hûmâyûnuma arz u i'lâm olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmışdur deyü yazılmışdur.

fî evâsıtı Zî'l-hicce sene 1150

Mezbûrlar itlâk olunmuşdur.

fî evâhiri Safer sene 1151

Özet : *Ereğli İskelesi'nden Kefe, Kırım ve Akkirman taraflarına nakledilecek askerleri taşımak için Ereğli ve civarında bulunan sefain kışlağındaki kayıkların ve gemilerin yazılması ve asker taşımaya yetkili olan gemi sahiplerinin isim, resim ve eşkallerinin açıkça deftere kaydedilip, defterin acele olarak hükûmete gönderilmesi için daha önce emr-i şerîf ile mübaşir tayin edilen Tornacıbaşı Yusuf ve Dergâh-ı Mu'allam müteferrikalarından El-Hâc Mustafa görevlendirilmiştir. Şile'den Bartın Deresi'ne, Ereğli içi ve Samako Kazası'nda Elibli İskelesi'nde yapılan tahrirlerde ancak altmışbir gemi isim, şöhret ve iskeleleri ile beraber yazılabiliyor. Bu gemilerin tamamının kuvvetli ve güvenilir olduğu belirtiliyor. Ancak bazı gemilerin kalafat ve tamire ihtiyacı olduğu, tamir işini gemilerin bulunduğu iskele ve kazalarda olan eşkıya ve mütegalibeden birer ikişer sedefkârî tarafından yapılması istenmiştir. Ancak bunlar söz dinlemeyip türlü bahaneler ile oyalanıp, bu konuyu ertelemişlerdir. Tamir işinin ertelemesine sebep olan Akçaşehir Kazası'ndan Hacı Hasan ve Vindelcioğlu, diğer Hacı Hasan ve Samako Kazas'ından Elibli İskelesi'nden Odabaşıoğlu İsmail ve Deli Kadı ve Ereklı İskelesi'nden Bayrakdar İbrahim ve Şişman-----ve Bartın İskelesi'nden Yetmişbeşin Halil adındaki eşkıyaların bu*

tür eşkıyalıkları huy edinip önemli işlerin ertelenmesine sebep oldukları için yakalanıp Sinop Kalesi'ne kale-bend edilmeleri hakkında(01-10.04.1738).

Adı geçen kişiler daha sonra serbest bırakılıyor(10-18.06.1738).

(62) Kütahya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

-Kıdvetü'n-nüvvâbi'l müteşerri'in- Kütahya Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Mehmed -zîde ilmuhû- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb El-Hâc Abdülkâdir nâm kimesne bundan akdem kendü hâlinde olmayub ba'zı sû-i hâlini ahâlî-i kazâ ihbâr ve teşekkîlerine binâ'en Kütahya Kal'ası'na kal'a-bend olunub salâh-ı hâli zâhir olmadukça ıtlâk olunmamak üzere vâki'-i hâli i'lâm ve sâdır olan emr-i şerîfim le kal'a-bend olunub hâlâ merkûm El-Hâc Abdülkâdir kal'a-i mezbûrede ıslâh-ı nefis eyledüğün sîmâsından zâhir olduğımızı merkûmeye kimlerin ihbârlarıyla senin dahi ma'lumun olmağla merkûmun cerâyim-i sâbıkâsını afv ve ba'de'l-yevm kendü hâlinde olmak üzere itlâk bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına vâki'-i hâli bi'l-iltimâs mevlânâ-yı mûmâ-ileyh ile Kütahya mütesellimi El-Hâc Mustafâ -zîde mecduhû- dahi başka başka arz eyledükleri ecilden fî-mâ ba'd kendü hâlinde olub vilâyet umûrına karışmamak üzere itlâk olunmak için yazılmışdur.

fi evâsıtı Zî'l-hicce sene 1150

Özet : *Kütahya Kazâsı Naibi Mehmed'in rikâb-ı hümayûna mektûb göndermesi üzerine; El-Hâc Abdülkadir daha önce kendi hâlinde olmayıp kötü hareketleri dolayısıyla kaza ahalisinin şikayeti üzerine Kütahya Kalesi'ne kale-bend edilmiş ve iyi hali görülmedikçe serbest bırakılmaması istenmiştir. Ancak daha sonra adı geçen kişinin kendi halinde olmak ve vilayet işlerine karışmamak üzere serbest bırakılmasına karar verilmiştir(01-10.04.1738).*

(63) Rûmili Valîsi'ne ve Piremedi Kazâsı³⁴⁸ Nâ'ibi'ne ve Golos Kal'ası³⁴⁹ Dizdârı'na Hüküm ki :

Piremedi Kazâsı'nın ahâlîsi fukarâsı rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb kasaba-i mezbûre sâkinlerinden ehl-i zimmî re'âyâsından kocabaşlık iddi'âsında olan Dorovar İlli? ve Bayar Sitozar Hanu? ve Jotovar Baya Doro? nâm zımmîler ziyâde eşîrrâdan olmalarıyla sinîn-i kesîreden berü kocabaşlık iddi'âsıyla umûr-ı vilâyete karışub emr-i

³⁴⁸ Avlonya Sancağı'nın güneydoğusunda yer alır.

³⁴⁹ Tırhala Sancağı'na bağlı kazanın kalesidir. Akbayan, a.g.e. s. 61.

şerîf ile vâkî' olan tekâliflerde kendüleriçün diledükleri mikdâr akçe deftere zam ve ana dahi kana'at itmeyüb kazâ-i mezbûrda zuhûr iden *kuttâ'u't-tarîk* eşkıyâlarıyla yekdil ve eşkıyâ-yı mezbûrları dâ'imâ evlerinde ihfâ ve tahassun itdirdüklerinden mâ'adâ fukarâyı ehl-i örfe gamz ve tecrîm ve bunun emsâli fesâd ve şekâvetlerinin nihâyeti olmamağla kendü hallerinde olmak üzere taraf-ı şer' den tenbîh u te'kîd olındıkda bir vechle memnû' ve mütenebbih olmayub re'âyâ fukarâsı şerr u mazarratlarından âciz ve emn u rahatları kalmayub bi'l-küllîye perâkende vü perîşân olacakları mukarrer olduğu mukaddemâ i'lâm olub Golos Kal'ası'na zindân-bend olmalarıçün rikâb-ı hümayûnum tarafından emr-i şerîf-i âlî-şânım sâdır olmuşken esnâ-i râhda bir tarîk ile zâyî' olduğın ve sen ki Piremedi Nâ'ibi mûmâ-ileyhsün husûs-ı mezbûrı arz eyledigün bildirüb müceddeden emr-i şerîfim ricâ eyledükleri ecilden dîvân-ı hümayûnumda mahfûz olan kuyûd-ı ahkâma mürâcâ'at olındıkda mukaddemâ vech-i meşrûh üzere emr-i şerîfim virdükde mastûr u mukayyed olmağın yedlerinde olan arz hıfz olunub mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince amel olunmak içün yazılmışdur.

fi evâsıtı Zî'l-hicce sene 1150

Avlonya Sancağı mutasarrıfı Mahmûd -*dâme ikbâluhûnun*- arzı mûcibince ıtlâklarıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fi evâsıtı Şa'bân sene 1152

Özet : *Kazâsı ahâlîsinin rikâb-ı hümayûna dilekçe vermesi üzerine; Halk Dorovar İlli(?) ve Bayar Sitozar Hanu(?) ve Jotovar Baya Doro(?) adındaki zimmîlerden şikâyetçi oluyor. Halk bu zimmîlerin fazlasıyla kötü olup kocabaşlık iddiasıyla, vilâyet işlerine karışıp, emr-i şerîf ile koyulan vergilere kendi hesaplarına zam yapmak, buna kanaat etmemek, Premedide yol kesen eşkıyalar ile birleşmek, yol kesici eşkıyaları devamlı kendi evlerinde saklamak, reayâyı kanun koyucular vasıtasıyla cezalandırmak bu ve bunun gibi fesatlık ve eşkıyalıklarından şikâyetçi oluyor. Eşkıyaların yaptıkları hareketlerden dolayı, kanun tarafından uyarıldıkları halde uslanmayıp kötülüklerine devam ettikleri ve reayânın bu kötülüklerden usandığı ve tamamen perişan olduğu ilâm edilip Golos Kalesi'ne zindan-bend edilmeleri için emr-i şerîf yazılmıştır. Fakat emr-i şerîf yolda kaybolunca Naibi yeni bir emr-i şerîf yazılmasını rica ediyor. Dîvân-ı hümayûnda saklanan kayıtlara müracaat edilerek yeni bir emr-i şerîf yazılarak, emr-i şerîf gereğince hareket edilmesi istenmiştir(01-10.04.1738).*

Avlonya Sancağı mutasarrıfı Mahmûd'un arzı gereğince serbest bırakılmaları için emr-i şerîf yazılıyor(13-22.11.1739).

[13a/64] Konya Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Konya'da Yeniçeri Serdârı ve Yeniçeri İhtiyârları ve A'yân-ı Vilâyet ve İş Erleri'ne ve Konya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Konya'da vâki' merhûm Alaaddin Gazi evkâfı kurâlarından Şille Karyesi ahâlileri rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb bu sene-i mübârekede tekâlif ziyâde olub ma'rifet-i şer'le ve cümle ma'rifetleriyle İmdâd-ı civâriyye olmak üzre rızâlarıyla askerî tâ'ifesine dahi salyâne olunub muhâlefet üzre degiller iken karye-i mezbûre ahâlisinden El-Hâc Hüseyin Paşa ve Alî Paşa ve Vahid Paşa nâmûn kimesneler inâd ve muhâlefet eyleyüb yedlerinde olan fetvâ-yı şerîf mûcibince sâdır olan emr-i şerîfime âdem-i itâ'at eyledüklerinden mâ'adâ mütevellî konağını basub fesâdât ve ihtilâl-i nizâma bâdî oldıklarını bildirüb bu def'a mezbûr şakîler alâ-eyyi hâl[in] ma'rifet-i şer'le ve zâbiti ma'rifetiyle ahz ve Konya Kal'ası'na kal'a-bend ve kal'a-bend olındıklarını müş'ir arz u i'lâm olunmaları fermân olunmağın siz ki mûmâ-ileyhimsüz gerekdir ki mezbûr üç nefer eşkiyâyı ber-mûcib-i emr-i âlî ahz ve dizdâr-ı merkûma teslim ve sen ki dizdâr-ı merkûmsun vech-i meşrûh üzre üç nefer eşkiyâyı dizdârı olduğın kal'ada habs ve kal'a-bend eylesün deyü Âsitâne-i sa'âdet'ümde sekbânbaşı olan Mehemed -dâme mecduhû-tarafından mühür[lü] mektûb virilmekle vech-i meşrûh üzre amel olunmak için yazılmışdur.

fi evâhiri Zî'l-hicce sene 1151

Özet : Konya'da bulunan Alaaddin Gazi evkâfı köylerinden Şille Köyü halkının rikâb-ı hümayûnâ dilekçe vermesi üzerine; Şille Köyü halkı, bu yıl ki vergilerinin çok fazla olduğunu buna rağmen kanun yardımı ve kendi rızaları ile askeriğin imdâd-ı civâriyye olarak salyâne verdiklerini ve buna karşı çıkmadıkları halde, adı geçen köy halkından El-Hâc Hüseyin Paşa, Ali Paşa ve Vahid Paşa adındaki kişilerin muhalefet edip ellerinde fetvâ-yı şerîf olduğunu bildirip emr-i şerîfe itaat etmediklerini, ayrıca mütevellinin konağını bastıklarını bildirerek şikayetçi olmuştur. Bunun üzerine adı geçen eşkiyaların her ne halde olursa olsun kanun ve zabıt yardımıyla yakalanıp Konya Kalesi'ne kale-bend edilmeleri istenmiştir(01-09.04.1739).

(65) İnegöl Burusa Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Hüdevendigâr Sancağı Mütesellimi'ne ve Kütahya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Bî'l-fi'il Babü's-sa'âdet'üm Ağası olan Ahmed Ağa -dâme uluvvuhû- rikâb-ı hümâyûnuma arz gönderüb müşarûn-ileyhin nezâretinde olan evkâfdan Burusa'da medfun müteveffâ Hamza Bey evkâfî karyelerinden İnegöl Burusa Kazâsı'na tâbi' Bilâl nâm karyede sâkin Yekçeşm Ahmed ve Bektaş nâm şakîler ser-i cem'iyyet ve fitne ve fesâd üzre olduklarından re'âyâ-yı vakfî ve fukarâ-yı sâ'irleri tahrîk ve âlet-i harb ile keşt ü güzârları mu'tad ve ehl-i ırz olan fukarâ ra'iiyyetini tecrîm ve evlâd u i'yâllerine ta'arruzları âdet-i müstemirreleri olduğın sen ki nâ'ib-i mûmâ-ileyhsün sen arz ve mütevellî-i vakf ve bi'l-cümle ahâlî iltimâsıyla i'lâm olunmağla merhameten ve siyâneten li'l fukarâ-i merkûmânı sâ'ire mûcib-i ibret ve ıslâh-ı nefis idince[ye] civârında Kütahya Kal'ası'nda kal'a-bend itdirilmek bâbında hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına arz itmeğın vech-i meşrûh üzre ıslâh-ı nefis eylemeleriçün Kütahya Kal'ası'nda kal'a-bend olunmalarıçün yazılmışdur.

fi evâhiri Zi'l-hicce sene 1150

İtlâklarıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fi evâsıtı Safer sene 1151

Özet : Babü's-sa'âde Ağası Ahmed Ağa'nın rikâb-ı hümâyûna arz göndermesi üzerine; Ahmed Ağa, kendi nezâretinde olan vakıflardan Bursa'da bulunan Hamza Bey evkâfî köylerinden İnegöl Bursa Kazâsı'na bağlı Bilâl adındaki köyde oturan Yekçeşm Ahmed ve Bektaş adındaki kişilerin cemiiyet başı ve fesâtçı olup, vakıf re'âyâsını ve diğer fukarâyı tahrik ettikleri ve âlet-i harp ile dolaştıkları, kendi hâlinde yaşayan fukarâyı cezalandırdıkları ve bunların çocuklarına taarruz etme alışkanlıkları olduğunu rikâb-ı hümâyûna bildirerek şikayette bulununca Fukarâyı korumak ve diğerlerine ibret olması için adı geçen kişilerin kendilerini ıslâh edinceye kadar Kütahya Kalesi'ne kale-bend edilmeleri hakkında(11-20.04.1738).

Daha sonra bunların serbest bırakılmaları için emr-i şerîf yazılmıştır(31.05-09.06.1738).

(66) Çavuşbaşı Ağaya ve Mudurnı Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Mudurnı Kazâsı sâkinlerinden Â'işe nâm hatûn Âsitâne-i sa'âdet'üme gelüb şerirre olduğından nice dürlü alâka ve müdâhili olmayan müzevir de'âvîye tasaddî ve dâ'imâ hükkâmı ta'ciz ve tasaddî'inden hâlî olmadıgundan kat'-ı nazâr Mudurnı Kazâsı'nda dahi

ahâliden *zî-kudret* olan ehl-i ırzı Kütahya Vâlisi'ne ve Mütessellimi'ne gamz u tecrîm itdürmek öteden berü âdet-i müstemirresi olduğunu *mevsûkûn-bih* kimesneler haber vermeleriyle merkûme fî-mâ bad Âsitâne-i sa'âdet'üme gelmek murâd ider ise ruhsat virilmemek şartıyla Mudurnı'ya nefy u iclâ olunmak için yazılmışdır.

fî evâhiri Zî'l-hicce sene 1150

Özet : *Mudurnu Kazâsı'nda oturan Ayşe adındaki bir kadının İstanbul'a gelip ilgisi olmayan pek çok müzevir davaya başlayıp hakimleri taciz ettiğini ve Mudurnu Kazâsı halkından kudret sahibi olan namuslu kişileri Kütahya Valisi ve Mütessellimi vasıtasıyla cezalandırdıklarını güvenilir kişiler haber verdiğinden adı geçen Ayşe'nin Mudurnu'ya nefyedilmesine ve İstanbul'a gelmek isterse kendisine izin verilmesi hakkında(11-21.04.1738).*

(67) Burgas³⁵⁰ Kadısı'na İnöz Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Burgas kadısı mevlânâ Alî -*zîde fazluhûsun*- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Burgas Kazâsı Cadde yolda vâki' olmağla Âsitâne-i sa'âdet'ümden ordu-yı hümayûnuma ve ordu-yı hümayûnumdan Âsitâne-i sa'âdet'üme bâ-fermân-ı âlî murûr iden ulâklara bârgîr ve hazîne-i âmireme kulağuz ve it'âm u ikrâm itmek üzre kazâ ahâlisi tarafından ücret ile ta'yîn olunan Kavukçuoglu Mehmed Beşe dimekle ma'rûf kimesne kendü hâlinde olmayub müdemmir-i hamr olduğundan nâşî bundan akdem der-i devlet-medârımdan umûr-ı mühimme ile vârid olan Telhîsci Mehmed -*zîde mecduhûya*- ve sâ'irlerine ikrâm ve hizmetinde taksîrât itmekle şakî-yi mezbûr ıslâh-ı nefis idince zâbiti ma'rifetiyle İnöz Kal'ası'na nefy olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden zâbiti ma'rifetiyle ahz ve İnöz Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak için yazılmışdır.

fî evâhiri Muharrem sene 1151

Özet : *Burgas Kadısı Ali'nin rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Burgas Kazâsı Cadde yolda olan ve kaza halkı tarafından, İstanbul'dan ordu-yı hümayûna ordu-yı hümayûndan İstanbul'a, fermân ile gelip giden ulâklara bargir ve hazîne-i âmireye kılavuzluk etmek ve bunların yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayıp hizmet etmesi için ücretle tayin edilen Kavukçuoğlu Mehmed Beşe'nin kendi hâlinde olmayıp kendinden gelecek kadar içki içtiği ayrıca devlet tarafından önemli işler için gönderilen Telhisçi Mehmed ve diğerlerine ikram ve hizmette kusur ettiğinin anlaşılması üzerine adı geçen*

³⁵⁰ Eskiden sancak merkezi olan Burgas, bugünkü Lüleburgaz ilçesinin diğer adıdır.

kişinin kendini ıslâh edene kadar zabıt yardımıyla İnöz Kalesi'ne kale-bend edilmesi hakkında(11-20.05.1738).

[13b/68] İznik Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Burusa'da Yeniçerileri Ağası Vekîli'ne ve Burusa Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki İznik Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Ahmed -*zîde ilmuhûsun*- mektûb gönderüb kazâ-i mezbûra tâbi' Meşkere nâm karyede sâkin ve karye-i mezbûrenin mültezimi olan Alî bin Mustafâ meclis-i şer'a varub yine karye-i mezbûre sâkinlerinden erbâb-ı şekâvetden Kara Hasanoğlu Mustafâ ve Karagöz Mahmûdoğlu Hüseyin ve oğlu Mehmed ve karındaşı Kanlı Hasan ve Dede Hasanoğlu Mahmûd nâm yeniçeriler on neferden mütecâviz eşkiyâ rüfekâlarıyla dâ'imâ kendü hallerinde olmayub şer'an biri ile da'vâsı oldıkda âlet-i harb ile katl kasdıyla mûmâ-ileyhin üzerine hücum ve hetk-i ırza cesâret ve envâ'ı şekâvete tasaddî ve adem-i itâ'at âdet-i müstakarreleri olduğundan mâ'adâ bâ-fermân-ı âlî me'mûr oldukları sefer-i hümâyûna azîmetden ibâ vü ictinâb itmeleriyle bâlâda mastûrul-esâmî olan İznik Kazâsı'nda sâkin eşhâsın keyfiyyetleri mahallinde teftiş u tefahhus olunmaları muktezî olmağla dergâh-ı mu'allâm yeniçerileri ocağı tarafından mübâşir ta'yîn olunan ----- -*zîde kadruhû*- ma'rifeti ve sen ki Burusa'da Yeniçeri Ağası vekîli mûmâ-ileyhsün ma'rifetinle mahalline varılub vech-i meşrûh üzre ma'rifetiniz ile keyfiyyetleri sıhhati üzre sû'âl ve ahz ve haklarında şer'ân lâzım gelen mevadd *ba'de's-subût* tescîl ve Burusa Kal'ası'na kal'a-bend olunmalarıçün hâlâ Âsitâne-i sa'âdet'ümde *bi'l-fi'l* sekbânbaşı Mehmed -*dâme mecduhû*- i'lâm itmeğin i'lâmı mûcibince amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

fi evâsıtı Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : *İznik Kazâsı Nâ'ibi'nin rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; İznik Kazâsı'na bağlı Meşkere Köyü'nde oturub, yine o köyün mültezimi olan Ali bin Mustafa mahkemeye gidip; aynı köyde oturan ve eşkiyalık yapan Kara Hasanoğlu Mustafa, Karagöz Mahmudoğlu Hüseyin ve oğlu Mehmed, kardeşi Kanlı Hasan ve Dede Hasanoğlu Mahmud adındaki yeniçeriler ve bunların ondan fazla eşkiya arkadaşlarından şikayetçi olmuş. Bu kişilerin birlikte olup kendi hallerinde olmayıp, biriyle hukuki bir davaları olunca alet-i harp ile onları öldürmek amacıyla üzerlerine hücum edip ve çeşitli*

kötülüklerle başlamak, fermân-ı âlî ile memur edildikleri sefere gitmemek gibi kötülükleri anlatılarak yukarıda isimleri sayılan eşkıyalar ve arkadaşlarının zâbit vasıtasıyla yakalanıp Bursa Kalesi'ne kale-bend edilmeleri için emr-i şerîf verilip, bu kişilerindurumları İznik Kazası'ndaki şahısların durumlarını yerinde incelemek için dergâh-ı mu'allam yeniçerileri ocağı tarafından tayin edilen mübaşir ve Bursa Yeniçeri Ağası vekilinin olay yerine giderek durumu sağlıklı bir şekilde araştırması ve haklarında kanunen yapılması gerekenlerden sonra Bursa Kalesi'ne kala-bend edilmeleri için İstanbul'da sekbanbaşı olan Mehmed'in ilamı gereğince hareket edilmesi hakkında(29.07-07.08. 1738).

(69) Drama³⁵¹ Kadısı'na ve Drama Hassı Voyvodası'na ve Kavala³⁵² Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Voyvoda-i mûmâ-ileyhsün rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl görderüb - *seyyidetü'l-muhadderât ikliletü'l-muhassenât tacü'l-mestûrât zatü'l ilmi ve 'ş-şu'ârât vâlidem Sultân-dâmet ismetuhâ ve zâdet iffetuhânın-* hâsslarından çeltik-i enhâr Drama mukâta'ası binyüzelli senesine mahsûb olmak üzere çeltik-i enhâr ve Drama mukâta'asının pirincinden gayri irâd-ı mu'ayyenesi olmayub Drama Kazâsı'nda vâki' Boyran nâm karyede birkaç dizek olub öteden berü hâss-ı mezbûrdan hâsıl olan pirinci cümle ma'rifetiyle dizeklere vaz' olunub evvel-be-evvel ağardub kabzına me'mura teslîm eylemek üzere karye-i mezbûre sâkinlerinden El-Hâc Hüseyin ve El-Hâc Mahmûd nâm kimesnelere virilüb anlar dahi kendü hallerinde olmayub karye-i mezbûre sâkinlerinden El-Hâc Alî nâm eşirrâ ile yekdil ve mücerred hâss-ı merkûmdan hâsıl olan pirinci beyinlerinde ekl u bel' eylemek âdet-i müstemirreleri olduğundan gayri bâ-fermân-ı âlî vâki' olan tekâlifî dahi edâ itmeyüb dürlü dürlü şirrete sülûk ve hâssın pirincini almak bir vechle imkânda olmadığı bildirüb eşirrâ-i mezbûre mîrî pirincin edâsında ta'allül ve muhalefet iderler ise Kavala Kal'asında kal'a-bend olunmaları bâbında emr-i şerîfim ricâ eyledigün ecilden vech-i meşrûh üzere mîrî pirincin edâsında ta'allül iderler ise Kavala Kal'asında kal'a-bend olunub mâdâm ki mîrî pirinci edâ eyledüklerini müş'ir sen ki mevlânâ ve voyvoda-i mûmâ-ileyhimâsız tarafımızdan i'lâm olunmadukça ıtlâk olunmamak için yazılmışdur.

fî evâsıtı Rebî'i'l-âhir sene 1151

³⁵¹ Selânik Eyâleti'nin yukarı kısmında, kuzeydoğuda yer alır. Sancak merkezi olmuştur.

³⁵² Yunanistan'nın Kavala Körfezi kıyısında olan bir liman kentidir. Sofya Eyâleti'nin Sofya Livâsı içerisinde. Beylerbeyliğe bağlı değildir. İnciciyan – Andreasyan, "a.g.m". S. 2-3, s. 28.

Özet : *Drama Hassı Voyvodası'nın rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Valide Sultan haslarından Drama mukata'asının çeltik-i enhârından başka bir geliri olmadığını ve ahalinin 1150 yılında mukataadan elde edilen princi Drama Kazası'nda bulunan, Boyran adındaki Köyde birkaç dizekte ağartıp satın alma memuruna teslim etmek üzere köy sakinlerinden El-Hac Hüseyin ve El-hac Mahmud adındaki kişilere verdiğini, ancak bu kişilerin adı geçen köyden El-hac Ali adındaki eşirra ile birleşip pirinci kendi aralarında yediklerini ve fermân-ı âlî gereği vermeleri gereken vergiyi de vermeyip çeşitli kötülükler yaptıklarını ve pirinci geri almanın imkansız olduğunu belirterek şikayetçi olmuştur. Bunun üzerine bu kişilerden pirincin geri alınmasına muhalefet ederlerse Kavala Kalesi'ne kale-bend edilmesine karar verilmiştir(29.07-07.08.1738).*

(70) Limni Dizdârı'na Hüküm ki :

-Kıdvetü'n-nüvvâbi'l-müteşerri'in- Gemlik Kazâsı'nda nâ'ibü's-şer' olan mevlânâ Ahmed -zîde ilmuhû- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Gemlik Kazâsı'na tâbi' Fıstıklı nâm karye sükkânından El-Hâc Mehemedoğlu Mehemed nâm kimesne bundan akdem karye-i mezbûr mütevellîsi Hasan Ağa dimekle ma'rûf kimesne ve sâyirleri ile mahallinde mürâfa'a ve alâ vechi's-sulh sâbit olan mevâdd-ı vukû'-ı ve sıhhatı üzre arz olunmak üzre sâdır olan emr-i âlî mûcibince mübâşir ta'yîn ve hâssa-i bostânî hasekilerinden Mehemed -zîde kadruhû- mübâşeretiyle Gemlik mahkemesinden feth u kırâ'et ve üçgün meks olunub mezbûr Mehemed'in hasmı merkûm mütevellî Hasan mahallinde mürâfa'adan imtinâ' eyledükde vâki'-i hâli hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına bi'l-iltimâs arz eylediği ecilden Babü's-sa'âde Ağası nezâretinde olan evkâfdan Cem Sultân vakfı mütevellîsi Hasan Ağa dimekle ma'rûf kimesne meclis-i şer'de vakf-ı mezbûr kurâlarından Gemlik Kazâsı'na tâbi' Fıstıklı karyesi ahâlisinden El-Hâc Mehemedoğlu Mehemed mahzarında mezkûr Mehemed kendü hâlinde olmayub karye-i mezbûrede vakf-ı mezbûrın nizâmına muhtel ba'zı husûsına müdâhale ider deyü mezbûrdan teşekkî ve Limni Cezîresi'ne kal'a-bend olunmak bâbında emr-i âlî dahi ısdâr idüb da'vâ sadedinde olmuşdum lâkin el-hâletü-hâzîhî da'vâ-yı mezkûrumdan fâriğ ve husûs-ı mezbûre müte'allika amme'-i da'vâdan zimmetini ibrâ vü ıskât idüb ol dahi ba'de'l-yevm umûr-ı vakfa müdâhale itmeyüb kendü hâlinde olmak üzre ta'ahhüd itmekle mezbûr Mehemed'in afv ve ıtlâk için bi'l-fi'l Rumili Kadiaskeri şer'iyâtcısı olan

mevlânâ Dervîş Mustafâ -zîde ilmuhû- i'lâm itmeğin mevlânâ-yı mûmâ-ileyhin i'lâmı mûcibince ıtlâk olunmak için hükm yazılmışdır.

fi evâhiri Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : *Gemlik Kazâsı Nâ'ibi Ahmed'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Gemlik Kazâs'na bağlı Fıstıklı Köyü'nde oturan El-Hâc Mehmedoğlu Mehmed adındaki kişi bundan önce Fıstıklı Köyü mütevellîsi Hasan Ağa ve diğerleri ile mahallinde mahkeme edilip anlaşmak üzere iken, sabit olan mevadd-ı vukû' ve sıhhatı üzre arz olunmak üzere yazılan olan emr-i âlî gereğince mübaşir tayin olunan Hassa Bostânî Hasekilerinden Mehmed mübâşeretile Gemlik mahkemesinde feth u kıra'et ve üçgün bekletilip adı geçen Mehmed hasmı, mütevellî Hasan ile mahallinde mahkeme edilmekten sakınınca bu durum üzerine hükm-i hümayûn verilmesi isteniyor. Babü's-sa'âde Ağası nezâretinde olan vakıflardan Cem Sultan vakfı mütevellîsi Hasan Ağa meclis-i şer'de vakfın köylerinden Gemlik Kazâsı'na bağlı Fıstıklı Köyü halkından El-Hâc Mehmedoğlu Mehmed'in mahzarında adı geçen Mehmed'in kendi hâlinde olmayıp köydeki vakfın düzenini bozmak için bazı husûslara müdâhale eder diyerek adı geçen kişiden şikayetçi olup, Limni Cezîresi'ne kalebend edilmesi için emr-i âlî yazılmasını istemiştin diyor. Fakat şimdiki halde adı geçen hususlara bağlı, kamu davasının temize çıktığını ve bugün davasından ferâgat ettiğini belirterek o kişinin vakıf işlerine müdahale etmeyeceğini taahhüd ettiğini bu yüzden Mehmed'in afedilip serbest bırakılmasını istiyor. Rumili Kadiaskeri Şer'iyatçısı olan Dervîş Mustafâ'nın i'lâmı gereğince Mehmed'in serbest bırakılması için hüküm yazılıyor(08-16.08.1738).*

[14a/71] Şehriköyü³⁵³ Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Kal'a-i mezbûrede mukaddemâ kal'a-bendi fermân olan dizdâr-ı sâbık Âtîf Mustafâ -dâme mecduhûnun- edâsına müte'ahhid olduğu akçeyi bu tarafa teslim-i hazîne-i âmirem itdirüb min-ba'd kal'a-i mezbûrede kal'a-bend olunması iktizâ itmekle kal'a-i mezkûreden ıtlâkı ve Gelibolu'da ikâmeti fermân-ı hümayûn buyurulmağla sen ki Şehriköyü Kal'ası dizdârı mezkûrsun mûmâ-ileyh Âtîf Mustafâ -dâme mecduhûy- kal'a-i merkûmeden ıtlâk ve sebîlini tahliye eylemegi bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuşdur deyü hükm yazılmışdır.

fi evâili Cemâziyi'l-evvel sene 1151

³⁵³ Sofyanın batı kısmında bataklık bir mevkiidedir. İnciciyan – Andreasyan, "a.g.m", S. 2-3, s. 26; Niş Sancağı'na bağlı bir kasabadır. Şehriköy (Piro), Ahmed Cevdet Paşa, "a.g.e", s. 312.

Özet : *Şehriköy Kalesi eski dizdârı Atıf Mustafa, daha önce aynı kaleye kale-bend edilmiştir. Daha sonra vermeyi taahhüd ettiği vergiyi hazîne-i âmireye teslim ettikten sonra adı geçen kalede, kale-bend edilmesine gerek kalmadığı belirtilerek serbest bırakılıp, Gelibolu'da ikamet ettirilmesi için fermân yazılmıştır(17-26.08.1738).*

(72) Gelibolu Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Mukaddemâ Şehriköyü Kal'ası'nda kal'a-bendi fermânım olan dizdâr-ı sâbık Atıf Mustafâ -*dâme mecduhûnun*- kal'a-i mezbûreden itlâk ve Gelibolu'da ikâmeti fermân-ı hümâyûnum olmağla imdi mübâşir ta'yîn olunan ----- *-zîde kadruhû-* ile mûma-ileyh Gelibolu'ya vusûlünde ikâmet itdirilmek bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü hükm yazılmışdır.

fi evâli Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Özet : *Daha önce Şehriköyü Kalesi'nde fermân ile kalebend edilmiş olan eski dizdâr Atıf Mustafâ'nın kaleden salıverilip Gelibolu'da oturması fermân ile isteniyor. Tayin olunan mübâşir ile Gelibolu'ya gönderilip orada ikamet ettirilmesine hakkında hükmün yazılışı(17-26.08.1738).*

(73) İznik Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Burusa'da Yeniçeri Ağası vekîline ve Burusa Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki İznik Kazâsı nâ'ibi mevlânâ Ahmed -*zîde ilmuhûsun*- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb İznik Kazâsı'na tâbi' Meşkere nâm karyede sâkin ve mültezimi olan Alî bin Mustafâ nâm kimesne meclis-i şer'a varub karye-i mezbûre sâkinlerinden Kara Hasan oğlu Mustafâ ve Karagöz Mahmûdoğlu Hüseyin ve oğlu Mehemmed ve karındaşı Kanlı Hasan ve Dede Hasanoğlu Mahmûd nâm yeniçerilerin bundan akdem sû-i halleri i'lâm olındı ba'de's-sübût sen ki Burusa'da Yeniçeri vekîli mûmâ-ileyhsün mübâşeretinle Burusa Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları bâbında emr-i şerîfim sâdır olmuşken merkûmlar itâ'at-ı emr-i şerîf ve inkıyâd-ı emr-i münîf eylemedüklerinden mâ'adâ rüfekâları olan on nefer mikdârı kimesneler ile ahâlî-i karyeden dahi ba'zılarını şartlayub tekâlif tarîkiyle Âsitâne-i sa'âdet'üme râhî olmalarıyla makeddemâ sâdır olan emr-i şerîfim de isimleri mastûr olan mezkûrlar ahz ve me'mûr oldukları Burusa Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına vâki'-i hâli bi'l-iltimâs arz eyledigin ecilden mezbûrlar bulundukları mahalde zâbitleri ma'rifetiyle ahz ve

mukeddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince Burusa Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak için yazılmışdur.

fi evâili Cemâziyi'l-evvel sene 1151

Özet : İznik Kazası Nâibi Ahmed'in rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; İznik Kazâsı'na bağlı Meşkere Köyü'nde oturan ve köyün mültezimi olan Ali bin Mustafa mahkemeye gidip, aynı köyden Kara Hasanoğlu Mustafa ve Karagöz Mahmudoğlu Hüseyin ve oğlu Mehmed ve kardeşi Kanlı Hasan ve Dede Mahmud adlı yeniçerilerden şikayetçi olmuştur. Bu kişiler kötü hallerinin daha önce ilâm olduğu bu kişilerin kötü halleri ortaya çıktığı için Bursa Kalesi'ne kale-bend edilmeleri, Bursa'da Yeniçeri vekili olan kişiden emr-i şerîf ile istenmiştir. Fakat yukarıda isaimleri yazılı olan kişilerin bu emr-i şerîfe itaat etmediği gibi on kadar arkadaşı ile beraber köy halkının bazılarını şartlayıp, İstanbul'a vergi getirmek amacıyla yola çıktıkları esnada daha önce yazılan emr-i şerîfde isimleri yazılı olan kişilerin yakalanarak görevli oldukları Bursa Kalesi'ne kale-bend edilmelerine hakkında(17-26.08.1738). Bu hüküm 68 numaralı hüküm ile aynı)

(74) Burusa Mollasına Hüküm ki.

Mustafâ Usta gelüb bunun oğlu Abdülbâki-zâde karındaşı Mehemmed nâm kimesne Sultân Bâyezid kurbında Kökçüler Kapısı karşısında Seyyid Cemâli'nin dükkânında Şeyh Alî Halvetî ve Seyyid Ahmed ve Mustafâ ve Lüleci Süleymân ve Bilâl nâm kimesneler ile gonca içerler iken ahz ve bâ-fermân-ı âlî Burusa'ya nefy u iclâ olunduğun bildirüb afv ve ıtlâk olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ itmeğin fi-mâ-ba'd kendü hâlinde olmak şartıyla ancak Mehemmed afv ve ıtlâk olunmak için yazılmışdur.

fi evâhiri Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : Mustafâ Ustaadındaki bir kişinin oğlunun affedilmesini istemesi; Mustafa Usta Abdülbâki-zade karındaşı Mehmed diye bilinen oğlunun Sultan Bayezid yakınında Seyyid Cemali'nin dükkânında Şeyh Alî Halveti, Seyid Ahmet, Mustafa, Lüleci Süleyman ve Bilal adındaki kişiler ile şarap içerken yakalanıp ferman ile Bursa'ya nefy edildiğini bildirip oğlunun affedilmesini istiyor. Kendi halinde olmak şartıyla oğlu Mehmed affediliyor(08-16. 08.1738). Bu daha önce kaydedilmiş olan 58 numaralı ve daha sonra kaydedilecek olan 78 numaralı hüküm ile bağlantılı bir hükümdür.)

(75) Karlı İli Sancağı³⁵⁴ Mütessellimi'ne ve Delvine Kal'ası³⁵⁵ Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki mütessellim-i mûmâ-ileyhsün rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Karlı İli Sancağı'nda Orahor Kasabası sâkinlerinden Meccân nâm kimesne kendü hâlinde olmayub mûkız-ı fitne ve hevâsına tâbî' eşkıyâyı odasında başına cem' ve dâ'imâ müşâvere vü muhâvere ve umûr-ı vilâyetin adem-i nizâmına bâ'is ve mütessellimlik umûrına karışub bir vechle haklarından gelinmek mümkün olmayub ve emr-i şerîfimle vâki' olan tekâlîfî cem' ve tahsîlî kâbil olmayub vilâyeti muhtel u müşevveş ve re'âyâ vü berâya şerr u mazarratlarından âciz ve ol vechle ahvâlleri dîger-gûn ve perâkende vü perîşân olmalarına bâ'is u bâdî olmalarıyla mezbûr ıslâh-ı nefis idinceye Delvine Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına vâki'-i hâli ilhâhlarıyla bi'l-iltimâs arz eyledüğün ecilden ıslâh-ı nefis edinceye vech-i meşrûh üzere kal'a-bend olunmak emrim olmuştur.

fi evâili Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Defterdâr Efendi'nin i'lâmıyla mezbûr ıtlâk olınmıştır.

fi evâsıtı Şa'ban sene 1151

Özet : *Karlı İli Sancağı Mütessellimi'nin rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Karlı İli Sancağı'nda Orahor Kasabası'nda oturan Meccân adındaki kişinin kendi hâlinde olmayıp fitne uyandırdığı, kendisine bağlı eşkıyayı odasında başına toplayıp, onlarla konuşup vilâyet işlerinin düzenin bozulmasına sebep olmak, mütessellimlik işlerine karışmak, topladığı vergileri devlete vermemek, vilâyette karışıklığa sebep olup halkın huzurunu kaçırıp perişan olmalarına sebep olduğundan adı geçen Meccân'ın kendini ıslâh edene kadar Delvine Kalesi'ne kalebend edilmesinin istenmesi ve bu doğrultuda kalebend edilmesi hakkında(17-26.08.1738).*

Adı geçen kişi defterdâr efendinin i'lâmı gereğince serbest bırakılıyor(24.11-03.12.1738).

³⁵⁴ Bugün kü Yunanista'nın güneyinde Mora Yarımadası'nın kuzeybatı kesiminde yer alır. Osmanlı yönetiminde sancak olarak idâre edilmiştir. Ayamvra Adası, Vonice, Engeli Kasrı bu sancak içerisinde yer almıştır.

³⁵⁵ Akdeniz'in Adriyatik Denizi'ne doğru olan kısmında sahil kenarında yer alan Avlonya Sancağı'nın güneydoğusunda yer alır. Eski adı Epiros İtalyanca da Delfino alan Delvine, Adriyatik Denizi kıyısında Korfu Adası'nın karşısında Avlonya ve Yanya bölgelerinin arasındadır. Delvine Sancağının en iyi şehri olan Delvine Pintos Dağı'nın yakınındadır. Cihânnümâ'ya göre Korfu Adası'na 10 mil mesafedir. İnciciyan – Andreasyan. "a.g.m". S. 2-3, s. 64-66.

[14b/76] Amasya Kadısı'na ve Tokad Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Tokad Voyvodası'na Hüküm ki :

Sâbıkâ Tokad'da me'zûni'l-bi'l-iftâ olan mevlânâ Abdurrahman -zîde ilmuhû- rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb mûmâ-ileyh kendü hâlinde olub kimesneyi rencide itmiş degil iken bundan akdem ashâb-ı a'râzın inhâsıyla fetvâdan hicr ve Amasya Kazâsı'na sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince nefy u iclâ olunub mağdûr olduğın bildirüb Amasya Kazâsı'ndan sebîli tahliye olunmak bâbında istid'â-yı i'nâyet ve vech-i meşrûh üzre emr-i şerîfim sudûriçün afv ve ıtlâk ve sebîli tahliye olunmak bâbında -a'lemü'l-ulemâi'l-mütebahhirîn efdâlü'l-füdelâi'l-müteverri'in- bi'l-fi'il şeyhülislâm olan mevlânâ Es-seyyid Mustafâ -edâma'llahû fezâilehû- işâret itmeleriyle müşârûn-ileyhin işâretleri mûcibince afv ve ıtlâk ve sebîli tahliye olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

fi evâsıtı Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Özet : Tokat'ta eski müftü olan Abdurrahman'ın rikâb-ı hümayûna dilekçe verip; kendi hâlinde olup kimseyi rencide etmediği halde bundan önce ashab-ı arazın inhâsıyla fetvadan çıkarılarak yazılan emr-i şerîf gereğince Amasya Kazası'na kale-bend edildiğini fakat bu durum dolayısıyla mağdur olduğunu anlatıp tahliye edilmesi için dilekçe veriyor. Bunun üzerine Şeyhülislâm Es-seyyid Mustafa Efendi'nin isteğiyle affediliyor(27.08-05.09.1738).

(77) Kayseriyye Mollasına Hüküm ki:

Sen ki Kayseriyye Kadısı Gergeri-zâde mevlânâ Mustafâ Fevzî -zîdet fezâiluhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Medîne-i Kayseriyye tâbi' Barsam nâm karye ahâlîsinden ma'lûmu'l-esâmî cem'-i gafîr meclis-i şer'a varub yine karye-i mezbûre sükkânından Gazioğlu dimekle Şehîd Hacı Velî nâm kimesne dâ'imâ kendü hâlinde olmayub nâsı ızrâr ve şirrete sülûk ile yed u lisânından cümlemiz müte'ezzi olmağla mezbûr karye-yi mezbûreden ihrâc ve ahâlî-i karye irâde olunmak bâbında ahvâlimizi der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh u iltimâslarıyla sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün vâki'-i hâli hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdur.

fi evâsıtı Cemâziyi'l-evvel sene 1151

Özet : *Kayseri Kadısı Gergeri-zâde Mustafa Fevzi'nin rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Kayseri'ye bağlı Barsam Köyü halkından isimleri bilinenlerin büyük çoğunluğu mahkemeye gidip; aynı köyde oturan Gazioğlu diye bilinen Şehid Hacı Veli adındaki kişinin kendi hâlinde olmayıp insanlara zarar verip kötü yola girdiğini, elinden dilinden hepsinin zarar gördüğünü belirterek Şehid Hacı Veli'nin adı geçen köyden çıkarılması için ilâm istiyorlar. Bunun üzerine Kayseri Kadısının anlattığı olay ve talep ettiği şekliyle fermân-âlî-şân yazılıyor(27.08-05.09.1738).*

(78) Burusa Mollasına Hükümki :

Şerîfe-i Hanîfe ve Şerîfe-i Hafî'a nâm hatûnlar rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb bunların babaları Seyyid Cemâlî bundan akdem Kökçi dükkânında rüfekâsıyla gonca içerler iken ahz ve emr-i şerîfim le Burusa'ya nefy u iclâ olunub lâkin ahvâlleri diğer-gün ve cürmleri afv u sebîlleri tahliye olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ ve mukaddemâ sâdır olan fermân-ı âlîde zikr olunan yedi nefer kimesneler Sultân Bâyezid kurbında Kökçiler Kapusu'nda merkûm Seyyid Cemâlî'nin dükkânında gonca içerler iken ahz ve fermân-ı âlî ile Burusa'ya nefy olundukları *-iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim-* rikâb-ı hümayûnumda sekbânbaşı olan Mehmed *-dâme mecdühû-* i'lâm itmeğin *ba'de'l-yevm* kendü hallerinde olub arzlarıyla mukayyed olmak şartıyla mezkûr altı nefer dahi hâllerine merhameten afv ve ıtlâk olunmaları bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

fi evâilî Cemâziyi'l-âhir sene 1151

Özet : *Şerîfe-i Hanîfe ve Şerîfe-i Hafî'a adında iki kadının rikâb-ı hümayûna dilekçe ile başvurması üzerine; Şerîfe-i Hanîfe ve Şerîfe-i Hafî'a babaları Seyyid Cemâlî'nin bundan önce Kökçi Dükkan'ında arkadaşları ile beraber şarap içerken yakalanınca emr-i şerîf ile Bursa'ya nefy edildiğini fakat durumlarının değiştiğini belirterek babalarının suçunun affedilip tahliye edilmesini istiyorlar. Daha önce fermân-ı âlî de belirtilen yedi kişinin Sultan Bayezid yakınında Kökçiler Kapısı'nda Seyyid Cemâlî'nin dükkanında şarap içerken yakalanıp Bursa'ya nefy edildiklerini ancak bugün kendi hallerinde olup arzları ile mukayyed olmak şartı ile altı kişinin de hallerine merhameten affedilmeleri hakkında(16-25.09.1738).*

(79) ----- Kadısı'na ve Haslar Kazâsı Muzâfâtı'ndan Çekmece-i Kebir Kazâsı³⁵⁶ Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Sen ki Çekmece-i Kebîr Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Es-seyyid Osmân -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Çekmece-i Kebîr Kazâsı'na tâbi' Keşli nâm karye sâkinlerinden Bodır Ahmed nâm kimesne meclis-i şer'a varub karye-i mezbûrede vâki' Çiftlik kethüdâsı Mehmed nâm kimesne kendü hâlinde olmayub bir sene mukaddem altmış araba mikdârı ekinin ve bir def'a dahi samanlığın *ihrâku'n-bi'n-nâr* itmekle ve mağdûr ve mütezarrır olub havfından bir dürlü mukâbele itmege iktidârı olmamağla kazâ-i mezbûre ahâlîsinden mezbûrın sû-i hâli istihbâr olındıkda kazâ-i mezbûre sükkânından Hacı Mehmed ve Pehlivân diğer Mehmed ve Kassâb Mustafâ Beşe ve Yasakçı Osmân ve dahi sâ'irleri meclis-i şer'de mezbûr Mehmed kendü hâlinde olmayub bu misillü fi'llere irtikâb üzre bulunduğî meşhûr olduğundan mâ'adâ evâmir-i âlî ile kazâlarına vurûd-ı tekâlifî dahi vermeyub taraf-ı şer'den mürâseleye dahi adem-i itâ'ati nümâyân olmağla hakkından gelinmek üzre her birileri *alâ tarîki 'ş-şahâde* haber vermeleriyle vâki'-i hâli hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden merkûm mahallinde husemâsıyla müvâcehesinde şer'le terafû' ve üzerine şer'an sâbit olan keyfiyyetini sıhhat-i haki[ka]ti üzre der-sa'âdet'e arz u i'lâm olunmağla Anadolu cânibinde vatan-ı aslîsine nefy olunmak bâbında fermân-ı âlîşân sâdir olmuşdur deyü yazılmışdur.

fi evâli Cemâziyi'l-âhir sene 1151

Özet : Çekmece-i Kebir Kazâsı Nâibi Es-seyyid Osmân'ın rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Çekmece-i Kebir Kazâsı'na bağlı Keşli Köyü'nden Bodur Ahmed mahkemeye gidip adı geçen köyde Çiftlik Kethüdâsı Mehmed'den şikâyetçi oluyor. Kethüdâ Mehmed'in kendi hâlinde olmayıp bir sene önce altmış araba ekinini ve samanlığını ateşe verdiğini, bundan dolayı mağdûr olduğunu ve zarar gördüğünü, fakat ondan korktuğu için ona mukavemet edemediğini belirtiyor. Bunun üzerine kaza halkından adı geçen kişilerin durumları sorulmuş, kaza halkından Hacı Mehmed ve Pehlivân, diğer Hacı Mehmed, Kasap Mustafa Beşe, Yasakçı Osman ve diğerleri mahkemede Kethüda Mehmed'in kendi hâlinde olmayıp bu tür fiilleriyle bilindiğini ayrıca evâmir-i âlî ile kazalarına koyulan vergileri vermeyip kadı tarafından verilen mürâseleye bile itaat etmediğini şahitlik yoluyla haber verince bu kişinin hakkından

³⁵⁶ Bugün Büyük Çekmece olarak adlandırılan yer büyük köprü anlamında olup rumlar ve italyanlar tarafından da kendi dillerine göre aynı manada adlandırılan bu kasaba Marmara körfezi'nin kenârındadır. İnciciyan – Andreasyan, "a.g.m", s. 143.

gelinmesi için hükm-i hümayûn veriliyor ve Çiftlik Kethüdası Mehmed'in hasımlarıyla yapılan mahkemesinde bu suçlar üzerine sabit olunca Anadolu taraflarında olan asıl vatanına nefy edilmiştir(16-25.09.1738).

(80) Kasımpaşa Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Kasımpaşa mahallinden Kavlakoz Ahmed Mahallesi ahâlîsi gelüb mahalle-i mezbûre sükkânından Kasabaoğlu dimekle ma'rûf Alî nâm kimesne dâ'imâ kendü hâlinde olmayub leyl ü nehâr menziline eşkiyâyı cem' ve fâhişe avret ve emred oğlanları getirüb şürb-i hamr ve enva'-ı fisk mürtekib ve ehl ü i'yâllerine ta'arruz idüb bir vechle emn u rahatları kalmadığını bildürüb ol bâbda hükm-i hümayûnum ricâ ve mahalle-i mezbûre imâmı İbrâhîm Efendi ve Müezzîn Mehmed Efendi ve ahâlîsinden *mazbûtu'l-esâmî* yirmi beş nefer bî-gârez müslimîni tersâne-i âmire tarafından El-Hâc Yusuf Çavuş ve Kollukçu Alî Ağa dimekle ma'rûf kimesneler mübâşaretleriyle ihzâr-ı şer' itdirdükleri mahalle-i mezbûre sükkânından olub yeniçerilik iddi'âsında olan Kasabaoğlu dimekle ma'rûf Alî nâm kimesne içün merkûm Alî kendü hâlinde olmayub şekâvet ile ma'rûf olub leyl ü nehâr menziline eşkiyâ-yı cem' ve fâhişe avret ve emred oğlanlar ile oturub *tanbur ve santûr* ile *şürb-i hamr* idüb ve sâ'ir envâ'-ı fisk u fücûrî dahi izhâr ve i'lâm üzre olmağın bundan akdem birkaç def'a kendüye tenbîh u te'kîd olundıkda kat'â ısgâ itmeyüb ol vechle menzil-i meskeni ehl-i fesâd olduğundan bir vechle emniyet u rahatımız yokdur deyü müvâcehesinde bu minvâl üzre sû-i hâlini her biri ihbâr itmegin bu takdîrde nefy-i beled olunmağla merkûmın şerri îbâdullâh üzerinden def' olunmak emr-i savâbdur deyü nefyi bâbında emr-i şerîfim ricâsında olmalarıyla sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyh Mehmed -*zîde ilmuhûsun*- hakîkât-i hâli bi'l-iltimâs i'lâm eyledüğün ecilden zâbiti ma'rifetiyle i'lâmın mûcibince amel olunmak içün yazılmışdur.

fî evâilî Cemâziyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Kasımpaşa Mahallinden Kavlokoz Ahmed mahallesi halkı, aynı mahalleden Kasapoğlu diye bilinen Ali'den şikayetçi olmuştur. Kasapoğlu Ali'nin kendi halinde olmadığını, gece gündüz evine eşkiyayı toplayıp fahişe kadın ve küçük çocukları getirip, onlarla içki içip eğlenceler düzenleyip, günah işlediğini, mahalle halkının çocuklarına taarruz edip huzur vermediğini, bu yüzden halkın rahatı kalmadığını bildirip bu konuda hüküm istemiştir. Bunun üzerine adı geçen mahallenin İmamı İbrahim Efendi, Müezzîn Mehmed Efendi ve halktan yirmibeş tarafsız müslümanı, tersâne-i âmire tarafından El-*

Hâc Yusuf Çavuş ve Kollukçu Alî Ağa diye bilinen kişiler vasıtasıyla huzura getirilip Kasapoğlu Ali'nin durumu soruluyor. Bu kişiler yeniçerilik iddiasında olan Kasapoğlu Ali için yukarıda sayılan suçları işlediğini, daha önce onu birkaç defa uyardıklarını fakat Ali'nin söz dinlemeyip evini fesat yeri haline getirdiğini bu yüzden rahatları kalmadığını Ali'nin de olduğu yerde yüzüne karşı söyleyip haber verdikleri için adı geçen kişinin halk üzerindeki baskısını kaldırmak sevaptır denilerek Ali'nin nefy edilmesi hakkında(16-25.09.1738).

[15a/81] Gümüş Kazâsı³⁵⁷ Nâ'ibi'ne ve Samsun Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki Gümüş Kazâsı Nâ'ibi Mustafâ- zîde ilmu^husun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Gümüş Kazâsı'nın ulemâ ve sulehâ ve â'yân ve sâ'ir ahâlî-i fukarâsı meclis-i şer'-i şerîfe varub yine kazâ-i mezbûre ahâlisinden Sarı Mehmedoğlu Sarı Ahmed nâm kimesne kendü hâlinde olmayub eşirrâ ve mütegalibeden olmağla eşkiyâya mu'în ve mazlûm-ı mühîn hilâf-ı vâki' mevâdd isnâdıyla bâ-sene ehl-i örfe *bi-gayr-i hakkın* gamz u tecrîm ve hilâf-ı şer'-i şerîf malların alub ve aldirmek âdet-i müstemirresi olmağla dâ'imâ vâli ve hükkâmın yanlarına varub hilâf-ı inhâ ile ba'zı kimesnelerin evlerin basdırub malların nehb u gâret itdirüb ibâdullâhı rencîdeden hâli olmamağla bundan akdem te'addîsi men'u def' olunmak için hakkında birkaç def'a emr-i şerîfîm sâdır olmuşken itâ'at-ı evâmir-i şerîfem itmeyüb ke-mâ-kân bâ-sene cevri ü te'addî ve telbîs üzre olmağla mezbûr Sarı Ahmed ıslâh-ı nefis için Samsun Kal'asında kal'a-bend olunub şerr u mekri fukarâ üzerinden men' u def' olunmak bâbında hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına vâki'-i hâli ilhâh u iltimâslarıyla arz eyledüğün ecilden mezbûr eşkinici-i sipâhiyândan olub bu sene sefer-i hümâyûnuma dahi gitmemekle vech-i meşrûh üzre zâbiti ma'rifetiyle ahz ve ıslâh-ı nefis idinceye dek Samsun Kal'asında kal'a-bend olunmak için yazılmışdur.

fi evâilî Cemâzîyî'l- âhir sene 1151

Özet : *Gümüş Kazası Naibi Mustafa'nın rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Gümüş Kazâsı'nın ulemâ, sulehâ, a'yân ve diğer halkı mahkemeye gidip yine adı geçen kaza halkından Sarı Mehmedoğlu Sarı Ahmed'in kendi hâlinde olmayıp eşirra ve*

³⁵⁷ Bugünkü Amasya İlinin Gümüşhacıköy Kazası'na bağlı bir nahiyedir.

mütegallibeden olduğunu, eşkiyaya yardımcı olup zarar görmüş insanlara yalandan konular istinad ederek ihanet edip, kanun koyucular vasıtasıyla cezalandırdıklarını ve kanuna aykırı olarak mallarını çalma alışkanlığında olduğunu, kanuna aykırı olarak bazı kimselerin evlerini basdırıp mallarını talan ettirip halkı rencide ettiklerini ve bundan önce bu baskının kaldırılması için birkaç defa emr-i şerîf yazıldığını ancak Sarı Ahmed'in buna itaat etmeyip eskisi gibi halka eziyet ettiğini anlatıp şikâyetçi olup, Sarı Ahmed'in kötülüklerinin halk üzerinden kaldırılması için kendini ıslâh edene kadar Samsun Kalesi'ne kale-bend edilmesi için hüküm istiyorlar. Bu durum üzerine adı geçen Sarı Ahmed'in aynı zamanda eşkin-i sipâhiyandan olup bu yıl ki sefer-i hümayûna da gitmediği tespit edilince ve zabıt vasıtasıyla Samsun Kalesi'ne kale-bend edilmesi için hüküm yazılmıştır(16-25.09.1738).

(82) Mısır Valîsi'ne Hüküm ki :

Hasan nâm şakî eşkiyâdan olub envâ'ı şekâveti zuhûr ve Efendisi Enfâ-zâde Şeyh Rızâ -zîde ilmuḥûnun- mezbûrdan emniyyeti olmayub bir mahal-i ba'ide teb'id u iclâ olunmasını ilticâ itmekle mezbûr bu tarafda olan Mısır Sefinesi'ne vaz' ve Mısır Kahire'ye nefy u iclâ ve fî-mâ-ba'd ol havâliye avdet eylememek üzre sen ki vezir-i müşârûn-ileyhsün sana hitâben emr-i şerîfim sudûrını hâlâ Âsitâne-i sa'âdet'ümde sekbânbaşı olan -iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim- Mehmed -dâme mecduhû- i'lâm itmeğin i'lâmı mûcibince amel olunmak bâbında fermân-ı âlişân sâdır olmuştur.

fî evâili Cemâzîyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Hasan adındaki kişinin eşkiyadan olduğu ve Efendisi olan Enfâ-zâde Şeyh Rıza'nın bu kişiye güveni kalmadığından uzak bir yere nefy edilmesini rica edince bunun üzerine Hasan'nın İstanbul'da olan Mısır gemisine koyularak Mısır Kâhire'ye nefy edilmesi hakkında vezire hitaben emr-i şerîf yazmış ve İstanbul'da sekbanbaşı olan Mehmed'in i'lâmı gereğince amel edilmesi istenmiştir(16-25.09.1738).*

(83) Hacıoğlu Bazarı³⁵⁸ ve Varna ve Mangaliya³⁵⁹ ve Karasu³⁶⁰ ----- ve -----
ve ----- Kadıları'na ve Yeniçeri Serdârları'na ve A'yân-ı Vilâyet ve İş Erleri'ne ve
Varna Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Hâlâ Bender cânibinde olan ordu-yı hümâyûn firârîlerinden bundan akdem
Ishakçı'da envâ'-ı fesâhat iden eşhâsın re'isleri Mangaliyalı İbrâhîm Ağa ve Alî Ağa ve
Edib Karyesi'nden Birinci Bölüğün Osmân Ağa ve Kadıncıkoğlu ----- ve İsmail Ağa ve
Balçıklı Ahmed Ağa ve Karasulu Bayrakdar Lâz Mehmed Ağa ve Hacıoğlu Bazarı'nda
Birinci Alî Paşa dimekle ma'rûf nâm şakîler şekâvetlerinden vukû' bulan yaramazlıkları
sıhhati üzre taraf-ı Devlet-i Alîyye'ye i'lâm olunmağla mezbûrlar *alâ eyyi hâlin* ahz ve ele
getürülüb Varna Kal'ası'na kal'a-bend ve firâr idüb ele gelmeyenlerinin menzilleri
mübâşir tarafından temhîr ve *ba'dehû* keyfiyyetleri Der-i Devlet-i Alîyye'ye arz [u] i'lâm
olunmak bâbında fermân-ı âlî sâdır olmağla ocak tarafından *-kıdvetü'l-emâcid* ve *'l-a'yân-*
haseki ----- *-zîde mecduhû-* müstakil mübâşir ta'yîn ve irsâl olunmağla *inşa'allâhû te'âlâ*
vusûlünde siz ki mûmâ-ileyhimsüz *mastûru'l-esâmî* şakîler her kangınızın taht-ı
kazâlarında bulunurlar ise *alâ eyyi hâlin* ahz ve ele getürülmelerinde gereği gibi dikkat u
ihtimâm eyleyüb mübâşir-i mûmâ-ileyhe *kemâl-i i'ânet ü müzâheret* ve bir takrîb ile firâr
iderler ise firâr ve gaybetlerinden be-gâyet tevakkî vü ictinâb eylesesüz ve sen ki mübâşir-
i mûmâ-ileyh *-zîde mecduhûsun-* vech-i meşrûh üzre zikr olunan şakîlerin ahz ve ele
gelmelerinde *bezl-i kudret* ve *sarf-ı miknet* ve *alâ eyyi hâlin* ahz ve ele getürüb Varna
Kal'ası'na kal'a-bend ve firâr idenlerin menzillerini tarafından temhîr ve keyfiyyetleri
taraf-ı Devlet-i Alîyye'ye arz u i'lâm ve *ba'dehû* haklarında ne gûne emr-i âlî sâdır olur
ise ana göre amel u hareket ve hilâfından hazer ü mücânebet eylesesüz ve sen ki dizdâr-ı
merkûmsun tarafına varan şakî-i mezbûrları kal'a-i merkûmede kal'a-bend eyleyüb
haklarında emr-i âlî vârid olmadukça itlâklarından be-gâyet tevakkî eylesesün deyü hâlâ
sekbanbaşı olan Mehmed *-dâme mecduhû-* tarafından mühürlü mektûb virilmekle
vech-i meşrûh üzre amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şân yazılmışdur.

fî evâili Cemâzîyi'l-âhir sene 1151

³⁵⁸ Hacıoğlu Pazarcık olarak da bilinen bu yerin bugün Bulgaristan'daki adı Dobriç'tir. Dobriç veya Pazarcık kuzeydoğu Bulgaristan'ın merkezi Dobruca yaylasında Varna'nın 50 kilometre kuzeybatısında bulunur. M.Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkçe Yer Adları Klavuzu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara 1988, s. 176.

³⁵⁹ Karadeniz'in batısında bugünkü Romanya'nın güneydoğusunda sahile kıyısı olup, Tuna Nehri'nin biraz kuzey kısmında bulunur.

³⁶⁰ Anadolu ve Rumeli topraklarında pek çok nehir bu isimle anılırken değişik yerlerde yerleşim yeri olarak da geçmektedir. Hükümde geçen Karasu, Tuna Ovası'nda Osmanlılar tarafından kurulan bir yerleşim yeridir. Acaroğlu, *a.g.e.*, s. 218.

İş bu emr-i şerîfin kaydı bâ fermân-ı âlî terkîn ve Ağa mektûbı dahi fermânıyla mâ'an battalîde hıfz olunmuşdur.

fi evâsıtı Cemâziyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Odru-yı hümâyûn Bender taraflarında iken ordudan firar edip İshakçı'da çeşitli kötülükler yapan şahısların reisleri Mangliyalı İbrahim Ağa, Ali Ağa ve Edib Karyesi'nden Birinci Bölüğün Osmân Ağa, Kadıncıkoğlu ----- İsmail Ağa, Balçıklı Ahmed Ağa ve Karasulu Bayrakdar Laz Mehmed Ağa ve Hacıoğlu Bazarı'nda Birinci Ali Paşa diye bilinen eşkıyaların yaptıkları yaramazlıklar devlete ilâm olunarak Varna kalesine kalebend edilmişler, ancak içlerinden bazılarının firar ettiğini, firar eden şahısların her ne halde olursa olsun yakalanmaları ve menzillerinin mühürlenmesi, görevlilerin bu konuda gerekli özeni göstermeleri istenmektedir. Varna Kalesi Dizdârı'nın ise kendisine gönderilen eşkıyaları kale-bend eyleyip haklarında emr-i âlî gelmedikçe onları serbest bırakmaması ve sekbânbaşı Mehmed tarafından verilen mühürlü mektupta yazıldığı şekliyle amel edilmesi için fermân-ı âlişân yazılmıştır (16-25.09.1738).*

Bu emr-i şerîfin kaydı fermân-ı âlî ile silinip ve Ağa mektubu da fermânıyla birlikte battalîde saklanıyor. (29.09-05.10.1738)

Bu hüküm üzerinde, silindiği hakkında üzerindeki şerhe bağlı olarak terkîn ifadesi yer almakta ve nun harfinin kuyruğu hükmün bitişine kadar düz çizgi hâlinde uzatılmaktadır.

[15b/84] Burusa'da Harameyn-i şerîfeyn Evkâfı Müfettişi Olan mevlânâ --
---zîde ilmuhûya- ve Hüdevendigâr Sancağı Mütesellimi'ne Hüküm ki :

-İftihârü'l-havâss ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtin mühtârü'l-izzî ve't-temkin- bi'l-fî'l dârü's-sa'âdet'üm ağası olup hâlâ haremeyn-i şerîfeyn evkâfı nâzırı olan El-Hâc Beşir Ağa -dâme uluvvuhû- rikâb-ı hümâyûnuma arz gönderüb müşârûn-ileyhin nezâretinde olan evkâfdan mahrûse-i Burusa'da vâki' Emir Sultan -kuddise sırrihû'l- müste'ân- ve merhûm ve -mağfûrun le-hû- Sultân Murâd Hân-ı Sâni -tâbe serâhu- ve Harameyn-i şerîfeyn evkâfları olan perâkende yörükân mukâta'ası mülhâkâtından Geyve ve Kazâsı'nda sâkin yerlü yörükân re'âyâlarının kâdimü'l eyyâmından berü mâl-ı harâmeynleri ber-mûcib-i defter tahsîl oluna gelmişken bu sene-i mübâreke re'âyânın üzerlerinde edâsı lâzım gelen rusûm-ı ra'iyetleri kânun ve defter

mûcibince voyvodaları tarafından tahsîl olunmak murâd olundukda kazâ-i mezbûre tâbî' Sarıca nâm karye sükkânından Karabıyıkoglı İbrâhîm ve Kara Hasanoğlu İslâm ve Kocaoglanoğlu Hasan ve Koca Mehemmedoğlu Hüseyin ve Velioğlu Alî dimekle ma'rûf kimesneler ba'zı mütegalibelere istinâd ile sinîn-i sabıkâya mugâyir hareket ve vakfın malının kesrine ve surre-i şerîfe akçesinin noksânına bâ'is u bâdî ve bu makûle hareketleri sâ'ire dahi sârî olduğu vâzıh olmağla kazâ-i merkûme ahâlîsinin üzerlerine edâsı lâzım gelen mâl-ı harâmeynleri ola geldiği üzre ma'rifet-i şer'îyle tahsîl ve merkûmûn inâdlarında ısr[â]r ve kazâ-i mezbûr ahâlîsinin mâl-ı harâmeynlerini edâya mâni' olurlar ise yine mâl-ı harâmeynleri tahsîl olındıktan sonra diyâr-ı âhara nefy olunmak üzre bundan akdem müşârûn-ileyhin arzı mûcibince sâdır olan emr-i şerîfim in icrâsına ihtimâm olunmak lâzım iken zikr olunan beş nefer mütegalibeler kazâ-i merkûmdan [zü]mre-i cebâbireden olan Sarı Mustafâ Ağa dimekle ma'lûm kimesneler ile yekdil ve sâ'ir mütegalibelere istinâden re'âyânın rûsûm-ı ra'ıyyet ve sâ'ir hukûk ve rûsûmunun kânun ve defter mûcibince vakf için edâda te'allül ü inâd ve muhâlefete tasaddî ile vakf-ı şerîfe gadr ve surre-i şerîfe akçesinin kesr u noksanına bâ'is u bâdî ve şeref-sudûr iden emr-i şerîfim e itâ'at eylemeyüb vakfa hâsıl kayd olunan îrâd henüz zimmetlerinde kalub nizâm-ı mukâta'anın ihtilâline bâdî olduklarını sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün tekrâr i'lâm itmekle mukaddemâ ve hâlâ sâdır olan evâmir-i şerîfem mûciblerince merkûmûnün zimmetlerinde kalan rûsûm-ı ra'ıyyet ve âdet-i ağnâmları bu def'a bi-eyyi hâlin kendülerden tahsîl ve edâda bir dürlü muhâlefet itdürilmeyüb bundan sonra dahi merkûmûn inâd ve muhâlefete tasaddî ve emr-i şerîfe itâ'at eylemeyüb mütegalibeden mezbûr Sarı Mustafâ'ya istinâd ile edâdan imtinâ' iderler ise mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince merkûmlar ıslâh-ı nefis idinceye diyâr-ı âhara nefy u iclâ ve mezbûrın dahi hakkından gelineceği kendüye tefhîm olunmak ve îrâd-ı vakf-ı şerîfe gadr olunmakdan ihtirâz olunmak için hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına arz itmeğin vech-i meşrûh üzre amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şân yazılmışdur.

fi evâhiri Rebî'i'l-âhir sene 1151

Özet : *Darü's-sa'âde Ağası olup Haremeyn-i şerîfeyn evkâfı nâzırı olan Beşir Ağa'nın rikâb-ı hümayûna arz göndermesi üzerine; Beşir Ağa'nın nezâretinde olan vakıflardan Bursa'da bulunan Emir Sultan ve Sultan Murâd Hân-ı Sâni ve Haremeyn-i şerîfeyn evkâfları olan perâkende yörükân mukata'ası mülhakatından olan Geyve ve Kazâsı'nda oturan yerli yörükân re'âyâlarının eski günlerden beri harâmeyn için*

vermeleri gereken vergi, defter gereği tahsil edilirken, bu yıl re'âyânın vermesi gereken rusûm-ı ra'yyetleri kanun ve defter gereği voyvodaları tarafından tahsil edilmek istendiğinde kazaya bağlı Sarıca Köyü'nden Karabıyıklıoğlu İbrahim, Karahasanoğlu İslâm, Kocaoglanoglu Hasan, Koca Mehmedoğlu Hüseyin ve Velioğlu Ali adındaki bazı kişilerin mütegalibe ve cebabire zümresinden Sarı Mustafâ Ağa'ya dayanarak geçen yıllara aykırı bir hareket ile vakfın malının kırılmasına ve surre-i şerîfe akçesinin azalmasına sebep olup bu tür hareketlerini diğer insanlara da bulaştırdıklarını belirterek şikayetçi olmuştur. Bunun üzerine bu kişilerin alışıla gelmiş olan vergileri vermemek için ısrar etmesi halinde, önceden ve şimdi yazılan emr-i şerîf gereği başka bir yere nefy edilmeleri ve zimmetlerinde kalan raiyyet rusumu ve adet-i ağnamın kendilerinden her ne halde olursa olsun tahsil edilmesi için fermân-ı âlî yazılması (08-16.08.1738).

[16a/85] Karlı İli Sancağı Mütesellimi'ne ve Benefşe Kal'ası³⁶¹ Dizdarı'na Hüküm ki :

Sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsün rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Karlı İli Sancağı'nda nefis-i Engli Kasrı-yı Kasabası'nda sâkin Yanovar Kostandi nâm kocabaşı kendü hâlinde olmayub ba'zı ehl-i fitne kâfirleri başına cem' ve dâ'imâ müşâvere vü muhâvere ve umûr-ı vilâyetin adem-i nizâmına bâ'is ü bâdî ve dâ'imâ re'âyâ fukarâlarını tahrîk ve bu vechle ihtilâl-i vilâyete bâ'is u bâdî ve mazarratlarından re'âyâ vü berâyânın ahvâlleri dîger-gûn olmalarıyla mesfûr ıslâh-ı nefis edince[ye] Benefşe Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında vâki'-i hâli hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına ilhâhlarıyla bi'l-iltimâs arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre ıslâh-ı nefis edince[ye] kal'a-bend olunmak emrim olmuştur buyurdum.

fî evâili Cemâziyi'l-evvel sene 1151

Mesfûrın ıtlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fî evâhiri Zî'l-hicce sene 1151

Özet : *Karlı İli Sancağı Mütesellimi'nin rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Karlı İli Sancağı'nda Engli Kasrı-yı Kasabası içinde oturan Yanovar Kostandi adındaki kocabaşın kendi hâlinde olmayıp, bazı fitneci kâfirleri başlarına toplayıp,*

³⁶¹ Benefşe veya Menekşe Mora Yarımadası'nın Balea/Malya Burnu üzerinde ve güneydoğu tarafında bulunup asıl adı Monevosya (Monemvaziya) olup Osmanlılar bundan bozma Menekşe demişlerdir. Uzunçarşılı, a.g.e, III I, s. 106 (dipnot 2), s. 397(dipnot 2)

onlarla görüşüp konuştuğu, halkı tahrik ettiği, vilâyet işlerinin ve düzeninin bozulmasına sebep olduğu, reayanın bunun şerrinden zor durumda kaldığı için adı geçen kocabaşın kendini ıslâh edene kadar Benefşe Kalesi'ne kale-bend edilmesine hakkında(17-26.08.1738).

Adı geçen kocabaş daha sonra emr-i şerîf ile serbest bırakılmıştır(01-09.04.1739).

(86) Eflâni Bolı Kazası Nâ'ibi'ne ve Kütahya Mütesellimi'ne Hüküm ki :

Sen ki Eflâni Bolı Nâ'ibi mevlânâ Mahmûd -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb kasaba-i mezbûr[e] sâkinlerinden Seyyid Ahmed -zîde şerefehû- meclis-i şer'a varub Bozlı sâkinlerinden Mehemed nâm kimesne bundan akdem Eflâni Bolı Kazâsı Nâ'ibi olub bi-lâ mûcib ırz-ı nefsinin icrâ kasdıyla bunun abd-ı memlûki Abdullâh nâm kimesnenin yedine hilâf-ı inhâ arz u i'lâm virüb mezbûr Abdullâh dahi Eflâni Bolı Nâ'ibi ve Bolı Voyvodası'na hitaben emr-i şerîfim ısdâr itdirüb lâkin ısdâr itdirdiği emr-i şerîfe ve Bolı tarafından ve âhar tarafdân aslâ ibraz olındığı yoğ iken tekrâr itâ'at-ı fermân eylemedi deyü hafıyyen bir arz dahi alub Kütahya Kal'ası'na kal'a-bendiçün kal'a-i merkûmeye me'mûriyeti şuyû' bulmağla mezkûr Seyyid Ahmed'in keyfiyyeti ve merkûm Mehemed'in eylediği iftirâ-yı mahz idiğün kazâ-i mezkûr ile civâr kazâları vukû' ve sıhhati üzre arz u i'lâm ve Bolı Kazâsı ahâlîlerinden olub vukûf-ı tâmmı olan bi-garez müslimînden su'âl ve vukû' üzre der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh u iltimâs eyledükde Bolı Kazâsı'ndan olub husûs-ı mezbûre vukûf-ı tâmmı olan bi-garez müslimînden sû'âl olındıkda cevâblarında mezbûr Seyyid Ahmed için öteden berü kendü hâlinde olub hûns ü ihtiyâr ve kazâsının re'âya vü berâyâsı kendüden râzı ve mezbûrın inhâsı kızları hâlâ erde olmağla merkûm Seyyid Ahmed hakkında olan arz ve aşikâre hilâf-ı inhâ gadr-ı küllî olub mezbûr nâ'ib Mehemed'in bu misillü iftirâ âdet-i müstemirresi olduğunu cümlemizin ma'lûmıdır Seyyid Ahmed'in afv u itlâkı ricâsına vâki'-i hâlî arz u i'lâm idivir deyü iltimâs itmeleriyle fi'l-vâki' hâî minvâl-i muharrer üzre olmağın vâki'-i hâlî bi'l-iltimâs arz eylediğini ecilden mezbûr Ahmed Âsitâne-i sa'âdet'ümde olub hisse-i iddi'â-yı hukûk idenler ile mürâfa'a-i şer'-i şerîf olduklarında iddi'âları lağv ve mahz-ı şirret olmağla kal'a-bendiçün virilen emrin kaydı terkîn ve te'addî olunmamak için yazılmışdır.

fi evâilî Cemâziyi'l-evvel sene 1151

TC YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Özet : *Eflâni Bolu Nâibi Mahmud'un rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Eflâni Bolu'da oturan Seyyid Ahmed mahkemeye gidip daha önce Bozlu sakinlerinden Mehmed adında bir kişinin Eflâni Bolu Kazası Nâibi olup kendi isteklerini gerçekleştirmek amacıyla kölesi Abdullah'ın eline hilâf-ı inhâ arz vererek kendisini kale-bend ettirmesinden şikayetçi oluyor. Köle Abdullah Eflâni Bolu Nâibi'ne ve Bolu Voyvodası'na hitaben emr-i şerîf yazdırıyor. Kimsenin heberi olmadığı için yazdırdığı bu emr-i şerîfe ne Bolu'dan ne de başka taraflardan hiç kimse itaat etmiyor. Bunun üzerine fermâna itaat etmediler diyerek tekrar gizlice yeni bir arzı alan Abdullah, Seyyid Ahmed'in Kütahya Kalesi'ne kale-bendi için kal'a-yı merkûmeye memur edildiği duyulunca Seyyid Ahmed'in durumu ve adı geçen Mehmed'in ona sadece iftira attığı etrafta yayılınca, durumun Bolu Kazâsı halkından bilgisi tam olan tarafsız Müslümanlardan, sorulması isteniyor. Bolu Kazası'ndan olan tarafsız müslüman halk cevaplarında; adı geçen Seyyid Ahmed'in öteden beri kendi halinde iyi bir insan olduğu, kazada bulunan re'âyânın kendisinden razı olduğu, kızlarının evli olduğu, Seyyid Ahmed hakkında olan arzın tamamen yalan bir iş olduğunu; nâib Mehmed'in ise bu tür iftira atma alışkanlığı olduğunu herkesin bildiğini anlatıyor. Seyyid Ahmed'in Âsitâne-i sa'âdet'te olduğu, kendisinden hak iddia edenler ile mahkeme edildiği ve iddiaların ortadan kaldırıldığı ve kale-bend edilmesi için verilen emrin kaydının silinip kendisine zorlamada bulunulmaması hakkında(17-26.08.1738).*

(87) Kedegara³⁶² Kadısı'na ve Amasya Mütesellimi'ne ve Samsun Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Canik muhassılı olub hâlâ Aydın tarafına me'mûr olan Ohcî-zâde Ömer -zîde mecduhû- rikâb-ı hümâyûnuma arz-ı hâl gönderüb Kedegara Kazâsı'nda sâkin Seyfullâhoğlu Mehmed ve Kırğöz Hüseyin ve Bayburdlıoğlu Mehmed nâm kimesneler kendü hallerinde olmayub öteden berü şekâvet ile ma'rûf ve ser-i eşkıyâ ve sâhib-i cumhûr ve cem'iyet olub ibâdullâhı ehl-i örfe gamz ve nicelerin tecrîm ve binyüz kırk senesinden berü fuzûlî ve zûlmen malların alub ve aldırduklarından mâ'adâ sa'-i bi'l-fesâd ve muzırr-ı inâd olub itâ'at-ı şer' ve itâ'atı emr-i âlî itmeyüb şerr u mazarratlarından fukarâ u zu'afâ ve ahâlî-i kazâ perâkende vü perîşân olduklarını bi'l-cümle ahâlî-i kazâ ve kazâ-i mezbûr kadısı mûmâ-ileyhin tarafına i'lâm ve kendünün dahi

³⁶² Samsun'un Vezirköprü ilçesinin eski adı

yakinen ma'lumı olduğın bildirüb ahâlî-i kazânın hallerine merhameten eşkıyâ-yı mezbûrûnın *bi-gayr-i hakkın* aldıkları hakk-ı fukarâ ma'rifet-i şer'le kendü ashâbına istirdâd olındıktan sonra ıslâh-ı nefis idinceye değin kal'a-bend olunmaları bâbında emr-i şerîfim ricâ eyledigün ecilden zâbiti ma'rifetiyle bulındıkları mahalde ahz ve ıslâh-ı nefis edinceye dek Samsun Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları için yazılmışdur.

fi evâili Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Mezbûrların ıtlâklarıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fi evâhiri Cemâzîyi'l-âhir sene 1152

Özet : *Canik Muhassılı olup hala Aydın tarafında memur olan Ohçı-zâde Ömer rikâb-ı hümayûna mektûb gönderip; Kedegara Kazası'nda oturan Seyfullahoğlu Mehmed, Kırgöz Hüseyin ve Bayburtluoğlu Mehmed'den şikayetçi oluyor. Bu kişilerin kendi halinde olmayıp öteden beri eşkıyalıkları ile bilindiklerini, eşkıya başı olup halk arasında taraftarı olduğu, kanun uygulayıcılar vasıtasıyla halkı cezalandırdığını. 1140 yılından beri boş yere, zorla halkın malını aldığı veya aldırđığını ayrıca fesatlık için çalıştığı, inatlık edip emr-i âliye ve kanuna uymadığı ve bunların şerhlerinden halkın perişan olduğunu bütün kaza halkı ve adı geçen kaza kadısı bildirdiğinden kaza halkının hallerine merhameten adı geçen eşkıyaların haksız yere aldıkları reaya hakkının kanun yardımıyla geri alınıp sahiplerine verilmesinden sonra, bunların kendilerini ıslâh edinceye kadar Samsun Kalesi'ne kale-bend edilmeleri hakkında(17-26.08.1738).*

Adı geçen kişiler daha sonra emr-i şerîf ile serbest bırakılmışlardır(25.09-03.10.1739).

(88) Rikâb-ı Hümayûnum'da Çavuşbaşı olan Sâlih -dâme mecduhûya- ve İzmir Kal'ası Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

El-Hâc Nu'mân nâm kimesne kendü hâlinde olmayub ba'zı müzevir de'âviye tasaddî ve dâ'imâ hükkâmı ta'cîzden hâlî olmamağla mezbûrın vatan-ı aslîsi olan İzmir'e nefy u iclâ olunması fermânım olmağın sen ki çavuşbaşı-yı mûmâ-ileyhsün ma'rifetinle mezbûr vatan-ı aslîyesi olan İzmir'e irsâl ve sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün vusûlünde mezbûr İzmir'de ikâmet itdirüb firârından ittikâ vü mücânebet olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım yazılmışdur.

fî evâili Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Özet : *El-Hâc Numan adındaki kişinin kendi hâlinde olmayıp, bazı yalan davalara başladığı ve devamlı hakimleri taciz ettiği için asıl vatanı olan İzmir'e neyf edilmesi ve İzmir'de ikâmet ettirilip firâr etmemesine dikkat edilmesi için fermân-ı âlîşân yazıldığı hakkında(17-26.08.1738).*

[16b/89] Zile Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

-Kıdvetü'n-nüvvâbi'l-müteşerri'in- Kazâbad Kazâsı Nâ'ibi Es-seyyid Sâlih -zîde ilmuhû- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb Kazâbad Kazâsı'na tâbi' bi'l-cümle kurâ ve kasâbâtında sâkin e'imme ve hutebâ ve sâyir sâlyânekeş re'âyâ fukarâsı cemm-i gafir ve cem'-i kesîr meclis-i şer'a varub bundan akdem kazâları umûrını rü'yet ve (okunamadı) taraflarından hüccet-i şer'iyye ile vekîlleri olan Çelebi-zâde Mustafâ Çavuş Ağa dimekle ma'rûf kimesne mütedeyyin ve müte'addil cem'-i evzâ' u etvârından cümlesi râzı ve hoşnûd ve dâ'imâ fukarâyı sıyânet ve umûr-ı padişâhîyi alâ vechi'l i'tidâl rü'yet ü tanzîm üzre olub sinîn-i mezbûrede muhâsebesi görilüb yedinde ve zimmetinde bir akçe virecek hakları olmayub zimmetlerini ibrâ eyledüklerini müş'ir yedine hüccet-i şer'iyye i'tâ idüb istirhâm u iltimâsları ile mezbûr ağa hüsn-i hâli taraf-ı Devlet-i Alîyyeme i'lâm olunduğın icrâ-yı arz içün mugâyir ibrâ hilâf-ı inhâ ile mezbûrdan iştikâ ve bir tarikle fermân-ı âlî ısdâr iderlerse mahallinde ısgâ olunmayub ahvâlleri rikâb-ı hümâyûnuma kadıaskerlerim huzurunda mürâfa'a olmak üzre emr-i şerîfim sâdır olmuşken muzırru'n-nas ve menba'u'l-fesâd oldukları beyne'l-ahâlî müte'âref olan Ezinebazarı sâkinlerinden Sa'dânoğlu Es-seyyid El-Hâc Yusuf ve karındaşı Es-seyyid Mustafâ ve Yüzbaşıoğlu İsmail ve Köleoğlu El-Hâc Mehemmed ve Dimorta sâkinlerinden Es-seyyid El-Hâc Alî nâm müfsidler icrâ-yı arz sevdâsıyla kazâları ahâlîsi sâkinlerinden hilâf-ı inhâ ile civârlarında vâki' Zile Nâ'ibi Es-seyyid Derviş nâm nâ'ibden ifk u iftirâya mebnî aldıkları arz mûcibince binyüzkırk senesinden berü zimmet-i hukûk ve vâfirleri olmak ve da'vât-ı kâzibeye tasaddî ile tahsîl ve Zile Kal'ası'na kal'a-bend olunması bâbında mezbûr Mustafâ Çavuş'ın hakkında mugâyir emr-i âlî ısdâr itdîrüb gadr u hayf itmeleriyle mezkûr Mustafâ Çavuş'ın hakkında itdirdükleri emr-i şerîfi müfsidûn-ı mezbûrûnun aldıkları i'lâmdan birimizin haber u âgâhımız bir vechle da'vâ vü nizâ'ımız yokdur yedinde

müte‘addid ibrâ³⁶³ hüccetleri olmağla itlâkı bâbında istirhâm itmeleriyle *fi'l-hakika-i hâl* olunan minvâl-i muharrer üzre olduğın mevlânâ-yı mûmâ-ileyhin ilmi muhît olmağla *vâki'-i hâli bi'l-iltimâs* arz ve mezkûr Kazâbad Serdârı Çelebi-zâde Mustafâ Çavuş nâm kimesne hakkında sû-i hâlini müş‘ir Zile Nâ‘ibi'nden mukaddemâ i‘lâm ve merkûm vâfir müddet kazâ umûrına karışmağla zimmet-i vâfir hukûk-ı fukarâ olduğundan başka fukarâ üzerinden zulm ü te‘addisini alıvir deyü â‘zim-i *kuttâ’-ı hâl* olub çavuş-ı mezbûr Zile Kal‘ası'na kal‘a-bend ve hukûkî öbür ashâbına istirdâd olunmak bâbında Zile Nâ‘ibi'ne hitâben fermân-ı âlî ısdâr ve mûcibince sekbânbaşı -*dâme mecduhû*- tarafından memhûr mektûb tahrîr ve ocak tarafından mübâşir ta‘yîn ve irsâl olmuştur bu def‘a çavuş-ı mezbûrın hüsn-i hâlini hâvî itlâkıçün Tokad ve Kazâbad Nâ‘ibi -*zîde ilmuhumâ*- başka başka i‘lâm ve ahâlî-i vilâyet taraflarından mahzar vürûd olmağla mezbûrın keyfiyyeti bu tarafda bulunan ba‘zı Tokad ve Kazâbat sâkinlerinden sû‘âl olındıkta hüsn-i hâlini mutazammın olan i‘lâm ve mahzarı tasdik itmeleriyle mezkûr Mustafâ Çavuş kal‘a-i mezkûreden itlâk ve sebîli tahliye olunmak için *bi'l-fi'l* sekbânbaşı olan Mehmed -*dâme mecduhû*- i‘lâm itmeğın mûmâ-ileyhin i‘lâmı mûcibince kendü hâlinde olmak üzre itlâk ve sebîli tahliye olunmak bâbında fermân-ı âlişan yazılmışdır.

fi evâili Cemâzîyi’l-evvel sene 1151

Özet : *Kazâbat Kazâsı Naibi Es-seyyid Salih'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Kazâbat Kazâsı'na bağlı bütün köyler ve kasabalarda bulunan e‘imme, hutebâ ve diğer salyânekeş reaya fukarası kalabalık bir şekilde mahkemeye gidip; bundan önce kaza işlerini gören ve hüccet-i şer‘iyye ile vekilleri olan Çelebi-zâde Mustafa Çavuş Ağa diye bilinen kişinin dinine bağlı, hal ve hareketlerinden hepsinin razı ve hoşnut olduğunu, Mustafa Çavuş Ağa'nın fukarayı devamlı koruduğunu, padişahın işlerini ölçülü bir şekilde görüp düzenlediğini, geçen yıllarda görülen muhasebesinde zimmetinde bir şey olmadığını anlaşıldığını ve eline zimmetinin temize çıktığına dair bir hüccet verildiğini ve Mustaf Çavuş'un iyi halinin ilam edildiğini, aleyhinde bir şikayette bulunan olursa, davanın olay yerinde değil divanda kazaskerler huzurunda görülmesi için emr-i şerîf yazıldığını fakat halk arasında fesat kaynağı ve insanlara zarar vermeleri ile bilinen Ezinebazarı sakinlerinden Sa‘danoğlu Es-seyyid El-Hâc Yusuf ve kardeşi Es-seyyid Mustafa, Yüzbaşıoğlu İsmail ve Kürdoğlu El-Hâc Mehmed ve Dimorta'da oturan Es-seyyid El-Hâc Ali adındaki fesatlar kendi isteklerini yerine getirmek amacıyla bu uyarıyı*

³⁶³ Bir kimsenin diğer bir kişide olan alacağından ferâğat etmesi demektir. Yunus Apaydın, “İbrâ”, *DİA*, XXI, s. 263-266. İbrâ hüccetleri; bir kişiye mahkeme tarafından hakkından vazgeçtiğine dair verilen belgedir.

dinlemediklerini, kazaları halkından ve Zile Naibi Es-seyyid Derviş'ten yalan ve iftiraya bağlı olarak aldıkları arz gereğince Mustafa Çavuş'un 1140 senesinden beri zimmetinin temiz olmadığı, üzerinde hak bulunduğu ve yalan davalara başladığını söyleyip Zile Kalesi'ne kale-bend edilmesi için emr-i âlî yazdırdıklarını anlatarak, fesatların salıvirülmeyüb sâdır olan emr-i şerîfim gereği hareket edilemesi, ve aykırı hareket edilmemesi ve fazlasıyla dikkat edilmesi hakkında fermân-ı âlî-şân yazılması (17-26.08.1738)

(90) Mora Muhassılı Vezîr ----- Paşa'ya ve Anaboli³⁶⁴ Kadısı'na ve Karaferye Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Karaferye Dizdârı ve Voyvodası'na Hüküm ki :

Sen ki Karaferye Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Yahya -zîde ilmuhûsun- rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb medîne-i Karaferye'de sâkin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve â'yân ve ahâlîsi bâ-serîhim meclis-i şer'a varub medîne-i mezbûre sâkinlerinden olub Moravîyyü'l-asl Abdurrahmân Efendi dimekle ma'rûf kimesne kendi hâlinde olmayub mûkız-ı fitne vü fesâd ve mermi hecr ve muharrik olub sefer-i hümâyûn takrîbî ile evâmir-i alîyye ile nâzile olan tekâlifin adem-i husûliyle ta'tiline bâ'is ve ahâlî-i vilâyetin müteferrik ve perîşân olmalarına bâdî olduğundan gayri alenen katl-i nüfûs eylediği mütevâtir ve meşhûr ve leyl u nehâr i'lân-ı fîsk ile ahâlî ve fukarâya îsâl-i mazarrat âdet-i müstemirresi olub *sa'-i bi'l-fesâd* olmağla şerr u mazarratı ibâdullâhın üzerlerinden def' u ref' olunmak için merkûmın vatân-ı asliyesi olan Mora Cezîresi'ne nefy u iclâ olunmak bâbında vâki'-i hâli hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına bi'l-iltimâs arz ve kazâ-i mezbûrda sâkin kuzât ve ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve sâ'ir ahâlîsi iki kıt'a mahzar birle i'lâm itmeleriyle vech-i meşrûh üzre iskân olunmak bâbında fermân-ı âlî-şân yazılmışdur.

fî evâili Cemâziyi'l-evvel sene 1151

Mezbûr ıtlâk olmuşdur.

fî evâili Rebî'i'l-evvel sene 1152

Özet : *Karaferye Kazâsı Naibi Yahya'nın rikâb-ı hümâyûna mektûb göndermesi üzerine; Karaferye'de bulunan ulemâ, sulehâ, e'imme, hutebâ, â'yân ve halkın büyük bir kısmı mahkemeye gidip adı geçen şehirde oturan aslen Moralı olan Abdurrahman*

³⁶⁴ Mora Yarımadası'nın doğu kesiminde Angolis Körfezi'nin kuzeyinde biraz iç kesimde yer alan bir sancaktır.

Efendi'den şikayetçi oluyorlar. Bu kişinin kendi halinde olmayıp fitne-fesât uyandırdığı, mermi atarak halkı tahrik ettiği ve sefer-i hümayûn için evâmîr-i âliyye ile koyulan vergilerin toplanamamasına engel olduğu, vilâyet halkının perîşân olmasına sebep olduğu, alenen insanları katlettiği halk arasında rivâyet edildiği ve gece gündüz günah işleyip halka kötülük yapmak gibi alışkanlıkları olduğunu belirtip bunun kötülüklerinin halk üzerinden kaldırılması için adı geçen kişinin asıl vatani olan Mora Cezîresi'ne nefy edilmesi hakkında(17-26.08.1738).

Adı geçen kişi daha sonra serbest bırakılmıştır(08-17.06.1739).

(91) Bursa Mollası'na Hüküm ki :

İstanbul sâkinelerinden Âişe nâm hâtun rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb bunun valîdesi İhsân kızı dimekle ma'rûfe Fâtıma nâm hâtûn dört-beş seneden berü Bursa'ya nefy olunub hâlâ ol tarafda ikâmet ve mezbûre bu tarafda zelîl u sefil olduğunu bildirüb cürmi afv ve ıtlâk olunmak bâbında hükm-i hümayûnum ricâ ve bâlâda zikr olunub Bursa'ya nefy olunan İhsân kızı Fâtıma hâtun sâdır olan fermân-ı âlîlerine imtisâlen *fi-mâ-ba'd* kendü hâlinde olub ibâdullahın ehl u i'yâline izlâl itmeyüb hânesinde ırzıyla mukayyed olmak üzre mahallesi İmâmı Abdülaziz Efendi ve Müezzini Seyyid Mehmed ve ahâliden El-Hâc Abdullâh ve El-Hâc Alî ve Halîl ve İbrâhîm ve Seyyid İsmâ'îl nâm kimesneler mezbûrenin nefesine ve hüsn-i mütâla'ada ihzârına kefil olduklarından Anadolu Kadıaskerliği pâyesiyle hâlâ İstanbul kadısı olan Mehmed Emîn -*edâma'llahû te'alâ fezâilehû*- i'lâm itmegin i'lâmı mûcibince ıtlâk olunmak için yazılmışdur.

fi evâilî Cemâzîyî'l-evvel sene 1151

Özet : *İstanbul'da oturan Ayşe adındaki bir kadının annesinin serbest bırakılmasını isteyip rikâb-ı hümayûna arz-ı hâl göndermesi üzerine; Ayşe adındaki kadının annesi, İhsan kızı Fâtıma'nın dört-beş yıldan beri Bursa'da nefy edildiğini ve kendisinin de İstanbul'da sefil olduğunu bildirip annesinin suçunun bağışlanmasını istiyor. Bursa'ya nefy olunan İhsan kızı Fâtıma'nın yazılan emr-i âliye bağlı kalacağını, bundan sonra kendi hâlinde olup halkın çocuklarına kötülük etmeyip evinde kendi hâlinde namusuyla iyi ve güzel bir şekilde yaşayacağına mahallesi İmamı Abdülaziz Efendi, Müezzini Seyyid Mehmed, El-Hâc Abdullâh, El-Hâc Alî, Halîl, İbrâhîm ve Seyyid İsmail adındaki kişiler kefil olduklarından Anadolu Kazaskerliği pâyesiyle İstanbul'da hâlâ kadı olan Mehmed Emîn'in i'lâmı gereğince serbest bırakılması hakkında(17-26.08.1738).*

[17a/92] Burusa Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

-Kıdvetü'n-nüvvâbi'l- müteşerri'in- Gölbazarı Burusa Kazâsı Nâ'ibi mevlânâ Halîl *-zîde ilmuhû-* rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Gölbazarı Burusa Kazâsı'nda sâkin e'imme ve hutebâ ve sadât-ı kirâm ve sâyir fukarâ ve zu'afa bi-ecmî'ihim meclis-i şer'a varub kazâ-i mezbûr kurâlarından Gökçeler nâm karye sâkinlerinden Araboğlu Cırık Hasan ve Karacalar Karyesi'nden İbrâhîm nâm kimesneler haklarında ashâb-ı a'râzdan ba'zı kimesneler kazâ-i mezbûr ahâlîsi lisânından Âsitâne-i sa'âdet'üme gelüb arz-ı hâl idüb mezbûrlar için kendü hallerinde olmayub sa'i bi'l-fesâd olduklarından nâşî onbeş-yirmi nefer tüfenk-endâz şakîleri başlarına cem' ve mürûr u ubûr iden ibâdullâhın emvâl u erzâkların gasb u gâret ve nicelerin katl idüb ve bunları bâhâya kesüb ve şart virüb evlâdlarına ta'arruz ve ziyâde zulm ü şerlerinden â'ciz ve taşra çıkacak hâlleri kalmadı deyü mahz gezib ve ifk u iftirâ idüb ve Burusa Kal'ası'nda kal'a-bend olunmalarıçün emr-i âlî isdâr itdirüb kal'a-bend olunmalarıyla mezkûrların ıtlâkları bâbında keyfiyyeti ahvâlleri der-i devlet medâra azr u i'lâm idivir deyü ibrâm u ilhâh itmeleriyle mezkûrlar hakkında zikr olunan kelimât kizbdür ve ifk u iftirâ olduğu vâki'-i hâldir *hasbeten li'llâhi te'âlâ* mezbûrların cürmleri afv ve ıtlâk olunmalarıçün vâki'-i hâli hükmi hümayûnum virilmek ricâsına arz itmegin mezbûrlar ba'de'l-yevm kendü hallerinde olub kimesneyi rencide eylememek üzere müte'ahhid olub vech-i meşrûh üzere berât-ı zimmetleri zâhir olmağla kal'adan ıtlâk ve sebîlleri tahliye olunmak [içün] yazılmışdur.

fi evâili Cemâziyî'l-evvel sene 1151

Özet : *Gölbazarı Bursa Kazası Nâibi Halil'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Gölbazarı Bursa Kazası'nda oturan e'imme, hutebâ, ulemâ, sâdât-ı kirâm ve diğer fukarânın büyük çoğunluğu mahkemeye giderek adı geçen kaza köylerinden Gökçeler Köyü'nden Arapoğlu Cırık Hasan ve Karacalar Köyü'nden İbrahim hakkında, namuslu insanlardan bazı kişilerin kaza halkı ağzından dilekçe yazıp İstanbul'a giderek "bu kişilerin kendi hallerinde durmayıp fesatlık için çalıştıklarını bundan başka, 15-20 tane tüfek atan eşkiyayı başlarına toplayıp gelen geçen insanların mallarını ve erzâklarını gasp edip pek çoğunu öldürdüğünü ve bunları haraca bağlayıp evladlarına saldırdığını, halkın bu kötülüklerden dolayı aciz olup taşra çıkacak halleri kalmadığını anlatıp adı geçen kişilerin Bursa Kalesi'ne kale-bend edilmesi için emr-i âlî yazdırıp bu kişileri kale-bend ettirdiklerini anlatıp, adı geçen kişilerin serbest bırakılmalarını istemiş*

ve adı geçen kişiler kendi hallerinde olmak ve kimseyi rencide eylememeyi taahhüd edince serbest bırakılmıştır(17-26.08.1738).

(93) İzmir ve ----- ve ----- Kazâları Nâ'ibleri'ne ve İzmir Hassı Voyvodası'na ve Sancak Bornı Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

-İftihârü'l-havâss ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtin- bi'l-fi'l bâbü's-sa'âdet'üm ağası olan Ahmed Ağa -dâme uluvvuhû- rikâb-ı hümayûnuma arz gönderüb zîr-i nezâretinde olan evkâfdan medîne-i Ma'nisa'da vâki' merhûm ve magfûrun-lehu³⁶⁵ Sultân Selîm Hân tâbe serâhu³⁶⁶ evkâfı mukâta'alarından İzmir Kazâsı'na tâbi' Urla Kasabası sükkânından olup İzmir'de mütevattın Ahmed Kadioğlu demekle ma'rûf Sun'ullâh nâm kimesne kendü hâlinde olmayub cibilliyet-i habâset-âlûdi³⁶⁷ muktezâsınca dâ'imâ ikâz-ı fitne ve ümmet-i Muhammed'e ifk u iftirâ âdet-i müstemirresi olduğundan gayri senede birkaç def'a Âsitâne-i sa'âdet'üme gelüb ahâli-i kazâ ağzından sahte arz u mahzar ile nice ehl-i ırz kimesnelere ekâzib-i bâtila istinâdıyla ısrâr ve zulm ü te'addîsinden rencîdiyyet olmadık mukâta'a-i mezbûrede ehl-i ırz kalmadığını İzmir Kazâsı Nâ'ibi i'lâm itmegin mezkûr Sun'ullâh ıslâh-ı nefis ve sâ'ire mûcib-i ibret olmak için bulunduğu mahallde ahz 've civârında vâki' Sancak Bornı Kal'ası'na kal'a-bend olunmak bâbında siz ki mûmâ-ileyhimsüz size hitâben hükmi hümayûnum virilmek ricâsına arz eyledigün ecilden ağa-yı müşârûn-ileyhin arzı mûcibince amel olunmak için yazılmışdır.

fî evâsıtı Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Özet : Babü's-sa'âde Ağası Ahmed'in rikâb-ı hümayûna arz göndermesi üzerine; Ahmed Ağa nezâreti altında olan vakıflardan Manisa şehrinde bulunan Sultan Selim Han evkâfı mukataalarından İzmir Kazası'na bağlı Urla Kasaba'sından olup İzmir'i vatan edinen Ahmed Kadioğlu diye bilinen Sunullah'ın kendi halinde olmayıp yaratılışında kötülük olduğundan devamlı fitne uyandırdığı, halka iftira atma huyu olduğu, ayrıca senede birkaç defa İstanbul'a gidip halkın ağzından sahte arz ve mahzar verdiği, yalan söyleyerek pek çok namuslu kişiye zarar verdiği için mukata halkının çok bunaldığını ve mukatada namuslu insan kalmadığını anlatmışlardır. İzmir Kazâsı Naibi'nin durumu i'lâm etmesiyle, adı geçen Sunullah'ın diğerlerine ibret olması ve kendilerini ıslâh etmeleri için

³⁶⁵ Allah tarafından günahları affedilmiş anlamında ölümler için kullanılan bir dua cümlesidir.

³⁶⁶ ölü insanlar için toprağı ve kabri iyi ve temiz olsun anlamında kullanılan bir dua cümlesidir.

³⁶⁷ Yaratılışında kötülük olması

bulunduğu yerde yakalanıp Sancak Bornu Kalesi'ne kale-bend edilmesi için Babü's-sa'ade Ağası Ahmet Ağa'ya hitaben mer-i şerif yazılması hakkında (27.08-05.09.1738)

(94) Kayserîyye Mollası'na Hüküm ki :

Sen ki Kayserîyye Kadısı Gergerî-zâde mevlânâ Mustafâ Fevzî -zîdet fezâiluhû-rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb medîne-i Kayserîyye'ye tâbi' Sursar nâm karye ahâlîsinden *ma'lûmu'l-esâmî* cemm-i gafir meclis-i şer'a varub karye-i mezbûre sükkânından Süleymân Beşe oğlu Hacı İbrâhîm nâm kimesne dâ'imâ kendü hâlinde olmayub nâsı ızrâr ve şirrete sülûk yed u lisânından cümlemiz müte'ezzi ve dermânda kalmağla mezkûr karye-i mezbûreden ihrâc ve ahâlî-i karye irâde olunmak bâbında ahvâlimizi der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh itmeleriyle sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsün vâki'-i hâli hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzere amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdir olmuştur deyü yazılmışdur.

fî evâsıtı Cemâziyî'l-evvel sene 1151

Özet : *Kayseri Kadısı Gergeri-zâde Mustafa Fevzi'nin rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Kayseri şehrine bağlı Sursar Köyü halkından isimleri bilinenlerin büyük çoğunluğu kalabalık olarak mahkemeye başvurup, Sursar köyü'nden, Süleyman Beşe oğlu İbrahim'den şikayetçi oluyorlar. İbrahim'in kendi halinde olmayıp insanlara zarar verdiğini, insanları kötülüğe sürüklediğini, elinden ve dilinden hepsinin zarar görüp dermansız kaldığını, adı geçen kişinin köyden çıkarılarak köy halkının irade olunmasını ve durumlarının devlete arz edilmesini Kayseri Kadısı'ndan rica ediyorlar. Konu ile ilgili hükm-i hümayûn kadının istegine göre verilerek fermân yazılıyor (27.08-05.09.1738).*

(95) Limni Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Kasımpaşa sâkinlerinden Velî Efendioğlu dimekle ma'rûf Mehmed nâm kimesne rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl gönderüb bu kendü hâlinde olub hilâf-ı şer'-i şerîf kimesneye vaz' u te'addîsi yoğ iken ashâb-ı a'râzın ifk u iftirâsıyla alâka ve müdâhili olmaduğı il mesâlihine karışib ve ba'zı müzevir da'vâlara kimine şâhid ve kimine vekîl olub ibtâl-i hakka ve ibâdullâhın umûrının ta'tiline bâ'is u bâdîdür deyü hilâf-ı inhâ bundan

akdem emr-i şerîfimle Limni Kal'ası'nda kal'a-bend olunmağla ehl u i'yâli *zelil* u *sefil* ve *zâr u sergerdân* ve *mükedderü'l ahvâl* olduğın bildirüb afv u itlâk ve sebîli tahliye olunmak bâbında istid'â-yı inâyet itmeğın *ba'del-yevm* kendü hâlinde olub hilâfı bir harekette bulunmayub ve alâkası olmaduğı il mesâlihine karışmamak üzre itlâk olunmak içün yazılmışdur.

fi evâsıtı Cemâzîyi'l-evvel sene 1151

Özet : *Kasımpaşa'da oturan Veli Efendioğlu Mehmed'in rikâb-ı hümayûna dilekçe verip, kendi halinde olduğunu kanuna aykırı olarak hiç kimseye bir zorlaması yok iken, namuslu bazı kişilerin kendisine iftira atmasıyla "ilgisi olmadığı il işlerine karışıp bazı müzevir davaların kimine şahit kimine vekîl olup kişilerin haklarının iptal edilmesine ve halkın işlerinin ertelenmesine sebep olduğu" gerekçesiyle daha önce emr-i şerîf ile Limni Kalesi'ne kale-bend edildiğini fakat geride kalan çocuklarının zorluklar içinde perişan olup üzüntü veren bir halde olduğunu belirten bir dilekçe vererek serbest bırakmasını isteyince, kendi halinde olmak ve alakası olmadığı il işlerine karışmamak şartıyla serbest bırakılması hakkında (27.08-05.09.1738).*

[17b/96] Âsitâne-i sa'âdet'ümde Sekbânbaşı olan ----- -*dâme mecduhûya-* ve Ünye Kadısı'na ve Biga Sancağı Mütesellimi'ne ve Bozcaada Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki:

Sen ki livâ-i mezbûr mütesellimi Ahmed -*zîde kadruhûsun-* ber-vech-i mâlikâne Biga Sancağı iş bu binyüzelli senesi iltizâmında olmağla livâ-i mezbûr mülhâkatından Ünye Kazâsı kurâlarından Koyuneri dimekle ma'rûf karyede sâkin El-Hâc Ahmed nâm şakî kendi hâlinde olmayub elzem-i halkullâh olduğından nâşî livâ-i mezbûr mâlının ta'tiline bâ'is ve bir dürlü emîn olmağa imkânı olmamağla şakî-i mezbûr zâbiti ma'rifetiyle ahz ve Bozcaada Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına sen ve Ünye Kadısı mevlânâ-yı mûmâ-ileyh dahi arz eylediğünüz ecilden mezbûr zâbiti ma'rifetiyle ahz ve Bozcaada Kal'ası'nda habs olunub tekrâr arz olunmadıkça itlâk olunmamak bâbında siz ki mütesellim ve mevlânâ ve dizdâr-ı mûmâ-ileyhimsüz bundan akdem size hitâben emr-i şerîf sâdır olmuşken mezbûr itâ'at-ı emr-i şerîf itmeyüb hâlâ Âsitâne-i sa'âdet'üme gelmekle ahz olunub ağa kapusunda mahbûs olmağla sen ki sekbanbaşı-ı mûmâ-ileyhsün mukaddemâ sâdır olan emr-i şerîfim mûcibince mezbûr kal'a-i merkûmeye irsâl ve sen ki dizdâr-ı merkûmsun vusûlünde mezbûr kal'a-i

merkûmede kal'a-bend eyleyüb tekrâr ıtlâkıçün emr-i şerîfim sâdır olmadukça ıtlâk olunmamak içün yazılmışdur.

fî evâsıtı Cemâziyyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Biga Sancağı mülhakatından Ünye Kazası köylerinden Koyuneri Köyü'nde sakin El-Hâc Ahmed adındaki eşkıyanın kendi halinde olmayıp ezlemi halkullah olduğu, ayrıca liva malının tatil edilmesine sebep olduğu ve kendisine bir türlü güvenemediklerinden, El-hâc Ahmed'in zabıt vasıtasıyla Bozcaada Kalesi'ne kale-bend edilmesi için, liva mütesellimi Ahmed ve Ünye Kazası Kadısı emr-i şerîf istemiştir. Kadı ve liva müteselliminin istediği emr-i şerîf verilerek, bu kişilerin Bozcaada Kalesi'ne kale-bend edilmesi sağlanarak tekrar azr verilmedikçe serbest bırakılmamaları istenmiştir. Daha önce yazılan emr-i şerîfi dinlemeyerek İstanbul'a gelenlerin yakalanıp ağa kapısında haps edildiklerini ve bunların da kaleye gönderilmesi sekbanbaşından istenmiştir. (Bu emr-i şerîf 29 numaralı hükümde yazılan emr-i şerîftir)(26.09-05.10.1738).*

(97) Ezine Kazdağı³⁶⁸ Kazâsı ve Seddü'l-bahr Kal'ası Dizdarı'na Hüküm ki :

Sen ki Ezine Kazdağı Kadısı mevlânâ Hüseyin -zîde fazluhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb kazâ-i mezbûre mülhâkâtından Sultânhisârı Kal'ası derûnında sâkin El-Hâc Mustafâ nâm kimesne meclis-i şer'a varub târîh-i kitâbdan dokuz sene mukaddem bunun hâlâ taht-ı nikâhında olan zevcesi İsmihân'ı nâm hâtûn kendü hüsn-i rızasıyla bi-lâ kerre ve-lâ ta'cîz³⁶⁹ derûn-ı kal'ada vâki' mutasarrıfe olduğu menzilin nısfını buna hîbe-i hücec-i şer'iyye ile hîbe idüb bu dahi hîn-i hîbede ihâb u kabz dokuz seneden berü zabt u tasarruf üzre iken eşîrrâdan yine kal'a-i mezbûre alemdârı Hasan nâm kimesne kal'a-i mezbûre sâkinlerinden ba'zı kimesnelere istînâd ile zevcesi mezbûre İsmihân'ı evinde ihfâ ve menzil-i mezbûrî âhardan Mehmed nâm kimesneye hîbe itdirdüb küll-i gadr itmekle mezbûr alemdâr Hasan'ı zâbiti ma'rifetiyle da'vet-i şer'-i şerîf oldıkda itâ'at-ı şer'-i şerîf itmedüğünden gayri zevcesi mezbûr İsmihân'ı buna teslim itmeyüb ziyâde gadr u te'addî eyledüğün ve yedinde da'vâsına muvâfık fetvâ-yı şerîfesi olduğın bildirüb fetvâ-yı şerîfesi mûcibince şer'le görölüb *ihkāk-ı hakk* olındıktan sonra mezbûr alemdâr Hasan ıslâh-ı nefis edinceye degin Seddü'l-bahr Kal'asında kal'a-bend olunmak bâbında vâki'-i hâli der-i devlet-medârıma arz u i'lâm idivir deyü ilhâh [u] iltimâs

³⁶⁸ Çanakkale'nin Ezinepazarı ilçesinin eski adı, Akbazar, a.g.e, s. 55.

³⁶⁹ Bir kere bile tacize uğramadan yani kendi isteğiyle

itmekle husûs-ı mezbûr vech-i meşrûh üzre olduğu senin dahi ilmin muhît olmağla alemdâr-ı mezbûr mürâfa'a ve *ihkāk-ı hakk* olındıktan sonra mezbûr alemdâr Hasan ıslâh-ı nefis idinceye degin Seddü'l-bahr Kal'ası'nda kal'a-bend olunmak bâbında hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına vâki'-i hâli arz eylediğin ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak için yazılmışdur.

fî evâsıtı Cemâzîyi'l- âhir sene 1151

Özet : Ezine Kazdağı Kadısı Hüseyin'in rikâb-ı hümayûna mektub göndermesi üzerine; Ezine Kazdağı mülhâkâtından Sultan Hisarı Kalesi içinde oturan El-Hâc Mustafa adındaki kişi mahkemeye gidip şikayette bulunuyor. Bundan 9 sene önce nikahı altında olan eşi İsmihan'ın kendi rızasıyla, bir kere bile tacize uğramadan iç kalede tasarruf ettiği menzilin yarısını, hücec-i şer'îye ile kendisine hibe ettiğini ve 9 yıldan beri menzilin kendi tasarrufunda olduğunu ancak eşirradan olan Seddü'l-bâhir Kalesi Alemdarı Hasan'ın yine aynı kalede oturan bazı kişilere istinad ederek eşi İsmihan'ı zorla evinde saklayıp menzili Mehmed adında bir başka kişiye hibe ettirip haksızlık ettiğini, Alemdâr Hasan'ın zabıt vasıtasıyla kanuna uymaya davet edildiğini ancak alemdarın, bu davete itaat etmediği gibi eşi İsmihan'ı da kendisine teslim etmediğini ve elinde davasına uygun fetva olduğunu bildirdiğini anlatıyor. Bunun üzerine Alemdâr Hasan'ın fetva gereğince hakkıyla mahkeme edildikten sonra ıslâh-ı nefis edinceye kadar Seddü'l-b âhir Kalesi'ne kale-bend edilmesine karar verilmiştir(26.09-05.10.1738).

[18a/98] ----- Kadısı'na ve Midillü Kazâsı Nâ'ibi ve Limni Kal'ası Dizdârı'na
Hüküm ki :

Sen ki Midillü Nâ'ibi mevlânâ Abdüllâtif -zîde *ilmuhûsun-* rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb Midillü Kazâsı re'âyâsı bâ-serihim meclis-i şer'a varub medîne-i mezbûrede sâkin Topcıoğlu Mustafâ ve karındaşı Mehemed ve Kasımoğlu diğeri Mustafâ nâm şakîler kendi hâllerinde olmayub her-bâr ehl ü i'yâllerine ta'arruz ve fesâd u fitneden hâli olmayub menba'-ı fesâd ve leyl ü nehâr sekrânen fîsk u fücûr ve mûkız-i fitne eşkıyadan olduklarından mâ'adâ âyîn-i bâtılıları üzre hareket ve cem'îyyetlerinde yeniçeri tâyifesinden ba'zıları kat'â varmamak üzre yedlerine emr-i şerîfim virilüb ve cânib-i şer'den kerrâren ve merrâren tenbîh olunmuşken yine mütenebbih olmayub üçgün mukaddem nisvânları cem' oldukları diğeri menzilin mugâyir-i emr-i şerîf gice ile basub

dört nefer avretleri ve şâbb-ı emred evlâdlarını cebren ve kahren *fi'l-i şen'î*³⁷⁰ kasdıyla ta'arruz ve darb u cerh eylediklerinden gayri Nikola nâm zımmînin karındaşı Miloka nâm zımmî re'âyâyı dahi *bi-gayr-ı hakkın* âmden katl itmeleriyle eşkiyâ-yı merkûmûndan bir neferi ahz olunub ve iki neferi firar ve eşkiyâ-yı merkûmûn keyfiyet-i hâlleri medîne-i mezbûrede sâkin ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ve e'imme ve hutebâ ve a'yân-ı vilâyet ve neferât-ı kal'adan tefahhus olundukda *fi'l-vâki'* eşkiyâ-yı merkûmûn kendi hâllerinde olmayub hilâf-ı emr-i âlîşân sekrânen re'âyânın menzillerine varub hilâf-ı şer'-i şerîf cebren ve kahren ehl ü iyâllerine ta'arruz eyledüklerinden mâ'adâ üç gün mukaddem re'âyânın nisvânları cem' oldıkları diğer menzilin gice ile cebren ve kahren basub dört nefer avretlerini ve şâbb-ı emred evlâdlarını *bi-gayr-ı hakkın* darb ve cerh eyledüklerinden gayri Nikola nâm zımmînin karındaşı Miloka nâm zımmî re'âyâyı *bi-gayr-ı hakkın*³⁷¹ âmden katl itmeleriyle eşkiyâ-yı merkûmûn bir neferi ahz ve iki neferi firar itmegin eşkiyâ-yı merkûmûn nefsinde eşkiyâdan ve bu misillü fesâd u şekâvet âdet-i müstemirrelerindendir deyü *alâ tarîki's-şahâde* haber virdüklerinden gayri kazıyye minvâl-i muharrer üzre olduğu senin dahi ilmin muhît olmağla eşkiyâ-yı merkûmûn bulındıkları mahalde zâbitleri ma'rifetiyle ahz ve islâh-ı nefis idinceye degin Limni Kal'ası'nda zindân-bend olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâsına vâki'-i hâli bi'l-iltimâs arz eylediğin ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuşdur deyü yazılmışdur.

fi evâsıtı Cemâzîyi'l- âhir sene 1151

Ancak Kasımoğlu Mustafâ'nın ıtlâkıçün emr-i şerîf yazılmışdur.

fi evâhiri Cemâzîyi'l- âhir sene 1152

Özet : *Midilli Nâibi Abdüllatif'in rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Midilli Kazası halkı büyük bir çoğunlukla mahkemeye gidip, adı geçen şehirde oturan Topcuoğlu Mustaf ve kardeşi Mehmed ve Kasımoğlu diğer Mustafa adındaki eşkiyalardan şikayetçi oluyorlar. Bu kişilerin kendi halinde olmayıp devamlı çocuklara saldırdıklarını, fitne-fesat yaptıklarını, gece gündüz sarhoş gezip günah işlediklerini bundan başka kendi inançları doğrultusunda hareket ettiklerini bu yüzden kanun tarafından tekrar tekrar tenbih edildiği halde rahat durmayıp, üç gün önce kadınların toplandıkları diğer menzili emr-i şerîfe aykırı olarak geleyin basıp 4 kadın ve çocuğu zina amacıyla saldırarak darp*

³⁷⁰ zina

³⁷¹ Haksız yere, haksızlıkla

edip yaraladıktan sonra Nikola adındaki zımmînin kardeşi Miloka adındaki zımmîyi isteyerek haksız yere öldürdüklerini bu eşkıyalardan birinin yakalanıp diğerinin kaçtığını belirtiyorlar. Eşkıyaların durumları adı geçen şehirde oturan ulemâ, sulehâ, e'imme, meşâyih, hutebâ, ayân-ı vilâyet ve nefârât-ı kal'adan soruluyor ve adı geçen eşkıyaların yukarıda sayılan suçları işlediği şahitlik yoluyla da ispatlanınca bunların kendilerini ıslâh-ı edinceye kadar Limni Kalesi'ne zindân-bend edilmeleri için fermân-ı âlişân yazılması hakkında(26.09-05.10.1738).

Bu eşkıyalardan ancak Kasımoğlu Mustafa'nın serbest bırakılması için emr-i şerîf yazılmıştır(25.09-03.10.1739).

(99) Sivas Kadısı'na ve Mütesellimi'ne Hüküm ki :

*-Kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân- hâlâ Bozok Voyvodası olan Ahmed -zîde kadruhû- rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl gönderüb mûmâ-ileyh işbu sene-i mübârekede sefer-i hümayûn-ı nusret-makrûnum için Bozok Sancağı'nda emr-i şerîfim le matlûb olan mekâri deve ve avâriz ve imdâd-ı seferîyye ve sâ'ir tekâlifin tahsîline me'mur olmağla emr-i şerîfim mûcibince ma'rifet-i şer' ve cümle ma'rifetiyle mâl-ı merkûmı tahsîl iderek Gedik Çubuk Kazâsı'na vardıkda kazâ-i mezbûre tâbî' Alâ'üddevle vakfı kurâlarından Gergi nâm karye ahâlîsi iki seneden berü üzerlerine edâsı lâzım gelen avârizlerini virmeýüb zimmetlerinde kalmağla zimmetlerinde kalan mâl-ı avarızları ile bu sene matlûb olan mekâri deve ve imdâd-ı seferiyyeden hisselerine isâbet ideni getürüb teslîm eylemeleriçün mübâşir ta'yîn eyledükde mezbûrlar bir mikdârını getürüb teslîm-i bakiyyesini dahi getürmek üzre iken a'yânlık iddi'âsında olan Kargıoğlu Halîl ve Telli Mehemmed ve Şâmrik Begoglu Mustafâ Beg ve Başlı Mustafâ ve Seyyid İmâm Süleymân ve Muharrık Bölükbaşı ve Kafiroğlu Süleymân Bölükbaşı ve Kâsım subaşı dimekle ma'rûf kimesneler ahâlî-i kurâyı tahrîk ve izlâl u ifsâda mûmâ-ileyh Emlâk Kazâsı'nda vâki' Dindel Karyesi'ne müsâfereten nüzûl eyledükde mezbûrlar *nısfü'l-leylde*³⁷² ikiyüzden mütecâviz tüfenk-endâz piyâde ve süvâri eşkıyâ ile *ale'l gafle*³⁷³ gelüb olduğu mahallde mûmâ-ileyhi basub beş nefer âdemîsini katl ve beş re's atını helâk ve yirmi nefer mikdârı âdemîsiyle onbeş mikdârı atını mecrûh eyledüklerinden mâ'adâ yanında mevcûd bulunan on bir buçuk kise akçe mâl-ı mîrî ve üç adet sîm kemer raht ve iki kürek ve sâ'ir emvâl u eşyâsını yağma*

³⁷² Gece yarısında

³⁷³ Dalgınlık, boş bulunma

ve gâret idüb küllî fesâd u şekâvet eyledüklerin bildürüb sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsün eşkiyâ-yı merkûmûn mübâşeretinle *alâ eyyi hâlin* ahz ve gasb u gâret olınan emvâl u eşyâ ma'rifet-i şer'le tahsîl olınduktan sonra Sivas Kal'ası'nda kal'a-bend ve keyfiyyetleri arz u i'lâm olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ ve husûs-ı mezbûr minvâl-i muharrer üzre olduğunu dergâh-ı mu'allâm kapucibaşlarından-iftihârü'l-emâcid ve'l-ekârim- hâlâ Bey İli Voyvodası olan Hacı Mustafâ- *dâme mecduhû* -dahi i'lâm idüb i'lâmda ba'zı *mevsûkun-bih* kimesnelerin haber vermelerinde mezbûrların vech-i meşrûh üzre şekâvetleri *rıbka-i tahkika-i resîde*³⁷⁴ olmağla eşkiyâ-yı mezbûrûn *bi-eyyi hâlin* ahz ve Sivas Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları fermânım olmağın imdi sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsün eşkiyâ-yı mezbûrun mübâşeretinle *bi-eyyi hâlin* ahz ve gasb u gâret eyledükleri emvâl u eşyâ her ne ise ma'rifet-i şer'le tahsîl olınduktan sonra kendülerin Sivas Kal'ası'nda muhkem habs ve kal'a-bend ve keyfiyyet-i ahvâlleri vukû' u sıhhatı üzre der-i devlet-medârıma arz u i'lâm olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

fi evâsıtı Cemâziyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Bozok Voyvodası Ahmed'in rikâb-ı hümayûna arzuhal göndermesi üzerine; Bozok Voyvodası Ahmed, sancaktan bu yıl sefer-i hümayûn için emr-i şerîf ile talep edilen; mekâri-deve, avarız ve imdâd-ı seferiyye ve diğer vergilerin tahsiline me'mûr olup, kanun yardımıyla bunları tahsîl etmek için Gedik Çubuk Kazası'na gittiklerini, Gedik Çubuk Kazâsı'na bağlı Ala'üddevle vakfı köylerinden Gergi Köyü halkının iki yıldan beri vermeleri gereken avarızları vermediklerini hem bu vergileri hem de bu yıl sefer-i hümayûn için talep edilen mekâri deve ve imdâd-ı seferiyyeden hisselerine düşeni getirip teslim eylemeleri için mübâşir tayin eylediklerini, halkın hisselerine düşen verginin bir miktarını getirdiklerini kalanı da getirmek üzere iken ayanlık iddiasında olan Kırğıloğlu Halîl, Telli Mehemmed, Şâmırık Bey oğlu Mustafa Bey, Kafîr Süleyman Bölükbaşı ve Kasım subaşı diye bilinen kişilerin halkı tahrik ettiğini; Emlâk Kazâsı'nda olan Dindel Köyü'ne misafir olarak geldiklerinde adı geçen kişilerin gece yarısı ikiyüzden fazla tüfek atan piyâde, süvâri ve eşkiya gelip voyvodayı olduğu yerde basıp beş adamını ve beş baş atını öldürdüğünü, yirmi tane kadar adamıyla onbeş kadar atını yaraladıklarını ayrıca yanında bulunan 11,5 kese akçe vergiyi, 3 adet sim kemer raht ve iki kürek ve diğer emvâl ve eşyâlarını yağma eylediklerini bildiriyor. Sivas mütesellimine hitaben emr-i şerîf yazılarak adı geçen eşkiyaların her ne halde olursa olsunlar yakalanmalarını ve yağma ettikleri*

³⁷⁴ incelemenin son bulması

mallarınkanun yardımıyla geri alınıp Sivas Kalesi'ne kale-bend edilmeleri hakkında(26.09-05.10.1738).

[18b/100] Kazâsı Nâ'ibi'ne ve Kütahya Mütesellimi'ne ve Kütahya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Hâlâ hâssa şahincibaşı olan Mustafâ -*zîde mecduhû*- rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb Sandıklı Kazâsı muzâfâtından İlçi Nâhiyesi'ne tâbi' Hoca ve Tevilhâne nâm karyeler sükkânından zümre-i eşkıyâdan Temuroğlu Musa ve Topaloğlu Ahmed ve Deli Velioğlu Alî ve Macaroğlu Osmân nâm şakîler dâ'imâ kendi hallerinde olmayub isyân u tuğyân üzre olub her-bâr ümmet-i Muhammed'e îsâl-i mazarrat ve dest-i tedâvül ile zulm ü te'addî eyledüklerinden gayri hâlâ karye-i mezbûrede hâssa şahinciyan kethüdâsı olan Ebûbekir -*zîde kadruhûnun*- alenen menzilini basub emvâl u eşyâsın yağma ve gâret ve ma'rifet-i şer'le ahz u habs olan Uzunoğlan nâm kimesneyi dahi cebren ve kahren habsden ıtlâk eyleyüb şer'-i şerîfe adem-i itâ'atlerini ve şerlerinden emîn olmaduklarını sen ki Sandıklı Nâ'ibi mevlânâ Osmân -*zîde ilmuhusun*- arz eyledigün bildirüb mezbûrlar ıslâh-ı nefis idinceye dek Kütahya Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları bâbında sen ki mütesellim-i mûmâ-ileyhsün sana hitâben emr-i şerîfim ricâ itmeğin vech-i meşrûh üzre kal'a-bend olunmaları için yazılmışdur.

fi evâsıtı Cemâziyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Hassa Şahincibaşı Mustafâ'nın rikâb-ı hümayûna arz-ı hâl etmesi üzerine; Sandıklı Kazâsı muzâfâtından İlçi Nâhiyesi'ne bağlı Hoca ve Tevilhâne adındaki Köylerin sakinlerinden, eşkıya zümresinden Teymuroğlu Musa, Topaloğlu Ahmed, Deli Velioğlu Ali ve Macar Osman adındaki eşkıyaların kendi hallerinde olmayıp isyan ve taşkınlık halinde olup devamlı halka zarar verdikleri, zulüm yaptıkları ayrıca adı geçen köyde hassa şahinciyan kethüdâsı olan Ebubekir'in açıkça menzilini basıp, emval ve eşyasını yağma edip, kanunla haps edilen Uzunoğlan adındaki kişiyi zorla hapisten salıverip kanuna itaatsizlik ettiklerini, bunların kötülüklerinden çekindiklerini Sandıklı Nâ'ibi Osman arz ile bildirip, kendilerini ıslâh edinceye kadar Kütahya Kalesi'ne kale-bend edilmelerini istimiştir. Bunun üzerine mütesellime hitâben emr-i şerîf yazılarak bu kişiler kale-bend edilmiştir(26.09-05.10.1738).*

(101) Balıkesri Kazâsı Nâ'ibi Mustafâ -zîde ilmuhûya- ve Midillü Kazâsı Dizdârı -zîde hıfzuhûya- Hüküm ki:

Balıkesri Kazâsı'nda sâkin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve sâdât-ı kirâm ve re'âyâ vü berâyâ bâ-serihim meclisi-i şer'a varub medîne-i Balıkesri sükkânından atik serdengeçti ağalarından Çakuna demekle ma'rûf Mehmed Ağa ve Kara Ahmed Ağa nâm müfsidler bu sene-i mübârekede müte'addid evâmir-i âliyye ile sefer-i hümayûnuma me'murlar iken itâ'at-ı emr-i âlî itmeyüb sefer-i hümayûna gitmedüklerinden mâ'adâ vilâyet ahâlîsini birbirlerine düşürüb dâ'imâ fesâda sa'y ve ikâz-ı fitneye bâ'is ve erâzil u eşkıyâyı başlarına cem' ve iki gün fitne vâliyeten cem'ıyyet ve kendü re'y u fesadları ile azl [ve] nasba tasaddî ve zorba-vârî cem'ıyyet vefret bulub dâ'imâ mel'anet u hıyânet ve vilâyetlerinin ihtilâline bâdî harekete cesâret âdet-i müstemirreleri olmağla *tadhir-i bilâd ve terfiyye-i ahvâl-i ib'âd*³⁷⁵ için müfsidân-ı mezbûrân Çakuna Mehmed ve Kara Ahmed ocak tarafından ta'yîn olunan ----- Çavuş -zîde kadruhû- mübâşeretıyla ıslâh-ı nefis için Midillü Kal'ası'nda kal'a-bend olunmaları bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına der-i devlet-medâra arz [u] i'lâm idivir deyü ilhâh [u] iltimâs itmeleriyle vâki'-i hâli bi'l-iltimâs arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdır.

fi evâsıtı Cemâzîyi'l- âhir sene 1151

İtlâklarıçün emr-i şerîf yazılmışdır.

fi evâhiri Zî'l-hicce sene 1151

Özet : *Balıkesîr Kazası'nda oturan ulemâ, sulehâ, e'imme, hutebâ, sadât-ı kirâm, re'âyâ büyük bir kalabalık halinde mahkemeye gidip; Balıkesîr'de oturan eski serdengeçti ağalarından Çakuna diye bilinen Mehmed Ağa ve Kara Ahmed Ağa adındaki fesatlardan şikayetçi oluyorlar. Bunların bu yıl pek çok kere evâmir-i âliyye ile sefer-i hümayûna memur edildiklerini ancak itaatsizlik edip sefer-i hümayûna gitmediklerinden başka vilâyet halkını birbirine düşürüp daima fesatlık için çalışıp fitne uyandırıp rezilleri ve eşkıyayı başlarına toplayıp cemıyyet oluşturdıklarını ve kendi kafalarına göre azil ve tayinler yapıp, devamlı kötülük yaptıklarını ve vilâyetlerinin karışıklığına sebep olacak hareketlere cesâret etme alışkanlığı olduklarını belirterek, beldelerinin temizlenmesi ve temize çıkıp yükseltilmesi için adı geçen Çakuna Mehmed ve Kara Ahmed'in, ocak*

³⁷⁵ Beldelerin temizlenmesi ve yükseltilmesi

tarafından tayin olunan çavuş vasıtasıyla kendilerini ıslâh etmeleri için Midilli Kalesi'ne kale-bend edilmeleri hakkında(26.09-05.10.1738).

Daha sonra bunların serbest bırakılması için emr-i şerîf yazılıyor (01-09.04.1739).

(102) Gürle Kazâsı³⁷⁶ Nâ'ibi'ne Hüküm ki :

Sen ki Gürle Kazâsı Nâ'ibi Zefr-zâde mevlânâ Es-seyyid Ahmed -*zîde ilmu*hûsun-rikâb-ı hümâyûnuma mektûb gönderüb kazâ-i mezbûra tâbi' Çeltikçi nâm karye ahâlîsi *bi-ecmî'ihim* meclis-i şer'a varub an-asl Bursa Kazâsı ahâlîsinden olub gelüb birkaç seneden berü bunların karyelerinde tevattun ve bir tarikle imâm vekîli olan Mehmed Hoca demekle ma'rûf kimesnenin iftirâ-yı münâfî sû-i hâlî sebebiyle bundan akdem bâ-fermân-ı âlî imâmet vekâletinden ref' olunmışken yine kendi hâlinde olmayub dâ'imâ hükkâmı şer' ve gerek ehl-i örf tâyifesine bunların her birilerini gamz ile tecrîm itdirüb ve bunun emsâlî şerr u mazarratlarından bir dürlü emîn olmayub perâkende ve perîşân olmalarına bâ'is olduğın bildirüb mezbûr Mehmed Hoca'yı *fî-mâ ba'd* karyelerine gelmemek üzere karye-i mezbûreden iclâ olunmak üzere ahvâlimizi der-i devlet-medâra arz u i'lâm idivir deyü ilhâh u iltimâs itmeleriyle vâki'-i hâlî hükm-i hümâyûnum virilmek ricâsına bi'l-iltimâs arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzere iclâ olunmak emrim olmuştur.

fî evâilî Cemâzîyî'l- âhir sene 1151

Özet : *Gürle Kazâsı Nâ'ibi Zefr-zâde Es-seyyid Ahmed'in rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; Gürle Kazâsı'na bağlı Çeltikçi Köyü halkı kalabalık bir şekilde mahkemeye başvurup aslen Bursa Kazâsı halkından olan, ancak gelip birkaç seneden beri bunların köyünü vatan edinen ve bir yolla imam vekili olan Mehmed Hoca diye bilinen kişinin kötü halinden dolayı imâmet vekaletinden kovulduğunu, yine kendi halinde olmayıp devamlı hakimleri taciz ettiğini ve kanunu uygulamakla görevli kişiler vasıtasıyla bunların her birini cezalandırıp ve kötülük yaptıklarını halkın perişan olmalarına sebep olduklarını bildirerek, Mehmed Hoca'nın, gelmemek üzere köylerinden uzaklaştırılmasını isteyip hüküm almaları hakkında (16-25.09.1738).*

³⁷⁶ Bursa'nın Orhan Gazi İlçesi'ne bağlı bir köy. Akbayan, a.g.e, s. 65.

(103)Azîz Sancağı Begi ----- -dâme izzihûya- Hüküm ki :

Sâbıkâ Azîz Sancağı Begi olan Mehmed'in livâ-i mezbûrdan tard u azline binâ'en valîdesi oğlını tahlîs ve livâ-i mezbûr ke-mâ-kân ibkâ ve tevcîh ittirmek dâ'iesiyle Âsitâne-i sa'âdet'üme gelmekden nâşî mîr-i merkûmın firar iden hevâdârları taraf taraf ihtilâlden hâli olmadukları i'lâm olunmağla merkûm Âsitâne'de buldurulub ve hânesinde kendü hâlinde sâkine olmak üzere ordu-yı hümâyûnum tarafından sâdır olan emr-i şerîfden mukaddem vâlidese mezbûr ol tarafa â'zim olduğu ihbâr olunmağla tekrâr rikâb-ı hümâyûnum tarafından iş bu emr-i şerîfim ısdâr ve irsâl olunmuşdur sen ki mîr-i mûmâ-ileyhsün mîr-i sabık-ı merkûmın vâlidese mezbûreyi kendü hâlinde hânesinde ikâmet itmek üzere muhkem tenbîh ve mahalline i'âde ve irsâl olunmak için te'kîd ve bi-lâ emr-i şerîf Âsitâne-i sa'âdet'üme gelmege bir dürlü ruhsat vermeyüb sâdır olan emr-i şerîfim in mazmûn-ı münifi ile amel eylemek bâbında fermân-ı âlî-şân yazılmışdur.

fi evâhiri Cemâzîyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Aziz Sancağı eski beyi olan Mehmed'in livâdan uzaklaştırılıp azledilmesinden dolayı annesinin oğlunu kurtarmak ve yeniden livaya geri getirmek amacıyla İstanbul'a geldiği, ayrıca oğlunun firar eden taraftarlarının değişik yerlerde karışıklık çıkardıkları i'lâm olunuyor. Mehmed'in annesinin İstanbul'da buldurulup evinde kendi halinde oturması için ordu-yı hümâyûn tarafından emr-i şerîf yazılıyor. Fakat bu emr-i şerîf yazılmadan önce Mehmed'in vâlidesinin Aziz'de olduğu haber alınınca tekrar yeni bir emr-i şerîf yazılarak kadının kendi evinde ikamet ettirilmesi için tenbîh edilmiş ve emr-i şerîfsiz olarak İstanbul'a gelmesine izin verilmemesi istenmiştir(06-14. 10. 1738).*

[19a/104] Azîz Begi'ne ve Üsküdar'dan Azîz Kazâsı'na Varınca Yol Üzerinde Vâki' Olan Kadılarına Hüküm ki :

Sâbıkâ Azîz Sancağı Begi olan Mehmed'in livâ-i mezbûrdan tard u azline binâ'en vâlidese oğlu mezbûr tahlîs ve livâ-i mezbûr ke-mâ-kân ibkâ ve tevcîh ittirmek da'vâsıyla Âsitâne-i sa'âdet'üme gelmekden nâşî mîr-i merkûmın firar iden hevâdârları taraf taraf ihtilâlden hâli olmadukları bundan akdem i'lâm olunmağla mezbûre Âsitâne'de buldurulub ve hânesinde kendü hâlinde sâkine olmak üzere mahalline i'âde ve irsâl olunmak üzere ordu-yı hümâyûnum tarafından sâdır olan emr-i şerîfim in

vürûdından mukaddem mezbûr ol tarafa â'zime olduğu ihbâr olunmağla mîr-i merkûmın vâlidesi mezbûre kendi hâlinde hânesinde ikâmet itmek üzre mezbûreye muhkem tenbîh u te'kîd ve bi-lâ emr-i şerîf Âsitâne-i sa'âdet'üme gelmesine bir dürlü ruhsat virilmemek bâbında sen ki mîr-i mûmâ-ileyhsün sana hitâben tekrâr rikâb-ı hümâyûnum tarafından dahi emr-i şerîfim ısdâr şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı âlî-şânım sana vusûlinden mukaddem mezkûre Âsitâne-i sa'âdet'üm tarafına â'zime olduğu ihbâr olunmağla siz ki mûmâ-ileyhimsüz her kangınızın taht-ı kazâsında bulunur ise ta'yîn olunan *-kıdvetü'l emâsil ve'l-ekrân-* ----- çavuş *-zîde kadruhû-* ma'rifetiyle kendü hâlinde sâkine olmak şartıyla mahalline i'âde ve ircâ' olunmak bâbında tekrâr rikâb-ı hümâyûnum tarafından iş bu emr-i şerîfim ısdâr ve irsâl olunmağın imdi mezbûre hâtûn her kangınızın taht-ı kazâsında bulunur ise mezbûreyi bi-lâ emr-i şerîf Âsitâne-i sa'âdet'üme gelmekten men' ve mahalline i'âde ve ircâ' ve sen ki mîr-i merkûmsun mezbûre kendü hâlinde menziline sâkine olmak üzre tenbîh ve bi-lâ emr-i şerîf bundan sonra Âsitâne-i sa'âdet'üm tarafına gelmeğe ruhsat virülmeyüb sâdır olan emr-i şerîfim in mazmûn-ı münîfî ile âmil olub hilâfından ziyâde ittikâ vü mücânebet olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur.

fi evâsıtı Cemâzîyi'l- âhir sene 1151

Özet : *Aziz Sancağı eski beyi olan Mehmed'in adı geçen livadan uzaklaştırılmasından dolayı, annesi oğlunu kurtarmak ve livâyı eskiden olduğu gibi yerinde bırakmak ve oğluna vermek amacıyla İstanbul'a gelirken, oğlunun taraftarlarının da değişik yerlerde karışıklık çıkardıkları bundan önce ilam edilmiştir. Mehmed'in annesi İstanbul'a geldiğinden, buldurulup evinde kendi hâlinde oturmak üzere mahalline iâde olunması için ordu-yı hümâyûn tarafından yazılan emr-i şerîf gelmeden önce, Mehmed'in annesinin Aziz'de olduğu haber verilince kadının, kendi halinde evinde oturması tenbih edilerek emr-i şerîfsiz İstanbul'a gelmesine izin verilmemesi için tekrar emr-i şerîf yazılıyor ve bu emr-i şerîfin gelmesinden önce adı geçen kadının İstanbul'a geldiği haber veriliyor. Bunun üzerine kadının herhangi kazada nerede olursa olsun bulunarak kendi evinde ikamet ettirilmesive emr-i şerîfsiz İstanbul'a gelmesine izin verilmemesi isteniyor(26.09-04.10.1738).*

(105) Burusa Kadısı'na Hüküm ki :

----- nâm hâtûn rikâb-ı hümayûnuma arz-ı hâl idüb mukaddemâ Âsitâne-i sa'âdet'imde ihtisâb mukâta'ası emîni olan zevci Hüseyin'in zehâyir ve berde husûslarında sû-i hareketi ve ibâdullâha cevri u ezâsı zuhûrından nâşî te'dîb için emri-i şerîfim le Burusa'ya nefy u iclâ olunduğunu bildirüb *el-hâletü hâzîhi tâ'ib-i müstağfir* olmağla afv ve sebîli tahliye olunmak bâbında inâyet ricâ itmegin imdi sen ki mevlânâyı mûmâ-ileyhsün merkûmın cürmi afv olunmağla sebîli tahliye olunmak bâbında fermân-ı âlî-şânım sâdır olmuştur deyü yazılmışdur.

fi evâhiri Cemâzîyi'l- âhir sene 1151

Özet : ----- *nâm hâtunun rikâb-ı hümayûna arz-ı hâl göndermesi üzerine; daha önce İstanbul'da ihtisâb mukata'ası emîni olan kocası Hüseyin'in zehâyir ve berde husûslarında kötü hareketler ve halka eziyet etmek suçundan dolayı emri-i şerîf ile Bursa'ya nefy edildiğini, şimdiki halde ise tövbe ettiğini belirtip afv edilmesi için dilekçe verince, bunun üzerine adı geçen kişinin affedilmesi hakkında fermân-ı âlî yazılmıştır(06-14.10.1738).*

(106) Bozcaada Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Bundan akdem Ahmed nâm kimesne sahte tebdîl-i çukadâr şeklinde gezüb bakkalların peynirlerini vezn ider iken ahz ve i'lâm olındukda Bozcaada Kal'ası'na kal'a-bend ve iki sahhlu fermân sâdır olmadukça ıtlâk olunmamak üzre sâdır olan emri-i şerîfim le kal'a-i mezbûre kal'a-bend olunmuşdı lâkin bu def'a hâline merhameten ıtlâkının i'lâmı için fermân sudûrına binâ'en hâlâ rikâb-ı hümayûnda sekbânbaşı olan Mehemmed -*dâme mecduhû*- i'lâm itmegin i'lâmı mûcibince *fi-mâ ba'd* kendü hâlinde olub bu makûle ve âhar gûne bir dürlü harekette bulunmamak şartıyla bu def'a merhameten cürmi afv olunmağla ıtlâk ve sebîli tahliye olunmak bâbında fermân-ı âlî yazılmışdur.

fi evâili Receb sene 1151

Özet : *Bundan önce Ahmed adında bir kişinin tebdil-i kıyafet dolaşıp, bakkalların peynirlerini tarttığı esnada yakalanıp Bozcaada Kalesi'ne kale-bend edilerek iki sahhlu fermân yazılmadıkça serbest bırakılmaması için emri-i şerîf yazılmışken, adı geçen kişinin haline merhamet edilerek serbest bırakılmasını rikâb-ı hümayûnda sekbânbaşı olan Mehmed ilam etmiş bu ilam gereği bundan sonra kendi halinde olmak ve bu tür*

hareketlerde bulunmamak şartıyla suçunun affedilmesi için fermân-ı âlî yazılmıştır (15-24.10.1738).

[19b/107] Rakka Valisi'ne³⁷⁷ ve Rakka Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Valîdem Sultân -*dâmet ismetûhânın*- hâslarından Rişvan Hâssı Voyvodası El-Hâc İbrâhîm -*zîde mecduhû*- rikâbı hümâyûnuna mektûb gönderüb mûmâ-ileyhin uhdesinde olan Rişvân Hâssı oymakları ahâlîlerinden Talbanlı Şevkatoğlu Küçük İbrâhîm ve sâyirleri Mihvanlı Şeyh Mehmed Uşağı ve sâyirleri ve Bereketanlı Kalender Hacı Osmânoğulları ve sâyirleri ve Hamdlı Hoyoğlu Abdullâh ve Tacid ve Hacı Osmân ve sâyirleri ve Nâzırlı Kurd Beyler ve sâyirleri ve Köşyanlı Hod Uşağı ve sâyirleri ve Rum'atlı Deli Berde ve Cubuoğlu ve sâyirleri ve Halebkânı Çolâk Şeyh ve Gök Mehmed ve Şami Uşağı ve Arab Uşağı ve Toblıca ve sâyirleri üzerlerine edâsı lâzım gelen âdet-i ağnâm ve resm-i bennâkları defter mûcibince taleb eyledükde mezkûrlar bizler dahi ifrâzız birer mikdâr şey vermeyüb sâyir re'âyâ misillü âdet-i ağnâm ve resm-i bennâk vermeyüz deyü gadr u illetden hâlî olmamalarıyla hâss-ı merkûmın sâyir re'âyâsı misillü merkûmların yedlerinde olan ağnâmları altunlu ve Töşköprülerde ta'dâd u defter ve âdet-i ağnâm ve resm-i bennâkları alıvirülüb muhâlefet üzre olanlar Rakka Kal'ası'na kal'a-bend olunmak babında emr-i şerîfim virilmek ricâsına arz eyledüğün ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak için yazılmışdur.

fi evâilî Receb sene 1151

Özet : *Valide Sultan haslarından Rişvân Hassı Voyvodası El-Hâc İbrahim'in rikâb-ı hümâyûna mektup göndermesi üzerine; El-Hâc İbrahim kendi sorumluluğunda olan Rişvan Hassı oymakları halklarından Talbanlı Şevkatoğlu Küçük İbrahim ve sayirleri Mihvanlı Şeyh Mehmed Uşağı ve sayirleri ve Bereketanlı Kalender Hacı Osmanogulları ve sâyirleri ve Hamdlı Hoyoğlu Abdullah ve Tacid ve Hacı Osman ve sayirleri ve Nazırlı Kurd Beyler ve sayirleri ve Köşyanlı Hod Uşağı ve sâyirleri ve Rum'atlı Deli Berde ve Cubuoğlu ve sayirleri ve Halebkanlı Çolak Şeyh ve Gök Mehmed ve Şami Uşağı ve Arab Uşağı ve Toblıca ve sâyirleri defter gereği vermeleri gereken âdet-i ağnâm ve resm-i bennâklar kendilerinden talep edilmiş fakat adı geçen kişiler "bizler ifrâzız(sizden ayırırız) diğer reaya gibi âdet-i ağnam ve resm-i bennak vermeyüz" diyerek sebep gösterince adı geçen*

³⁷⁷ Osmanlı idâresinde iken Halep Eyâletine bağlı bir kaza olan Rakka, bugün Suriye sınırları içinde Haleb'in doğusunda Fırat Nehri'ne yakın bir yerdedir.

hassın diğer reayaları gibi ellerinde olan ağnamları altın ve taş köprülerde defterden sayılıp âdet-i ağnam ve resm-i bennaklarının alınmasına muhalefet eden olur ise Rakka Kalesi'ne kalebend edilmeleri için emr-i şerîf yazılmıştır(15-24.11.1738).

(108) ----- ve ----- ve ----- Kadıları'na ve Konya Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

-İftihârü'l-havass ve'l-mukarrebîn mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtîn muhtârü'l-izzî ve't-temkîn- bi'l-fî'l Darü's-sa'âdet'üm Ağası olup hâlâ Hameynî's-şerîfeyn evkâfının nâzırı olan El-Hâc Beşir Ağa³⁷⁸ -dâme uluvvuhû- rikâb-ı hümayûnuma arz gönderüb taht-ı nezâretinde olmağla Üsküdar'da vâki' merhûme Atik Vâlidem Sultan evkâfı olan Yeni İl Türkmân Çelebi Hâsları Cema'atleri mülhâkâtından Otamuşlu Cemâ'ati sâkinlerinden iken bundan akdem kapu derûnunda maktûl bulunan Ömer bin Alî Bâli nâm maktûlın kâtili nâma'lûm olduğundan ta'raf-ı vakf-ı şerîfe âid olan öşr diyeti voyvoda hâssı tarafından ahz olunub havass-ı merkûm re'âyâsı kadîmden hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ile mefrûzu'l-kalem maktû'ul-kıdem³⁷⁹ serbest olmağla bir vechle rencide vü remide olunmak icâb itmez iken maktûl-ı merkûmın karındaşı İbrâhîm ve Hacı Veli ve Kızıl Alî nâm kimesneler şirrete sülûk itmeleriyle yine cemâ'at-i mezbûrdan Velî ve Ak Mehmed nâm kimesnelerden hilâf-ı inhâ ve mugâyir-i hatt-ı hümayûn Konya tarafına teşekkî ve Konya Bölükbaşı Genç Hüseyin demekle ma'rûf kimesneyi iki-üçyüz mikdârı süvâri-i levendât ile binyüzelli senesinde cemâ'at-i mezbûrın evlerinin üzerine getirüb yüzelli guruş kıymetli bir re's at ve yetmiş guruş nakd ve iki kilim ve on vakıyye³⁸⁰ kahve aldıklarından mâ'adâ kanâ'at eylemeyüb üzerlerine şer'an bir nesne sâbit olmadı mezbûrân Mehmed ve İsmâ'îl bi-gayr-i hakkın bi-lâ cürm ahz u habs ve der-zincîr idüb merkûm İsmâ'îl'in elli guruşını alub tahlîs ve merkûm Mehmed içün dahi bir re's ve ikiyüz guruş virmedikçe

³⁷⁸ Osmanlı Tarihi'nde Beşir Ağalar birkaç tanedir. Burada bahsedilen Beşir Ağa, 1746 yılında vefat eden, Sultan III. Ahmed ve I. Mahmud'a darü's-sa'ade ağalığı yapan Beşir Ağa'dır. II. Mustafa'ya 5 yıldan fazla bir zaman ağalık yapan Yapraksız Ali Ağa'nın çırağı olarak çalışmış, önce padişah muhâsibi ardından 1119/1707'de hazinedâr olmuş ve 1120/1708'de azledilip Kıbrıs'a daha sonra Mısır'a ikâmete gönderilmiştir. Daha sonra harâmeyn-i şerîfeyn haremliğine getirilmiş ve 1129 1717'de darü's-sa'ade ağası olmuştur. Sultan III. Ahmed ve I. Mahmud'un güvenini kazanmıştır. 13 Cemâziyel-evvel 1159/1746 vefat etmiştir. Türbesi Eyüb civârındadır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, II, Matba'a-i Âmire, İstanbul 1311, s. 20; Ahmed Resmî Efendi, *Hamiletü'l-Küberâ*, (Haz: Ahmet Nezihi Turan,) Kitabevi, İstanbul 2000, s. 63-64; Şemdâni-zâde, Beşir Ağa'nın ukâladan olduğunu, ukâlayı bulup rağbet eder olmağla Patrona Halil isyanında eşkıyanın idâmının uhdesinden gelebilecek bir adam olduğunu, isyan esnasında Kabakulak İbrahim Paşa ve Yirmisekiz Çelebi ile berâber devlete biner kese akçe verdiğini yazmaktadır. Şemdânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'it-tevârih*, I, (Haz: Münir Aktepe), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1976, s. 16.

³⁷⁹ kanunen belirlenmiş ve farz olunmuş

³⁸⁰ Okka, dört yüz dirhemlik tartı

ıtlâk eyleme deyü mahbûsen Konya tarafına götürüb ziyâde gadr-ı küllî ve merkûm Hacı Veli bundan esbak re'âyâ umûrına karışmamak üzre ta'ahhüd ve memnû' olmayub karışdığı sûrette Harâmeyn Vilâyeti'ne bin gurus nezr idüb hüccet-i şer'iyye dahi virilmişken yine ta'ahhüdünün mugâyiri hareket ve fukarâyı ehl-i örfe gamz ve tecrîmden hâlî olmaduğunu Aksaray Kadısı Nâ'ibi ve Yeni İl Kadısı i'lâm ve havâss-ı merkûme voyvodası dahi arz ve fukarâ mahzar birleistirhâm itmeleriyle husûs-ı mezbûre ----- mübâşir ta'yîn olunub cemâ'at-i merkûmdan hâlâ mahbûs olan Mehmed habsden ıtlâk ve mezbûr bölükbaşının zecren alduğu at ve akçe tamâmen ma'rifet-i şer'le mübâşir-i merkûm ma'rifetiyle tahsîl ve ashâbına istirdâd olunub *ihkāk-ı hakk* ve merkûm Hacı Veli ta'ahhüdünün mugâyir hareketi sebebiyle fukarânın tecrîmine kefil olmağlaistirâhâtı fukarâ için merkûm İbrâhîm ve Hacı ve Velî ve Alî ıslâh-ı nefis idinceye kal'a-i merkûmede kal'a-bend ve fukarâ şerhlerinden emîn olub sâdır olan fermân-ı âlî-şânım mûcibince ahz ve hilâfına cürmi hareket ittirilmemek bâbında hükm-i hümayûnum virilmek ricâsına ağa-yı müşârûn-ileyh arz ve mûcibince dîvân-ı hümayûnum tarafından emr-i şerîfim tahrîri için Harâmeyni's-şerîfeyn Muhâsebesi'nden memhûr tezkire virilmekle vech-i meşrûh üzre amel olunmak için yazılmışdur buyurdum.

fî evâili Receb sene 1151

Temâm

Özet : *Darü's-sa'âde Ağası El-Hâc Beşir Ağa'nın rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; El-Hâc Beşir Ağa kendi nezâretinde olan ve Üsküdar'da bulunan Atik Valide Sultan evkâfı olan Yeni İl Türkmân Çelebi Hassları Cemaatleri mülhakâtından Otamuşlu Cemaati'nden Ömer bin Ali Bali'nin bundan önce kapı içinde kattedildiği ve katili bilinmediğinden vakıf tarafına ait olan öşr diyeti voyvoda hassı tarafından alındığı havass-ı merkum reayasının eskiden hatt-ı hümayûn-ı şevket makrûn ile ayrıldıkları ve derecelerinin ona göre kesilerek serbest bırakıldıklarını bu şekilde rencide edilmelerinin icap etmediğini katledilen kişinin kardeşi İbrahim, Hacı Veli ve Kızıl Ali adındaki kişilerin kötü yola girerek Veli ve Ak Mehmed adındaki, aynı cemâate mensup olan kişilerden yalan bir hatt-ı hümayûn alarak Konya tarafına şikayette bulunmuştur. Konya Bölükbaşısı Genç Hüseyin diye bilinen kişiyi iki-üçyüz tane süvari askerleriyle 1150 yılında adı geçen cemaatin evlerine getirerek 150 gurus değerinde bir at, 70 gurus nakit para, 2 kilim ve 10 vakıyye kahve aldıklarını buna da kanaat etmeyip, üzerlerine bir fitne sabit olmyan Mehmed ve İsmail'i haksız ve suçsuz yere haps edip zincire vurup; İsmail'in 50 gurusunu*

alıp serbest bırakırken, Mehmed'i bir at ve 200 gurus vermedikçe serbest bırakma diyerek bölükbaşıya tenbihte bulunarak, Mehmed'i mahpus olarak Konya'ya getirip fazlasıyla eziyet ettiklerini anlatıyor. Adı geçen Hacı Veli'nin bundan önce reaya işlerine karışmamayı taaahhüt ettiğini karışması halinde Harâmeyn Vilâyeti'ne 1000 gurus vereceğine hakkında hüccet-i şer'yye verdiğini fakat bu taahhüdüne uymayıp halkı ehl-i örfe gamz ile cezalandırdığını Aksaray Kazası Naibi ve Yeni İl Kadısı ilam, havass-ı merkume voyvodası arz ve fukara mahzar birle istirhâm etmiştir. Adı geçen hususlarda --- -- mübaşir tayin olunup adı geçen cemaatten hala hapiste olan Mehmed'in serbest bırakılmasını, adı geçen bölükbaşının zorla aldığı at ve paranın tamamen ma'rifet-i şer ve mübaşir vasıtasıyla tahsil edilip sahiplerine geri verilmesi istenmiştir. Fukaranın rahat etmesi, Hacı Veli'nin taahhüt ettiğinin aksine davranması ve fakirlerin cezalandırılmasına kefil olması sebebiyle adı geçen İbrahim, Hacı Veli ve Ali'nin kendilerini ıslâh edene kadar Konya Kalesi'ne kale-bend edilmeleri yazılarak fermân-ı âlî gereğince yakalanıp fermâna aykırı bir harakette bulundurulmamak için El-Hâc Beşir Ağa mektubu ve dîvân-ı hümayûn tarafından emr-i şerîf yazılması için Harameyni's-şerîfeyn Muhasebesi'nden mühürlü tezkire verilmesi ve buna göre hareket edilmesi hakkında(15-24.10.1738).

Defterin burada tamamlandığı hakkında “Temâm” şeklinde bir ifade var ancak arka sayfada bir hüküm daha bulunmaktadır. (109 nolu hüküm)

[20a/109] Yenişehir Fenâr³⁸¹ Mollası'na ve Golos Kal'ası Dizdârı'na Hüküm ki :

Sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyh İsmâ'îl -zîdet fezâiluhûsun- rikâb-ı hümayûnuma mektûb gönderüb medîne-i Yenişehir Fenârda vâki' Yahûdî tâ'ifesi bi-ecmî'him meclis-i şer'a varub medîne-i mezbûr sâkinlerinden olub zümre-i eşkıyâdan Hancı Süleymân Beşe ve Türkmân Berber Ahmed Beşe ve karındaşı Türkmân Veli Beşe demekle ma'rûf kimesneler dâ'imâ kendü hallerinde olmayub bî-vech ve bi-lâ sebep bunların herbirlerini hilâf-ı şer'-i şerîf rencîde vü ta'cîz ve biz sefere giderüz deyü bi-gayr-ı hakkın bunlardan akçe ve ba'zı eşyâ taleb eyledüklerinde virmedükleriçün mu'teberelerinde mürd olanlardan ba'zısını yerinden hilâf-ı şer'-i şerîf ihrâc ve ihrâku'n-bi'n-nâr eyledüklerinden mâ'adâ her birilerine mevheş haber irsâl ve tahvîf ve bu vechle te'addî ve refikleri olan kirve

³⁸¹ Tırhala Yenişehir olarak ta adlandırılır. Grekçe adı Larisa olan Yenişehir, çok geniş bir yaylanın içinde kurulmuştur. Selânik'in güneybatısında, Yenişehirin ise batısındadır. İnciciyan. “a.g.m”, S. 2-3, s. 62-64.

eşkîyâyı dahi üzerlerine tasallut itmeleriyle mezbûrûn şakîlerin ber-vech-i muharrer te'addiyât ve tecâvüzlerinden ahvâlleri dîger-gûn ve şerr u mazarratlarından emîn ve kat'â rahatları kalmamağla mezbûrûn şakîler *ba'de'l-yevm* bunları *ber-vech-i muharrer* rencîde vü remîde mu'teberelerinde medfûn olan mürdelerine ta'aruz itmemek için keyfiyet-i ahvâlleri arz u i'lâm olunmak iltimâs u ilhâh ve irâm ve istid'â-yı inâyet ü istirhâm itmeleriyle *fi'l-hakîka* husûs-ı mezbûrûn tafsîli mürûr eylediği vech üzre olduğunu *vukûf-ı tâmmı* olan *sıgâtü sahîhati'l kelimâtdan* cemm-i gafîr cem'-i kesîr meclis-i şer'a gelüb ihbâr ve bu bâbda Yahûdi tâ'ifesi merhâmete şâyeste vü sezâvâr olmalarıyla hâllerine merhameten sâ'ire ibret için eşkıyâ-yı merkûmûn ıslâh-ı nefis edince Golos Kal'ası'na kal'a-bend olunmak bâbında emr-i şerîfim virilmek ricâsına vâki'-i hâli ilhâhlarıyla bi'l-iltimâs arz eylediğün ecilden vech-i meşrûh üzre amel olunmak için yazılmışdır.

fî evâhiri Rebî'i'l-evvel sene 1152

Cedid Kal'ası'na³⁸² nakl şod

Özet : *Yenişehir Fenar Mollası'nın rikâb-ı hümayûna mektup göndermesi üzerine; Yenişehir Fener'de bulunan Yahudi tayifesi kalabalık bir şekilde mahkemeye gidip adı geçen şehirde oturan ve eşkıya topluluğundan olan Hancı Süleyman Beşe, Türkmân Berber Ahmed Beşe ye kardeşi Türkmân Veli Beşe adındaki kişilerden şikayetçi olmuştur. Bu kişilerin kendi hallerinde olmayıp, sebepsiz yere Yahudileri kanuna aykırı olarak rencide ve taciz edip "biz sefere gidiyoruz" diyerek haksız yere kendilerinden akçe ve eşya istediklerini, vermeyince de ölülerinden bazılarını mezardan çıkarıp ateşe verdiklerini, her bir yahudiye korkutucu haberler göndererek korkuttuklarını, eşkıyanın arkadaşları olan kirve eşkıyayı üzerlerine sataştırdığını, hallerinin kötü olduğunu bu eşkıyaların kötülük ve zarar vermelerinden dolayı kesinlikle rahatları kalmadığını anlatarak ölülerine saldırılmamasını ve kendilerinin de rencide edilmemesi için durumlarını belirten bir dilekçe vererek bunun ilam edilmesini istiyorlar. Konu hakkında ayrıntılı bilgi almak için sözüne güvenilir insanlar kalabalık bir şekilde mahkemeye gelip haber verince Yahudilerin merhamete yakışır oldukları ve hallerine merhamet edilerek, yukarıda isimleri yazılı eşkıyaların diğer eşkıyaya ibret olması için Golos Kalesi'ne kalebend edilmeleri için emr-i şerîf yazılmıştır(28.06-07.07.1739). Bu kişiler daha sonra Cedid Kalesi'ne nakil edilmişlerdir.*

³⁸² Eskiden nahiye olan Cedid, 1970 yılında Orhangazi ilçesinin merkez köylerinden biri olarak Yenigürle Köy adını almıştır. Akbayan, a.g.e. s. 31.

2-SONUÇ

Kale-bend defterleri, kale-bend kalemi evrâkı ve Tanzimat sonrasında çıkarılan Ceza Kanunnâmesi'nde de belirtildiği gibi nefy(sürgün) ve hapis cezalarının birleşiminden oluşan kale-bend cezası, Osmânlı örfî hukukuna göre verilen bir cezadır. Kale-bend cezası, ikili bir hukuk sistemine sahip olan Osmânlı Devleti'nde uygulanan diğer bazı cezalara göre ağır sayılırken bazılarına göre oldukça hafif bir cezadır Meselâ kürek ve tomruk cezasına göre oldukça hafif bir ceza olarak kabul edilirken, sürgün cezası veya para cezasına göre ağır sayılır.

Toplumun her kesiminden insana, ayırım yapılmadan uygulanan bir ceza olan kale-bend cezası genellikle kamu huzurunu bozmaya yönelik eşkıyalık, hırsızlık, halkın malına zarar verme, insanların onurunu kırıcı davranış ve hareketlerde bulunma gibi adî suçların yanı sıra emr-i şerîfe itaat etmeme, hatt-ı hümayûnu dinlememe, vergi vermemek için sorun çıkarma gibi devlete isyan niteliği taşıyan suçlara da uygulanmıştır.

Hakkında şikayet olan kişi ya da kişiler yargılandıktan sonra uygun olan bir kaleye kale-bend olarak gönderilirken, kadının tam olarak çözüme kavuşturamadığı ya da doğrudan divâna yapılan başvurularda dava divân-ı hümayûnda görüşülüp son karar verilmiştir.

Kale-bend cezasının süresi çok kesin bir şekilde belli değildir. Ancak suçlunun kendini terbiye ettiğine karar verilmesi veya suçlunun kendini ıslâh ettiğini bildirmesi ve de hükümdarın da suçlunun kendini ıslah ettiğine kanaat getirmesi halinde kale-bend serbest kalmıştır. Müebbet kale-bend cezası verilen kişi, ömür boyu kalebend cezasını çekecektir. Muvakkat kale-bendlik süresi ise; yukarıda da belirtildiği gibi çok kesin değildir. Beş numaralı kale-bend defteri, diğer defterler ve kale-bend kalemi evrâkı üzerinde yapılan incelemelerde bu cezanın çok uzun süreli bir ceza olmadığı görülmüştür. Birkaç günden birkaç aya, bazen birkaç yıla kadar farklı sürelerin uygulandığı olmuştur.

Cezalandırılan suçluların kale-bend yerlerine gönderilmelerinde işlek olan ulaşım yolları kullanılmıştır. Suçlular kale-bend yerlerine gönderilirken yanlarına güvenliklerini sağlayacak ve firar etmelerini engelleyecek kadar güvenlik görevlileri verilmiştir. Kale-bend yerine gönderilen kale-bend, imkanını bulursa firar etmiştir. Firar eden suçluların tekrar yakalanıp kale-bend edilmeleri için ilgili görevlilere hitaben emr-i şerîf ve fermânlar gönderilerek bu konuda dikkatli olmaları ve suçluların kaçmasına izin verilmemesi istenmiştir.

Kalebend edilen suçluların başvurmaları ve hükümdarın uygun görmesi halinde, kale-bend aile efrâdını yanına alabiliyordu.

Kale-bend edilen suçlular ceza süreleri dolduğunda serbest kalmıştır. Ancak ceza sürelerini doldurmadan da suçluların serbest kaldığı olmuştur. Bu serbest bırakılmalarda kale-bendin aile fertlerinin arz-ı hâl ile divâna başvurarak hallerini anlatması, ileri gelen devlet adamlarının istekte bulunması, kale-bendin bizzat kendisinin başvurması gibi nedenler etkili olmuştur.

Suçlular değişik yerlere kale-bend olarak gönderilmiştir. Sahil kentleri ve Anadolu'da bulunan kentlerin kaleleri kale-bend yeri olarak kullanılırken ülkenin değişik yerlerinde bulunan adalara da suçlular gönderilmiş ve gönderilen suçlular için cezîre-bend tabiri kullanılmıştır.

Tanzimat öncesinde sıradan bir ceza türü olan kale-bendlik; Tanzimat sonrasında daha çok devletin içine düştüğü sıkıntılardan faydalanıp devlete baş kaldıranlara ve XIX. yüzyılın ikinci yarısında hızla artmaya başlayan yenilik hareketleri ile birlikte yenilikçi fikirleri savunup hükümete muhalefet edenlere karşı uygulanan siyâsî bir ceza olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra XX. yüzyılın ilk yarısının ikinci dönemine kadar bu durum daha belirgindir.

Tanzimat sonrasında yapılan yenilik hareketleri ile berâber hukuk alanında da pek çok yenilik yapılmıştır. Tanzimat öncesinin ikili Osmânî hukuk sistemi yerini, Tanzimat sonrasında tek bir hukuk sistemine bırakmıştır. Ancak bu yeni hukuk sistemi, tamamıyla yeni bir sistem değildir. Eski Osmânî hukuk kuralları daha derli toplu daha kapsamlı hale getirilmiş ve Tanzimat öncesinde hükümdarın isteğiyle oluşturulup halka duyurulan kanunnâmeler tek bir kitap halinde birleştirilmiştir. Eski sistemden farklı olarak Avrupa ülkelerinde olduğu gibi yeni ihtisas mahkemeleri kurulmuştur.

Cumhuriyet döneminde ise; kale-bend cezası varlığını sürdürmüştür. Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan yenilik hareketlerine karşı çıkanlar, çeşitli isyanlara karışanlar (Şeyh Sait İsyanı), hükümeti eleştirip muhalefet edenler, hükümete muhalif yazı yazan gazeteciler, edebiyatçılar İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanarak bu cezadan nasiplerini almıştır. İstiklal Mahkemelerinde yapılan yargılamaların bir kısmı idam ile sonuçlanmıştır.

Mondros mütarekesi sonrasında ülkenin işgal edilmesine tepki gösteren ve fikir beyan eden pek çok üniversite profesörü, edebiyatçı, gazeteci ve sardazam kale-bend ya da sürgün ile cezalandırılmıştır. Ziya Gökalp, Ahmet Emin Yalman, Süleyman Nazif, Celal

Nuri (İleri), Hüseyin Cahit (Yalçın), Cevat Şakir³⁸³ gibi pek çok kişi sürgün, kürek, pranga ve kale-bendlik ile cezalandırılanlardan bazılarıdır³⁸⁴. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kale-bend cezasının, daha çok rejime karşı olup hürriyetçi fikirleri savunanlara karşı uygulanan siyasî bir cezaya dönüştürüldüğünü söyleyebiliriz. Bu ceza 1930-35'lere kadar devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan yenilik hareketlerine karşı çıkıp çeşitli isyanlara karışanlar, çok partili hayata geçişte yaşanan sorunlardan sonra pek çok kişi yeniden kurulan İstiklâl Mahkemeleri'nde³⁸⁵ yargılanmış kürek, pranga ve kale-bend olarak çeşitli şekillerde cezalandırılmıştır. Mustafâ Kemâl'e İzmir suikastından sonra, Ankara'da kurulan Ankara İstiklâl Mahkemesi, eski baş vekil Rauf Bey(Orbay), Rahmi Bey, Vehbi Bey, İbrahim Ethem'i ikinci derecede suçlu bulmuş ve her birini Türk Ceza Yasası'nın 58. maddesi uyarınca onar yıl kale-bendliğe mahkûm etmiştir. Rauf Bey bu esnada yurt dışında olduğu için gıyabında yargılanmıştır. Ancak verilen bu cezalar 1933 yılında Cumhuriyetin onuncu yılı münasebetiyle çıkarılan af ile kaldırılmıştır³⁸⁶.

Çok partili rejim denemelerinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması sürecinde, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul şubesinin 12-13 Nisan 1925 gecesi polis tarafından aranmasını Tanîn Gazetesi baskın olarak nitelemişti. İstiklal Mahkemesi gazeteyi basarak yazı işleri müdürü Bahâ ve Kadri Bey ile sorumlu müdür Muammer Bey'i tutuklayarak Ankara'ya göndermiş ve Tanîn Gazetesi kapatılmıştır. Aynı Gazeteden Hüseyin Cahit Bey 19 Nisanda yargılanmak üzere tutuklu olarak Ankara'ya gönderilmiştir. Hüseyin Cahit'in yargılanması sürerken Resimli Hafta Dergisi'nin 13 Nisan'da yayımlanan sayısında yer alan "*idama mahkûm olan insanlara bile bile ölüme nasıl giderler*" başlıklı yazısından dolayı dergi sahibi ve sorunlu müdürü Zekeriya Sertel ve Cevat Şakir'de yargılanmıştır. Zekeriya Sertel ve Cevat Şakir önce idâma mahkûm edilmiş sonra bu cezaları üçer yıl kale-bendliğe dönüştürülmüştür. Cezalarını çekmek için Zekeriya Sertel Sinop'a, Cevat Şakir de Bodrum'a gönderilmiştir³⁸⁷. Hüseyin Cahit Yalçın

³⁸³ Kabağaçlı-zâde veya Halikarnas Balıkcısı olarak bilinen Cevat Şakir; Sadrazam Ahmet Cevât Paşa'nın kardeşi Mehmed Şakir'in (1272/1855-56) oğludur. Mehmed Şakir Paşa, 28 Temmuz 1914 yılında oğlu Cevât Şakir tarafından öldürülmüştür. bkz. Mehmet Mercan, *Sadrazam Ahmet Cevât Paşa*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998, s. 119-120.

³⁸⁴ Kabacalı, "a.g.m.," s. 40-43.

³⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri* (1920-1927), (I-II), İleri Kitabevi, İzmir 1995.

³⁸⁶ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1930-1950)*, İmge Yay., İstanbul 1995, s. 283.

³⁸⁷ Çavdar, a.g.e. s. 276.

daha sonra Cumhuriyet'in ilânından sonra yapılan bazı yeniliklere karşı çıktığı için yargılanmış, aklandıktan sonra ikinci kez yargılanmış ve Çorum'a sürgün edilmiştir.

Yenilik hareketlerine karşı çıktığı ve şapka kanununa muhalefet ettiği iddiasıyla İskilipli Atıf Hoca diye bilinen Muhammed Atıf Efendi, önce üç yıldan az olmamak üzere küreğe mahkum edilmek istenmiş, daha sonra bu cezası idama dönüştürülmüştür. Şeyh Sait İsyanına karışanlar da İstiklâl Mahkemeleri'nde yargılanmış bir kısmı idam edilirken bir kısmı kürek ve kale-bendliğe mahkûm edilmiştir³⁸⁸.

³⁸⁸ A.Osman Eğilmez, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999, s. 215-252; Ahmed Nedim, *Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları (1926)*, İşaret Yay., İstanbul 1993, s. 292-293.

3-EKLER

الحمد لله العلي العلي الصديق
 على رسول المصطفى هذه فيور الكلام
 قلعه بند الواقعه بر كتاب همايون
 في زمان قاعقار علي مقام حشر
 اهل پاشايسر الله مايشا و ايان رس
 الكتاب سيد علي افندي طال
 بقاءه الله

۱۹ صلی اوغلا بازاری و وارنه ایستغاکه و فرم صو
 ۲۰ رعایه ولایت و لشکر لرینه و وارنه قلع و وارنه کلا
 ۲۱ طابند چایند لوده ارکوی موده وارینه یونق بونق ارفع کس فخره وارنه قلع
 ۲۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۲۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۲۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۲۵ بونق کس عناه ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۲۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۲۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۲۸ بونق کس فخره رشادی سفاکه ۲۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۳۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۳۱ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۳۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۳۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۳۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۳۵ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۳۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۳۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۳۸ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۳۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۴۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۴۱ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۴۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۴۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۴۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۴۵ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۴۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۴۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۴۸ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۴۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۵۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۵۱ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۵۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۵۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۵۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۵۵ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۵۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۵۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۵۸ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۵۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۶۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۶۱ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۶۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۶۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۶۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۶۵ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۶۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۶۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۶۸ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۶۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۷۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۷۱ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۷۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۷۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۷۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۷۵ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۷۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۷۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۷۸ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۷۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۸۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۸۱ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۸۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۸۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۸۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۸۵ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۸۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۸۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۸۸ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۸۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۹۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۹۱ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۹۲ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۹۳ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۹۴ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۹۵ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۹۶ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۹۷ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۹۸ ارفع کس فخره رشادی سفاکه ۹۹ ارفع کس فخره رشادی سفاکه
 ۱۰۰ ارفع کس فخره رشادی سفاکه

[illegible]

[illegible]

قره صواها لیسند امام اوغلی محمدک اوغلی مصطفی
 اعیانله داعیه سله خلوف رما حرکت جبارت ایدی
 خداوندکار و قوجه ایچینا قدی شمرقی طرفه
 انجا اولمیشنه بناز او جاننده بکترم قیلنه
 با خطله هر ایودن شاهزاده منی
 ل واسطه لایق

حسیبه نام کشته تروریه سلوک ابله و انما تحمیده
 فانی اولمیشنه بناز محلی بقیه نفی و احوال خیر
 اراده سینه نعلنه ایدیکی خطه لوت ایچین
 طرفنده انجا اولمیشنه نکتی قیریم
 ل واسطه لایق

در سارنده اوندی قره جه ابراهیم اوندی طرفین
 اف و ایدیکی انجا اولمیشنه بناز با خطله هر ایودن
 شاهانه اغریوزده قیامه ناسکایمونه
 ل واسطه لایق

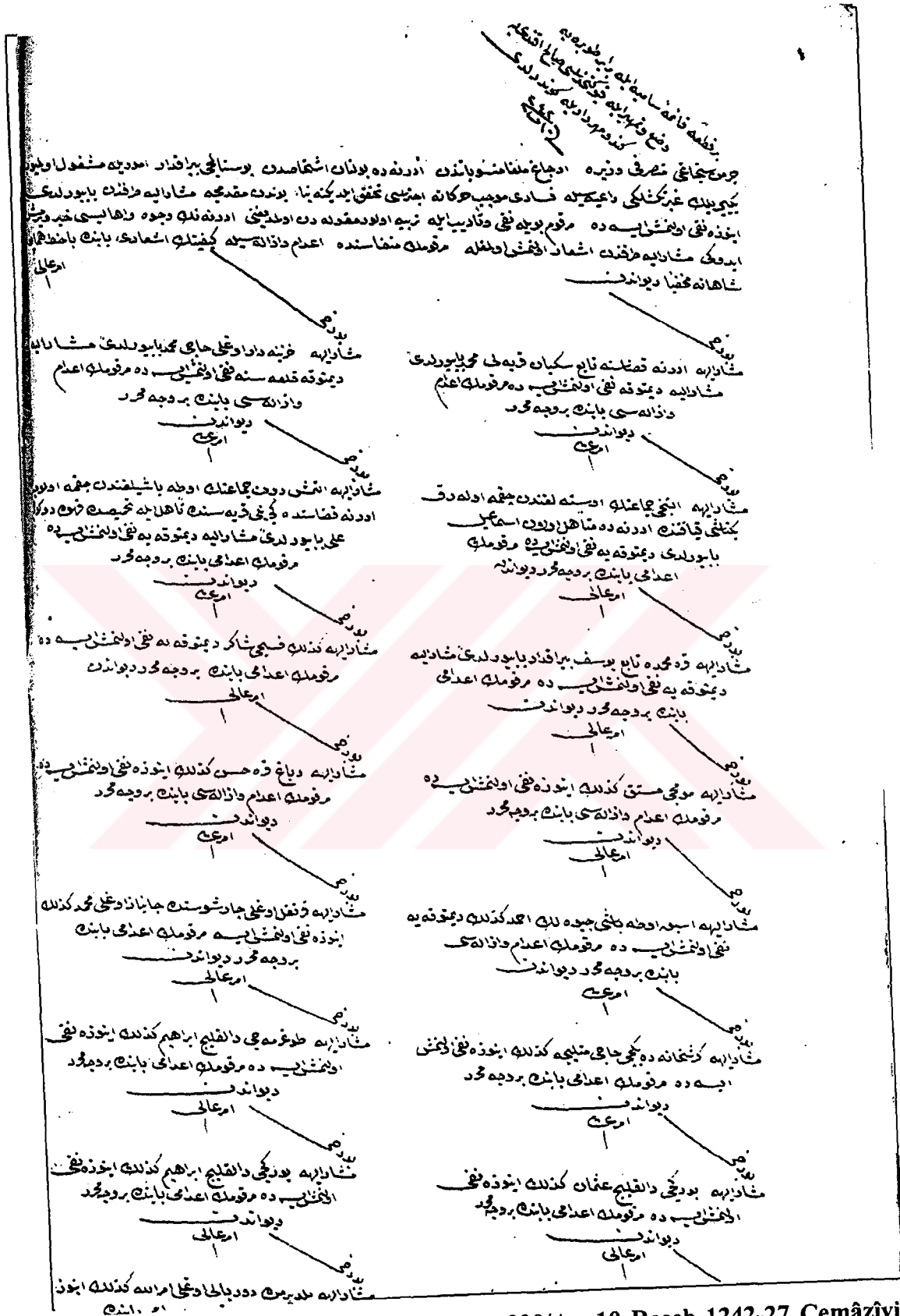
سراجی لطفان نام خانومه با خطله هر ایودن
 شاهانه بروسه بیله اولمیشنه
 ل واسطه لایق

صرم هر ایودن اغالرنده ریگاست
 نا عفریه دینه صرم هر ایودن
 اغالرنده سرور قیریم
 با اراده شاهانه
 ل واسطه لایق

فی الوصل اما سیه کاتنده اولوب در سارنده اولوست
 سردار اوغلی مصطفی نام شخصی قضا و مزبور ایل
 شیرازه لطفانی موجب حرکت احسانینه بناز
 با خطله هر ایودن شاهانه قیامه
 ل واسطه لایق

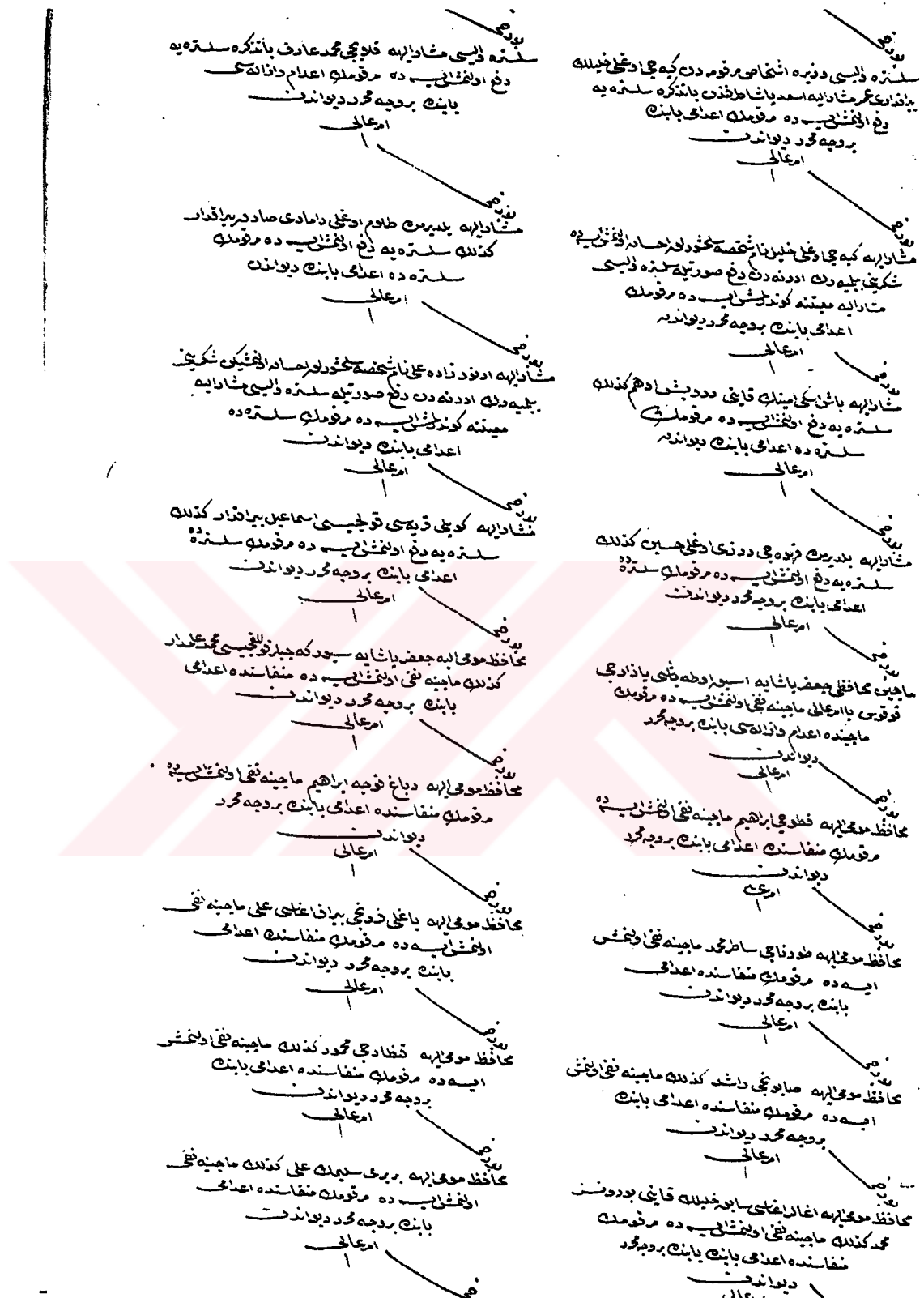
شیخ انو سولیم سید فیل افندیک
 زوجه سیه بروسه دم لطفله
 هر کسی خانم با قدره قیریم
 شاهانه اما سیه
 ل واسطه لایق

غلطه سراجی کله علی ارجیف نیری تمسینه با امر هر ایودن شاهانه
 روس قیامه دینه سراجی مذکوره کله علی عثمانیه جیمه مزبور ایل
 با امر هر ایودن سیه قیامه دینه سراجی مذکوره کله علی
 جیمه بر قیامه ابله با امر هر ایودن انقاره قیامه دینه
 سراجی مذکوره کله علی اسماعیل جیمه مزکور ایل
 با امر هر ایودن شاهانه کله علی جیمه قیامه دینه
 ل واسطه لایق

Ek: 22, BOA. A.DVN. KLB. Defteri No: 929/A, 10 Receb 1242-27 Cemâziyî'l-âhir

1249 (07.02.1827-11.11.1833)

[illegible]

OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

1163
 سمانه ده ساکن
 جانی عبدالله
 اسکدار ده ساکن
 قصاب سلیمان

آینه لی چشمه ده
 ساکن حاج ولید

قدطاشنه ساکن
 قولتیجی حسن

بود سید علی
 حاج محمد

عشلی کور
 حسینی

طوخانه ده ساکن
 سید مصطفی

مبنی لور زور و عولله کولایا بدیدن هدر زور لاله عیسی نه سانه لایق
 اخذ لایق و بار آفرینچی اوغدا لور زور طوقه محبوس کور

OSMANLI ARŞIVI DAİRE BAŞKANLIĞI

C/11/7177

در بیان فضیلت

تبرکات

میرزا محمد علی قزوینی

[illegible]

سلطانہ

حضرتی صالح اولسون

روشن غنائتو کافه انامه مرحلو
عرض حال بن لوبه بد بودند اقدم بد بنزناطو بے محاسبه باش خلیفه سید محمد ایدقو لاری کید به جرم و قصور
سببی اید یعنی قلعه سید قلعه بد و لوب نفی و زندو محو قند و بوانه و دین بویخا و قولی و ذیل و سر کریان و حال
صفه بپر بر قله کسب و معاشه اقدار و اولاد و غدن ماعدا لیل و نهار افراق و الذم اید کریان و حال
غنائتو مرحلو اقدامک دیوای گهر می کراندر نیو تیان و انور و حبس و الله نکا و طلبه ارضانه و کوفی
جرمی عضو اولوب بو کر دایم خلاص بویر ملر بلر بو قهری و عرق و محرومت و غنائتو سوز و غنائتو
و لطف و احسان و روانو مرحلو اقدام سلطان غنائتو کید

سید

سید محمد تقی میرزا

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

و در دولت مکتوبه معنی نه کنیده بود که از جوینده سبب رکه ده همدی بنوع در نه اولاد نه رتوانه سطح سزای معنی بر می خیزد باقی
با بود قدر نه هو و قدر نه بر سر صعب و قدر نه ساجه و متعاقب قریب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
میر بر نیل صفت نه سبب و از خند و جفنه سبب و متعاقب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
کیر و جب لا یکتای سالی میر بر نیل و بر سر صعب و قدر نه ساجه و متعاقب قریب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
و صعب نه و صعب نه سبب و از خند و جفنه سبب و متعاقب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
به صعب و قدر نه سبب و از خند و جفنه سبب و متعاقب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
معنی و جو بنوع و قدر نه سبب و از خند و جفنه سبب و متعاقب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
او نو را سبب و قدر نه سبب و از خند و جفنه سبب و متعاقب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
است و دولت با سبب و قدر نه سبب و از خند و جفنه سبب و متعاقب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی
و در دولت و صعب و قدر نه سبب و از خند و جفنه سبب و متعاقب او دوزه او دوز در نه او ای که لا زیم کلون صحت اختتام و در معنی

سید محمد تقی میرزا

سید محمد تقی میرزا

[illegible]

Ek: 35, BOA. A. DVN.KLB. Kalemî Evrâkı, 1/28, 1156 (1743-44)

۹
 و انتقام از غلامی بولانی
 خندان مرقوم و غلامی بولانی
 و کتبا و مرداری اطلوس
 و اردوی طرزه و غلامی بولانی
 اعظمه بازه سه ماهه
 بازه سن

سؤگو کرامتو لهانلو قدرندو و فی نعمتم اضم

مر فوج الداره صدرانی علی باشا نایک فزین اولو کتبا و فقه دار و مرداری فزین افواج برده کورده
 هالو بونو در لر فقه دار مرقوم افواجی عسکر فاجرانلو اولو فی اخبار بنه با اصادر اولو و فوج هالو بونو
 و بی بی فقه برل مانوسیه فی اوقتی اذده جاوین بیدریغه فزین علی اصادر اولو فوج افواج اولو
 باقی کتبا و مرداری بولانی اولو فزین اخبار برده صادر اولو و فوج هالو بونو و بی بی فقه
 فاجرانلو فقه دار مرقوم بولانی اولو مشار اهلان فوج کتبا و کتبا و باج جو قادی سر سازه و کتبا
 فکون ایرکلی کراج مشار اهلان کتبا و مرداران و کراج فوج اهلان نامور فوج فوج و کتبا
 سوال افواج فزین الان یکی قطعه فزین فزین غلامی بولانی و فزین بولانی و فزین بولانی و فزین بولانی
 هالو بونو افواج اصالحی در کار و بری دخی معدا و با تا بنفین اولو فی مفهوم فزین و فزین و فزین
 فزین بولانی و فزین بولانی و فزین بولانی و فزین بولانی و فزین بولانی و فزین بولانی
 سؤگو کرامتو لهانلو قدرندو و فی نعمتم اضم بارشاهم

(1233)

پادشاه

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

شوقو کرامتو مهابتو قدردانو ولی نعمتم اقدم
منوقی نامن افری برادری عبدالغیا فولادی مبارک و کاب مستطاب هابونلرینه تقدیم اینجی عرضنامه
موی الیه بوزن اقدم قبریس جزیره سنه نفی واجلا اولنقره اوزونره اولن قوجی باشلیغی و بالجه مقام
رفع اولنوب اولوجده مغدورین بایز کون قوجی باشلیغی و کون مرفوع اولن مقاماتک کندی کمال
ایضا یورلسن استدعا ایتمکله دفر دار افری قوللرینه حواله اولنقره بوزن اقدم نفی و بودغه الحاد و الننا
صاحبضحال موی الیه اودی همایون درعلیه دن خروج ایتزدن مقدم چلددر جاننه مامور قلنقره تاویه
امور مامور دن نکلنه بناء با اراده علیه نفی اولنوب وعده سنه اولن درکارده مطوداون برپارچه هر
مقاطعاتی دخی رفع و مزاده و بریلوب اولنایغدنبرو مقاطعات مذکوره دن دخی پارچه سی بالزایره بعضی
کسان توجیه دین پارچه سی دخی مطبخ و اوپه امناسنک مطو بلرینه برل اعطاء و تنظیم اولنوب قصور ایچیه
مقاطعات حصه لری الوم مزاده اولدیجی دلول بانلی و فرزند اخراج اولنن افری موی الیه فولادی برقم
تقریریه بیان ایدر عرضحال مرقوم ایدر بربر عیبه علیای دادنه لرینه عرض و تقدیم و منفذ هابونلری بیدره
امروضه شوقو کرامتو مهابتو قدردانو ولی نعمتم اقدم پادشاه حقیرلرینکدر

بادشاه

نمودند
که امین
مهاجر
فدزی
و قیتم
افتم

نمودند که امین مهاجر فدزی و قیتم افتم
اناطوین عسکریه ما مور قوی باغی علی بل فدی بود فدی کونردی خیزانده و کرد فاضلی اعلام
کرد فضا مندر مطلوب اولد انی فز سوارین مباشری اولد مسعود خاچه محمود بل بری بی فدی
وزیع قبل الودعاج عودت بخش اولد موی الی علی بل جمله سی اخراج و ادودی همایون تیبیدلجی و فضا بر قوم
ما کلینرین حاجی کور اوغنی ابراهیم و عبیدی اوغنی ابراهیم نام کنه از مطلوبان مینه نل فطیلده بادکی معذور و ملر اولوب
های المیزون بیزر اولدریم عبیدلغیر مرفور لنی قلعه سنه قلعه بند اوغنی خیم صهرین خیز و استعا اعلی خیز فدی
غلامه سید بربر معروض عبیدای شاهانه ری فدی
و قیتم افتم بادشاهم حفظ کرد

۱۵۱۰

۱۵۱۰

مالیه نظیر ملک افند حضرتی
مقدما جناب واقع شده می و درین فقره و بعد از آنکه اولیای این کسب و کار را
کود ارشد و در حدیقه او را محمد رسد و در بین نفر گماناک امر فیصله ضرورت فیکمک اولیای
بدرنده صدقه سرباره افسر حضرت ملک و اولیای او را در حدیقه و در بین مال صدغه بدو به بشر غرضه
اعطای سیاقه را از تقاریر و ایدیه منظم مجلس و در حدیقه صدال و زرات عظمیایه مخایره اولیای
بدو به بشر غرضه بران زیاده که در حدیقه اسامی ملایم مذکور صدغه بدو به بشر غرضه
ایکسره غرضه ماهیه انشعور و در حدیقه تخصیص و اعطای امری فصدغه صدغه عظمیایه و در بین
والیای و نظیر یا شافقتیه صدال و انکار قاضی تذکر و نشیب و در حدیقه ملایم و در حدیقه
استیلا و نظیر امر از احاطه جناب جوانی بدین رهن او را کسب ملایم و در حدیقه و در حدیقه
مطلوبه فیق اولیای کسبیه و از مشارالیه حضرتی یا زلسه امیضه ضمیمه چه رهن او را
احسانه و به ایلرجه فیکمک عا

4-LÜGATÇE

âdet-i ağnâm : Koyun ve keçilerden alınan vergiye verilen addır.

âdet-i müstakirre : Adet haline gelerek yerleşen, huy edinilen şey, alışkanlık

âdet-i müstemirre : Sürekli adet haline getirilen devam eden devamlı hale gelen, alışkanlık

afv u ıtlâk : Affedip serbest bırakmak

alâ tarîki's-şahâde : Şahitlik yoluyla

alâ vechi'l-ihimâm : Özen göstererek yapmak, özen göstermek

alâ vechi'l-i'tidâl : Ölçülü olmak

alâ vechi's-sihha : Sağlıklı olmak

alâ vechi's-sulh : Sulh üzere, anlaşmaya varmak üzere olmak

alâ vukûf-ı inhâ : Bir konu hakkında bilgisi olmak

alâ-eyyi-hâlin : Her ne halde olursa olsun

ale'l-gafle : Dalgınlıkla, dalgınlığa gelerek, boş bulunarak,

amîmetü'l-meymene : Kutlu, bereketli sene

arz-ı hâl : Bir kişinin herhangi bir konudaki şikayet ve isteklerinin belirttiği yazıya denir.

ashâb-ı a'râz : Namus sahipleri, iyi temiz kişiler

a'yân-ı vilâyet : Vilâyet ayanları iler gelenleri

ba'de'l-mürâfa'a ve'l-isbât : Mahkemede ispat edildikten sonra

bade'd-da'vâ ve'l-ezkâr : Mahkemede söylendikten, zikredildikten sonra

bâ-serîhim : Büyük kalabalık halinde

be-gâyet : Son derece, en son derece

bess-i şekvâ : Şikayeti meydana çıkarmak

beterîyyü'l-lisân : Kötü lisan, kötü dil

beyne'l-verese bi'l-farîzati's-şer'iyye : Kanunen belirlendiği şekliyle varisler arasında paylaşılma

bezl-i kudret : Gücü yettiği kadar

bî-garez-i müslimîn : Tarafsız olan taraf tutmayan müslümanlar

bi- gayr-i hakkın : Haksız yere, haksız olarak

bi-ecmî'ihim : Halabalık insan topluluğu, bir araya gelmiş çok fazla kalabalık

bî-garez : Tarafsız

bî-garez sıkât-ı müslîmin : Sözüne güvenilir tarafsız müslümanlar

bi-lâ kerre ve-lâ ta'cîz : Bir kere dahi tacize uğramadan

bi'l-verâse vâzi'ü'l : Veraset yoluyla katılma

bi't-tarîki'n-nefy : Nefy yoluyla

cebren ve kahren : Zorla

cemm-i kesîr : İnsan kalabalığı

cem'-i gafîr : Büyük topluluk, insan kalabalığı

cerâhor : Askerî sınıfın geri hizmetlerinde görev yapmaktadırlar. Sınır boylarındaki ahâlilerden teşkil edilmişlerdir. Yol yapımı, kale tamiri, maden işleri, ordunun geçmesine engel olan ormanları kesmek, bataklıkları kurutmak, siper kazmak. ordu ağırlıklarını nakletmek gibi işlerle uğraşırlar.

cerh : Yaralama

cerr u nef'â : Kendi yararına menfaat temin etme, kendi yararına çekme

cevr u eziyyet : Eziyet, zorluk

cezîre-bend : Örfî cezalardandır. Suçluların adalara gönderilerek zorunlu ikâmet veya kale-bendlikle cezalandırılmasına denir.

cibilliyet-i habâset-âlûd : Yaratılıştaki var olan kötülük

code penal : Cezâ kanunnâmesi

cum'a dîvânı : Buna huzur mürâfa'ası da denir. Cuma günleri dîvân-ı hümâyûn toplanmadığı için Anadolu ve Rumeli Kazaskerleriyle vezir-i â'zâm paşa kapısında bir araya gelip kendisine gelen davalara baktığı divandır.

darb-ı şedîd : Şiddetli darp, birine çok şiddetli bir şekilde vurmak

da'vât-ı kâzibe : Yalandan çağırımlar yalancılıklar

def' u ref' : Def etmek, bir şeyi yok etmek

ders-i âmm : Büyük müderris, medreselerde talebeye ders veren müderrislerin unvânıdır.

dest-i tedâvül : Elden ele dolaşmak

dîde-küşây-ı basîret : Göz açıklığı, olayları önceden seziş.

edille-i şer'îyye : İslâm hukukunun aslî kaynaklarına denir. Bu kaynaklar Kur'an, Sünnet, İcmâ ve Kıyas'tır.

ehl-i fesâd : Fesatlık yapan, fesat ehli

ehl-i örf : Hukukî kuralları uygulayan idârecilere denir.

ehl-i şer' : Kanun işlerini bilen bu işlerle uğraşan, Osmânî hukukunda kadı, müftü, müderris gibi şer'î hukûkun temsilcilerine denir.

ehl u iyâl : Çoluk çocuk, evlat

e'imme : İmamlar

ekl u bel' : Yiyip içme

ekl u itlâf : Yiyip içme tüketmek,

el-hâletü hâzihî : Şimdiki halde

envâ-ı şekâvet : Çeşit çeşit kötülükler,eşkıyalıklar

erâcîf u ekâzib : Yalan dan uydurma sözler

evtân-ı kâdîme : Eski vatanlar

fakiri'l-hâl : Fakirlik hali

fetvâdan hicr : Fetva vermekten men edilmek

fısk u fücûr : Ahlaksızlık yapıp günah işlemek

fî'l-i şen'î : Zina

gadr u te'addî : Zulüm, eziyet, hainlik, vefasızlık

gâyetü'l-gâye : Son derece, en son haddinde

gû-nâ-gûn : Çeşit çeşit

hadd : Kur'an ve hadiste açıkça miktar ve unsurları tayin edilen suç ve cezalarıdır. Bunlar; iffete iftirâ (hadd-i kazf), hırsızlık (hadd-i sirkât), yol kesme (kat'i tarîk, hirâbe), zinâ (hadd-i zinâ), içki içme (hadd-i şirb) ve devlete isyan (hadd-i bağy), irtidad (dinden dönme) suç ve cezalarıdır.

hadden bîrûn : Haddi aşmak

hasbeten li'llâhi te'âlâ : Allah rızası için

hazer ü mücânebet : Bir şeyden sakınmak, kaçınmak

hâzirûn bi'l-meclis : Hazır olan meclis

hetk-i ırz : Namusa saldırmak

hınta : Buğday

hilâf-ı inhâ : Kanuna aykırı olarak, resmî yazılara aykırı olarak

hile vü hud'a : Hile, oyun,

hutebâ : Hutbe okuyanlar, hatipler

huzûr-ı şer' : Kanun,kadı ve mahkeme huzuruna getirilmek

hüccet : Mahkeme tarafından verilen resmî belge

hürretü'l-asl : Aslen hür olmak

ısgâ : Söz dinleme, söylenilen sözü dinleyip yerine getirme

itlâk : Serbest bırakılmak, salıverilmek

ibkâ : Bir şeyi yerinde bırakma. olduğu gibi bırakma, devamlılık

İbrahim Halebî : Mülteka'l-Ebhûr adlı eserin yazarıdır. Bu eser 1648 ve 1687 tarihli fermânlarla Osmânlı Devleti'nin resmî hukuk kodu olarak kabul edilmiştir.

icmâ' : İslâm hukukunun aslî kaynakları arasındadır. Bir şeyde ittifâk etmek demektir. Hukukî acıdan ise; aynı asırda yaşayan müçtehid hukukçuların herhangi bir şer'î hüküm üzerinde ittifâk etmelerine denir.

iclâ : Nefy, uzaklaştırmak

ifk u iftirâ : İftira atma, birisine bir suçu yüklemek

iftirâ-yı münâfî : İftiraya aykırı olarak

iğmâz-ı ayn : Görmemezlikten gelmek, bir şeye göz yummak

ihkāk-ı hakk : Bir hakkın kuralları çerçevesinde incelenip araştırılarak ispat edilmesi, hakkın yerine getirilmesi, Bir şeyin hak olduğunu delillerle ispat veya hak olduğuna hükmetmek demektir.

ihrākun bi'n-nâr : Ateşe verme

ihtirâz : Sakınmak, çekinmek,

ihzâr-ı şer' : Kanun huzuruna yani mahkemeye getirilmek

ikâz-ı fitne : Fitne uyandırmak

ikindi dîvânı : Salı ve Perşembe günleri dışında, vezir-i a'zâmın kendi konağında ikindi vakti topladığı ve dîvân-ı hümayûnda görüşülüp karara bağlanamayan işleri ve konuları kanuna ve İslâm hukukuna başvurarak çözdüğü divandır.

i'lâm : Bir şeyi başkalarına bildirmektir. Usûlu dairesinde yazılıp altı hakim tarafından imza edilip, mühürlenene ve bir hükmün içinde bulunan yazılı vesikalar anlamında kullanılır.

ilhâh u iltimâs : Üzerine düşerek zorlama, bir şeyin yapılmasını istemek

imdâd-ı seferiyye: Muharebe masraflarına karşılık olmak üzere halktan alınan örfî vergiye verilen addır.

in'âmât : İyilikler, ihsanlar, iyilik etmeler

infâk : Nafaka verip beslemek, geçindirmek

istidâne : Borç almak, ödünç almak

istihlâk : Harcamak suretiyle tüketmek, boş yere harcayıp tüketmek

istihrâc-ı tâlî : Netice çıkarmak,

istihsân(istislâh): Beğenme, beğenilme, güzel kabul etme. İslâm hukukunun talî kaynaklarındandır. Hukukçuların zorunlu haller, itibâren edilen bir örf

adet kaidesi veya daha kuvvetli bir kıyas sebebiyle özel hükmü genel hükme tercih etmesine denir.

it‘âmât : Yemek yedirmek

itâle-i lisân : Dil uzatmak, bir konu hakkında gereksiz yere konuşmak

itlâf u ihlâk : Telef etmek, zarar vermek , perîşân etmek

ittikâ vü mücânebet : Sakınmak, çekinmek

ivâ‘ : Uzaklaştırmak

İzmir pâyesi : Müderris payesinden büyük harameynden küçüktü. Elkab olarak bu rütbe sahiplerine *faziletli* kullanılırdı.

ıslâh-ı nefis : Nefsin terbiye edilmesi

kadîmü'l-eyyâm : Eski günler

kal‘a-bend : Bağlamak, bir kalenin dahilinde serbest gezip, ancak dışarısına çıkmamaya mahkum, kabahatli demektir.

kalem u kırâ‘et : Bir şeyin okunup yazılması

kassâm : Ölen kişinin mirâsını, mirasçılarına İslâm hukuku çerçevesinde paylaştıran kişidir.

kazîyye : İş, husus, mesele, dava,

kemâl-i ru‘ûnet ve huşûnet : Çok kaba, inatçı, çok sert

ke‘l-evvel : Eskiden olduğu gibi

kelimât-ı nâ-şâyeste : Yakışmayan, uygun olmayan kelimeler

kelimât-ı şenî‘a : Kötü kelimeler, kötü sözler

kemâl-i ittılâ‘ : Çok iyi bir şekilde bilme, öğrenme

kerrâren ve merraren : Defalarca, tekrar tekrar

geşt ü güzâr : Gelip-geçme,

keyl : Kilo ile ölçülen şeydir. Buna mekil de denir. Kayliyyet ve mekilât kelimelerin cemidir.

kıyâs : İslâm hukukunun aslî kaynaklarından biridir. Aralarındaki benzerlikten dolayı hakkında açık bir hüküm bulunan hukukî konunun hükmünü diğerine de uygulamaktır.

Kocabaş : Rumeli’de hıristiyanların oturduğu köy ihtiyar heyetinin başına verilen unvândır. Bunun yerine milletbaşı tabiri de kullanılmıştır. Bu unvan Anadolu ve Rumeli’de Müslüman köylerin muhtarına karşılık gelir.

kuddise sırrıhu'l-müste'an : Allah sırrını mübarek etsin, sırrı mübarek olsun anlamında ermiş kişiler hakkında kullanılan bir dua cümlesidir.

kurûnü's-sâdâti'l-kirâm : Büyük kimselerin, seyyidlerin asırları

kuttâ'u't-tarîk : Yol kesenler

kürek cezâsı : Tanzimattan önce ve yelkencilik devrinde işledikleri ağır cürümden dolayı harp gemilerinde kürek çekmek üzere gemi hizmetine verilenler hakkında kullanılır.

lâ-yenkati' : Ardı arkası kesilmeksizin, durmadan, peşpeşe

lehv ü la'b : Oyun, eğlence

leyl ü nehâr : Gece-gündüz

li-ecli'l-mürâfa'a ve'l-isbât : Mahkemede ispat edildikten sonra

ma'an mürsel : Birlikte gönderilmiş

mahzar : Birden fazla kişinin topluca herhangi bir konuda şikayetlerini dile getirdikleri şikayet dilekçelerine denir. Ayrıca kendisinde iki hasmın arasındaki ikrâra, inkâra, beyyine veya yeminden kaçınma dolayısıyla verilen hükme dair bulunan şeylerin, şüphesini ortadan kaldıracak şekilde yazılmış olduğu mahkeme defteridir.

mâl-ı mîrî : Devlet malı, vergi

ma'lûmü'l-esâmî : İsimleri herkesçe bilinen

ma'rifet-i şer' : Kanun yardımıyla

mağfûrun-leh : Allah tarafından günahları affedilmiş olan

mahfil-i şer'ıyyât : Fatih'in İstanbul'u almasından sonra kurduğu mahkemedir.

mastûru'l-esâmî : İsimleri yazılı olan

matlabçı : Şeyhü'l-islâm kapısında sıraları gelen mazûl kadılara memuriyet teklif eden memur hakkında kullanılır bir tabirdir.

meclis-i müheyyâ-yı işret : Günah işlemek için hazırlana meclis

meclis-i şer' : Mahkeme

meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliyye : Divân-ı Hümayûndan doğan boşluğu doldurmak amacı ile 24 Mart 1838'de kuruldu. Danışma kurulu gibi çalışarak kanun ve nizâmnâmeleri taslak olarak hazırlayıp yeniliklere alt yapı oluşturmak, memurları yargılamak, kişiler, memurlar ve hükümet arasındaki davalara bakmakla görevli olmuştur.

mefâsid u mekâbih : Fesatlıklar

mefrûzu'l-keâm maktû'u'l-kıdem : Kanunen belirlenmiş ve farz olunmuş

menba'u'l-fesâd : Fesât kaynağı

mest-i merâm : Sarhoş olup kendinden geçme, mest olma

mevleviyyet : Müderrislikten sonraki ilmiye payesi, 500 akçelik kadılıklara mevleviyyet denilir. Kazasker olabilmek için mevleviyyet denilen bu kadılıkta çalışmak gerekirdi.

mevsûku'l-keâm : Sözüne güvenilir, kendisine itimat edilir

mevsûku'n-bih : Kendisine güvenilir kişi

me'zûnün bi'l-iftâ : Fetva vermeye yetkili olmak

Molla Hüsrev : Dürer ve Gürer önemli eseridir. Bu kitabı şer'i hükümlerin uygulandığı alanlarda Osmânî Devleti'nin hukuk mevzûâtı olarak görülmüştür.

muhtell u müşevveş : Bozulmuş, karmakarışık, ihlâl edilmiş

mukız-ı fitne : Fitne uyandırmak

mutazarrır : Zarar görmüş, zarara uğramış

mu'temedü'n-aleyh : Sözüne güvenilir, itimât olunur kişi

muvâcehe : Yüzleşmek, yüz yüze gelmek

muzırru'n-nas : Zarar görmüş insanlar

müdde'î : İddia eden, davacı, inatçı

müdde'îyun-aleyh : Davalı

mükedderü'l-ahvâl : Kederli haller

mürâfa'a : Mahkemeye vermek

mürâsele : Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri tarafından kadı ve naiplere ve onlar tarafından nahiye naiplerine tayinleriyle salâhiyetlerini belirten resmi emirler hakkında kullanılır bir tabirdir.

müsellem : Türk gençlerinden meydana getirilen atlı askerlere denir. 2. teslim edilmiş, verilmiş, doğruluğu herkesçe kabul edilmiş olan

müşeddet : Şiddetlendirilmiş, şiddet verilmiş olan

müte'ezzî : Eziyet çeken sıkılan incinen

mütezeccirü'l-ahvâl : Perişan hal, üzüntü verici halde olma

nedret u killet : Az bulunma, seyreklik, yokluk

nefy : Sürgün, tağrib, mücrim olanların bulundukları yerlerden bir müddet için başka yerlere beldelere uzaklaştırılmalarından ibarettir.

nefy u iclâ : Sürme, uzaklaştırmak

nefy-i beled : Şhirden sürme uzaklaştırmak

nehb u gâret : Yağma, talan

nısfü'l-leyl : Gece yarısı

nukûl : Yeminden kaçınmak

örfi hukûk : Şer'î hukukun izin verdiği ölçüde, şer'î hukuka aykırı olmamak şartıyla ilgili görevlilerin oluşturduğu kurallar bütünüdür.

pranga : Suçluların ayağına vurulan kütük veya zincirli halkaya denir.

râhnedâr : Zarara uğramış, eksiğı olan, yıkığı olan

ref'-i rık'a-i iştikâ : Şikayet dilekçesi

rencide vü remide : İncitmek, kırmak ,üzmek

reside: Olgunlaşmış, bitmiş yetişmiş

resm-i ağnâm : Örfî vergilerdendir. Koyun ve keçilerden alınır. Adet-i ağnam, ağıl resmî, ondalık, toprak bastı parası(selâmet akçesi, geçit resmî vesaire), bâc-ı ağnam (pazar vergisi), otlak yaylak ve kışlak resmî, serçin(kesilmiş hayvanın başı), derçin(kesilmiş hayvanın paçaları), mürdebâcî(İstanbul'a getirilen koyun sürülerinde normalden fazla oranda hayvan ölümü olursa bu sürüleri getirmekle mükellef olan kişiden alınan bir vergi) ve kesilen hayvanlardan alınan kesim vergisi zebhiye bu verginin çeşitlerindendir.

resm-i bennâk (çift) : Örfî vergiler içerisinde. En az bir çiftlik araziye eken köylüden yılda bir defa bulundukları eyâlete göre 10 akçeden 50 akçeye kadar değişen oranlarda alınan bir vergidir.

rıbka-i tahkika : Yerinde incelemek

rikâb-ı kâm-yâb-ı müstetâb : Büyük kimsenin önünde güzel isteğe ulaşmak

rûznâmecî : Günlükçü, günlük gelir-giderlere ait defterlerin kayıtlarını tutan memurlara denir.

rüşvet-hor : Rüşvet alan

sâ'î bi'l-fesâd : Fesatlık için çalışmak

sâhib-i firâş : Yatalak olmuş, yatağa düşmüş hasta

sarf-ı miknet : Kuvvet, güç harcama, çaba sarf etme, bir iş için çaba sarf etme

sebîl : Hayır için bedava su dağıtılan etrafi parmaklıklarla çevrili üstü kubbeli olan çeşmeler vesâre hakkında kullanılan bir tabirdir. Yol anlamına da gelir.

sefil u sergerdân : Perişan ve sefil halde bulunmak

sekbân : Muhtelif zümrelere verilen isim olmuştur. Yeniçeri ocağının üç bölümünden biri, sınır boylarında paşaların emrinde bulunanlara verilen isim, nizâm-ı cedîd efrâdına verilen isim vesaire gibi isimler olarak kullanılmıştır.

sekrâren : Sarhoş

sened-i ittifâk : II. Mahmûd ile aynalar arasında imzalanan ve hükümdarın otoritesini sınırlandıran ilk anlaşmadır.

ser'-i cem'iyet : Cemiyet başı, eşkıya liderliği

sıgâtü sahîhati'l-kelimât : Güvenilir kelimeler, doğru sözler

sıhhat-i hakikat : Gerçek, doğruluk sıhhati

sirkât : Hırsızlık, başkasının malını gizlice çalmak.

siyâneten li'l-fukarâ : Fakirleri, halkı korumak

siyâseten katl : İdâm cezası

siyâset-nâme : Padişahlara ve büyük devlet adamlarına, devlet işlerinde ve halka adaletli davranmaları yolunda öğüt veren, mensur ve manzum didaktik eserlere denir.

softa (sohta) : Medrese talebesi hakkında halk tarafından kullanılan tabirdir.

sulehâ : Salihler, iyi ve güzel işler yapan, günah işlemeyen kişiler

şâbb-ı emred : Henüz sakalı ve bıyığı çıkmamış olan genç çocuklara denir.

şâhid-i zor : Yalancı şahitlik

şa'îr : Arpa

şe'âmet : Uğursuzluk

şekâvet : Eşkıyalık haydutluk, bahtsızlık

şenî'ât : Kötü işler, ayıp olan şeyler, hoş olmayan şeyler

şer'î hukûk : İslâm hukukuna şer'i hukuk denir.

şer'i şerîf : Kanun

şerîre-i fâcîre : Kötü huylu şirret sahibi, günahkar

şirret ü tezvîr : Kötülük ve yalancılık, yalan işlerle uğraşmak

şuhûdü'l-hâl : Mahkemede gözlemci sıfatıyla bulunurlar. Bu işi bilen bilgili görgülü insanlardır. Varlıkları dolayısıyla kadının adil yargılama yapmasına yardımcı olurlar.

şûrâ-yı devlet : Meclis-i Vâlâ'nın artan iş yoğunluğunu hafifletmek amacıyla Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliye ve Şurayı devlet olarak ikiye ayrılmasıyla 5 Mart 1868'de kuruldu.

Şutûm-ı galîza : Ağır küfürler

şûrb-i hamr : İçki içmek

ta'addî : Zorlama, zulüm etme, haksızlık, adaletsizlik, örf adet kurallarının sınırlarını aşma

tama'-ı hâm : Aç gözlülük

tâbe serâhû : Ölümler için toprağı ve kabri iyi ve temiz olsun anlamında kullanılan bir dua cümlesidir.

tathîr-i bilâd ve terfiyye-i ahvâl-i ibâd: Beldelerin köyü işler ve kişilerden temizlenerek, Allah'ın kullarının durumlarının düzeltilmesi

tahrîk-i fitne : Fitne çıkarmak

tahsîl-i irtılâ' : İyi eğitim görmek, iyi öğrenme ve bilmek, iyi haber almak

tâ'ib-i müstağfir : Tövbekâr olmak, tövbe etmek

taklîd-i kazâ : Hukuk işleri taklit etmek kadıyı taklit etmek,

tanbûr u santûr : Birkaç telli çalgı

taraf-ı şer : Kadı

tasaddî : Bir işe başlama, bulaşmak

ta'zîb : Eziyet etme, sıkıntı verme, boşuna yormak

ta'zîr : Suçluyu söz veya diğer şekillerde azarlamak

ta'zîr suçları : İdam Cezası (Katl= Siyaseten Katl=Salb), Celd (Sopa veya Çomak) Cezası, Hapis cezası, Sürgün (Nefy = Tağrib) Cezası, Suçluya Öğüt Verme, Kınama, Tehdit, Teşhir, Para Cezası, Özellikle Osmânî Devleti'nde Uygulanan Bazı Ta'zir Cezâları; Kürek Cezası, Pranga-bendlik Cezası, Kale-bendlik Cezası

tefahhus : İnceden inceye araştırmak, incelemek

temessük : Çeşitli anlamlarda kullanılır. Özenle tutmak, sıkıca tutmak demektir. Hukuki olarak borç için alınıp verilen kağıt ve istimlâk sırasında alınan hüccet demektir.

tenbîh u te'kîd : Uyarıyı kuvvetlendirme, tekrarlamak

tevakkî vü mücânebet : Sakınma, çekinme

tevkîlen : Vekil ederek

ruk'a-i dırâ'at : Yazılan bir dilekçenin zayıf gerekçelere dayanması

tezvîrât : Yalanlar, yalan olan şeyler

tomruk: Mahbus ayağına geçirdikleri delikli kütük, felak, ilbe, siç mahalli. Vaktiyle müçrimlerin ayakları geçirilip bağlanmak üzere iki deliğı olan bir kütükten ibaret

azab ve işkence aleti. Mutlak idârelerde kullanılan işkence aletlerinden birinin adıdır. Hükümet konaklarının bütün kapılarının arkasında duran tomruk dört-beş metre uzunluğunda kırk-elli santimetre çapında bir ağaç kütükten yapılırdı. Bu kütüğün ortası ve bir başı açılır kapanır vida ile tutturulurdu. Büyüklü küçüklü sekiz-on çift ayak yeri açılırdı. Kaçma ihtimali olan mücrimlerin bedenleri ağaçtaki delikten hangisine uyarsa ayakları oraya sokulup kilitlenirdi. Tomruğa vurulanların yatması, kalkması, tuvalet vesaire gibi ihtiyaçları tomrukta giderilirdi. Tomruğun ağır bir cinsi ise sadece ayağın değil, bütün bedenin sığacağı şeklinde olanlardır. Tomruktan kurtulmak için suçunu itiraf etmek gerekiyordu. Bazıları ise suçlu olmadıkları halde tomruktan kurtulmak için suç kabul edip itirafta bulunuyorlardı. Bazıları tomrukta ölüyordu. Tomruğa vurmak ise; suçluları konuşturmak için tomruk denilen işkence aletine konulmasına denir.

ulü'l-emr : Padişâh, kanun koymaya yetkili kişi

ümenâ : Eminler, güvenilir kişiler

ümenâ-i şer' : Kanunen güvenilir olan, kanunun güvendiği kişiler

ünsiyyet-i kādime : Eski dostluk, arkadaşlık

vedâyi'ü haliki'l-berâyâ : Allah'ın (yaratıcının) emanetleri olan halk

vukûf-ı tamm : Bir konu hakkında bilgisi olmak

yargu : Mogolca bir kelimedir. Yasa demektir.

yargucu : Eski Türklerde Yasayı uygulayan kimselerdir.

yek dil-yek cihet : Birlik ve beraberlik içinde olmak

zecriye : Haram olan içeceklerden alınan vergi

zelîl u sefil : Sefil bir halde, aşağı halde, kötü halde olmak,

zelîl u sergerdân : Perişan ve kötü halde olmak

zindân-bend : Suçluların saray, kale gibi yerlerin zindanlarına koyulmasına denir.

zulm ü te'addî : Eziyet etme baskıda bulunmak, zorlama, zulüm etme, saldırmak,

5-BİBLİYOĞRAFYA

5.1 ARŞİV BELGELERİ

a-Başbakanlık Osmânî Arşivi

1-Evrâk

-Sadâret Dîvân-ı Hümâyûn Kale-bend Kalemî (A. DVN.KLB)

nr; 1/2, 1/3, 1/4, 1/5-2, 1/9, 1/10, 1/11, 1/15, 1/21, 1/28, 1/30, 1/33, 1/36, 1/37, 1/39, 1/42, 1/46, 1/47, 1/53, 1/56, 1/57, 1/58, 1/68, 1/70, 1/73, 1/76, 1/77, 1/78, 2/2-1,2,3,4,5,6, 2/6, 2/8, 2/13, 2/49, 2/52, 2/67, 2/16, 2/58, 2/71, 5/28, 5/36, 5/40, 5/43, 5/46, 5/63, 5/65, 5/69, 5/71, 5/72, 5/74, 5/73, 5/75, 5/76, 100/7, 112/3, 118/17

Sadâret Mektûbî Meclis-i Vâlâ (A. MKT. MVL)

nr; 71/8, 109/59, 110/1, 110/69, 110/70, 110/79, 485/84

Sadâret Mektûbî Nezâret (A. MKT.NZD)

nr; 77/44

Sadâret Mektûbî Umûmî (A. MKT.UM)

nr; 407/88, 447/50, 467/49, 485/84, 493/29

Hatt-ı Hümâyûn Tasnifi(Hat)

nr; 593, 1188, 4170, 5518, 8028, 8053, 8673, 10731, 11048, 11100, 11168, 11198, 11225, 13859, 15494, 15794, 16025, 17553, 19292, 21650-B, 24687, 24890, 25036

2- Defter

-Dîvân-ı Hümâyûn Kalemî Kale-bend Defterleri

nr; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10, 15, 18, 20, 27, 28, 29

-Bâb-ı Asâfî Kalemî Kale-bend Defterleri

nr; 924, 925, 926, 927, 928, 929, 929/A

-Dîvân-ı Hümâyûn Şikâyet Defterleri (A. DVN. ŞKT)

nr; 1005/1

-Mühimme Defterleri (MHD)

nr; 147

Tarihi Deniz Arşivi, Mektûbî Bölümü, Kısım I, Defter No: 1135, Sayfa 27; Defter No: 779, Sayfa: 22, Defter No: 1056, Sayfa 71,76,79

Şerîyye Sicili Defteri (Tokat), No: 1

5.2 ARAŞTIRMA-İNCELEME ESERLER ve YAYINLANMIŞ BELGELER

- ACAR, İsmail; "Osmanlılar'da Zina Suçu ve Cezası", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 83-90.
- ACAROĞLU, Türker; *Bulgaristan'da Yer Adları Klavuzu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay., Sevinç Matbaası, Ankara 1988.
- AHİSHALI, Recep; *Osmanlı Devlet Teşkilâtı'nda Reisülküttâblık (XVIII.Yüzyıl)*, Tarih Tabiat Vakfı, İstanbul 2001.
- AHMET CEVDET PAŞA; *Tezâkir, (Tetimme (21-39))*, (Haz.: Cavid Baysun), TTK., Ankara 1991.
- AHMET RESMÎ EFENDİ; *Hamiletü'l Küberâ*, (Haz: Ahmet Nezihî Turan), Kitabevi Yay., İstanbul 2002.
- AHMED VASIF EFENDİ, *Mehâsinü'l-Asar ve Hakâikü'l-Ahbâr*, (Haz: Müctebâ İlgürel). İstanbul Ün. Ed. Fak. Yay., İstanbul 1978.
- AHMED VEFİK PAŞA, *Lehçe-i Osmânî*, (Haz. Recep Toparlı), TTK., Ankara 2000.
- AKBAYAR, Nuri; *Osmanlı Yer Adları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001.
- AKBULUT, İlhan; "Osmanlı Devleti'nde Adâlet Düzeni", *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.1-2, Erzincan 2000, s. 219-256.
- AKDEMİR, Süleyman-ÖZKAT. Hasan; "Osmanlı Hukuk Sistemi ve Usûlu Fıkıh Üzerine Değerlendirmeler". *OA*, VIII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s.196-205.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet; "1274/1858 Tarihli Cezâ Kanunnâmesi'nin Hukukî Kaynakları Tatbik Şekli ve Men'-i İrtikâb Kanunnâmesi", *Belleten*, TTK., S.199, Ankara 1987, s. 153-199.
- _____ ; "Dürerü'l-Hükkâm", *DİA*, X, İstanbul 1997, s. 27-28
- _____ : "İslâm Hukuku'nun Osmânî Devleti'nde Tatbiki: Şer'iye Mahkemeleri ve Şer'iye Sicilleri", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 54-68.
- _____ ; "İslâm ve Osmanlı Hukuku'nda Gıyapta Yargılama Müessesesi". *Belleten*, TTK, 199, Ankara 1986, s. 169-199.
- _____ ; "Osmanlı Kanunnâmelerinin Doğuşu, Çeşitleri ve Tarihî Seyri". *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 21-42.
- _____ ; "Osmanlı Kanunnâmelerinin Şer'i Sınırları". *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 401-417.

- _____ ; *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, I, Fey Vakfı Yay., İstanbul 1990.
- AKGÜNDÜZ, Murat; *Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002.
- AKMAN, Mehmet; "Osmanlı Cezâ Muhâkemesi Hukuku'na Hakim Olan İlkeler". *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 470-477.
- AKYILDIZ, Ali; *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtı'nda Reform (1836-1856)*, Eren Yay., İstanbul 1993.
- APAYDIN, Yunus; "İbrâ", *DİA*, XXI, s. 263-266.
- ATAR, Fahrettin-ORTAYLI, İlber; "Kadı", *DİA*, XXIV, s. 66-73.
- AVCI, Mustafa; "Osmanlı Hukuku'nda Para Cezâları", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 91-106.
- _____ ; "Osmanlı Uygulamasında İnfâzı Özellik Gösteren Hapis Türleri: Kalebendlik, Kürek ve Prangabentlik", *Yeni Türkiye Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı*, II, Mayıs-Haziran 2002, s. 128-147.
- AYBARS, Ergun; *İstiklal Mahkemeleri (1920-1927)*, (I-II), İleri Kitabevi, İzmir 1995.
- AYDIN, M. Akif; "Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 15-20.
- _____ ; "Osmanlı'da Hukuk", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi. I-II*, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu. *IRCICA* (İslâm Tarih. Sanat ve Kültür Araştırmaları Merkezi), İstanbul 1994, s.
- _____ ; "İslâm Osmanlı Aile Hukuku'nun Kanunlaştırılması ve Hukuk-ı Aile Kararnâmesi", *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., s.493-503.
- _____ ; *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.
- BARKAN, Ömer Lütfi; "Kanunnâme", *İA*, VI, s.185-196.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tarafından Neşredilen Muhasebe Defterleri:
- 166 Numaralı Muhâsebe-i Anadolu Defteri (937/1530), I, Ankara 1995.
- 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530), I, Ankara 1995; II, Ankara 1997.
- 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530). I, Ankara 1993; II, Ankara 1994.
- 998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-ı Bekr ve Arab ve Zül-kadiriyye Defteri, (937/1530), I, Ankara 1998; II, Ankara 1999.

- BAŞEREN, Sertaç H.- KARAMAHMUT, Ali; *Ege'de Egemenliği Devredilmemiş Adalar*, Stratejik Araştırmalar ve Etüdler Millî Komitesi Yay., Ankara 2003.
- BAYINDIR, Abdülaziz; "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 429-446.
- _____; "Örneklerle Osmanlı'da Ceza Yargılaması", *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 69-82.
- BAYKARA, Tuncer; *Osmanlı Taşrâ Teşkilâtı'nda XVIII.yüzyılda Görev ve Görevliler (Anadolu)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 1990.
- _____; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş*, I, *Anadolu'nun İdarî Taksimâtı* (Gözden Geçirilmiş II.baskı), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 2000.
- BEŞİRLİ, Mehmet; "Yeniçeri Ocağının Kaldırılmasından Sonra Tokat ve Çevresinde Güvenlik Sorunu", *Ege Üniversitesi Tarih İncelemeleri Dergisi*, XVIII/I, Temmuz 2003, s. 15-43
- BİLGİN, Vejdî, "Klasik Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesinin Temel Özellikleri", *Türkler*, XI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 52-60.
- BİLMEN, Ömer Nasuhî; *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılâh-ı Fikhîyye Kâmûsu*, I, Bilmen Basım ve Yayımevi, İstanbul 1985.
- BİNGÖL, Sedat; "Tanzimat Sonrası Taşra ve Merkezde Yargı Reformu", *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., s. 533-545.
- BOSTAN, İdris; *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, TTK, Ankara 1992.
- BOZKURT, Gülnihal; "Tanzimat ve Hukuk", *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu*, Ankara 1994, TTK Yay., s. 271-277.
- Cezâ Kanunnâme-i Hümayûn Sûret-i Hatt-ı Hümayûn, 28 Zî'l-hicce 1274 (9 Ağustos 1858).
- CİCİ, Recep; "Osmanlı Hukuk Düşüncesini Etkileyen Başlıca Kaynaklar" *Uludağ Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, S. 8, Bursa 1999, s.215-246.
- CİN, Halil - AKGÜNDÜZ Ahmet; *Türk Hukuk Tarihi (Kamu Hukuku)*, I, Konya 1989, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1989.
- CİN, Halil; "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usûlleri", *150. yılında Tanzimat* (Haz: Hakkı Dursun Yıldız), TTK., Ankara 1992, s. 24-32.

- ÇALIŞKAN, İbrahim; “İslâm Hukukunda Cezâ Kavramı ve Hadd Cezâları”, *Ankara Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Dergisi*, c.31 Ankara 1989, s. 367-397.
- _____; “İslâm Hukuku'nda Zinâ Suçu ve Mahiyeti ve Cezası”, *Ankara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, 32/61, Ankara 1992, s. 61-100.
- ÇAVDAR, Tevfik; *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1930-1950)*, İmge Yay., İstanbul 1995, s.283.
- DANIŞMEND, İsmail Hami; *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I-V, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.
- DEMİR, Aydoğan; “Kanûninin Bir Fermânı Vesilesiyle Zinâ Üzerine Düşünceler”, *Tarih ve Toplum*, S. 169, Ocak 1998, s. 4-14.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yayınları
- DURAN, İlhan; “Osmanlı Hukukunun Yapısı Üzerine Bir Etüt”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, III/I, Erzincan 1999, s. 215-232.
- DURHAN, İbrahim; “Divân-ı Hümayûn'un Yargılama Yetkisi”, *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, IV/ I-II, Erzincan 2002. s. 59-78.
- EBÛ SEHL NU'MÂN EFENDÎ, *Tedbirât-ı Pesendide* (Beğenilmiş Tedbirler), (Yay. Haz.: Ali İbrahim Savaş) TTK., Ankara 1999.
- EĞİLMEZ, Osman; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihine Giriş*, Kitabevi Yay.. İstanbul 1999,
- EMECEN, Feridun; “Osmanlı Devleti'nde Kâtip Rumuzları”. *Tarih Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.. (Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı), İstanbul 1994, S. 35.
- ERDOĞDU, M.Akif; “Karaman Vilâyeti Kanunnâmeleri”, *OTAM*, IV, Ankara 1993, s. 467-516.
- ERİM, Neşe; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Kale-bendlik Cezâsı ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları*, IV, İstanbul 1984, s. 79-88.
- FEDAYİ, Cemal; “Osmanlı Devleti'nde Şeyhü'l-İslâmlık Kurumu”. *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 447-452.
- FENDOĞLU, Hasan Tahsin; “Osmânlı'da Kadılık Kurumu ve Yargının Bağımsızlığı”, *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s.453-469.
- GİBBONS, H.A.R. - DAVLES, C.Colin “Naib”, *İA*, IX, s. 50-52.
- GÖK, Nejdî; “Türk-İslâm Kültürü'nde Adâlet Anlayışı ve Osmanlı Uygulamalarından Örnekler”. *Türkler*, XI, Yeni Türkiye Yay., s. 61-70.

- GÖYÜNÇ, Nejat; “Osmanlı Cezâ Hukukuyla İlgili Belgeler”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 3, Aralık 1967, s. 40-42.
- Grosserwelt Atlas (Ansiklopedik Büyük Dünya Atlası), Hürriyet Yay., İstanbul 1990.
- HALAÇOĞLU, Yusuf; *XVIII.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin İskânı*, TTK, Ankara 1997.
- _____; *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara 1996
- HAMMER, Josep vonn, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1992.
- HAS, Şükrü Selim; “Halebi, (İbrahim Muhammed)”, *DİA*, XV, İstanbul 1997, s. 231-232.
- HEYD, Uriel; “Eski Osmanlı Cezâ Hukuku'nda Kanun ve Şer'îât”, (Çev: Selahattin Eroğlu), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. XXVI, Ankara 1968, s. 633-652.
- HİNZ, Walter; *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, (Çev.: Acar Sevim), Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1990.
- INCİCİYAN, P.L – ANDREASYAN, H.D; “Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası”, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. (2-3), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1974, s. 11-88.
- _____; “Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası”. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. (4-5), İstanbul 1976, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., s.101-152.
- İBN BİBİ (el-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Caferi er-Ragudi), *El Evâmîrü 'l-Alâ'îye fî 'l-umûri 'l-Alâ'îye (Selçuknâme)*, II. (Haz: Mürsel Öztürk). Kültür Bakanlığı Yay.. Ankara 1996.
- İNALCIK Halil: “Osmanlı Örfî Hukukuna Giriş”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, S.2, Ankara 1958, s.106-126.
- _____; *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yay., İstanbul 2000.
- _____; “Türk Tarihi'nde Töre ve Yasa Geleneği”, *Doğu-Batı*, S.13, Kasım-Aralık 2000-2001, s.170.
- _____; “Şer'îât ve Kanun, Din ve Devlet”, *İslâmiyât*, I/IV, Ekim-Aralık 1998, s.135-142.
- İPŞİRLİ, Mehmet; “Osmanlı Devleti'nde Kazaskerlik(XVII. Yüzyıla Kadar)”, *Belleten*, TTK., S.232 Ankara 1987, s. 597-699.

- _____; "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler", *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, (1981-82), *Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı*, S.12, s. 203-248.
- KABACALI, Alpay; "Sinop'ta Bir Pranga Mahkumu", *Popüler Tarih*, S.27, Kasım 2002, s.40-43.
- KARAKIŞLA, Yavuz Selim; "Musevi Üfürükçü İsâk'ın Selânik'e Sürülmesi (1795)", *Toplumsal Tarih*, S. 68, Ağustos 1999, s. 32-33.
- KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, VI, TTK Yay., Ankara 1995.
- KARAMAN, Hayrettin; "Osmanlı Hukukunda Mezhep Tercihi", *OA*, VIII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 187-195.
- KAŞIKÇI, Osman; "Anayasal Açıdan Fatih'in Teşkilât Kanunnâmesi". *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 43-53.
- _____; "Osmanlı Medeni Kanûnu: Mecelle", *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 519-545.
- KAYAOĞLU, İsmet; "Beşir Ağa Vakfı (133 fotokopi ve 2 fotoğraf ile birlikte), *Belgeler*, TTK, Ankara 1986, S. 15, s.77-87.
- KAYNAR, Reşât; *Mustafâ Reşit Paşa ve Tanzimat*, TTK Yay., Ankara 1985, s. 198-224
- KAZICI, Ziya; "Osmanlılar'da Örfî Vergiler ve Bu Vergilerin Kaynağı Olarak Örfî Hukûk", *Marmara Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, S. 4, İstanbul 1986, s. 285-310.
- KORAY, Enver; *Türkiye'nin Çağdaşlaşma Sürecinde Tanzimat*, Marmara Ün. Edebiyat Fak. Yay.. İstanbul 1991.
- KÖPRÜLÜ, Fuat; *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK., Ankara 1994.
- KÖSE, Saffet; "Osmanlılar'da Şer'î Cezâlar", *İslâmiyât*, S. 4, Ekim-Aralık 1999, s.23-32.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf; "Karamanî Nişancı Mehmed Paşa", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s. 449-451.
- KURAN, Ercüment; "Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Şerî'ât", *İslâmiyât*, I/IV, Ekim-Aralık 1998, s. 143-146.
- MARDİN, Ebu'l-Ûlâ; "Kadı", *İA*, VI, s. 43-46.
- MERCAN, Mehmet; *Sadrâzam Ahmet Cevât Paşa*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1998.
- MUMCU, Ahmet; "Divân-ı Hümayûn", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s. 430-432.

- _____ ; *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divân-ı Hümâyûn*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1976;
- NEDİM, Ahmet; *Ankara İstiklal Mahkemesi Zabıtları (1926)*, İşaret Yay., İstanbul 1993,
- ORTAYLI, İlber; *Hukuk ve İdâre Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Turhan Kitabevi, Ankara 1994.
- _____ ; “Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi”, *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 216-220.
- _____ ; “Osmanlı Devleti'nde Lâiklik ve Hukukun Romanizasyonu”, *ERDEM*(Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi), *Aydın Sayılı Özel Sayısı III*, S. 27. Ankara 1997, s. 1201-1208.
- ÖZKAYA, Yücel; *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., Ankara 1977.
- ÖZTÜRK, Osman; “Osmanlılar'da Tanzimat Sonrası Yapılan Hukukî Çalışmalar ve Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye”, *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., s. 504-518.
- PAKALIN, Mehmet Zeki; *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB., İstanbul 1993.
- PANOITE, Viorel; “İslâmî Gelenek ve Osmnlı Milletler Hukuku”. (Çev: Özgür Çınarlı-Gülçin Yotin), *Türkler*, X, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 261-267.
- RUMPF, Christian; “Osmanlı ve Türk Hukuku'nda Avrupalılaştırma Hareketleri”. *OA*, VI. Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 481-492.
- SAMİ, Şemseddin; *Kâmûsî Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989
- SARICAOĞLU, Fikret; *Kendi Kaleminden Bir Padişah Portresi Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İstanbul 2001
- SAVAŞ, Ali İbrahim; “Osmanlı Türkçe'si ile Yazılmış Eserlerde Geçen Sıfat Gurubu Kelimelerin Kullanım Özellikleri”, *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, S. 537, Eylül-1996, s. 307-314.
- _____ ; “XVIII.Yüzyılda Osmanlı-Avusturya İlişkileri”, *Askerî Tarih Bülteni*, S. 32, Ankara 1996, s. 23-54.
- SAYDAM, Abdullah; “Tanzimat Devri Reformları”, *Türkler*, XII, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 792-794.
- SCHACHT, Joseph; “Osmanlı İmparatorluğu'nda İslâm Hukuku”, *İslâm Hukuku'na Giriş (An Introduction to Islamic Law)*, (Çev: Mehmet Dağ- Abdülkadir Şener), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1977, s. 97-101.

- SERTOĞLU, Mithat; *Osmanlı Tarih Lûgatı*, Enderûn Kitabevi, İstanbul 1986,
- SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet; *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ(1838-1868)*, TTK., Ankara 1994.
- SÜREYYA, Mehmed; *Sicill-i Osmanî*, IV, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311.
- ŞAFAK, Ali; “Osmanlı Devleti'nde Dinin Yargı Üzerine Etkisi” , *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 418-425.
- ŞEMDÂNİ-ZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMÂN EFENDİ, *Mür'it-Tevârih*, I-II Yay.,(Haz: Münir Aktepe), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1978
- ŞEN, Murat; “Osmanlı Hukuku'nun Yapısı”, *OA*, VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2000, s. 327-339.
- TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu Yay., I-III,
- TÜRKEŞ, A. Ömer; “Malta Sürgünleri”, *Popüler Tarih*, , S. 27, Kasım 2002, s.50-55.
- UÇAROL, Rıfat; *Siyasî Tarih* (1789-1994), Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.
- UZUNÇARŞILI, İ.H; *Osmanlı Tarihi*, III/1, IV/1, TTK., Ankara 1988.
- _____ ; *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilâtı*, TTK Yay., Ankara 1988.
- _____ ; *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, II. baskı
- _____ ; “Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi”. *Belleten*, S.153. TTK, Ankara 1975, s.49-76.
- ÜNAL, Mehmet Ali; *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 1999, s. 97-99.
- YAŞAR, Ahmet; “İslâm Cezâ Hukuku'nun Hedef ve İlkeleri Açısından İdâmı Gerektiren Suçlar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Dergisi*, S. IX, İzmir 1995. s. 281-317.
- YAVUZ, Hulusî; *Osmanlı Devleti ve İslâmiyet*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.s. 27-71.

6- ĪNDEKS

A

Abdi Paşa (Diyarbakır Valisi ve Anadolu Sürücüsü), 55
 Abdurrahman (İshaklı Kazâsı Naibi), 144
 Abdurrahman (Tokat Müftüsü), 31,139
 Abdurrahman Paşa (Niğde Sancağı Mutasarrıfı), 32
 Abdülkerim Kerîmi (Keşan Nâibi), 109
 Abdüllatif (Midilli Nâibi), 189
 Ahmed (Bozcaada Kalesi Dizdârı), 44
 Ahmed (Bozok Voyvodası), 190
 Ahmed (Gemlik Kazâsı Nâibü's-şer'i), 160
 Ahmed (İznik Kazâsı Nâibi), 169
 Ahmed (Karamürsel Nahiyesi Nâibi), 109
 Ahmed el- Ömerî (Kirişözü Kazâsı Nâibi), 113
 Ahmed (Seddü'l-bahir Kalesi Dizdârı), 113,
 Ahmed Ağa (Babü's-sa'âde Ağası) 85,110,156, 183, 184
 Ahmed Bey (Darendeli Hafidi Kapıcıbaşı), 36
 Ahmed Paşa (Sadaret Kaymakamı), 71, 73
 Ahmed Paşa (Vezir), 39
 Ahmed Vasıf Efendi, 58
 Akahıl Köyü (İncesu Kazâsı'na bağlı), 136
 Akçaat Köyü (Karamürsel Kazâsı'na bağlı), 109, 110
 Akçaşehir Kazâsı, 152
 Alâ tariki's-şâhade 110
 Amasya Kazası, 165, 166
 Ankara Kalesi, 146
 Artin (Tokat'ta sakin Ermeni reayası ruhbanlarından Cerasunoğlu diye bilinen rahip), 41
 Aşağı Çukurca, 146
 Atıf Mustafa (Şehriköy Kalesi Dizdâr-ı Sabıkı), 162
 Avret Adası, 41
 Ayak Tetimme Medresesi, 552

B

Baba Cafer Zindanı, 56
 Bahir Mustafa Paşa (Veziri azam), 30
 Balıkesir Kazası, 193
 Barsam Köyü (Kayseriye bağlı), 166

Benefşe Kalesi, 175

Bermende Köyü, (Akşehir'e bağlı), 31
 Bıyıklı Ali Paşa, 30
 Bi gayr-i hakkın, 113,133,140, 176, 186, 206
 Biga Sancağı, 121,122, 186
 Bî-gârez mevsûku'l-kefîm, 155
 Bi-lâ kere ve-lâ ta'cîz, 194, 260
 bi'l-verâe vazı'u'l-bir, 119
 Bor Kasabası(Niğde Sancağı'na bağlı). 122
 Bor Kazâsı, 145
 Bostancıbaşı Medresesi, 52
 Botomolyos, İstanbul Rum Patrikliği. Filibe Metropolitidi), 106, 107
 Boyran Köyü (Drama Kazâsı'na bağlı). 165
 Bozcaada Kalesi, 97,98, 121, 122, 123, 186, 197
 Burusa (Bursa) Kalesi, 45, 55, 75, 115. 158, 159, 163
 Burusa (Bursa) Kazası. 82. 114, 156, 182. 194
 Burusalı Kara Mehmed, 147

C

Cedid Kalesi, 202
 Celal Paşa (Çermik Mutasarrıfı), 44
 Cevat Şakir (Halikarnas Balıkcısı, Kabaağaçlı-zade), 68.205
 Cuma Divanı, 22

Ç

Çal Kazası, 143,144
 Çavuş-ı Kebîr Köyü (İnöz Kazasına bağlı), 32,
 Çavuşlar, 23,
 Çeltikçi Köyü, 194
 Çeme Köyü (Zarı Kazasına bağlı), 28, 126
 Çiftlik Kethüdası Mehmed (çekmece-i Kebîr Kazası Keşli Köyünden) 42, 168
 Çingan Ömer, (Bandırma Sükkânından). 140
 Çorum Kazası, 64

D

Damat İbrahim Paşa (Vezir-i azam). 29
 Defterdâr Sarı Mehmed Paşa. 29

Delvine Kalesi, 165

Dereçi Köyü (İshaklı Kazası'na bağlı), 144

Derviş Mehmed (Ordu-yı Hümâyûn Çavuşbaşı), 140

Dindel Köyü (Emlâk Kazası'na bağlı), 191

Diyarbakırlı Kürt Osman (Hassa Kehhallerinden), 42

Dulkadir-zade Ömer Paşa (Maraş Mutasarrıfı), 36

Dürer ü Güher, 1

E

Edirne Kapısı, 117

Eğridere Palangası, 28

Ekşi-zâde Veli Efendi, 30

El- Hac Beşir Ağa (Babü's-sa'âde Ağası), 173, 199, 200, 201

El-Hâc İbrahim (Rişvan Hassı Voyvodası), 48

El-Hâc İbrahim bin Osman, 110

El-Hâc Mustafa (Dergâh-ı Muallam Mütferrikalarından), 153

El-Hâc Mustafa (Kütahya Mütessellimi), 153

El-Hac Mustafa (Zarî Kazâsı Naibi), 126

Engli Kasrı-yı Kasabası, 175

Ereğli İskelesi, 34, 35, 122, 152

Es-Seyyid Salih (Kazabat Kazâsı Nâibi), 180

F

Fenike Kazâsı, 63

Feridun Ahmed Bey (reisül'l-küttâb), 6

Feyzullah Efendi (şeyhülislam), 29

Fıstıklı Köyü (Gemlik Kazâsı'na bağlı), 113, 161

G

Gedikçubuk Kazâsı, 190, 191

Gekbuze Nahiyesi (Üsküdar Kazâsı Muzafatından), 126

Gergi Köyü, 191

Giceci Piri Mahallesi (İstanbul), 148

Golos Kalesi, 62, 154, 201

Gökçe Köyü (Gölpazarı Kazâsı'na bağlı), 115

Gürcü Mehmed Paşa, 58

H

Hacı Ahmed (Sultaniye Kalesi Dizdârı), 104

Hacı Hüseyin (Ankara Mütessellimi), 116

Hacı Köyü (Amasya, Gümüş Kazâsı'na bağlı), 39

Hacı Mustafa Bey (Bey İli Voyvodası), 190

Hacı Osman (İpsala Kazası Serdârı), 32, 57

Halil (Gölpazarı Burusa Kazâsı Nâibi), 182

HAsankeyf Kalesi, 38

Hekimhanı Palangası, 39

Hekimoğlu Ali Paşa, 30

Hoca Köyü (Sandıklı Kazası'nın İlçi Nahiyesi'ne bağlı), 192

Hocazade Mesud Efendi (Anadolu Kazaskeri), 58

Horice (Bayburd Kazâsı'na bağlı bir yer adı), 113

hürretü'l-asl, 143

Hüseyin (Ezine Kazdağı Kadısı), 187

Hüseyin Cahit Bey, 76, 205

Hüseyin efendi (3. Nizamiye Alay Katibi), 67

I

Ilıcasu Köyü (Sivas Sancağı'nın sorgun Nahiyesi'ne bağlı), 47

İ

İbrahim Ağa (Mangalıyalı), 172

İbrahim Efendi (Ebniye meclisi Mütakaüdlerinden), 42

İbrahim Halebi, 1

İdlib-i Mağdîb, 141

İdlib-i Suğra, 42, 44, 101

İdris Dağı, 146

İhkāk-ı hak, 119, 129, 134, 150, 187

İnsuyu (bayburd Kazası'na bağlı), 113

İskender Çelebi Bahçesi, 28

İsmail Paşa (Bender Muhafızı), 29

İstanbul Kadılığı, 10, İstanbul Rum Patrikliği, 106

K

Keşli Köyü (Çekmece-i Kebir Kazâsı'na bağlı), 168

Kapıcı, 23
 Karacalar Köyü (Gölpazarı Kazâsı'na bağlı), 115
 Karlı İli Sancağı, 164, 165, 174
 Kasamlar, 21
 Katip, 23
 Kavala Kalesi, 159, 160
 Kavlakoz Ahmed Mahallesi, 168
 Kazasker Divanları, 14, 21
 Kedegare, 177
 Kengiri Kalesi, 63, 103, 104, 111, 1116, 131
 Kız Kulesi, 30
 Köse Abdurrahman (Konurlu Mahallesi'nden), 146
 Konya Kalesi, 33, 40, 49, 95, 114, 156, 201
 Kökçiler Kapısı, 167
 Kuddise sırrihü'l-müste'ân ve merhûm ve mağfûrun le-hu 173
 Kürek Cezası, 25, 26, 40, 72, 262
 Kürekçi Matul, 138
 Karaferye Kazası (Rumili Kasabâtı'ndan), 180
 Koyuneri Köyü (Ünye Kazâsı'na bağlı), 186
 Kalender Hacı Osmanoğulları (Bereketanlı), 198
 Kazabât Kazâsı, 134
 Kelmeriye Kalesi (Selânik'te), 41
 Kale-bendlik, 11, 12, 24, 26, 28, 30, 37, 40, 42, 52, 55, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 77, 203, 204, 205

L

La-yenkati' ref'-i rık'a-i iştikâ ve bessî şekvâ, 150
 Limni Ceziresi, 98
 Limni Kalesi, 32, 58, 113, 118, 119
 Lösteki Köyü, 151

M

Magosa Kalesi, 30, 41, 44, 101, 103, 107, 108, 141
 Mağribî Hasan Efendi, 54, 98, 99
 Mahmud Paşa Hamamı, 39
 Marmara Nahiyesi, 120, 125
 Matlabcı, 22

mefrûzu'l-kelâm maktu'ul- kıdem 206
 Mehmed (Eflâni Kazâsı Naibi), 126
 Mehmed (Kütahya Kazâsı Nâibi), 153
 Mehmed (Mihaliç Nâibi), 142
 Mehmed (Rodosçuk Kazâsı Nâibi), 95, 111
 Mehmed (Sabıka Aziz Sancağı Beyi). 201, 202
 mehmed bin Ömer, 82
 Mehmed Emin (Lapseki Kazası Nâibi), 96
 mektupcu, 22
 Mesudviran Köyü (Kengiri Sancağı'na bağlı), 63
 Minşâr (Malatya), 25
 Molla Hüsrev, 1
 Mora Ceziresi, 181
 Mudurnı Kazâsı, 157
 Muhammed Atıf Efendi (İskilipli Atıf Hoca), 206
 Muhzır Ağa Hapsi. 56
 Mustafa (Hassa Şahincibaşı), 191
 Mustafa (Bespazarı Kazâsı Naibi), 132
 Mustafa (Gümüş Kazâsı Nâibi), 170
 Mustafa Fevzi (Gergeri-zâde, Kayseriyye Kadısı), 185
 Mustafa Paşa (Rakka Valisi ve Anadolu Asker Sürücüsü), 36
 Mübaşir, 23,
 Mültekâ'l- Ebbûr, 1
 Müşâvir, 23

N

Naili Abdullah Paşa. 30
 Nakib Efendi Konağı. 56,
 nısfü'l-leyl, 190
 Niksar Kalesi, 41
 Nişancı Leys-zâde Mustafaoğlu
 Mehmed (Karamânî Nişancı Mehmed Paşa), 3

O

Ohçı-zâde Ömer (Canik Muhassılı), 177
 Orahör Kasabası, (Karlı İli Sancağı'na bağlı), 164
 Osmancık Karahisarı Kalesi, 25
 Örfî Hukuk, 1.2, 3. 4. 5, 8, 19, 25, 37. 63. 64, 203

P

Partinyos (Kadiköy Metropolitidi), 41

Pranga-bendlik, 25

Pranga, 262

Premedi Kazâsı, 155

R

Ragıp Paşa, (vezir), 30

Rakka Kalesi, 49

Raşid Efendi (reisü'l-küttab), 61, 66

Raşid Efendi (Boyabat Kazası Müdürü), 66

Rikâb-ı Hümâyûn, 75

Rişvân Aşireti, 48

Ruznâmecî, 22

S

Samsun Kalesi, 130, 176, 140

Sandık Emîni Halil, 64

Sematepe, 38

Serreclü Üstü (Geyve Kazâsı Nâibi)

Seyyid Ahmed (Gürle Kazâsı Naibi, Zefr-zâde), 194

Seyyid Ahmed Ağa (Kayserili), 36

Seyyid Ali Efendi (Reisü'l-küttab), 70

Seyyid Mehemed (İncesu Kazâsı Nâibi), 135

Seyyid Mehemed (Nahiye-zâde), 143

Seyyid Numân Paşa-zâde Abdurrahman Bey, 45

Seyyid Selim Ali (Gümüş Kazâsı Nâibi), 39

Sıhhat u hakikati, 155

Sinop Sancağı, 64

Sivas Kalesi, 47, 49, 55, 57, 60, 191

Subaşılar, 23

Sultanhisarı Kalesi, 194

Sursar Köyü (Kayseriyye), 191

Süleyman Fevzi Paşa (Halep Valisi), 61

Sürgün (nefy=tağrib) Cezası, 12

Ş

Şahitler, 14, 16, 24, 27, 82

Şehsuvar Kadın Efendi, 30

Şehsuvaroğlu Süleyman (Kuruçay Kazâsı sakinlerinden), 149

Şerîyye Mahkemeleri, 14

Şeyhlioğlu Ahmed (Tabanlı Aşireti'nden), 49

Şille Köyü (Konya Alaaddin Gazi Evkafı Köylerinden), 157

Şühüdül-hâl, 14, 16, 23

T

ta'zîr, 2, 11, 12, 13, 17

Tabanlı Aşireti, 49, 117, 118, 152

tâbe serâhu, 179, 190

Talbanlı Şevketoğlu Küçük İbrahim (Rişvan Hassı Oymakları Ahalisinden), 204

Tatarcık Abdullah, 59

Terkine Köyü, Siros Kazası'na bağlı), 43

Tevilhâne Köyü (Sandıklı Kazâsı İlçi Nâhiyesi'ne bağlı), 192

Teyoknosis (Kıbrıs Adası Baş

Piskoposu), 41

Tezkireci, 22

Tezkiye memurları, 23

Toht Kazası, 28

Tokat Müftüsü Abdurrahman, 140

Tolgar Köyü (Keşan Kazası'na bağlı), 40

Tomruk, 12, 26, 29, 138, 148, 204, 263, 264

Tophaneli Hatibî-zâde Mustafa Hazım Efendi, 32

Tosyalı Ebubekir Ratib Efendi, 61

U

Udûl-i müslimîn ve şühüdül-udûl, 16

ulû'l-emr, 2

Usûl-ı Muhâkemât-ı Cezâiyye Kanunu, 15

Ü

Üsküdârî Feyzullah Efendi, 30

V

Valide Kösem Sultan (Sultan İbrahim'in Annesi), 29

Varna Kalesi, 173, 134, 138

vedâyi'ü'l-haliki'l-berâyâ, 149

Vezir-i azam divânları, 21

Vonice Kazası, 79, 151

Vukûf-ı tâmm, 209

Y

Yeni İl Türkmen Çelebi Hasları, 206

Yenice Köylü Mustafa, 64

Yenişehir Fenâr, 203

Z

Zecriye Emini Ahmed, 33

Zekeriya Sertel, 70, 206

Zile Kalesi, 32, 136, 181

